

ire voluit, sed repente mutata voluntate, a medio jam itinere acceleravit istuc redire. Reperiens autem fratres jam adorsos solemniam majoris missæ, in introitu chori delegit stare: supplici vultu atque inflexo obtutu attendens præfixam imaginem crucifixi Salvatoris, sic quondam effigiatam docta manusculptoris, ut hactenus possit quamvis duras hominum mentes mucrone quodam transpungere compassionis, ac si præ oculis haberent nimium piam mortem adhuc pendentis Redemptoris. Huic ergo peregrinus ille cum gemebundus assisteret, sancto jam recitato Evangelio, circulus ferreus subito crepans, carne concissa ex continuato impactu ferri excreta, tanto impetu dissiliit ab ejus brachio, ut eminens oppositum parietem feriret, validoque tintu adstantes permoveret. Protinus sive novo dolore inveteratæ jam cicatricis, sive subito stupore tanti facti homo pene exanimis factus corruit, atque

A humi protensus super oram chlamydis lacero tunc brachio substratam, plurimum cruoris dimisit. Perstrepunt monachi ad allevationem prostrati, quem sic affectum admirati, circumspectabant exitum rei. Et ecce post aliquantulum sanguine redeunte a præcordiis, summa genarum rubeis inficiuntur notulis. Hinc collapsos artus paulatim subrigens, plene restituitur in gradu suo: Deo gratias pro meritis sanctorum agens, non tantum ex resolutione visibilis vinculi atque diuturni exsili, quantum pro adepta remissione execrabilis parricidii, quam indubitanter se adeptum gaudebat præsentis protestatione facti. Verbo ergo atque evidenti signo postquam abunde adhortatus est accolæ revereri et amplecti suorum sanctitatem patronorum, lætus excessit fines eorum. Porro circulus præfatus in testimonium facti sub pedibus crucifixi fuit appensus. Deo gratias.

DE GESTIS EPISCOPORUM ANTISSIODORENSIUM

PARS PRIMA.

(Apud Labb. *Bibliotheca manuscriptorum.*)

CAP. I. — De S. Peregrino.

Sanctum Peregrinum, beati Sixti apostolicæ sedis primatis intercessionibus simul et meritis consecratum episcopum textus passionis ipsius scire cupientibus fideliter edocet. Siquidem Christianitatis religio, quæ, a tempore beati Clementis papæ, per fidelissimos verbi Dei ministros Savinianum videlicet Senonensem pontificem, Dionysium Parisiacensem, Ursicinum Bituricensem, Martialem Lemovicensem, Saturninum Tolosanum, Memmium Catalaunensem, cæterosve per Gallicanas provincias sese diffuderat, paulatim a status sui rectitudine obsolescere coepit. Quippe quæ tam validis, tamque tyrannicis oppugnabatur incursibus.

Imperator namque Aurelianus erga Dominum cæli profanus cupiens placere diis suis, in tantam rabiem persecutionis circa Christianos exarserat, ut post multorum martyrum agones, quos apud urbem Romam crudeli morte damnaverat, etiam in Gallias ad delendum Christianitatis nomen per semetipsum emergerat. Veniens itaque apud civitatem Senonicensem, quoscunque ibi reperit Christianos simul et beatam Columbam virginem gladio animadverti præcepit. Deinde vero ferocitatis suæ comites ad investigandos Christianos per omnem Galliam misit. Egressi igitur funesti satellites a conspectu imperatoris circumibant urbes, et castella, nec non et latebrosa silvarum. Et ut suorum criminum singuli potirentur effectum, pagos quosque sibi indagandi sollicitudine diviserunt. Tum demum pagus

Autissiodorensis in sortem impiissimi Alexandri sacri lateris protectoris obvenit. Vocabatur eo tempore sacri lateris protector cujus erat officium custodiendi imperatorem, ne ab aliquo quoquomodo vulnerari subito potuisset. Plurimi etenim Christianorum ex diversis civitatibus præceptum Domini sequentes, ubi ait: *Cum vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam*, relinquentes proprias sedes, ad pagum Autissiodorensis se contulerunt, eo quod esset eo tempore ex maxima sui parte nimia silvarum opacus densitate. Quod minime latuit Alexandrum sacri lateris protectorem. Cumque pervenisset ad locum, qui Totiacus vocatur, reperit Priscum virum Christianissimum maxima nobilitate pollentem, multisque et ibidem cohortibus præminentem: qui cum pluribus a Vesuntionensi civitate advenerat, quorum agmina Alexander ferocissimo cursu irrumpens, ait: Quæ vos seditio in hoc loco glomeratim consistere compulit; aut cujus religionis estis vos? Cui sanctissima multitudo respondit: Nos non seditio, sed reverendissima ad hunc devexit religio locum: Christo enim nostrarum libamina precum deferimus congregati, qui dispersionem nostram sanguinis sui effusione redimendo conjunxit. Videns itaque insuperabiles in fide Christi athletas, omnes gladio perimi jussit. Simili modo et sanctos Dei martyres Benignum presbyterum. Andochium, atque Tyrsum, quos ab Ephesina urbe sanctus Polycarpus discipulus beatissimi Joannis apostoli et evangelistæ in Gallias di

rezerat, plurimis affectos suppliciis,isdem crudelissimus imperator ad cæleste regnum transmisit. Nec minus sanctum Symphorianum eum aliis quampluribus, quos ipsi jam Christo lucrati fuerant, tormentis variis affectos necari præcepit. Hac igitur persecutione ubique debacchante, paucissimi viri reperiabantur qui se Christianos esse faterentur.

Evoluto autem aliquanto temporis spatio, a fidelissimis Christianis latentem auribus Sixti papæ urbis Romæ nuntiatur, qui posebant ut talem virum dirigeret, qui jam fidei extinctam lucernam suis deberet illuminare eloquiis, et barbarorum infidelitatem optulante divino auxilio compesceret. Tunc memoratus papa prædictum virum Dei Peregrinum presbyterum et Corcodonum archidiaconum levitico gradui mancipavit, Jovianum subdiaconum esse constituit, Jovinianum vero lectorem, cum esset vir per omnia eloquens, atque in divinis Scripturis apprime eruditus eis comitem collocavit: hos etenim summi Dei cultores beatissimus Sixtus papa urbis Romæ, cum omni fiducia ad portum Marinum usque perducens, verbum Domini specialius præcipiebat usque ad mortem fiducialiter prædicare. Athletæ quippe Domini navali tramite Massiliam petentes Lugdunum usque perducti, celare se nullatenus potuerunt, exinde ad Autricum pervenientes, cœperunt publica voce Christi gloriam prædicare, ubi nobilium ingens tunc recederat turbs, deorum vanas observare culturas: sciscitantibus vero paganis Christianos se esse testati sunt, et ob prædicationem verbi Domini sese inibi advenisse, Tunc denique beatissimis sacerdotibus prædicatione fulgentibus pro virtutum assiduitate quas per ipsos divina exercebat potentia quotquot ipsius loci primorum fuit ad Christianitatis gratiam convolarunt; moxque sanctus Peregrinus episcopus novum populis dogma impertiens parvo ambitu ecclesiam construxit, Christi que nomini consecravit. Cumque restincta inibi fuisset omnis deorum cultura, fratres, quo secum ab urbe deduxerat, ibidem relinquens, ut cœptum prædicationis expleret officium, Interranum expetit, ubi tunc præcipua paganorum multitudo ad festa Jovis celebranda summopere concurrebat. Quid ibi egerit, vel quos agones pro Christi nomine contulerit, historia passionis ejus evidentissime declarat. Istic beatissimus pontifex nimia jam persecutione sæviante, ab urbe quidem est egressus, sed martyrium suum capitis abscissione complevit, sub die decimo sexto Kalendarum Juniarum imperatoribus Galieno et Valeriano, Æmilianiano et Bosso consulibus.

CAP. II. — De S. Marcelliano.

Marcellianus, natione Gallus, sedit annos 33. Hic prædicationis officio fideliter elaborans, felici cursu migravit ad Christum in Idus Maii, et sepultus est in Monte Autrico: Fuit autem temporibus Alexandri et Maximi imperatorum, Aureliano

et Marcellino consulibus, præsulantibus apud urbem Romam Felice atque Eutychno.

CAP. III. — De S. Valerio.

Valerius sedit annos 17. Fuit autem temporibus Diocletiani et Maximiani, Caro et Carino consulibus administrantibus apud urbem Romam dignitatem sacerdotii Gaio, Marcellino, et Marcello præsulibus, qui etiam ab iisdem tyrannis martyrizati sunt; qui beatus vir fideliter cursum vitæ peragens, 11 Non. Maii migravit ad Christum, et sepultus est apud montem Autricum secus prædecessorem suum sanctum Marcellianum episcopum...

CAP. IV. — De S. Valeriano.

Valerianus, natione Gallus, sedit annos 30. Fuit autem vir maximæ sanctitatis, atque simplicitatis; sed hic beatus cum a progenitoribus sancti Amatoris ad ejus nuptias veniret rogatus, videlicet ut utroque sua benedictione sanctificaret, Dei nutu arrepto sacramentorum libello pro benedictione conjugali leviticam eis imposuit. Hic etiam cum cæteris copiscopis, Severino scilicet Senonensi, Solemni Carnotensi, Camilliano Tricassinensi, Pronicio Meldensi, Marcello Parisiacensi, sanctum Evuertium Aurelianorum ordinavit episcopum: fuit enim temporibus Melciadis papæ, sanctique Silvestri sub Constantino imperatore, Constantio et Volusiano consulibus; qui plenus sanctitatis obiit pridie Non. Maii, et sepultus est juxta prædecessores suos in monte Autrico.

CAP. V. — De Eladio.

Eladius sedit annos 23; fuit autem temporibus Constantii et Constantini filiorum Constantini sub Marco, Julio atque Liberio Romanis pontificibus. Hic beatissimus pontifex dum verbo et exemplo multos ad Christum converteret, ad eum sanctus Amator simul et Martha jam ejus sponsa spiritalis effecta concurrunt, ac procedentes coram eo votorum suorum desideria pandunt, sicque ille se clericum fieri desposcebat. Tunc antistes considerans atque contemplans Dei eos amore frui, et propter ejusce dilectionem velle sæcularem habitum commutare, utrisque impiger paruit, illum crinibus exonerans, illam castimonialium cœtui devotissime jungens ac socians, et hic plenus sanctitate, et virtutibus, ut in gestis ejusdem sancti Amatoris legimus, corpus terræ, animum cælo, transmisit, sub die vii Iduum Maiarum, et sepultus est secus prædecessores suos in monte Autrico.

CAP. VI. — De S. Amatore.

Amator, natione Autissiodorensis, ex patre Proclidio, matre Isiciala, sedit annos 30, mensem unum, dies 5; fuit enim temporibus Constantii et Juliani Apostatæ atque Joviniani imperatorum, sub pontificibus Romanis, Felice, Damaso, Syricio atque Anastasio. Hic beatissimus pontifex in juvenili ætate positus cum esset genere nobilissimus, coactus est a parentibus desponsare puellam simili nobilitate polentem nomine Martham, sed cum jam tempus co-

pulationis urgeret, et (ut superius mentionem fecimus) beatus Valerianus ad eorum nuptias invitatus divino instinctu pro benedictione, levitico eos mancipasset officio, talibus aggreditur associatam sibi virginem verbis : Dic quæso, immortalis sponso dedita virgo, putasne intellexisse benedictionem in nobis effusam episcopi ? Cui virgo : Intellexi, dilectissime juvenis, et nimio sum prostrata terrore formidinis. Cui rursus adolescens : Ne, quæso, paveas, ne hoc imperitiæ deputes, sed potius Dei potentiae ascribe. Illis ergo alternatim se præceptis Dominicis foventibus, aspicit beatus Amator angelum Dei duas coronas habentem in manibus qui dixit eis : Suscipite, juvenes, munus vobis Domini pietate concessum, et vestrum in omnibus incontaminatæ mentis custodite propositum. Has voces ex ore angeli prolatas pervigiles juvenes audientes, votorum effecti compotes in sua virginitate permanserunt. Nihilominus et puellæ, quæ præsentibus in obsequio dominorum aderant, talia cernentes et ipsæ virginitatis titulum professæ sunt, qui postmodum ab Eladio episcopo tonsus, ac post ejus excessum ab omni populo pontifex electus, talem ac tantum se in divinis præbuit rebus, ut et cæcorum oculos illuminaret, paralyticos curaret, dæmones de obsessis corporibus pelleret, et mortuos suscitaret, ut liber de vita illius editus manifeste declarat.

Hic etiam sanctissimus præsul prædicationibus insistens, multos ab idolorum cultura ad fidei veritatem convertit, ut quia adhuc novitas erat Christianorum ab idolis ad Dominum convertentium, parva adhuc ibidem erat basilica, ad portam, quæ Balnearis (nunc templi) a priscis auctoribus nuncupatur. Quæ per prædicationem beatissimi Amatoris ita cepit pullulare, et Christianos palmites propagare, ut præ multitudine, eos intra angustias brevitatis nullo modo caperet ecclesia. Igitur nobilissimus quidam tunc temporis Ruptilius civis Autissiodorensis habebat infra claustrum ipsius civitatis amplum atque excelsum domicilium paterno sibi testamento demissum. Quod cernens beatus Amator ecclesiæ Dei conveniens fore sic Ruptilium allocutus est : Novimus te Deo auctore sacrilavacri laticibus regeneratum, et debes ei, qui te de erroribus idolorum eripuit, et suæ veritati adscivit, in omnibus obedire. Nosti, clarissime vir, quod domus Dei parva sit, et non sufficiat populo Christiano, et quoniam injustum esse arbitror te famulum melius quam Dominum habitaculum possidere, consenti nobis, ut hæc tua domus Christo Domino in ecclesiam consecratur. Ille vero admonitionem sancti viri asperesuscipiens, primum quidem affirmavit se ei nullatenus consentire, sed postea validissima correptus infirmitate, sancto viro quod desiderabat tradidit. Tunc famulus Domini compos effectus voti sui, eandem domum Christo Domino sub die v Nonarum Octobrium consecravit, ac populus colendum tradidit : hæc est basilica in honorem protomartyris Stephani Christianis populis frequentata.

A Siquidem in hac eadem basilica Germanum virum nobilissimum omni strenuitate pollentem, qui eo tempore culmen ducatus apud Gallias a Romanis principibus obtinuerat, angelo docente ubi arripuit, cæsariemque capitis totondit, ac demum Domino sibi revelante successorem elegit : hic denique febre correptus sub die Kalendarum majorum pontificalem thronum ascendens inter manus obsequentium clericorum, necnon et catervas flentium populorum, hora diei tertia emisit spiritum. Continuo itaque chorus sanctorum (quod est dictu mirabile) advenit, spiritumque ejus cum hymnis et laudibus in specie columbæ devexit ad cælum, qui sepultus est comitantibus miraculis per manus beatissimi Germani jam tunc presbyteri juxta prædecessores suos in monte Autrico, et cessavit episcopatus dies 30.

B CAP. VIII. — *De S. Germano.*

Germanus, natione Autissiodorensis, ex patre Rustico, matre Germanilla, sedit annos 25, dies 30. Militavit autem sub Valentiniano majore atque Gratiano, dignitate vero sacerdotii functus est sub Theodosio, Arcadio et Honorio, usque ad Valentinianum Juniores, Constantii et Placidie filium, præsulantibus apud urbem Romam Innocentio et Zozimo, Bonifacio atque Cælestino. Nam ut in gestis pontificalibus legimus, cum Bonifacio sub contentione Eulalius simul ordinatus est eodem die apud urbem Romam apostolicæ sedis episcopus : quod audiens Placida Augusta cum filio suo Valentiniano Augusto, dum sederent Ravennæ, retulit Honorio Augusto Mediolano sedenti ; eodem tempore ambo Augusti missa auctoritate hoc præceperunt, ut ambo ab urbe exirent donec examinarentur. Hæc ideo præmisimus, ut quo tempore beatus Germanus floruit certius demonstrarem : fuit enim nobilissimus genere et ab ipsis infantie rudimentis studiis liberalibus institutus, atque ut in eum perfectio litterarum plena conflueret, post auditoria Gallicana intra urbem Romanam juris scientiam plenitudini perfectionis adjevit ; tantumque apud Romanos dignitatis potestatis et gloriæ adeptus est munus, ut etiam togam mereretur. In quo actu dum multiplici laudis luce resplenderet, sublimem genere, divitiis, moribus, Eustachiam nomine, sortitur uxorem, sicque eum respublica transmisit ad Gallias, ut illic culmen ducatus, totiusque potestatis obtineret dignitatem. Cumque hujusmodi fungeretur officio, sanctus Amator, qui tunc temporis Autissiodorensium regebat Ecclesiam, Eduam profectus est, divina pulsatus revelatione, ubi Julius præfectus ac rei publicæ rector præsidebat, quem aggressus sanctus Amator sic alloquitur : Finem meum, Domino mihi innotescente, cognovi, et quia non est alter qui regimen sanctæ Ecclesiæ suscipiat nisi illustrissimus Germanus (sicut mihi Dominus Deus meus revelare dignatus est), posco celsitudinem tuam, ut licentia tribuas mihi roganti eundem Germanum tonsorari. Cui præfectus : Licet necessarius, sit atque utilissimus rei publicæ vestræ,

lamez quia Deus sibi illum elegit (sicut sua beatitudo testatur) contra Dei præceptum venire non possum. Hac itaque accepta licentia, vir beatissimus regressus est ad proprias. Accidit autem quadam die, ut Germanus stipatus congerie suorumecclesiam sancti Stephani ingredi voluisset, quod comperiens beatus Amator, ei obviam factus est, sicque eos allocutus est dicens: Exonerate, filii charissimi, jaculis manus, et arma ex humeris vestris rejicite, et sic domum Dei ingredimini, quoniam hæc domus est orationis, non Martis statio petulantis; illi vero hæc audientes viro Dei citius obediunt. Tunc sanctus Amator videns Germanum illustrissimum nihil oneris truculenti portantem, præcepit ostiariis fores ecclesie repagulis aretare, ipse vero glomerata secum turba clericorum atque nobilium virorum, manus injiciens Germanum apprehendit, et invocato nomine Domini cesariem ejus capitis detraxit, talibus eum exhortans verbis atque confirmans: Satagere te oportet, venerabilis frater, quo incontaminatum atque immaculatum custodias honorem a Domino tibi commissum: scito namque quia me decedente omnipotens Deus tibi pastorale commisit officium. Quod et factum est. Paucis itaque diebus interpositis, sanctus Amator a Christo vocatus ultimum spiritum exhalavit: cum subito universi populi Germanum uno ore proclamant antistitem. Quorum votis non valens resistere, suscepit sacerdotium, tricesima die post obitum sancti Amatoris invitus, coactus, addictus; sed repente mutatur ex omnibus, deseritur mundi militia, celestis assumitur, sæculi pompa calcatur, humilitas conversationis erigitur, uxor in sororem mutatur ex conjugate, substantia dispensatur in pauperes, paupertas ambitur. O virum cui summa semper debentur, qui amore vitæ æternæ voluntariam amplexus est pauperiem, totum Christo dedit, sibi nihil retinuit! Jam vero enarrari non potest qua hostilitate vim sibi ipse consciverit, quas cruces quæve supplicia corporis sui persecutor induerit; nam qualem quantumque se exhibuerit, ideo lingua mortalis expedire non sufficit, quia supra hominem fuit omne quod gessit. Quibus itaque miraculis claruerit prætermittimus, quia exstant libri ad multorum utilitatem exinde compositi. Ecclesiam, cui præfuit, non spiritalibus solummodo, verum et temporalibus copiosissime extulit incrementis, cujus in possessionibus facultas ante ipsum quam fuerit perexilis facile colligi potest, si qualibus eam copiis auctam reliquit et queis rationibus inspectetur. Nam quantum ad natales, nobilissimus fuit nobilium; quantum ad fortunam, in possessionibus et prædiis ditissimorum ditissimus: omnium quæ ei ex jure paterno cesserunt, in vita sua heredem fecit Ecclesiam, quam ex parte maxima patrimonii constare hodie cognoscimus. Sunt autem prædia hæc numero perplura, quantitate maxima, finibus spatiosa, sibi que contermina, situs qualitate jucundissima, redditum ubertate præclara: horum in uno (cui Epponiacus ex vetusto nomen est

A venerabilis genitor ejus Rusticus superius nominatus cum genetrice Germanilla, in ecclesia beati Joannis nomine dedicata, decenter conditi requiescunt. Hic beatissimus pontifex basilicæ sancti Stephani protomartyris agrum nobilissimum, cui Variaciacus nomen est, cum universo apparatu et appendiciis suis contulit. Similiter Vercisum mirabile in se continentem palatium cum appendiciis suis, Poliacum quoque, seu Marciniacum, sed et Tociacum cum suis similiter appendiciis, fundum quoque Patriniacum et Cutiacum æque cum appendiciis suis; multa denique et alia, quæ nobis modernis incognita, Deo vere sunt omnia nota. Fecit et monasterium in honorem sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani, ubi et monachos esse constituit, eorumque stipendiis hæc prædia delegavit, id est villam (cui Monticellus nomen est) ad vinum colligendum, Fontanetum vero ad frumenta serenda, agrum autem, cui Miciglis vocabulum est, ad bucularum cæterarumque pecudum nutrimenta servanda, ubi postmodum sanctus Marianus a fratribus ejusdem monasterii missus est ad eadem pecora custodienda. Monstratur hodieque in eodem monasterio oratorium ejusdem S. Germani nomine consecratum, ubi incunctanter novimus fuisse cellulam afflictionum ejus et cruciatuum consciam, cui nescio ostium an fenestram dixerim tantâ erat humilitate perexiguum, ut nemo quamvis quantelli corporis nisi pronus perinde repere potuerit. Fecit et basilicam in honore SS. martyrum Agaunensium, Mauricii scilicet, sociorumque ejus, ubi et hæc dona obtulit, C Vuarchiacum in pago Senonico cum universis appendiciis suis, in pago quoque Autissiodorensi Corvallem cum appendiciis suis, nec non et molinis similiter cum appendiciis suis. In quo etiam oratorio sanctum Saturninum vitæ probatissimum suumque discipulum ordinavit presbyterum, ut sub professione sacerdotalis tituli martyrum inibi memoriæ deserviret. Fecit et basilicam sancti Albani martyris infra muros ipsius urbis, quam in honore ejusdem martyris dedicavit, reliquiasque ipsius quas secum a Britanniis detulerat, ibidem honorifice composuit. Quot sane venerabilium martyrum busta pontificatus ejus tempore ab eodem beatissimo pontifice comperta claruerunt? Quis jure excipiendum judicat? Sanctæ igitur illius multitudinis, quam cum beato Prisco apud locum Quotiacum Aurelianæ persecutionis trucidavit immanitas, sacratissima corpora propter sævientem rabiem clam subducta in cisterna quadam vetustissima a Christianis (qui tunc existebant rarissimi) passim congesta sunt. Horum memoria longo labentium temporum obscurata defluxu, ad tempus usque Germani sanctissimi cunctis ignota delituit. Quo præsule Deus in cujus conspectu suorum semper est mors pretiosa sanctorum, disponens illorum patrocinio populis subvenire, veneranda eorum corpora declaravit, ubi ecclesiam ædificavit ac monasterium monachorum esse constituit. Hoc vero monasterium permansit

usque ad tempora quibus Hunni omnem pene Galliam devastarunt. Quorum persecutione idem cœnobium destructum, et ad solitudinem iterum redactum est. Caput quoque præscripti beatissimi Prisci martyris, miris modis eidem sancto pontifici revelavit omnipotens Deus, cui recondendo quatuor ab urbe millibus basilicam construens consecravit, sicque populis colendam tradidit.

Eodem tempore ex Britanniiis directa legatio Gallianis episcopis nuntiavit Pelagianam perversitatem in locis suis late populos occupasse, et quamprimum fidei catholicæ debere succurri: ob quam causam synodus numerosa collecta est, omniumque iudicio duo præclara religionis lumina universorum precibus ambiuntur. Germanus ac Lupus Trecentis apostolici sacerdotes, terram corporibus, cœlum meritis possidentes, et quanto laboriosior necessitas apparebat, tanto eam promptius heroes devotissimi susceperunt, celeritatem negotii fidei stimulis maturantes. Hi itaque Oceanum mare, Christo duce, conscendentes in Britanniam pervenerunt, quam insulam beati pontifices suis prædicationibus atque virtutibus impleverunt: tandem peracto conflictu cum Pelagianis, confirmant aulistas fidem verbo veritatis simul et miraculorum signis; sed et bellum Saxonum Pictorumque adversus Britones eo tempore junctis viribus susceptum, divina virtute retundunt, cum Germanus ipse dux belli factus, non tubæ clangore, sed clamore alleluia, totius exercitus voce ad sidera levata, hostes in fugam vertit immanes. Compressa itaque perversitate damnabili, ejusque auctoribus confutatis, animisque omnium fidei puritate compositis, beatissimi sacerdotes ea qua venerant prosperitate redierunt. Igitur non multo interjecto tempore iterum et Britanniiis nuntiat Pelagianam perversitatem iterato paucis auctoribus dilatari. Qui assumpto secum Severo Treverorum archiepiscopo totius sanctitatis viro, iterum ad supradictam Pelagianam hæresim destruendam Britannias petiit; prædicatione deinde ad plebem ei prævaricationis emendatione convertitur, omniumque iudicio pravitate auctores capiuntur, sicque sacerdotibus traduntur ad Mediterranea deducendi, quod in tantum salubriter factum est, ut in illis locis nunc fides intemerata perduret. Itaque omnibus rite compositis, beatissimi sacerdotes cum triumpho ad propria sunt reversi. Testantur hodieque quamplurimi didicisse prædictos hæreticos a Germano sanctissimo, Cœlestino papæ fuisse transmissos. Hic itaque divinissimus pontifex, orbique in tenebris agenti lumen inexstinguibile datus Dominus Germanus episcopus, post mirabilem in sæculo vitam, post Gallias Britanniasque, ipsam denique Italiam doctrina et miraculis respersas, a Christo vocatus, salutiferoque confortatus viatico, apud Ravennam Italiæ civitatem Spiritu sancto plenus obiit, Valentiniano juniore Constantii filio cum matre Placidia orbis terrarum obtinente monarchiam, a quibus ibidem pro admiratione sanctitatis atque assiduitate miraculorum, ut liber

A gestorum ejus latius explicat, honorifice susceptus, Domino Christo sibi apparente obitus sui prænoscentem diem, multa licet cum difficultate obtinuit, ut gleba sui corporis propriæ redderetur civitati. Tum in apparatu defuncti sua certatim studia omnes contulerunt. Acolius regalis præpositus cubiculi (cujus dudum puerum ab atrocissimi demonis peste curaverat) venerabile corpus multiformi aromatum compositione confecit. Augusta ut vivo obsecuta fuerat, mortuo quoque ex animo deservire desiderans, sacri glebam cadaveris operosis ac valde subtilibus tumulavit indumentis, ad id debeendum conservandumque ex cypresso mundissima loculo coaptato. Quibus ita compositis, ne quid deesset sanctis officiis anxie præcavit imperator, iter instruit, evectioes necessarias præbuit, ministros comitesque deducendo funeri destinavit, quod expensarum et totius humanitatis impendiis copiose prosecutus est; episcopis ea fuit cura permaxima, ne sacris exsequiis vel ad horam deessent officia religionis, quæ ipsi et in præsentia instruunt, et ne processu itineris deficiant, ordinatione præmittunt. Ita funus satis ambitiose instructum magno prosequentium agmine promovetur ad Gallias. Saturnus erat beatissimi Germani presbyter et discipulus, cujus superius mentionem fecimus, vitæ sanctitate præclarus. Is eo profecto in Italiam, jussu ac vice illius in urbe remanserat. Qua ergo nocte gloriosus Domini confessor apud Ravennam felici migravit excessu, iste Autissiodori positus sacrum ejus transitum angelo nuntiante cognovit, ac divina instructus revelatione populis denuntiavit, quorum ingenti secum coacta multitudine ad Alpiam juga properat, ubi excipiunt Galliæ patronum proprium tanto ejus funeri propensius servituræ, quanto potiorem famulatum reverentiæ mistus amoris extorquebat affectus. Ex pridie igitur Kalendarum Augustarum die, qua confessor eximius sarcina levatus carnis, cœlestibus est insinuat, tertius et quinquagesimus volvebatur dies, cum sacri thesaurus corporis propriæ refusus urbi solemnibus obsequio populorum excipitur, atque intra principalis, cui sederat, ecclesiæ ambitum collocatur; ibi per decem continuos dies ingentibus officiorum impensis excolitur, donec omnibus quæ ad jus sepulcri pertinent officiosissime apparatus ut vivum decebat apostolicum, sepulturæ traderetur. Rite omnibus præparatis, cum et confluentium nulla esset requies, et qui convenerant vix jam regionis amplitudine caperentur, die Kalendarum Octobrium intra sepulcri abdita thesaurus cœlestis deponitur, tanto orbis terrarum officio, tanta humani generis pietate, ut luce clarius constaret omnibus, summi in cœlo esse meriti, cujus in terris tanta providebantur honori. Fuit autem civitas sine episcopo annis quatuor.

CAP. VIII. — De Alodio.

Alodius sedit annos 30, mensem 1, dies 22. Hic Alodius cujus meriti vel dignitatis extiterit, hinc colligi valet, quod beato Germano adhuc superstite

monasterio illius archimandrita præfuit. Ipso quoque post ad cœlestia regna sublimato, in pontificatus sortem ei succedere meruit. Is imitator et hæres magistri, multis verbo et exemplo profuit, hujus præsulatus tempore sanctus Marianus a partibus Bituricensium adveniens, monasterio sancti Germani se sociari postulabat, quia idem monasterium antiquæ beatitudinis retinens statum odore suavissimo redolebat, qui beatus vir quam excellentissimæ memoriæ, quantæque sanctitatis extiterit, libellus de vita ipsius editus plenius manifestat. Sanctus itaque Aodius optimorum locuples stipendiis meritorum in pace decessit iv Kalendarum Octobrium, atque in beati Germani basilica decenter sepultus est. Post cujus descessum mansit civitas absque episcopo annis 10, ob sævitiam scilicet vastantium Gallias barbarorum. Fuit autem temporibus Leonis magni atque Hilarii Romanorum pontificum, imperantibus Leone atque Zenone.

CAP. IX. — *De Fraterno.*

Fraternus sedit die 1. Is qua die a fidelibus episcopus est ordinatus, a barbaris est martyrio coronatus die 3 Kalendarum Octobrium, et sepultus est in ecclesia beatissimi Germani. Fuit autem civitas sine episcopo dies 6.

CAP. X. — *De Censurio.*

Censurius sedit annos 38, menses 3, die 6. Hic est cujus tempore Constantius orator obtentu sancti Patientis Lugdunensis episcopi vitam beati Germani mirabili stylo edidit omnique diligentia elaboratam eidem postmodum episcopo censurio habendam direxit. Ipse vero pontifex beatus, imitator prædecessorum fideliter existens, 28 ætatis suæ anno vita defunctus, iv Idus Junii obiit sanctitatis plenus bonisque omnibus copiosus; sepultus est autem in ecclesia sancti Germani episcopi. Fuit autem temporibus Felicis, Gelasii, Anastasii, Symmachi, atque Hormisdæ Romanorum pontificum, imperantibus Anastasio et Justino seniore. Fuit civitas sine episcopo anno 1, mensibus 2.

CAP. XI. — *De Urso.*

Ursus sedit annos 6, menses 4. Ex hoc viro sanctissimo fideli relatione vulgatur, quod juxta sancti Amatoris basilicam reclusus anachoreticam duxerit vitam, ubi oratorium usque hodie est ejus nominis memoriæ sacrum. Contigit eo tempore urbem repente afflatam incendio conflagrasse, sed ad virum Dei cum sublatus in altum clamor populi pervenisset, succurrendum periculo ratus, familiarem illuc baculum destinavit. Ipse precibus obnixius atque instanter incubuit, eo inter minaces flammæ, et quæ adhuc supererant, constituto, dicto citius incendium omne deflagavit. Hac occasione sancti viri merito declarato urbis decedente pontifice vi extractum præsulatui suffecere; cella ejus in ecclesiam cessit; exegit vitæ suæ tempus annis 81, moribus et meritis pretiosus fragilitatis molem iii Kal. Augustas excessit, atque in basilica sancti Germani, juxta prædecessores suos honestam meruit sepulturam. Fuit

enim temporibus Joannis papæ atque Felicis. Hic est Joannes, quem Theodoricus rex hæreticus Ravenne in custodia affligendo interfecit, imperante Justiniano, Lampadio et Oreste consulibus. Fuit autem civitas sine episcopo anno uno, menses 6.

CAP. XII. — *De Theodosio.*

Theodosius sedit annos 8, dies 23; xvi Kalend. Augustarum diem excepit ultimum peracto vitæ suæ tempore 75 annis, proque suæ merito sanctitatis nobilem in ecclesia beati Germani sortitus est sepulturam. Fuit autem temporibus Bonifacii et Mercurii, qui et Joannes vocalus est, usque ad Agapitum, imperante Justiniano Augusto, Lampadio consule. Invenimus et hunc sanctum virum interfuisse concilio episcoporum, quod actum est ex jussu gloriosissimi Clodovei magni Francorum regis ad Aurelianensem Galliæ civitatem. Fuit civitas sine episcopo anno uno.

CAP. XIII. — *De Gregorio.*

Gregorius sedit annos 12, menses 6, exactoque suæ vicis officio xiv Kal. Jun. humana deponens in ecclesia beati Germani supremum promeruit munus, omne vitæ suæ tempus 84 annis exegit. Fuit autem temporibus Silverii et Vigili Roman. pontificum, imperante adhuc prædicto Justiniano Augusto. Fuit autem civitas sine episcopo menses 7, regnante adhuc Clodoveo gloriosissimo rege.

CAP. XIV. — *De Optato.*

Optatus sedit annum 1, menses 8, dies 5. Hic construxit basilicam in honore sancti Christophori martyris juxta basilicam sancti Germani ab Orientali parte, cooperantibus duobus presbyteris suis Sanctino atque Memorio. Hic sanctissimus pontifex, excurso vitæ suæ tempore, pridie Kal. Septembrium, cum eisdem sanctis presbyteris suis vitam finivit temporalem, et adeptus est sempiternam, cum quibus pariter et sepultus est in eadem quam construxerat basilica. Post modum vero labentibus annis, consilio nobilium ac sapientium translata sunt eorum sacra corpora in ecclesiam beati Germani, tam officiose, tam solemniter, ut in omnibus Martyrologiis, et maxime vetustis dies translationis eorum insertus habeatur vi Non. mensis Maii. Transitus autem vel depositio eorum pridie Kal. Sept. ut prædiximus annotatur: uno eodemque sane sarchophago omnes pariter requiescunt. Fuit civitas sine episcopo anno 1. Exstitit autem temporibus supradicti Vigili papæ, imp. adhuc, Justiniano Augusto; regn. vero Clodo. Fr. rege.

CAP. XV. — *De Droctaldo.*

Droctaldus episcopus obiit vi Idus Novemb. Nihil aliud ex eo memorabile reperire potuimus, quod præsentis Operi inserere quivissemus.

CAP. XVI. — *De Eleutherio.*

Eleutherius sedit annos 28, menses 8, dies 9. Fuit autem temporibus Pelagii primi usque ad Joannem, imperante Justino minori (*Errat hic auctor hoc loco ut in aliis quibusdam.*) Hujus præsulatus tempore rex Clodoveus defecit, et filii ejus Childebertus et Clotarius in regnum succedunt; is vero sanctus vir

simul cum beato Leone archiepiscopo suo Senonensi videlicet pontifice, ex evocatione domini Childeberti regis secundo concilio Aurelianensi de utilitate Ecclesiarum Dei in regno suo consistentium ac diversorum negotiorum tractaturus interfuit. Obiit autem plenus dierum in sanctitate permanens xvi Kal. Septemb. et conjunctus est sepultura sanctis prædecessoribus suis in basilica sancti Germani episcopi. Fuit civitas sine episcopo anno uno, mensibus 2, diebus 10.

CAP. XVII. — *De Romano.*

Romanus sedit annos 3, dies 4. Hic bonis operibus gloriosus, ut fertur, decisione capitis martyrium consummavit, pridie Nonarum Octob. et sepultus est juxta prædecessores suos in basilica sancti Germani episcopi; fuit autem temporibus supradicti Joannis papæ usque ad Benedictum, imperante Justino minore. Fuit civitas sine episcopo mensibus sex, diebus sex.

CAP. XVIII. — *De Ætherio.*

Ætherius sedit annos novem, menses 6; obiit vi Kal. Augustas, et sepultus est in basilica beati Germani. Fuit enim temporibus Benedicti papæ, imperante Tiberio Constantino. Fuit civitas sine episc. dies 4.

CAP. XIX. — *De Aunario.*

Aunarius, natione Aurelianensis, ex patre Pastore, matre Ragnora, sedit annos 43, menses 10, dies 20. Imperante Mauricio hic beatissimus pontifex cum moraretur adolescens in palatio domini Gontranni regis, erat enim genere nobilissimus, Spiritus sancti gratia afflatus reliquit regnum terrenum ut in regno celesti cum æterno rege maneret: tunc nescientibus parentibus suis Turonicam civitatem addit duobus secum pueris comitantibus, ibique ad sepulcrum sancti Martini ductus amore Dei comam capitis deposuit: exinde sanctum Syagrium Augustodunensem episcopum potuit, qui tunc in Dei rebus præcipuus habebatur, quem ipse nimio cum amore suscipiens tanta eum eruditione et disciplina instruxit ut virum decebat apostolicum. Divina igitur gratia favente, crescentibus meritis, Spiritu sancto repletus Ecclesiæ Antissiodorensi constituitur pontifex; ibique ipsa die festivitatis beatissimi Germani pridie Kal. Augustarum in eadem basilica episcopatus suscipiens officium, merito cum sanctitate florebat. Hic habuit fratrem germanum Austrenum nomine Aurelianorum pontificem, nepotem quoque ex sorore Agia Lupum virum sanctissimum Senonum archiepiscopum miraculis coruscantem. Hic itaque sanctus vir Aunarius jam factus episcopus cœpit virtutibus florere, et miraculis coruscare. Et quid dicam de illius doctrina, qualis amor in civibus, quæ diligentia in clericis, in pauperibus quam fidelis dispensator, quam magna cura fuerit illi in sanctis, non potest mortalis lingua percurrere; erat enim in facie illius angelica visio, in sermone erudita expositio, in dispensatione largissima humanitatis gratia, reficiebat eloquiis mellifluis omnes, saepe vero prædicationis

divinæ fidelium corda condiebat, miraque aviditate populus erga cultum Dei ardebat, Deo per ipsum faciente miracula, quem tantis ac talibus ditaverat et illustraverat virtutibus. Quibus igitur miraculis claruerit, cujusque gloriæ in Christo fuerit, libellus de vita ipsius editus scire cupientibus plenius manifestat. Legimus namque in antiquis canonibus hunc beatissimum præsulem interfuisse Maticensi synodo, quæ habita est anno 24 regni domini Guntranni gloriosissimi regis, residentibus in eodem concilio venerabilibus archiepiscopis, Prisco Lugdunensi, Evantio Viennensi, Prætextato Rotomagensi, Bertehranno Burdegalensi, Artemio Senonicensi, Sulpitio Bituricensi, Syagrio Augustodunensi, cum aliis quampluribus: in qua synodo, multa quæ utilitati sanctæ matris Ecclesiæ conveniunt, utpote tantos actales decebat viros pertractantes præcipua quæque viginti capitulis perstrinxerunt. Similiter invenimus interfuisse eundem sanctum virum alteri synodo, quæ apud eandem urbem celebrata est ex evocatione ejusdem principis, ab iisdem venerabilibus episcopis, ubi etiam honesta quæque atque utilissima sanctæ Dei Ecclesiæ pertractantes, maxima vero in octodecim capitulis dividerunt. Extant quoque epistolæ Pelagii papæ ad eundem beatissimum pontificem, quarum unam nimia vetustate fuscata, ab authenticis librorum nequaquam pleniter extrahere valuimus, alteram vero huic operi inserendam dignum duximus.

Exemplar litterarum Pelagii papæ urbis Romæ ad Aunarium Antissiodorensis episcopum.

« Dilectissimo fratri Aunario Pelagius. Quantum Deo placitos sedis apostolicæ veneratione vos redditis, tanto commodatior illi, cujus sedes est, sit vestra fiducia charitatis, nec aliter unam solamque Dei conlitemur Ecclesiam, nisi omnes ad petram super quam fundata est fides catholica construamur: propter quod dilectionis tuæ desideriis successit effectus, et celer, et facilis, quia eorum sanctuaria quærentur, a quibus principibus sumpsit prædicationis veritatis exordium. Quod vero in vestris regionibus abundare indicatis Ecclesias novas, gratulanter suscipimus, tamen si scienter expetere studium prophetiæ vocis amplecteris, quærite faciem ejus semper. Quantum namque humanis intellectibus incarnationis Domini nostri veritas aperitur, tanto amplius et honoratur et colitur. Sicut autem vos capitis Deo nostris orationibus commendari, vos etiam nostris necessitatibus et angustiis, quibus incessabiliter oneramus, intercessionis continuum ferre solatium orantes, et quibuscunque valetis viribus id agentes, quatenus sicut prædicationi sedis apostolicæ consonatis, ita ejus paci vestra impetratio congaudeat et quieti. Deus te incolumen custodiat, frater charissime. Datum pridie Kalend. Novembrium, Imper. dom. Mauritio Tiberio, imp. Augusto anno 3, indictione quinta. »

Cæterum idem beatissimus pontifex plurima constituit in Ecclesia Antissiodorensi, sicut in antiquis

canonibus reperitur, quæ ut præcipuo observarentur vigore, consilio et auctoritate Christianissimi Guntranni regis summopere roboravit. Nam ad tutelam gregis sibi a Domino commissi, præcepit, ut tam in civitate Antissiodorensi, quam per parochias ipsius pagi hæc debeat institutio custodiri.

Prima die Kal. Januar. civitas cum clero et populo rogationes faciat.

2 die, Epponiacus et Vendosa.

3 die, Gaugiacus et Nautriacus.

4 die, Cotevicus cum clero et populo.

5 die, Bacerna et Accolacus.

6 die, Matriacus cum suis.

7 die, Curcodomus cum suis.

8 die, Drogia cum suis.

9 die, Variacus cum suis.

10 die, Columbariacus cum suis.

11 die, Campus Lametii cum suis.

12 die, Bargiacus cum suis.

13 die, Domiciacus cum suis.

14 die, Soliacus cum suis.

15 die, Massua cum suis.

16 die, Condida cum Draptiaco.

17 die, Eliniacus cum suis.

18 die, Novus Vicus cum suis.

19 die, Brioderus cum suis.

20 die, Gienus cum suis.

21 die, Blanoilus cum suis.

22 die, Cassiniacus Nantiniacus cum cella Salvii et Mauri.

23 die, Laoderus cum suis.

24 die, Vitriacus et Arcucius.

25 die, Balgiacus cum suis.

26 die, Interranis cum suis.

27 die, Tauriacus cum suis.

28 die, Liccadiacus cum suis.

29 die, Pulverenus cum suis.

30 die, Odonia cum suis.

Item constituit ut per duodecim mensium capita ita eodem celebrentur litanis :

Kalendis Januarii, basilica domini Germani ;

Kalendis Februarii, basilica domini Amatoris ;

Kalendis Martii, monasterium domini Mariani ;

Kalendis Aprilis, basilica sancti Petri apostoli :

Kalendis Maii, basilica domini Valeriani et monasterium Vulfini :

Kalendis Junii, basilica domini Martini ;

Kalendis Julii, basilica domini Juliani ;

Kalendis Augusti, monasterium Decimiense ad sanctum Ciricum ;

Kalendis Septembris, monasterium Fontanense ;

Kalendis Octobris monasterium Coacense ad Sanctos ;

Kalendis Novembris, monasterium Saffiacense ;

Kalendis Decembris, monasterium Manuacense.

Cæteris vero diebus mensium ut supra ; pari vero conditione instituit, ut omnibus Dominicis diebus ab universis archipresbyteris vel abbatibus taliter vigiliis in propriis locis fiant.

PATROL. CXXXVIII.

Hoc est a die sancto Paschæ usque ad Kalendas Octobris, a primo sero usque ad illucescentem diem, a Kalendis vero Octobris usque ad Natalem Domini a gallorum cantu ; et a Natale Domini usque in Pascha a media nocte. Item constituit a quibus vigiliis in basilica sancti Stephani in civitate cum abbatibus celebrentur.

Dominica nocte, basilica domini Germani ad monasterium Decimiense.

Secunda feria, basilica domini Amatoris et monasterium Fontanense,

Tertia feria, monasterium quod dominus Germanus construxit, ubi sanctus Marianus requiescit, simulque Sessiacus.

Quarta feria, basilica sancti Petri et monasterium Manuacense.

Quinta feria, basilica domini Martini et monasterium Vulfini.

Sexta feria, basilica domini Valeriani et monasterium quod dicitur Varrenas.

Denique congregavit venerabilem synodum in urbe Antissiodorensi, ubi plurima pertractans de salute populi sibi commissi, necessaria quæque et valde utilia in quadraginta et quatuor capitulis perstrinxit, hæc sunt nomina eorum qui eadem capitula confirmantes subscripserunt, quia eadem capitula non duximus inserenda.

Aunarius, in Dei nomine episcopus, constitutionem hanc confirmavi et subscripsi. Winebaudus abba subscripsi. Desideratus abba. Franulfus abba. Gregorius abba. Amandus abba. Cæsarius abba. Buudoueus abba. Tegridus abba, Audoueus presbyter. Ananias presbyter. Aliique quamplurimi, qui præsentibus adfuerunt, subscripserunt.

Qui etiam sanctus pontifex in cunctis utilitatibus quam fuerit studiosus, demonstrat exemplar epistolæ ad Stephanum Africanum presbyterum ab eo directæ, ut vitam sancti Germani metricè, sanctique Amatoris nobili stylo describeret prosaice, hunc habens modum.

« Dilectissimo, atque amantissimo et internæ mihi vinculo charitatis connexo fratri STEPHANO presbytero, Aunarius, gratia Dei episcopus, in Domino æternam salutem. Tuæ nobis doctrinæ multis jam experimentis comprobata prudentia compulit nos quamdam tuis humeris imperiosam superponere sarcinulam, sed eam quæ tibi non sit oneris, sed honoris, nec quæ deorsum iniquo pondere premat, sed quæ potius cælum usque sustollat. Cognitum tibi est, charissime frater, et quæ sit humanarum mentium diversitas, et quemadmodum in studia contraria non solum inane vulgus, verum etiam universa soindatur nobilitas, et quidam quidem prosaico oblectantur stylo, quidam autem numeris se rhythmisve ac cantibus versuum delectari fatentur; ergo ut omnium votis occurrerem et nullus suo desiderio fraudaretur, placuit mihi ut vitas beatissimorum confessorum quasdam pede libero describerem, quasdam vero lege metrica impeditus digerere, ob

quam rem obsecro unitam mihi tuæ dilectionis amicitiam, ut beatissimi Germani episcopi vitam in versuum qualitatem commutare non desistas; sancti vero Amatoris prosaica modulatione describas ut sectatores apostolicæ prædicationis effecti, omnibus omnia efficiamur, et nulli quidquam debeamus, nisi ut invicem diligamus; individuam mihi charitatem vestram divina custodiat pietas, venerabilis frater. »

Rescriptum antefati presbyteri

« Domino beatissimo et apostolicis infulis decorato, Patri spiritali AUNARIO episcopo Stephanus, omnium servorum Christi famulus. Decursis litteris apostolatus vestri, quo sancti desiderii ardor summa alacritate præterdat luce clarius approbavi; est ergo devotionis vestræ propositum virorum opinatissimorum Germani et Amatoris, floridæ vitæ nobiles, actus describere, sed ad eos lepidissimi callis vestri dirigatur intentio, qui possunt virtutum lumina æquiparis afflatibus inspicere. Verum ego, cujus iners ingenium gemino rigore torpescit, et lingua balbutiens faucium inter rancidulos cursus, squalido sitis impedita rigore non loquitur, sed potius stridet, quomodo potero divinitus inspirata virorum sanctissimorum munera polito expedire sermone, qui nec privata possum humano casu congesta negotia explicare; ridiculo, ni fallor, inexplicabili, ac ludibrio semet impendit, quisquis ultra virium suarum possibilitatem onus assumit. Nonne ferarum sectatores, si minus capiosa industria formaverit, audax temeritas pessundabit? Nunquam tiro victoriæ monimenta parma quæ est picta gestavit, si eum docta veterani exempli manus non instruxit. Nunquam etiam aeris sibi concessum patulum iter ales tutius resecauit, cui prævia dux penniger mater non fuerit; jacebit profecto fluctuum elisione truncatus quisquis suæ procacitatis fisis autoramento indocilem ratis dexteram ingerit clavo, sic unusquisque in diversum imperitiæ hamo insecinditur, si doctorum favoribus minime adjuvetur. Ergo, beatissime vir, quæso ut illa mihi culmen apicis tui imponat, quæ facile me posse perficere non dubitat, si tamen et in hoc opere quidquid illepide aut infacete rustica garrulitas digesserit, æquanimitè feras, aggrediar, et faciam quæ paterna infert ac jubet auctoritas? Vale in longum tempus, domine papa. »

Is quoque vir angelicus beatus Aunarius, cum esset genere nobilissimo maxima dona prædiorum suorum Deo omnipotenti obtulit, quibus et hæredem sanctam fecit Ecclesiam. Dedit itaque basilicæ sancti Stephani agros villasque, quæ ei paterno jure cesserant, hoc est Brioderum cum Venolio, et cæteris appendiciis suis; Noluetum quoque et Gaionnum, simulque Oscellum cum appendiciis eorum, in pago denique Aurelianensi sive Blesensi, Meldunum, et Brigium eum appendiciis suis, Roccam quoque, et Manisum et Villarem cum appendiciis eorum, atque villam Dove cum appendiciis suis Similiter dedit et basilicæ domini Germani (ubi corpus suum sepulturæ

mandari decreverat) agrum quemdam nobilissimum in pago Wastanensi, qui Corbilias dicitur, cum omnibus appendiciis eius, ut in pago Avalensi Decimiacum cum Vidiliaco et Calminiaco, cæterisque appendiciis eorum, necnon et in pago Senonico Baldiliacum cum appendiciis suis; sicque sanctus vir omnibus rite dispositis, plenus dierum, sanctitate quoque et miraculorum gloria clarissimus, die VII Kalendar. Octobrium migravit ad Christum, cælo gaudente, terra plorante, sepultus est itaque juxta prædecessores suos in basilica sancti Germani, et cessavit episcopatus diebus 7.

CAP. XX. — *De Desiderio.*

Desiderius, natione Aquitannus ex matre Necteria, sedit annos 18, dies 25, vir nobilissimus atque mitissimus, amator cleri atque totius sanctæ religionis. Fuit autem temporibus Clotarii gloriosi regis, sub Romanis pontificibus Gregorio, Sabiniano, Bonifacio, itemque Bonifacio, imperantibus Phoca atque Heraclio. Cujus sæcularis dignitas tanta exstitit, ut ei nemo suo tempore quamvis potentissimus ex æquo se conferre potuerit. Fuit enim propinquus Brunchildi reginæ, et filiis ejus tam Francorum quam Burgundorum regibus. Quorum munificentia principali ingentem prædiorum amplitudinem consecutus est; hujus genitrix, jam dicta Necteria, in monasterio sancti Amantii, quod est situm in pago Cadurcino, sepulta requiescit. Quod idem postea in matris memoriam, et venerationem reliquiarum sanctorum prædecessorum suorum Germani atque Amatoris, quas ipse ibidem deportaverat, honestis donariis, et maxima fundorum dote perornavit, ut sequens lectio declarabit: nam et pallium pontificale a beato Gregorio expetiit, a quo talem pro hac petitione accepit epistolam.

« Gregorius Desiderio episcopo Antissiodorensi, fraternitatis vestræ desiderium Joannis regionarii relatione cognovimus, quod quidem libenter parati sumus implere, si diligenter fuerimus de his quæ retulit informati. Inquit autem a vestra sibi relatum dilectione quod ecclesiæ vestræ quædam olim privilegia ab apostolica sede concessa sint, atque usum pallii ejus sacerdotes antiquitus habuisse; quod quia vobis magnopere poscitis reformari, in ecclesiæ nostræ scrinio requiri fecimus, et invenire nil potuimus: sed quam tanto studiosius ita cupitis adipisci, tanto vos arbitramur sollicitos esse in inquirendis chartis ecclesiæ vestræ monemus vigilantem curam impendere, et si qua exinde scripta inveniri potuerint, quæ nos valeant informare, huc curæ sit vestræ transmittere. Nam qui nova non concedimus, vetera libentissime reparamus. »

Itaque sanctus episcopus adeo fundorum dives exstitit, ut nulla vel Medianæ Burgundiæ, vel Aquitanicæ provinciæ principalis ecclesia inveniat, quam non rebus auxerit peropimis. Basilicam sane beati Stephani, cui sedit, miro decore ampliavit, ingenti testitudine a parte Orientis applicita, auroque ac musivo splendidissime decorata, instar ejus quam

Syagrius episcopus Augustoduni fecisse cognoscitur. Altare quoque antiquum eo transponens sub die XIII Kalend. Maiarum solemniter dedicavit; ubi et hæc dona obtulit: missorium anacteum deauratum, pensantem libras L, habentem in se septem personas hominum cum tauro et litteris Græcis. Dedit et alium missorium, similiter anacteum gravellatum, pensantem libras XL et dimidium, qui habet in medio rotam cum Stephadio, et in gyro homines et feras. Item missorium tertium anacteum, pensantem libras XXXV; susum habet in se historiam salis cum arbore et serpentibus. Item missorium quartum anacteum, pensantem libras XXX; habet in se Æthiopem et alias imagines hominum. Item bacchonicam auratam, pensantem libras XII, uncias II; habet in se piscatorem cum fuscina, et centaurum cum opere maritimo. Item bacchonicam aliam anacteam, circulatam et nigellatam, pensantem libras XIV et uncias IX. Item aliam bacchonicam similiter anacteam, pensantem libras XIII; habet in se lusores. Item aliam bacchonicam anacteam, pensantem libras X, et habet in se hominem cornutum et arborem, et duos homunciones, infantes in manibus tenentes; caucos anacteos 4, pensantes libras XI et uncias II; habent in se homunciones et feras: unus ex ipsis deauratus. Dedit scutellas anacteas, ex quibus una nigellata pensat lib. IV; habet in se ursum caballum tenentem. Item aliam scutellam anacteam, pensantem lib. III; habet in se leonem taurum tenentem. Item aliam, pensantem libras II et uncias IX; habet in se leonem capram tenentem. Item aliam scutellam similiter anacteam, pensantem lib. II; habet in se hircum cum cornibus. Item aliam pensantem lib. I et uncias VII; habet in se cervum pascentem. Item aliam pensantem lib. I et uncias IX; habet in se leopardum tenentem capram. Dedit item salariolas 4 anacteas, quæ pensant lib. IV; dedit et gabatas VI, quæ pensant lib. XVI. Item gabatam unam medianam anacteam, pensantem lib. III; et habet in fundo sigillos 4, et in gyro prunellas, cancellos decoratos cum capitellis pensantes lib. VI et semissem. Dedit et hicinarios 2 anacteos, pensantes lib. IV et uncias III. Item hicinarios 3, anacteos, pensantes lib. V. Item dedit cochleares 9 pensantes lib. II et s. Item cochlearem unam, pensantem lib. I et uncias X; habet in medio rotellam nigellatam, et in gyro listram. Dedit et anafum unum, pensantem lib. II; habet leonem et taurum deauratos. Item fuscinam unam præscriptam; habet caput leonis, pensant lib. III. Dedit et urceum anacteum, qui pensat lib. IV et s. et agemanilis pensat libras III et s. Item cannas 2 pariles deauratas, pensantes lib. V, huic in gyro effigies et ferusculas dedit. Item missorium planum, pensantem lib. VIII et s.; habet in medio rotam, et in rota monogramma. Item alium missorium, pensantem lib. VIII; habet in medio crucem cum duobus hominibus. Item bacchonicam anacteam, pensant lib. X; habet in se homunciones cum duabus ferusculis pennatis. Item aliam bacchonicam anacteam, pensantem lib. VIII et

A s.; habet in medio hominem caballicantem, et ad pedes suos viperam. Item aliam bacchonicam anacteam circulatam, pensant. lib. VII et s.; habet in se tres homines grandes, et in gyro homunciones et feras. Dedit item gabatas anacteas deauratas, pensant. lib. XVIII, habet in se homunciones cum pisciculis, gabatam mediatam, anacteam, deauratam, pens. lib. VIII; habet in medio homines et pisculos maritimos. Item gabatas liliatas 5, pariles pensantes lib. IX et s. Item gabatam medianam, anacteam, pens. lib. III; habet in medio caput hominis cum barba. Item gabatam medianam puram, pens. lib. 12 et unc. III; habet in medio gallum. Item gabatam, anacteam, colinellatam, pens. lib. III; habet in gyro homines et feras. Item scutellam anacteam, pensantem lib. II; habet in medio homuncionem et campolum cum arbore. Item scutellam anacteam, pens. lib. II; habet in medio duos homunciones cum lanceis. Item scutellam parvam pens. lib. I; habet in medio rotelliunculam in gyro nigellatam. Item salariolam anacteam, pensantem lib. I; habet in medio hominem cum cane. Item concham anacteam, pensant. lib. IX; habet in medio hominem et mulierem, et ad pedes eorum crocodillum. Item salariolam parvam cruciculam habentem, pens. uncias IX. Item suppostorium anacteum, pensantem lib. I et s., cochleares 12, pens. lib. III et unc. II. Item cochleares 12, pens. lib. II et uncias IX. Item cochleares 12, pens. lib. III; habent caudas scriptas. Item ichinarios columellatos 3; pensat unusquisque lib. I. Item ichinarium unum pens. lib. I et unc. I. Item cancellum pens. lib. I et unc. I. Item urceum anacteum, pens. lib. III; et habet ansam prunellatam, et in medio caput hominis. Agmanilia pens. lib. II et unc. X; habet in medio rotam liliatam, et in cauda caput hominis. Item recentarium deauratum, pens. lib. II et s.; habet deforis cavaturas. Item alium recentarium, pens. lib. I et unc. IX; habet in medio listellam et feras. Item schinonem, pens. lib. I; habet caudam nigellatam. Item colatorium, pens. unc. II. Sunt in in summa lib. CCCXX, unc. VII.

Item quoque sanctus episcopus qualiter suorum heredem bonorum Christum, et ecclesiam sibi a Deo commissam instituerit, sequens pandit auctoritas; dedit namque basilicæ sancti Stephani agrum Magniacum situm in pago Antissiodorensi, quem cum domina Brunehilde commutavit, cum domibus et adjacentiis vel omnibus instructis ad se pertinentibus. Agrum quoque Matriacum in honore sancti Memmii construxit cum agello vel cum cæteris appendiciis suis, cum mancipiis, vineis, silvis, pascuis et cum omni jure et termino suo, greges quoque boum, equorum, ovium, armentorum et porcorum eidem basilicæ solemniter delegavit. Similiter agrum Ganniacum situm in pago Tornodorensi cum ædificiis, mancipiis et universis appendiciis suis. Domum etiam vel areas infra muros civitatis Cabillonensis sitas, quas cum Wadelino episcopo commutavit, similiter cum vineis quæ sunt sitæ in montanis in

eodem pago in agro Miliacensi cum vinitoribus et reliquis mancipiis, silvis, terris et universis appendiciis eorum. Dedit et agrum Puniacum situm in pago Avalense, juxta castrum Censurium, quem cum illustri viro Macone commutavit, cum omnibus ædificiis, mancipiis, vineis, silvis et cæteris appendiciis suis; agrum quoque Genusiacum vel Talnisiacum cum nucleatorio sitos in territorio Senonico, cum ædificiis, mancipiis, terris, silvis ac universis appendiciis eorum. Domos quoque vel areas infra muros ipsius civitatis Senonum sitas, simulque oleas in suburbano positas. Similiter dedit in pago Sanctonico, villam Siviriacum quam cum domina Brunehilde regina commutavit, cum ædificiis, mancipiis et omnibus appendiciis suis; villam quoque Flaccianam sitam in pago Forojuliensi, quam ei dominus Theodericus rex concessit, et suo præcepto confirmavit, cum ædificiis, mancipiis, olivetis ac universis rebus ad se jure pertinentibus. Item in territorio Sanctonico agros nobilissimos, quos cum viro apostolico Mammone Ecclesiæ Cadurcinæ episcopo vel clero ipsius ecclesiæ commutavit, hoc est Melredante et Lopiæcum, Nolagalum et Vriliacum cum universo apparatu et appendiciis eorum. Item in pago Avalense agellum qui appellatur Piciacus cum universis ad se jure pertinentibus. Similiter in pago Augustodunensi villam Dementiriacensem, cum colonica, tilio et cæteris appendiciis suis, dedit etiam jam dictæ matri ecclesiæ agrum Palliacum situm in pago Avalensi cum universo apparatu et appendiciis suis. In pago quoque Senonico Patriciacum quem cum domino Aetio episcopo commutavit, similiter cum ædificiis, mancipiis et cæteris appendiciis suis. Villam quoque super fluvium Chorizæ positam, Campaniam nomine, et colonicas ad se pertinentes, Riviæcum et Crarium, simulque Novamvillam sitam tam in pago Avalense quam in Antissiodorensi, cum ædificiis, mancipiis, terris et universis appendiciis eorum.

Hujus præsulatus tempore præscripta Brunehildis regina per manus ipsius pontificis obtulit Deo et sancto Stephano calicem miræ pulchritudinis ex lapide onychino, auro purissimo decoratum. Præterea basilicæ domini Germani, ubi corpus suum sepeliri decreverat, hæc dona obtulit, missorium argenteum, qui Thorsomodi nomen scriptum habet. Pensat lib. xxxvii; habet in se historiam *Aeneas* cum libris Græciæ. Item alium missorium planum, pens. lib. xxx. Item bacconicam anacteam pensant. lib. xv. Habet in medio leonem cum urso et in circuitu homunciones et feras. Item aliam bacconicam pens. lib. ix et s.; habet hominem et mulierem, et ad pedes eorum ferusculas. Item scutellam anacteam pens. lib. v, et unc. vi; habet in se hominem caballicantem, serpentem in manu tenentem. Item scutellam anacteam, pens. lib. iii; habet in medio rotelliunculam nigellatam cum fera. Dedit et gabbas 2, ab intus liliatas pariles, pens. lib. viii et unc. ii. Urceum anacteam pens. lib. iv; habet an-

sam nigellatam et in medio caput leonis; agnaniha pens. lib. iii et unc. ix; habet in medio Neptunum cum tridente.

In die vero sepulture suæ præcepit idem præcipuus pontifex cum corpore suo deferri basilicæ domini Germani centum solidos auri purissimi ad suam sepulturam exornandam. Sunt in summa lib. cxix et unc. v. Cæterum idem sanctus contulit eidem basilicæ domini Germani prædia sui juris, hoc est Bringam in pago Senonico cum ædificiis, mancipiis, vineis, terris, ac omnibus appendiciis suis. Item Roboretum in eodem pago cum appendiciis suis. Agrum Sessiæcum situm in territorio Antissiodorensi, quem ipso suggerente, domina Ingundis regina basilicæ domini Germani delegavit, atque suo præcepto habendum confirmavit. Ipse sanctus episcopus usufructuarium vitæ suæ tempore, eadem regina jubente, possedit, et post obitum suum ut absque ullius consignatione vel iudicio jam dicta basilica domini Germani reciperet, præcepit: Item agellum Feriolas situm in pago Antissiodorensi super fluviolum Lupæ cum ædificiis, pratis, silvis cum grege armenti, et grege porcorum, eidem basilicæ ad xenodochium pauperum delegavit. Item dedit in pago Sanctonico villas Saturiacum et Ursionem cum ædificiis, mancipiis, silvis ac universo apparatu eorum, necnon et areas cum domibus suprapositis tam in Metulla quam in urbe Senonica, quas de Vigiligunde matrona dato pretio comparavit. Dedit item per manus Palladii tunc presbyteri et basilicæ domini Germani abbatis, postmodum vero sui in episcopatu successoris eidem basilicæ Orgiacum et Marciacum, cum omni integritate ad se pertinente, simulque Nantillam et Pociacum cum omnibus ædificiis, mancipiis, vineis, plantis novis et universis appendiciis eorum. Nam et dominus Clotharius rex simulque ejus nobilissima conjux domina Ingundis regina per manus ejusdem domini Desiderii episcopi, eandem basilicam magnis et optimis ornaverunt donariis; fredam vero, quæ sacratissimo corpori est superposita, rex auro argentoque mirifice decoravit, regina nihilominus calice simulque patena ex auro purissimo gemmis pretiosissimis exornato devotissime honoravit.

Cæterum basilicæ domini Amatoris dedit villam nominis Talonensem sitam in pago Antissiodorensi, cum ædificiis, mancipiis, terris, cum pecoribus et gregibus equarum et porcorum, et omnibus appendiciis suis. Basilicæ sanctorum apostolorum Petri et Pauli, quæ est in suburbano civitatis Antissiodorensis, agellum, qui nuncupatur Brittoilus, situm in pago Antissiodorensi, cum ædificiis, mancipiis, silvis, terris, cum gregibus porcorum et equarum et omnibus appendiciis suis. Monasterio, quod dominus Germanus pontifex super ripam fluminis Ichaunæ construxit, ubi bonæ recordationis dominus Marianus confessor corpore requiescit, Villarem qui appellatur Capelinarius, situm in pago Antissiodorensi, ad integrum cum pecoribus et

gregibus porcorum basilicæ domini Juliani martyris, ubi Niginaldus Alba præerat; villam in pago Wati-pense, quæ appellatur Mansiones Teudbaldi, sui vil-laris Auroli, cum ædificiis, mancipiis, pratis, cum pecoribus et gregibus porcorum et cæteris appen-diciis suis. Monasterio Puellarum, quod in honore domini Martini ultra fluvium Ichaunæ est constru-ctum, agellum, qui appellatur Necariola, quem de Eperia sanctimoniali femina dato pretio comparavit, cum ædificiis, mancipiis, terris, pratis, silvis et cæ-teris appendiciis suis. De basilica quoque sanctorum martyrum Gervasii et Protasii, ita in testamento suo posuit: Basilicæ dominorum sanctorum mar-tyrum Nazarii, Gervasii, Protasii et Celsi pueri, quam Marius diaconus noster pro nostro solatio ædificare videtur, ubi etiam et reliquias eorundem martyrum condidimus, agellum, cujus vocabulum est Briennico, juxta agrum Nanturiacensem, quem nos cum bonæ recordationis domino Evodio quon-dam episcopo commutavimus; simulque Accolatum supra fluvium Chore positum, sicut a nobis præ-senti tempore possidentur, ad jam dictam basilicam pro animæ nostræ remedio decrevimus esse donatos ad ipsam basilicam, vel ibidem deservientibus per-petualiter possidendos. Nam his suprascriptis mo-nasteriis unicuique basilicæ sanctæ Columbe et sancti Leonis, quæ sunt constructæ juxta Senonicam urbem, agellum, qui vocatur Viecla, situm in eodem pago, cum ædificiis, terris, silvis et universis ap-pendiciis suis, ea ratione ut rectores harum basili-carum eandem villam æqua sorte inter se divide-rent. Basilicæ quoque domini Ursicini Biciensensis, beati Germani quondam discipuli, agellum de villa materni boni, situm in territorio Antissiodo-rensium, cum ædificiis et mancipiis ac terris ad inte-grum. Item dedit basilicæ sancti Amantii quæ est exstructa in pago Cadurcino ad stipendium mona-chorum ibidem Deo deservientium, ubi et genitrix ipsius, sicut jam supra meminimus, corpore re-quiæscit, villas vel prædia, quorum hæc sunt voca-bula Marciriacum et alterum Marciriacum cum ap-pendiciis eorum, Lintiniacum, Conclusam, Ultrari-dam, Siniriacum, Augiriacum, Teponniacum, Vetrarias, Quintiacum, et Cremonem, quæ sunt sitæ in pago Cadurcino, cum ædificiis, mancipiis et omnibus appendiciis eorum. Item villam Chrispinia-cam sitam in eodem pago ea ratione distribuit, ut duas partes basilica sancti Amantii acciperet, ter-tiam vero basilica quæ ad sanctos Brittones dicitur, ubi episcopi corpore requiescunt, vindicaret. Item agrum, qui appellatur Cassinatus, in eodem Cadur-cino territorio consistentem, cum omnibus appen-diciis suis. Item portionem de atro Macrinio et Re-cliais, sitam in territorio Albiensi, cum ædificiis, vineis, mancipiis et cæteris appendiciis suis. Item in pago Rotonensi vallem Catemariam, Versellas, Grossumniagum, Siacum et Atratium cum ædificiis, mancipiis et omnibus appendiciis eorum. Item Vi-taliacum situm in pago Cadurcino cum omni inte-

gritate. Præterea dedit et basilicæ sancti Saturnini martyris, quæ est sita in suburbano Tolosanæ civi-tatis villam, quæ vocatur Silviniacus, sitam in eodem pago cum omni integritate et appendiciis suis. Similiter et agrum Melgiacum situm in eodem territorio, cum ædificiis, mancipiis, terris et cæte-ris appendiciis suis. Dedit item seniori ecclesiæ Ca-durcine villam quam Betto tenuit, et ipse ex regum munificentia accepit, sitam in territorio Burdiga-lensi cum ædificiis, mancipiis et universis appen-diciis suis. Multa quidem et alia possedit, sicut testa-menti ipsius pagina manifestat, quæ tam nepotibus, quam cæteris suis propinquis largitus est, sed et mancipia non minus duo millia permisit esse inge-nua, quibus et ea quæ ad præsens possidere vide-bantur, ad proprium habere permisit. Qui vere felix, feliciter vitæ peracto tempore, plenus virtutibus mi-gravit ad Christum sub die vi Kalend. Novemb., et sepultus est juxta S. Aunarium in basilica beati Germani.

CAP. XXI. — *De Palladio.*

Palladius sedit annos 26, menses 3; fuit enim temporibus Dagoberti regis, præsulantibus apud urbem Romam Deusdedit, Bonifacio, Honorio, Se-verino, Joanne atque Theodoro. Hic fuit vir stre-nuus, atque temporibus domini Desiderii prædeces-soris sui, abbas monasterii sancti Germani. Post ejus excessum, eo quod esset vir sapiens, largus atque misericors, ab omni populo in episcopatum eligitur; accepto vero sacerdotio totum se ecclesia-sticis tradidit disciplinis, nam basilicam sancti Ste-phani plurimis et maximis ditavit donariis; fecit enim duas cruces ex auro purissimo, quas et obtu-lit; sed et plurima vasa anactea, argentea, quæ ad nostram usque ætatem in thesauris ejusdem ecclesiæ servata permanserunt, hæc nos ipsius nomine vidi-mus insignita; fecit et monasterium sancti Juliani martyris, ubi ædificavit basilicam alteram, quam in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ dedicavit, quod monasterium virginum esse constituit, quod ante ipsum infra muros civitatis parvo ambitu constru-ctum, virorum fuisse certissimum est. Nam et id monasterium maximis ædificiis extulit, ac muro undique circumcinxit, et quia omnes ecclesiæ Antis-siodorenses suæ deditiōni erant subjectæ, tam ex sancti Stephani quam ex sancti Germani villis co-piose ditavit. Fecit et basilicam prope muros civita-tis in honore sancti Eusebii Vercellensis pontificis et martyris, cujus testudinem a parte orientali ex musivo simul et auro composuit ac dedicavit, variis-que muneribus ampliavit; quod etiam monachorum esse constituit ac muro undique circumcinxit. Fecit et basilicam sancti Germani in pago Antissiodorensi, in loco qui dicitur Vercisus, quam et nobili testu-dine ex musivo et auro decoravit. Hic etiam con-stituit ut per singulos annos festivitate sancti Ger-mani, quæ celebratur die Kalend. Octobrium, ex-pleta missarum celebritate, ob amorem et reveren-tiam tanti præsulis a manu episcopi centum solidos

accipiant canonici basilicæ sancti Stephani, quatenus alacrioribus animis delectet eos per succidiva tempora ejusdem festivitatis celebrare gaudia. Obiit autem iv Idus Aprilis, et sepultus est in basilica S. Eusebii, quam ipse, ut prædiximus, suo opere construxerat, et cessavit episcopatus dies 40.

CAP. XXII. — *De Vigilio.*

Vigilius sedit annos 25, menses quinque. Fuit enim temporibus Martini papæ et Eugenii atque Vitaliani, regnante apud Francos sive Burgundiones Clothario Juniore. Nam et genere nobilis exstitit, et sanctitate præclarus. Inter cætera namque virtutum insignia etiam monasterium in suburbio civitatis Antissiodorensis extruxit, quod pluribus ditatum muneribus, ut testamenti ipsius series demonstrat, in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ dedicavit; quod etiam muro circumcingens monachorum esse constituit, simulque xenodochium pauperum ibidem esse præcepit. Fertur enim de eodem sancto viro veridica relatione quod, jubente Waratone principe palatii, qui Ebroino in eodem principatu successerat, in Cotia Silva martyrium sit perpressus. Imitatus videlicet est eundem antecessorem suum Ebroinum, qui olim sanctum Leodegarium Augustodunensem episcopum gladio animadverti præceperat. Martyrizatus est autem sanctus Vigilus sub die v Iduum Martiarum. Cum autem sacrum corpus ejus ad propriam veheretur urbem, contigit ejus transitum per urbem fuisse Senonicam, cumque pertransiret quamdam domum, qua rei vinoti catenis tenebantur, subito omnia vincula dirupta sunt, sicque miserorum turba ergastuli illius noctes evadens, sacri cœpit corporis exsequiis deservire; exstant hodieque in testimonium tanti miraculi eadem catenæ sacro ejus inhærentes sepulcro. Sepultus est autem in basilica sanctæ Dei genitricis Mariæ, quam ipse construxerat, fuitque civitas sine episcopo dies 5.

CAP. XXIII. — *De Scopilione.*

Scopilio sedit annos 8; fuit enim temporibus Adeodati, Doni, Agathonis Romanorum pontificum, sub Theoderico rege, de quo nihil aliud dignum scripturæ reperimus, nisi quod quædam vascula argentea in thesauris ecclesiæ, cui præfuit, conspeximus ejus nomine insignita. Sepultus est autem in basilica sancti Eusebii martyris.

CAP. XXIV. — *De Tetrico.*

Treticus, seu Tetricus, sedit annos 15, menses 3. Hic fuit temporibus Rom. præsulum Leonis, Benedicti, Joannis, Cononis, Sergii, sub Childeberto Juniore Francorum rege, qui appellatus est justus, vir mitissimus et omni bonitate ornatus; nam et ante episcopatum exstitit abbas monasterii sancti Germani, in quo officio positus talem tantumque se exhibuit, ut merito ab omnibus summo frequentaretur studio; erat enim largus, pius, castus, atque misericors. Deo igitur favente, omnis populus a minimo usque ad maximum, divina inspiratione permoti, eum in pontificum ordinem elegerunt, sicque a basilica sancti Germani extractus, Deo dignus pontifex est electus et

A ordinatus sacerdos. Cœpit enim mox accepto sacerdotio, prædicationibus insistere, Ecclesiam sibi que a Deo commissam spiritaliter erudire. Hic beatus vir, primo anno ordinationis suæ habito concilio, constituit qualiter abbates, vel archipresbyteri in ecclesia sancti Stephani divinum persolverent officium. Taliter vero ordinavit, ut deserviret.

Kalend. Januarii, 1 hebdomada, basilica sancti Germani.

2 hebdomada, basilica sancti Amatoris.

3 hebdomada, basilica sancti Petri.

4 hebdomada, basilica monasterii sancti Juliani.

Kalend. Februar., 1 hebdomada, basilica sancti Mariani.

2 hebdomada, basilica sancti Eusebii.

3 hebdomada, basilica sancti Martini.

4 hebdomada, basilica sanctæ Mariæ.

Kalend. Martii, prima hebdomada, basilica S. Nazarii.

2 hebdomada, monasterium Longoretense.

3 hebdomada, monasterium Sessiaccense.

4 hebdomada, Scolius Vicus.

Kalend. Aprilis, prima hebdomada, Bacernæ Vicus.

2 hebdomada, Vendosa et Gaugiacus.

3 hebdomada, Nauteriacus et Licaiacus.

4 hebdomada, Tauriacus.

Kalendis Maii, prima hebdomada, Choræ vicus.

2 hebdomada, Corcedomus et oratorium sancti Memmii.

3 hebdomada, Troia et Cornacus et Auciacus.

4 hebdomada, Varciacus.

Kalend. Junii, prima hebdomada, Bargiacus et Nantoniacus.

2 hebdomada, Nassua.

3 hebdomada, Condida.

4 hebdomada, Dactriacus et Soliacus.

Kalend. Julii, prima hebdomada, Novus Vicus.

2 hebdomada, Brioderus.

3 hebdomada, Giemus et Laoderus.

4 hebdomada, Blancoilus.

Kalend. Augusti, prima hebdomada, clerici Domini.

2 hebdomada, Eliniacus.

3 hebdomada, Taugiacus.

4 hebdomada, Tauriacus.

Kalend. Octobris, prima hebdomada, clerici Domini.

2 hebdomada, basilica sancti Germani.

3 hebdomada, basilica sancti Amatoris.

4 hebdomada, basilica sancti Petri.

Kalendis Novemb., prima hebdomada, Domiciacus.

2 hebdomada, monasterium sancti Juliani.

3 hebdomada, basilica S. Mariani.

4 hebdomada, basilica sancti Eusebii.

Kalend. Decembris, prima hebdomada, basilica sanctæ Mariæ.

2 hebdomada, basilica sancti Martini.

3 hebdomada, basilica sanctorum Gervasii et Pro-

4 hebdomada, monasterium Longoreti et Sesciasi.

Hac itaque constitutione roborato, constituit ut abbates, presbyteri cum clero, ad suprascriptum officium peragendum convenientes, ex Dominico cellario ab æconomio ecclesiæ stipendium sufficiens accipiant; si vero tardi occurrerint, aut negligenter apparuerint, 40 dies a vino abstineant. Vicedominus autem, au cellarius, si quod jure ministrare debent in aliquo subtraxerint, retrusi in monasterium per annum dimidium pane et aqua contenti debitam pœnitentiam persolvant. Is atque beatus episcopus villam, quæ ei ex successione parentum advenerat, Maximiacum nomine, sitam in pago Senonico, cum ædificiis, mancipiis, vineis, silvis, et universis appendiciis suis basilicæ sancti Stephani, cui Deo auctore præfuit, habeneam delegavit. De cætero, consummato feliciter vitæ suæ cursu, a quodam, instigante diabolo, ut fertur, archidiacono suo, nomine Regenfredo, dum scammo sopore resolutus quiesceret, gladio verberatus martyrio vitam finivit xv Kalend. Aprilis, et sepultus est cum summa devotione fidelium in basilica sancti Eusebii martyris. Nam de eodem Ragenfredo, antiqua relatione vulgatur quod mox ut a domo, in quo suum interfecerat pontificem, est egressus, subito turbine raptus nusquam comparuit. Fuit autem civitas sine episcopo annis 3. Nam de scamno, super quod interfectus est, plures ex dolore dentium, ob meritum sancti viri, obtinere remedium, Sed et in eodem loco ob memoriam et reverentiam martyris, a successoribus ipsius, ejus est nomine constructum oratorium, quod hactenus fidelium devotione veneratur et colitur. Exstant hodieque tabulæ ejusdem scamni, ejus martyrium designantes.

CAP. XXV. — *De Flocoaldo.*

Flocoaldus sedit annos 5, menses quatuor, dies 10. Obiit xviii Kalend. Aprilis, et sepultus est in basilica sancti Eusebii. Fuit autem civitas sine episcopo dies 7.

CAP. XXVI. — *De Savarico.*

Savaricus sedit annos 5, menses 4. Hic, ut fama confirmat, eo quod esset genere nobilissimus, cœpit a status sui ordiLe paululum declinare, et sæcularibus curis, plus quam oportet pontificem, inhiantem insistere, in tantum ut tam pagum Aurelianensem quam Nivernensem, Tornodorensem quoque atque Avalensem, necnon et Tricassinum militari manu invaderet suisque ditionibus subjungeret. Nam eo tempore Franci inter se dissidentes, cum plurima civilia bella commoverent, in silva Cotia in invicem irruentes, maxima cæde sese mactaverunt; tunc idem episcopus postponens pontificalem dignitatem, undecumque collecta plurima multitudine, cum Lugdunum pergeret, ut eam sibi ferro subjugaret, divino fulmine percussus, cita morte interiit, sicque ad propriam civitatem reportatus, atque in basilica sancti Germani juxta prædecessores suos est sepul-

tus. Fuit enim temporibus Dagoberti junioris regis atque Danielis (qui mutato nomine vocatus est Chilpericus, atque ex clerico rex est effectus), Pepino cum Plectrude majore domus principante regente.

CAP. XXVII. — *De Hainmaro.*

Hainmarus vocatus episcopus tenuit principatum annos 15. Fuit enim vir strenuus atque nobilitate generis non mediocriter decoratus, simul quoque fundorum dignitate ditissimus. Nam in tantum ejus potestas sæculariter excrevit, ut usque ad ducatum penetotius Burgundiæ perveniret. Contigit autem eo tempore Pipinum, filium prioris Caroli, Aquitaniam ex evocatione Eudonis, Aquitanorum ducis, adversus Aimonem, Cæsaraugustæ regem perrexisse, qui Lampagiam ipsius Eudonis filiam in conjugium sumpserat, et fœdera conjugii ruperat. Convenientes autem in locum, qui Iberra dicitur, dum inter se pugnare cœpissent, hic Hainmarus cum suis in Sarcenorum multitudinem irruens, maxima eos cæde prostravit, devicit, atque simul cum rege suo, Christo propitiante, victor exstitit. Sicque Pipinus cum triumpho Franciæ partes repetiit, sed non multum post prædictus Eudo pactum, quod pepigerat cum Pipino, fallaci mutatione deseruit. Unde factum est ut isdem Hainmarus, præcipiente jam dicto Pipino, iterum Aquitanicæ partes collecta suorum multitudine repeteret, atque Eudonem ad bellum provocaret, quibus in unum congressis, tanta subito cæde Aquitani corruerunt, ut vix ipse dux eorum Eudo per fugam dilapsus evaderet. Sed quorundam insidiante invidia, quæ prosperis rebus semper adesse solet, suggestum est regi, quod ipse Eudo non aliter nisi ex consensu Hainmari evasisset. Qua de clausa, evocatione ab eodem rege apud Bastoneam villam, quæ est sita in saltu Arduonnæ, custodiae carcerali est mancipatus. Interjectis itaque paucis diebus, cujusdam nepotis sui ingenio extractus, arrepto equo fugam iniit, cujus post tergum eum summa velocitate adversarii insequentes in loco, qui Lufaus dicitur in pago Tullensi, eum consecuti sunt. Qui videns se eorum insidias evadere non posse, totum se ad divinum contulit auxilium; nam dum extensis brachiis in modum crucis oculis ad cœlum elevatis, supernam gratiam exoraret, lanceis persequentium confossus, simul cum prædicto nepote suo occubuit. Ibi dicitur fuisse sepultus. Servatur hactenus Antissiodori in altare matris ecclesiæ crux aurea ligni Dominici, ostentans in se signa martyrii ejus. Sed et quasdam res proprietatis suæ ecclesiis Dei fideliter, distribuit consilium et ordinationem nactus domini Theodranni, jam tunc ex sua voluntate ordinati pontificis. Dedit itaque basilicæ sancti Stephani, ad stipendium clericorum ibidem Deo deservientium, villam, quæ dicitur Matriacus, sitam in pago Senonico, cum ædificiis, mancipiis, vineis, silvis, et universis appendiciis suis. Item in pago Antissiodorensi ad xenodochium prædictæ matris ecclesiæ villam, quæ dicitur Miliacus, et alteram quæ vocatur Viriliacus, cum universis

appendiciis eorum. Cæterum basilicæ sancti Germani ad stipendium monachorum villam Abundiacum nomine sitam in pago Antissiodorensi cum ædificiis, mancipiis, silvis et omnibus appendiciis suis. Item in pago Vastinensi villam, quæ dicitur pons Maxentii, similiter cum appendiciis suis. Dedit idem ad xenodochium ejusdem basilicæ domini Germani villas sitas in pago Antissiodorensi, hoc est Nigrontum cum appendiciis suis. Lincrolas quoque similiter cum appendiciis suis, simulque Lagunas. Nam Boniacus atque Vitriacus, tempore interfectionis suæ in fiscum cesserunt Dominicum.

CAP. XXVIII. — *De Theodranno.*

Theodrannus adhuc superstite Hainmaro ex ejus consensu est ordinatus episcopus. Obiit autem in Non. Decemb., et sepultus est in basilica S. Eusebii

CAP. XXXIX. — *De Quintiliano.*

Quintilianus episcopus fuit nobilis genere, cujus pater Quintilianus monasterium Miteretense construxit, ac rebus propriis ditavit, xenodochiumque Brittonum Romam pergendum ibidem esse constituit. Hic beatus episcopus ante episcopatum abbas fuit monasterii sancti Germani; sed, ob vitæ meritum ac generis nobilitatem, a monasterio populi electione vocatus, pastor est Ecclesiæ subrogatus; sepultus est itaque juxta prædecessores suos in basilica S. Germani.

CAP. XXX. — *De Ciliano.*

Cilianus episcopus sedit annos sex, menses duos; obiit autem pridie Nonas Augustas, et sepultus est in basilica sancti Germani.

CAP. XXXI. — *De Clemente.*

Clemens episcopus sedit annos 5, mensem 1, dies 10. Hic cæcitatem corpoream passus juxta basilicam apostolorum Petri et Pauli diversorium habuit. Obiit XIII Kalend. Aprilis, et sepultus est in basilica sancti Amatoris.

CAP. XXXII. — *De Aidulfo.*

Aidulfus, ex cantore episcopus, sedit annos 45; fuit temporibus Caroli majoris, et perduravit usque ad Pipinum, in divinis officiis strenuus et episcopali largitate famosus; ejus tempore, res ecclesiasticæ ab episcoporum postestate per eundem principem abstractæ in dominatum sæcularium cesserunt, siquidem centum tantummodo mansis episcopo direlictis, quidquid villarum superfuit, in sex principes Bajoarios distributum est; abbatibus vero singulis abbatibus dilargitæ, quam ecclesiæ humiliationem idem religiosus pontifex pene exitialiter doluit, adeo ut paralysis morbo correptus, universis sui corporis officiis privaretur. Eodem itaque diversorio cum clemente prædicto abhuc superstite clausus stipe ecclesiastica usque ad diem sui obitus alebatur, Maurino ex voluntate ejusdem pontificis subministrante publicas functiones, hic contulit basilicæ sancti Stefani res proprietatis suæ in pago Tornodorensi in villa, quæ Montiniacus dicitur, ea ratione ut stipendiis pauperum perpetuo deservirent; obiit autem Idibus Nov. et sepultus est in basilica S. Germani.

CAP. XXXIII. — *De Maurino.*

Maurinus episcopus sedit annos 28, fuit circa exordium regni Caroli Magni, vir strenuus et facunda urbanitate eloquentissimus, atque sanctitatis titulis admodum decoratus. Fertur namque prophético spiritu nonnulla prædixisse, quæ mox rei probavit eventus, et quanquam potestate sæculari impar, multis tamen etiam potentissimis dignitate se parem exhibuit; de hoc certissima constat, quod ingenio et prudentia singulari res, ut dudum prædiximus, ecclesiæ suæ substractas, annuente Magno Carolo, tunc rege, postea imperatore, recuperaverit. Acceptum namque aurum, ut fertur, in eadem civitate in turre Brunehildis inventum, atque, ut dicitur, libratim distributum orarii, quo utebatur, nodis hinc inde coercuit, atque collo suspensum, ante prænominati regis præsentiam novo ordine detulit, pariterque commissæ sibi ecclesiæ paupertatem ac suæ tenorem petitionis regiis auribus intimavit, id se præcogitasse asserens, ut singulos palatii principes singulis auri libris in sui abjutorium conciliaret, sed postea mutasse sententiam, atque ut ipse solus cuncta acciperet, rectius judicasse.

Annuit benignitas principis, et ut, decedentibus singulis qui tunc res ecclesiasticas obtinebant, paulatim cuncta reciperet præcepto regio edixit. Sicque annuente Deo reciperet prospere cessit, ut fere intra biennium nullus pene eorum restiterit, quibus prædia ecclesiastica contra licitum deserviebant: ea tempestate abbatia sanctorum martyrum Gervasii et Protasii, necnon et sancti Martini, sancti quoque Eusebii in usus S. Stephani redierunt. Maxima quoque villarum pars, quæ fuerant eatenus abdicatæ. Hoc præsule, primus comes pagi Antissiodorensis, Ermonoldus nomine, in suo ipsius prædio monasterium in Salvatoris honore construxit, quod idem episcopus solemniter dedicavit, atque ex rebus sancti Stephani villam, sui Cocciacus nomen est, in augmentum dedit, nihilominus præfatus comes obtentu episcopi idem monasterium sancto Stephano postea delegavit. Super altare quoque matris ecclesiæ, hic ipse pontifex pallium, pretiosissimum auro et margaritis obtulit decentissime exornatum. Crucem etiam ex auro purissimo et gemmis pretiosis composuit, nomine inscribens suo. Sed, et imitator existens bonæ memoriæ prædecessoris sui, contulit res proprietatis suæ sancto Stephano, ut pauperum indigentis subministrarent. Sunt autem eadem repositæ in pago Tornodorensi in villa, quæ dicitur Fontanetus; nihilominus et stipendiis canonicorum agellum proprietatis suæ contulit, cujus vocabulum est Villare, non longe a Varcia, quod ipse a quadam matrona obtinuerat, nomine Rocla. Decessit viii Idus Augusti, atque in ecclesia sancti Gervasii tumulatus est, quam et ipse quoque renovaverat.

CAP. XXXIV. — *De Aarone.*

Aaron episcopus sedit annos 13. De hoc constat quod proficiscente Romam Carolo Magno sub Leone

papa ad decus imperii roborandum, cum ipso pariter profectus est, atque in ipsa expeditione abbatiam sancti Mariani a præfato imperatore obtinuit. Hic idem pontifex ciborium super altare sancti Stephani auro argentoque mirifice composuit. Obiit Idibus Februarii, et sepultus est in basilica sancti Gervasii.

CAP. XXXV. — *De Angelelmo.*

Angelelmus episcopus, natione Bajoarius, ex patre Obtelmo et matre Hogarde, sedit annos 47. Hic, cum esset vir summæ simplicitatis et charitatis, presbyter ordinatus, et basilicæ sanctorum Gervasii et Protasii abbas præstitutus est. Sane decedente Aaron pontifice, Jeremias Senonensis archiepiscopus, jussu Caroli imperatoris Antissiodorum veniens, in ecclesia S. Germani cleri et populi collegit cœtum; ibi generali consensu accedente, hic idem Angelelmus ab omnibus electus est episcopus et ordinatus. Suscepto igitur pontificali ministerio totum se in divinum transfudit servitium, in orationibus assiduus, in lacrymis frequens, in eleemosynis præcipuus, ac pene suo tempore singularis; fertur enim interdum amore largitatis ægritudinem simulasse, ut absque ullius contradictione, quæ habere poterat, in usus pauperum erogaret. Ecclesiam sancti Stephani non simplici largitate ditavit, altare senioris ecclesiæ, tabulis argenteis ubique compegit, altare quoque sanctæ Mariæ nihilominus tabula argentea decoravit. Sancti quoque Baptistæ Joannis altare simili ornameto decoravit, ante altare S. Stephani tres coronas argenteas præcipui ponderis præparavit; in circuitu altaris decem candelabra maxima et argentea constituit, calicem argenteum optimum cum patena condonavit, ac suo nomine præsignavit. Sed et crucem permaximam inibi collocavit, quam auro argentoque vultu Salvatoris decentissime decoravit, altare argentea tabula ornatum ante eam statuens. Eandem ecclesiam signis quatuor maximis et sonoris decoravit, fecit et capsam præcipui operis auro argentoque elegantissime comptam, ubi capsam beatissimi Amatoris, cum multis sanctorum pignoribus condidit. Tapetia etiam optima ad sedilia basilicæ exornanda plurima contulit.

Hujus tempore Ludovicus imperator, facto generali conventu, canonicis regularem vitam imposuit, atque ob tutelam religionis claustrum custodiam instituit, ac diversas competentesque officinas eorum usibus ordinavit, qua auctoritate idem pontifex delectatus villam, cui Pulverenus nomen est, fratrum canonicorum scilicet stipendiis deputavit. Et, quia quedam beneficiata erant quæ protinus auferri non poterant, decretum est, ut illis decedentibus, continuo canonici in suos usus reflecterent. Res etiam, quæ ex jure proprio ei cesserant, tam in Biliaco, quam in Amau, eorundem usibus delegavit. Qui etiam vase argentea plurima et præcipua in thesauris ejusdem ecclesiæ collocavit, sancto Germano calicem argenteum, cum patena dedit ejusdem schematis, cujus et superiorem fecerat, hujusmodi lar-

gitatem sui nominis inscriptione designans. Sancto quoque Amatori calicem argenteum cum patena tribuit ejusdem operis quanquam ponderis minoris sancto Petro similiter. Altare sancti Eusebii tabula argentea exornavit, calicem argenteum cum patena dedit, Evangelium quoque argenteum cum candelabris argenteis, ac thuribulo nihilominus argenteo præparavit, cortinas etiam altaris, ac nonnulla pallia condonavit. In cœnobio sancti Salvatoris, tabulam argenteam cum signo sonorissimo dedit. Per totam denique suæ potestatis dioccesim ecclesiis quidem vicinis ad præparandum calicem et patenam tres libras argenti distribuit. Minoribus vero capellis suis duntaxat ad opus simile solidos 15 destinavit, in vicis quoque præfatis congruam argenti quantitatem largitus est, ad cruces in ecclesiis exornandas. His et hujusmodi bonorum operum frugibus plenus decessit, sub die Non. Juliar., atque in basilica sancti Germani honeste tumulatus est.

CAP. XXXVI. — *De Heribaldo.*

Heribaldus episcopus, ex patre Antelmo Bajoario, matre Frotilde Vastinensi, sedit annos 33. Hunc ab ineunte ætate in palatio educatum post decessum avunculi sui Angelemi clerus et populus solemnem electione facta pontificatui suffecerunt, Aldrico Senonum archiepiscopo cum coepiscopis ex præcepto Ludovici imperatoris hujus negotium procurante. Constat autem eum in ecclesia beati Germani et electione designatum et ordinatione promotum. Fuit autem vir admodum nobilis, forma elegans, eloquio nitidus, singulari prudentia circumspectus. Quamobrem et apud reges plurimum valuit, ita ut in palatio archicapellanus effectus, sæculari quoque dignitate potentissimus ea tempestate exstiterit; atque ut se habent humana, quandiu quidem hujusmodi potestatis apice floruit, sæcularibus negotiis sese mediocriter dedit. Divino autem respectu tandem inspiratus, atque, quod a sæculi appetitu plurimum solet compescere, infirmitatis corporeæ mole gravatus, et mores, et studia in diversa transtulit, seque totum divinis servitiis et ecclesiasticis utilitatibus ex animo mancipavit, in orationibus continens, in lacrymis profusus, in servorum Dei subsidiis largus, in ecclesiarum reparatione ferventissimus, in pauperum recreatione singulariter mirabilis, mirabiliter singularis. Ecclesiam sancti Stephani, et parietibus et laquearibus renovavit, vitreis quoque ac picturis optimis decoravit, coronas argenteas quatuor instituit, circa altare sancti Stephani tabulas argenteas, et sculptura et operis elegantia renovavit, capsam etiam auro argentoque mirifice decoravit, ubi vestimenta sacratissimi Germani reposuit; basilicam sancti Joannis Baptistæ post defectum veteris ab imis exstruens fundamentis in sublime fastigium extulit, ac x Kalend. Januarii solemniter dedicavit. Postmodum vero sanctorum martyrum Alexandri et Chrysanthi pignora, quæ ab urbe Roma detulerat, in eadem ecclesia decenter condidit, frædamque cum cancellis benigno studio exornavit,

atque ad luminaria eorumdem sanctorum patrocinis jugiter observanda, agellum quemdam quinque mansorum vocabulo Bunuorum ex agro Matriacensi, et ex præcepto apostolico benigno amore contulit; basilicam sanctæ Mariæ laquearibus, picturis et vitreis renovavit. Congregationem canonicorum, tam litterarum eruditione quam ecclesiasticæ industriæ studiis illustravit, adhibitis undecunque præceptoribus, qui rem divinam et studio procherent et instantia amplificarent; sed et in stipendiis eorumdem quam largus exstiterit non licet ambigere, quam qui ex prædictis eorumdem rebus quidpiam delinebant, protinus ut discesserunt absque ulla intercessionis relaxatione, eorumdem usibus reservavit: nam ipsorum vestiario villam, cui Condidam nomen est, restituit, eamque sancti Remigii cum suis appendiciis duasque vineas Corticanum, et Plautas eidem usui deputavit. Cumque regi Carolo post patris Ludovici excessum, et charus esset et intimus, ejus munificentia villas quasdam obtinuit, quæ olim juri ecclesiastico fuerant abdicatæ, quarum hæc sunt vocabula Gajacus cum appendiciis suis, Garsiliacus similiter, Camplemesii similiter, Maximiacus similiter, quam ex æquo dividens, mediam partem luminaribus ecclesiæ distribuit, reliquam medietatem canonicorum stipendiis servire præcepit, regio præcepto hoc corroborante: atque ut in præfati regis memoria ex eadem villa bis per annum refectio præparetur, una per præpositum, altera per ejusdem ecclesiæ archiclavum immutabiliter sanciente. Hic idem pontifex secundo anno belli civilis, qui est annus Dei hominis facti octingentesimus quadragesimus et unus, corpus beatissimi Germani præcepto regum Caroli et Ludovici ex loco, in quo primum tumulatum fuerat, venerabiliter Kalendis Septembris transmutavit, quod ita et soliditate integrum, et vestibus reperit incorruptum, ut quondam fuerat a venerabili Augusta Placidia decentissime compositum. Ita optimarum virtutum fruge secundus, plenus ætatis et probitatis, appositus est ad patres suos sub die VII Kal. Maias, atque ut ipse petierat in basilica sancti Germani in crypta sancti Stephani nobilem sepulturam accepit; cujus etiam altare vivens adhuc tabula argentea decoraverat, calicemque itidem argenteum cum patena condonavit.

CAP. XXXVII. — *De Abbone.*

Abbo ex monacho episcopus supradicti Heribaldi pontificis germanus, sedit annos 2, menses 10; vir strenuus, omnimoda eloquentia præclarus, atque tam in divinis Scripturis, quam in sæcularibus principaliter eruditus. Fuit autem abbas cœnobii sancti Germani, post fratris autem decessum jussu Caroli regis electus pontificatui substitutus est. Quis sane vir fuerit, quantumque optima præditus voluntate, temporis brevitatis atque mors immature proveniens ostendere non permisit. Is sancto Stephano crucem auream cum gemmis pretiosis contulit, palliumque peroptimum largitus est, cochleam a parte occidentali, a fundamentis inchoavit, altare sancti Stephani

Auro puro gemmisque exornare decreverat, sed morte intercedente præpeditus, non modicas auri expensas ad id peragendum reliquit. Tali affectu bonæ voluntatis plenus morte præventus est sub die III Non. Dec., atque in ecclesia sancti Germani honorifice tumulatus.

CAP. XXXVIII. — *De Christiano.*

Christianus episcopus, natione Alemannus, ex patre Arcamberto, et matre Emelinde, sedit annos 13. Fuit autem vir simplex, et tanquam naturali quadam animi vultusque hilaritate perfusus, humilitate præcipuus, et familiæ ecclesiasticæ amator ardentissimus. Hic cochleam ab occidentali parte a prædecessore suo inchoatam ad perfectum usque perduxit. Hic ipse pontifex beatissimi Amatoris corporis membra a primæ sepulture loco una cum archiepiscopo Burdegalensi, Frotario nomine, festive in cryptam ipsius domus transvexit. Hujus etiam studium fuit, ut quæ canonicis ex rebus stipendio debitis deerant, celeri largitatis clementia restauraret. Dedit siquidem eisdem canonicis Albaris villam, quatenus ex ejus redditibus illius memoriale omnibus agatur annis. Decessit x Kal. Decemb. atque juxta prædecessores suos sepultus est in ecclesia sancti Germani.

CAP. XXXIX. — *De Wala.*

Wala episcopus, genere Francus, patre Ardrado, matre Witelai, fratre optimæ recordationis Ansegiso Senonum archiepiscopo, sedit annos 7, dies 28. Hic primo tempore suæ ordinationis ad lectionem sapientium mundi se contulit, dehinc onus vassalorum, quos secum adduxerat ex comitatu Carlemani, decenter atque prudenter, quia gravabant Ecclesiam, a se removit. Hujus siquidem patris, de quo loquimur, studium fuit magistros litterarum charitative amplecti, eorumque alloquiis et consiliis uti, suoque convivio participari. Quocirca duo luminaria collegii nostri Rainogala et Alagus, collaborante Herrico theosopho simul et monacho, Gesta præsulum istius sedis compendiose atque commatice elucubratis paginis indiderunt. Fuit vero huic viro sincera et convisceralis affectio, cum servis Dei, quos ita sibi unanimes bonis suis reddiderat, ut etiam in extremis pensum diei pro illo gratanter persolverent. Suo etiam tempore præcipui Patres, dominus Trutbertus scilicet atque Hictarius senior, decesserunt. Horum primus prophetico spiritu plenus ægritudinis suæ tempore mansit, et a sacro Domini natalitio, quo cœpit ægrotare, quosdam, qui deerant a collegio fratrum quasi præsens agnoscebat; sequens vero cujus esset meriti dies sepulture innuit; ad quam cum adesset frequentia clericorum et populi, et obsequium sepeliendi rependerent, ictu uno mallei corpusculum, quod vix labore unius diei parari poterat, sectum est. Talia dixisse me nemo floccipendat, sed quibus amicitiiis fruebatur, agnoscat: nocturno non modo ipse minime deerat officio, sed et absentes nominatim requirebat, fratres puerosque: librorum copiam, si usquam nosset

ardenter desiderabat huc advehere, ecclesiæ thesaurum ac si sacrilegium vitabat contingere, donaria argentea vel aurea palliaque peroptima sancto contulit Stephano. Ecclesiarum restorationes instantissime peregit, ac suo tempore pene feliciter consummavit, et cum nonnulli diæcesanos suos exspolient, propinquosque ditent, iste a consanguineis maxima percipiens Ecclesiæ suæ filiis impertiebatur : neque enim alienis, sed propriis transigebat donis ; in omni convictu atque secreto præsentia suorum usus clericorum, non patiens quidquam sinistrum de illis audire vel loqui ; utens vulgari proverbio, nesciant laici quid faciunt clerici, et pares paribus socientur. Mors autem immatura eum subripuit, sed Christus super astra sustulit cujus corporis membra Saxiaci monasterii tegit urna, diem VII Idus Mart. clausit extremum, superstitem relinquens fratrem, qui sibi feliciter vixit, et illa quoque pro ejus memoria facienda largitus est in Rivo duos mansos cum regali et episcopali consensu canonicis sancti Stephani, et in administratione luminis divini altaris sancti Stephani in Piscaliolo villa mansum unum.

CAP. XL. — *De Uribaldo.*

Uribaldus, natione Francigena, Cameracensis civitatis indigena, a Ludovico gloriosissimo ac semper Augusto huic civitati futurus directus est episcopus, parentibus nobilissimis genitus, patrè scilicet Leutfrido, genitrice Doda, legale invicem caste servantibus conjugium. Hic a primo ætatis tirocinio spiritualibus imbuitur disciplinis, liberalium artium studiis apprime instructus, Joannis Scoti qui ea tempestate per Gallias sapientiæ diffundebat radios, factus pedisequus, cujus discipulatu longo inhærens tempore, divina simul et humana prospicere, prospera æque et sinistra æquali lance didicit ponderare. Dehinc juventutis solidum robur adeptus ad aulam introductus est regiam, ubi regio militans servitio Christo sibi favente hujus sedis Wala decedente episcopo, meruit suscipere thronum, prælibato rege Ludovico digne famulatum illius remunerante, hujusque Ecclesiæ et cleri et plebis conniventia in unum, ut pontifex ordinaretur applaudente, sicque opitulante Deo, cum summa totius populi exultatione die Non. April. ab Ansegiso venerabili archiepiscopo ordinatus est episcopus : ubi quam floride vixerit, quanto studio domum sibi creditam sublimare voluerit, quam mitis erga gregem Dominicum, largusque dispensator exstiterit, multi adhuc supersant, qui oculis se vidisse testantur. Nullum solis æstum, nullum denique hiemis horrebat algorem, quin beati protomartyris Stephani Ecclesiæ decori pervigil instaret, unde multa munerum regiæ munificentiae xenia obtulit, ut beati Juliani abbatiam, sancti Stephani servitio applicaret, quod multa cum difficultate peregit, sed regale præceptum, quod ex eo adeptus fuerat, mors immatura possidere prohibuit : mors, inquam, quæ raro tristi-

bus, sæpissime tamen lætis sese immergit. Hic ab occidentali parte ecclesiæ sancti Stephani duo construxit altaria : superius in honore sanctæ Crucis, per quam omni mundo salus effulsit ; inferius vero beati Gregorii pro nostris calamitatibus intercessoris, eximique Pauli apostoli, Amatoris etiam, atque Germani, ac Martini, et Benedicti honore honestissime dedicavit, suæ salutis non immemor, qui per beatum Gregorium animam in imis crebi faucibus alligatam nondum baptismi lavacro renatam, cum salubre tamen ac generale baptismi præceptum supernis sedibus noverat esse illatum, absque dubio confidens ejus precibus, se posse etiam in morte salvari. Congregationi denique sibi commissæ medietatem Chichirei villæ, regio confirmans præcepto attribuit, ut die suæ ordinationis, sui que obitus atque senioris sui regis Ludovici, et sacrorum altarium, hoc est cryptarum, dedicationis die refectio congrua pararetur, quo saltem muneris collatione et per singulos annos venerationis ejus apud posteros revivisceret memoria. Canonicis quoque sancti Eusebii in Molendinis villa, mansos contulit octo per præceptum regium perpetualiter eorum destinans usui, ut eorum interventu fragilitatis illius fieret dilectio. Postremo dum talia aguntur, subitus vitæ irrepsit occasus omniumque quæ videntur et transeunt oblitus, sola mortis cæpit trepidatione urgeri, reum se clamitans, sceleratissimum confitens, veniam a cunctis, ut necesse fuerat, flebiliter deposcens, spes ad cælum erigitur, mens et consilium ad Christum non sero convertitur, atque post beati Stephani, cujus sedi præfuerat, interventum, sancti Clementis se suffragiis committit, atque in limine domus extra ecclesiam corporis sui glebam sepeliri efflagitat, sicque totus conversus in melius, felici ad Christum transitu migravit. Quem non extra, sed intra ecclesiam beati Clementis affectus cleri recondit, per quem vivens adhuc apud clementiam summi judicis, obnixè se credidit adjuvari. Rexit ecclesiam annis 7, mense 1, et diebus 8, obiitque IV Idus Maii. Mansit Ecclesia absque pontifice menses 3, dies 17.

CAP. XLI. — *De Herifrido.*

Herifridus, natione Carnotensis, vixit gloriose in episcopatu 22 ann., mensem 4, dies 46. Hic vir nobilissimus qualiter hanc suscepit dignitatem, qualis in pontificatu, qualis et ante fuerit non allegare literis indecentissimum est, eo siquidem tempore Carolus nulli virtute secundus totius orbis gubernabat imperium, quo hospite, felices exstiterè res mundi, quia et rex philosophabatur, et philosophus regni moderabatur habenas : nam licet in diversa, utpote regum omnium potentissimus, extenderetur animus, liberalium artium ferulas a palatio nunquam videret deesse, sed regiæ dignitatis aulam totius sapientiæ gymnasium mirareris existere. Ad hunc locum quique nobiles, et regni optimates discendi gratia humani, et ecclesiastici habitus

soboles destinabant, certi utriusque disciplinæ dogma oppido refulgere. Inter alios denique superbi sanguinis juvenes, inibi exsultantibus animo confluentes, aderat præfatus vir ex nobilissima Armorici tractus prosapia derivatus, Herifridus nomine, morum sanctitate probatissimus, vultu et conversatione angelicus, ardens in humanis tenebris divinæ contemplationis radius. Hujus pater Herifridus nominatus est, mater vero Hisemberga est nuncupata. Nobiles genere, nobiliores sanctitate. Qui licet forent conjugati sæculo, erat tamen in cœlestibus illorum conversatio : qui præfatam prolem tenere diligentes, Omnipotentis et beatæ Mariæ servitio tradiderunt.

In Carnotensi urbe, unde et ipsi oriundi erant, ingenti gratulatione eum tonsorantes : ibi aliquantisper liberalibus institutus studiis, ut in eum litteralis scientia concurreret, domino Gauterio sanctæ Aurelianensis Ecclesiæ episcopo id procurante, ex cujus processerat progenie, ad supradicti imperatoris famulatum serviturus dirigitur. Illic plene Scripturarum perscrutans paginas, senioris hic inhæsit servitio, ut nunquam ab ejus vellet præsentia discedere, nunquam ab ecclesiasticis negotiis separari. Interea urbis Antissiodorensis in unum collocata cleri et plebis congerie, de eligendo pastore consilium quæritur, atque ad regiæ magnificentiae aures nuntius percito dirigitur : nec mora rex audito antistitis obitu, omni cupiditatis ardore deposito, divina perordinante clementia consilio aulæ regiæ procerum, acclamantibus cunctis, domino Herifredo cum summa reverentia nominando pastorem confert baculum, atque ad Senonensem urbem dirigit ordinandum. Quem divinissimus archiepiscopus Gauterius cum summo honore excipiens consensu cleri et plebis illuc hujus rei gratia confluentis, festivitate sancti Joannis, qua capite præciso cœlestibus est insinuatus sacrariis, in Nigello cœnobio ordinavit, et cum summa exultatione in hanc sedem inthronizavit. Ubi qualiter vixerit, et quam nobilem se normannique virtutum omnibus præbuerit, plus supersunt, qui hæc luce clarius norunt : et quoniam hostis humani generis adversus justos amplius fraudis suæ pervigil tendit muscipulas, diversa huic viro apostolico ingessit tentamina, ut a veritatis tramite exorbitantem ad sua male suadens verteret consilia. Nam civitas

improvise flammis exsta, penitus versa est in cineres tantum et rudera.

His ista gestis, charus domini Herifridus hoc animo induxit suo, nunquam sibi aliquod facturum in urbe habitaculum, donec ædes Dei ecclesiæ, scilicet beatæ semper virginis Mariæ ac sancti Joannis, simulque primi martyris Stephani in pristinum redigerentur statum. Quas parvo contentus tuguriolo mox reædificare cœpit, et funditus eas opere mirifico exornavit. In hujusmodi studio usque ad vitæ terminum permansit, sicque ecclesiis nobiliter restructis, antecessorum suorum do-

mos condere mors infelix prohibuit. Multa denique præfatæ sedi subtracta erant beneficia, quam solerti cura summaque vigilantia regalibus præceptis ac apostolicis privilegiis sancita suo loco restituit, ex quibus Malliaci cum suis adjacentiis medietatem altari ad concinnanda luminaria contulit, alteram canonicis ad refectionem die obitus sui præparandam concessit. Crevennum etiam villam et Narciacum ac Novicum, cum suis appendiciis sibi suisque successoribus perpetuo servitura diu multumque laborans impetravit. Artadum denique et in Capilliaco mansum unum in Lindriaco alium, et farinarium, quod est secus murum urbis, ad parandum in die ordinationis suæ edulium fratribus concessit. Oratorium sane beatissimi Clementis, quod est in eadem urbe, flammis exustum restauravit, eique per deprecationem Herimberti, qui his jure beneficiario utobatur, Chimiliacum villam cum ecclesia sancti Andreae, quæ est in Gurgiaco, attribuit, præcepto confirmans regio. Eodem pacto, ut idem Herimbertus Ecclesiæ sibi commissæ fidelissimus filius, qui omnium ecclesiarum restaurationi post prælibatum pontificem insudavit, eisdem rebus adhuc vivens frueretur, unusque post illum, quem eligeret, propinquus, si que necessaria præfato subministrarent oratorio, et die festivitatis sancti Clementis martyris congrua canonici impertirent pastum, quatenus ipsius apud Deum omnipotentem interventu, cui angelicis etiam manibus in mari præparata est domus, criminum fluctibus exoneratam ad æternæ quietis portum suæ virtutis anchora introduceret, et clementiæ suæ sinu jugiter confoveret. Idque domini Gauterii archimandritæ, suæque dioceseos pontificum auctoritate in perpetuum durabile sanxit. In Arbrico quoque mansa quatuor, altari ecclesiæ S. Stephani, in archiclavi dominio condonavit, in Senonico etiam pago et comitatu apud Noerellium villam supra fluvium Ichaunæ mansa videlicet xxxvi, et tertiam partem mansi, quæ quondam fuit beneficium Aganonis, cum alodio in Pomerio villa supra fluvium Orossæ, quod Wulfagus sancto Stephano dedit ad restaurandam ecclesiæ ipsius martyris fabricam in ministerio archiclavi contulit, eo tamen tenore, ut et villam et alodium jam dictus Wulfagus ac filius ejus Anseisus teneant, et in censu xv, solidos archiclavo persolvant. Illi vero mortuis, eadem res in ministerium redeant archiclavi. Innumera quippe sunt sanctitatis ejus insignia, quæ penitus narrari carnalis lingua minime sufficet. Nunc siquidem beatum virum de Christo jugiter ruminantem ægritudo podagricæ passionis subito invasit, chiragræ etiam ac omnium in corpore artuum languor ingens, qua diu multumque gravatus est molestia : sed tamen animus a divina meditatione nunquam vacabat beatæ semper virginis Mariæ ac sancti Joannis Dominicæ Incarnationis prævii, necnon etiam domini Stephani suffragii

jugiter se efflagitans relevari. Quadam autem die validissimus tumor pedibus ejus sese ingessit, adeo ut sapiendi ac mandendi facultatem ei penitus velaret: tum subito corvus ales cadaverum amica oblita propriæ naturæ partem stanni, qua fuerat cochleare coopertum, ore patulo arripuit, et ante episcopi fenestram juxta quam cubitabat, projecit: quæ stanni particula ante præsullem allata est, quam pontifex arripiens, invocato Domini nomine, fidensque se meritis sancti Stephani posse sanari stannum pedibus superposuit, moxque dolor abscessit, nec mirum, si hæc avis Domini imperio malagma pedibus sancti viri contulit, quæ etiam Eliæ famem carnis edulio refecit. Aliquandiu præterea desiderans ut colloquio domini Rithneri Augustætricorum episcopi, villarem supra fluvium Ichaunæ adiit, quo præfatus pontifex alacriter obvius processit, ubi mutuis sese confoventes amplexibus, longam de religione protulere sententiam. Erat autem ibi fons delicabiles ebulliens aquas, quas vir magnificus Herifridus episcopus intuens lagenam fictilem eadem lymphâ plenam deferri jussit, equoque insidens, et facto desuper crucis signo vas accepit. Ast equus ferocissimus lagenam insolitam super se sentiens exsilivit, sicque vas ut plenum fuerat solo tenuis projecit: mira res: vas enim ut plenum fuerat, ac si manibus leniter deponeretur, super tellurem resedit, et aquas in sese, ne vergerentur, retinuit. Mirati sunt omnes qui aderant. Idem quoque lympham ad se demum reportari jussit, et nomen Domini benedicens sufficientissime hausit, quoque coepiscopo et reliquis hoc admirantibus bibendam dedit. Hoc meritum fuisse pontificis Herifridi, et domini Rithnei nemo sanum sapiens dubitet. Cæterum post longa inter se affamina et dulcia inter sanctos oscula, quique redierunt in sua.

Cumque ad civitatis mœnia dominus Herifridus redire disponderet, deprecatus est ejus magnificentiam Hermembertus illi fidelissimus, quo in ecclesiam sancti Andreae quæ est in Gurgiaco ea nocte moraturus secederet, cui id quod petebat concessit. Ubi ea die moratus est; cumque ea quæ pontificem decebat, præfatus Hermembertus præpararet, repente febrim vapore sic accensus est, ut nihil nisi fervorem sentiret. Quod Herifridus gloriosus aspiciens, invocato nomine Domini, ne amplius hanc sentiret molestiam, per eundem Dominum interdixit, moxque dolor omnis in eo conquievit: deinde cibo sumpto nox ruit, et præscriptus præsul dubitum perrexit. Igitur omnipotens Deus sicut secretorum scrutator est incircumscribitus, ita etiam nervos suos diversis occulte examinavit generibus: namque ut se habet humana fragilitas, propter tantum sibi collatum munus ne se præsul extolleret, ætus, quos sua obstestatione et merito ab alterius corpore submovit, ad proprias vires justa Dei sententia retorsit, quippe qui lætus et incolumis toro membra intempestæ noctis silentio locaverat, a somno excitatus ingentem febrim dolorem in toto

A corpore sensit, qua ægritudine percussus ad sancti Andreae ecclesiam pernici gressu confugit, ibique quod residuum noctis fuerat, Domino supplicans peregit, dehinc illucescente die sacra missarum solemnia celebraturus accingitur. Quo hausto a divino fonte consilio, corp, et sang. Dom. libamen sumeret, ut ejus virtute cuncta infirmitatis infestatio conquiesceret. Quod divina virtus petenti non denegans. Illico enim ut redemptionis nostræ donum inæstimabile ore sumpsit, febrim calor ac si nunquam in eo fuisset, extinctus est. Illud præterea non omittendum, quod et in sede pontificali, et in locis circumpositis, divulgatum novimus; asserunt enim hi, qui illius tempore scholaribus studiis insistebant, quod si mane ejus benedictione, aut saltem præsentia frui mererentur, omnem, ne eo die virgis aut baculo cæderentur, exclusam esse formidinem: omnibus quippe omnia factus est; senes enim ad potiora suo invitabat exemplo, juvenes placido, ne desiperent, corrigebat eloquio, adolescentes pietatis summæ sustentabat gremio, divites ut sua domino largirentur, seque divitiarum dispensatores non dominos constitutos esse reminiscerentur; jugi studio informabat; pauperibus etiam velut hilaris dator sua minime negabat: nam clericos stipe et vestibibus indigentes, quandiu aderat, secum ut filios reficiebat, cunctaque necessaria subministrabat. Alicubi quoque proficiscens nominatim singulos, quos necessitas urgebat, propter canonicum victum jugiter diario, donec rediret, ministris alere præcipiebat. Hujus erat studii, hujus sollicitudinis ut de ovili Dominico nullam ovem lupi jugiter insidiantis morsus laceraret, sed ut bonus pastor gregem sibi creditum jejunando, pernoctando, orando jugiter defendebat.

Dum talia aguntur, omnipotentissima dispositrix et moderatrix æquissima Dei virtus Deique sapientia famuli sui meritum probare non distulit: nam prolixus languor compagem corporis graviter dissolvere cepit, ita ut nullum membrum suo valeret jungi officio. Nec tamen sic a Dei sui cessabat obsequio: lingua enim tantum incolumis laudes Domini personabat, ejusque mentem divinarum Scripturarum meditatio confovebat, utque in futuro salutari hostia, quæ Christus est, non indigeret, ipse in præsentia hostia viva fiebat, usus egregii prædicatoris Pauli exemplo dicentis: Ego jam immolor et tempus meæ resolutionis instat: fidenter dici potest, quia ad suum omnipotens Deus invitabat collegium, cujus in terris positus sectabatur exemplum: tristabatur clerus lugubri mœroris pallio obsitus, ac pastoris benedictione indigens, sumque diutino languore fatigari suspirans, lamantabatur. Præsul autem ut vicinum sensit appropinquare exitum, sciens non posse quod deliberaverat proficere, summam denariorum, quam ad hoc collegerat, dispertivit, triginta scilicet libras ad faciendam ante altare sancti Stephani tabulam; viginti quoque ad ornanda beatæ Mariæ beatique Joannis altaria: reminiscens

ecclesiam sancti Eusebii penitus esse destructam, dedit ei in Loconuaco villa mansa duo et dimidium, in Ceriaco similiter, in aqua Niolo tertiam partem mansi, medietatem altari conferens, alteram canonicis ejusdem loci largiens, idque longe ante mortem coepiscoporum suorum manibus perpetuo duraturum firmavit, reliqua omnis canonicis suisque erogavit fidelibus. Nudus, inquit, more sancti Job, egressus sum ex utero matris meæ, nudus et revertar illuc: omnibus enim membris emortuis sola in ore lingua palpitans Domino constebatur. Quid plura? Tandem ægritudo per artus diffusa ad vitalia rediit. Convenit illic copiosa civitatis, multitudo. Occurrunt omnes benedictionis munera implorantes, aderat clerus ejulans, et pro exitu animæ psalmos decantans, moxque præparatis cineribus, et superjecto cicilio ut virum decet Christicolam se desuper extendi jussit, sicque cum aliis grates Domino persolvens et sanctæ crucis signo se cunctosque, qui aderant, muniens, felici transitu migravit ad Dominum, sepultusque est honorifice ante altare semper virginis Mariæ intra urbis mœnia, cui vivens perpetuo se devoverat serviturum.

CAP. XLII. De Geranno.

Gerannus episcopus, natione Francus, Suessionis oppidi indigena, patre Otardo genitus, matre Wia editus, rexit episcopatus cathedram 4 annos, menses 6, dies 11. Sic ab ortu nativitatis suæ lacteis infantiae fomentis educatus, ubi primævum puerilis ævi exorsus est ingredi vestibulum, exemplo provido parentum animos sollicitante cura rudibus scholæ committitur studiis, quibus adhuc tenerimum stupidumque balbutientis infantiae sensum mos est erudiri, modo mulcendo, modo blanda severitate terrendo. Denique postquam Davidicis est eruditus melodiis, summi auctoris favente providentia, clericatus est normam adeptus, atque gloriosi martyris Gervasii concioni allectus, ubi regulariter institutus, et venerabilium loci illius Patrum moriger factus historicos librorum campos faceto linguae plectro transcurrere, atque canoros musicæ artis modos in aula Christi mellitæ vocis boatu resonare didicit. Crescebat quotidie in eo specialis sapientia, vita casta, mores probi, et cum his omnibus locuples rerum abundantia. Hujus horrea atque cellaria, frumento et vino redundantia, tenax non possedit philargyria, sed ea omnibus fecit communia munifica cum inhabitans charitas, ostium domus ejus viatoribus patuit, beneficia consolationis præbuit; gaudens cum gaudentibus, flens cum flentibus, detecta miserorum, terga vestimentis contexit, atque purulenta pupillorum capita lymphæ cum lomento emaculati fecit. His atque hujuscemodi honorum operum exhibitionibus exornatus, ita omnibus cœpit complacere illius ecclesiæ Patribus, fratribusque, quo non jam ut filius, sed velut pater susciperetur a cunctis. Quid dicam? Siquidem ab imis ministeriorum gradibus gradatim conscendens, ad præposituræ promotus est offi-

cium, simulque cum eo archidiaconatus promeruit apicem. In qua honorum dignitate sublimatus, ita se modificare vigilanter studuit quatenus nec fastus typho supra se erigeretur, nec adulantium favoribus a statu conceptæ religionis moveretur; excubias gregis Christi post vigilem pastoris curam instantissime agens, a se et ab aliis vitiorum monstra abegit, atque competentia corporeæ necessitudinis alimenta ac indumenta fideliter ministravit. Talibus, ut dictum est, præconiis, et aliis multimodis usque ad poli sidera evectus, ita mundo opinatissimus enituit, ut et regis majestati gratantissimus, præsulibus eharus, proceribus acceptus, clericis omnibus venerandus, militibus dilectus, supremis, humilibusque personis atque utriusque sexui foret amabilissimus. Factum est ergo, post transitum domini piique pastoris Herifridi Antissiodorensis, Ecclesiam variis ærumnarum excessibus lacessiri, maximeque pro electione pastorali, ad quam nonnulli, non zelo spirituali, sed anxia honoris ambitione exanhelabant. Erat autem ea tempestate vir quidam potens, Ragenardus nomine, ejusdem civitatis viccomes, fundorum ædificiorumque possessionibus locupletissimus, auri argente thesauris ditissimus, ac rerum omnium abundantia copiosissimus, parentum nobilitate clarissimus, militum cuneis stipatus, et, ut ita dixerim, in aula Richardi, magni et florentissimi principis, nulli secundus, excepto Manasse ejus germano. Qui, cum talis ac tantus esset, avaritiæ vaporibus æstuans, omnibus se præferebat, singularis singulariter apparere cupiens, et, ut potens potentior, dives ditior efficeretur, virulento meditabatur animo quatenus talem Ecclesiæ præficeret præulem, quem suæ subdere ditioni quiret, propriæque voluntatis consiliis acquiescere urgeret, quique, si ibi libita domus Dei beneficia invadere tentaret, penitus tyrannica ejus minitante potentia obmutesceret. Nefaria igitur arrepta machinatione ducem Richardum adiit, oblatisque muneribus, ut sibi illius electio Ecclesiæ daretur expetiit; denique compos voti sui effectus canonicorum venerabilem chorum adscivit una cum militari ordine, sciscitans ab eis, quem in voluntate haberent eligendum, ordinandumque episcopum. Cunctis vero silentibus, nihilque aliud respondentibus, nisi quem Deus elegerit: Ego, inquit ille, omnium vestrum dilectionis flamma ardeo, omniumque voluntati et postulationi favere satagens peculiariter venerari ut Patres, honorare ut fidos amicos cunctos vos præ cæteris usquequaque Deo obsequentibus volo, si tantumlibet a vobis promereri valeo, quod vobis suggerere ad generalem honorificentiam gestio. Illis quoque quædam sibi placentia respondentibus ad hæc, subintulit: Est quidam Francigena mihi familiarissimus, Deo ut hominibus acceptus, vocabulo Gerannus, morum honestate præclarus, fide præcipuus, mentis stabilitate vegetus, qui, Deo propitio, cum sit suis civibus bonus, vobis poterit fore melior, si vestra affectione extiterit pastor; at illi animadvertentes

roboris ejus potentiam et declinare volentes quas inferre poterat callidatis ejus injurias, pollicentur se ejus parere consilio. Qui protinus negotium accelerat sitiens, prælibati principis nactus licentiam, propinquorum amicorumque fultus juvamine, tandem cleri populique fretus electione, archipræsulis domini Gauterii subnixus auctoritates serenissimum atque piissimum regem adiit Carolum, atque divino suffragante adminiculo, ut vir ille strenuissimus pontifex eligeretur et ordinaretur, promeruit. Qui sanctissimum ac laboriosissimum benedictionis munus adeptus, ab omnibus gratulanter excipitur, et cum ingenti clericorum diligentia innumerabilique populorum frequentia, præeuntibus atque subsequen-
 B
 C
 D
 tibus psallentium choris, defertur humeris religiosorum ad aulam primicerii martyrum Christi Stephani, ibique stola pontificali infulatus, in sede sacerdotali honorifice collocatus resedit; ubi procedente brevi temporis curriculo, quam pie vixerit, quantasque a præfato Ragenardo atque a barbarica Normannorum gente pro suo suorumque munimine persecutiones passus sit, saltem succincte expedire licebit, siquidem extemplo post potitam episcopatus sedem, isdem Ragenardus malitiæ virus, quod rapido delitescerat in pectore, non erubuit in omnium obtutibus evomere; accepta namque occasione quasi ex voto sponsionis ejus, Gaiacum villam tribus ab urbe millibus discretam cum omnibus appendiciis suis ditioni ejus ademit, suæque impudenter aptavit, atque, ut in facultates ejusdem ecclesiæ minuendas dementior existeret, ipsius suggestione machinante, Manasses frater ejus potentissimus omnibus tunc Gallicanis divitibus ditior, cunctorumque consiliorum sæcularium arcanissimus perscrutator, unde et regibus et optimatibus cunctis usque ad extremos orbis cardines famosissimus, Narsiacum villam in suos usus redigere non exhorruit. Ille quoque infestissimus hostis ejus, ut prælibatum est, Ragenardus, suis cum præceptionibus adeo concludere nitabatur, ut extra consultum et voluntatem ejus nihil agere tentaret, clericorum illius nullus, militum nemo ei refragari audebat, sed sicut suis, ita illis omnibus imperabat. Interea, dum talibus mens ejus infortunius anxietur, irrumpebant et aliæ calamitales miseriarum, quibus maxime turbaretur, seque totum ad divinum conferre auxilium compelleretur. Normannorum quippe passim bacchabatur sævitia, atque incessabilibus plagis omnem regionem diebus ac noctibus palam et clam depopulabatur, cædibus, et prædiis igniumque deflagrationibus omnem terram exterminans. Quod cum vir heroicus pastorque eximius cerneret, intolerabili cordis mœrore concussus est, pro sibi commisso grege occurrere paratus, Domini sermonis non immemor, quo dicitur: Quia bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis (*Joan. x, 11*), suos evocat, verbis hortatur, benedictione corroborat, utque bellicis accincti armis secum proficiscantur exorat, mandat Ragenardo verbis postulatoriis ut secum ad pugnam exeat, et mi-

nime impetrat. At ille, cum suis tantum urbe egressus, speculatores præmittit, hostesque invenit, initur bellum, potitur victoria, et opitulante divina gratia, profligatis adversariis tria illorum revehuntur labara duo illic hostium nobiles capti sunt; quorum unus, de muro civitatis præcipitatus, periit; alter eidem Ragenardo datus exstitit. Deinde posthæc, supremi numinis virtute roboratus, quoties hostiles erumpabant phalanges ad exercendas prædas, ipse illorum congressibus se ultroneum ingerebat, modo incautos, modo perspectos occupans, atque non minima strage prosperabatur.

Hujus victrix dextra una cum Richardo et Roberto, duobus maximis proceribus, prælio quod apud Carnotem urbem gestum est, interfuit, ubi inventu Dei genitricis Mariæ, maxima paganorum cædes acta est, in tantum ut, innumerabili multitudine palante, inventa sint jugulatorum cadavera plusquam sex millia quingenta, exceptis his quos vorago fluminis Audaræ absorbit, longusque fugæ tractus silvarumque vastitas vulneratos et exanimes obtinuit; alia quoque tempestate succedente, cum Normanniæ potestatis furor pagum Nivernensem diriperet et immensitatem prædæ etiam cum onustis plaustris ageret, invictissimo illis occurrente Richardo, isdem Gerannus episcopus in prima cum paucis acie positus illos imperterritus aggressus est, moxque in fugam versis, ita vis hostilis superata est atque devicta, ut, si qui remanerent, amissa nobilium bellatorum confidentia, nulla ulterius conferre prælia, nullas deinceps depopulari terras auderent, sed se Francorum imperio ultroneos dederent, atque jugo Christi colla submittentes, dæmoniacis ludificationibus sprete, lavacrum baptismatis libenter appetere, et demum dono regis et principum inhabitandam regni partem, eorum antea abliguriendi vesania desolatam sibi dispertitam incolerent; at Ragenardus ejus pertinax calumniator, talibus eum pollere successibus, lividis intuens aspectibus, morbo tabescebat invidiæ, animadvertens illum secundis omnia, quæ moliebatur proficere auspiciis, suosque quos meditabatur conatus, quotidianis deficere detrimentis. Hic itaque gloriosus pastor, cum pro pace sanctæ Dei Ecclesiæ atque ovilis Christi tuitione ut inexpugnabilis athleta bellico instare non trepidaret agoni, provido sollicitudinis oculo salutis ovium suarum, quemadmodum sagacissimus opilio invigilabat, et a vipereo invisibilis inimici astu per se perque suos indesinenter eripere anhelabat. Cujus circa eas amoris magnitudo, in affamine, in convictu, in receptu quanta exstiterit neget mortalis explicare lingua, sed tamen quanta fuerit ipsa donorum ejus dapsilitas evidenter declarat. Atqui ad solemne suæ electionis memoriale celebrandum dilargitus est usibus canonicorum Logniacum villam et Solium, ut ex eis ad luminaria ecclesiarum sanctæ Mariæ et sancti Joannis, sanctique Stephani modius olei unius persolvatur, et Nancradus et Lupinus stipendiis fratrum cedant. In die

quoque suæ ordinationis eisdem fratribus delegavit in comitatu Gagiacum, cum omnibus appendiciis suis, et vineam, quæ est in suburbio civitatis, et vocatur Circaredus, quam qui habuerit per chartam pro ejus amore Dei, eisdem fratribus canonicorum vini modium unum ad minorem mensuram, et in comitatu Antissiodorensi Tauriacum cum adjacentiis suis, et villarem Quoopertorium, et in villa Prisciaco mansum unum et in comitatu Senonico super fluvium Ormentionem in Germaniaco mansum unum, et super Belcam fluviolum Corvernum, quem ipse emit de Bocardo fratre Gauterii archipræsulis, cum servantibus et omnibus appendiciis suis. In die vero obitus sui eorundem stipendiis accumulare aliqua satagebat, sed in itinere positus, præventu mortis interceptus, ultimum exhalavit flatum; proficiscebatur siquidem in Franciam, quatenus regiæ majestatis aures interpelleret pro supradictis villis sibi, sicut præscriptum est, ablatis, si forte imperiosa regis jussione, et optimatum postulatione atque Richardi clementissimi ducis absentatione eas posset recuperare. Sed cum pervenisset ad urbem Suessionem, antequam enim attingeret, jam paululum infirmari cœperat, gravari exorsus est languoris incommodo. Ubi honorifice exceptus, cum se letho appropinquare cerneret, luctuosus a corde erumpebat gemitus, profusos lacrymarum imbres effundens, clamans se quanquam esset in patria velut profugum et peregrinum, absque præsentia dilecti gregis obiturum, ac sine eorum exsequiis, quibus se committere ardentissime satagebat, terræ gremio insinuandum; ex hiis ingruente funeris articulo, acceptoque Domini corporis et sanguinis sacramento, commendans se sibi que populum commissum Deo Salvatori omnium, emisit spiritum. Migravit autem ad Dominum v Kalend. Aug. Ibi que juxta avunculi sui Rodobini ipsius loci quondam præsulis sepulcrum ab Abbone, ejusdem civitatis venerando pontifice, aliisque duobus episcopis, ad officium sepulturæ illius occurrentibus, aggregatis diversarum collegiis ecclesiarum, hymnidicis laudibus decenter tumultatus, patriam sortitus est urnam. Fuit Ecclesia sine episcopo a xii Kalend. Januar. usque ad vi Kalend. Martii.

CAP. XLIII. — *De Bettone.*

Betto episcopus, natione hujus nostræ Burgundiæ, Burgundio, Senonicæ urbis indigena, patre Alberico atque Burgundione editus, matre vero vocabulo Angela Francigena felici est procreatus auspicio, quia puero monachus, monasticis institutis eruditus et liberalibus non mediocriter imbutus artibus, tempore Ewvardi, cujus erat consanguineus, abbas existit cœnobii S. Heraclii confessoris Christi egregii, postea vero loci sui, id est monasterii sanctæ Columbæ, cujus mancipatus fuerat obsequio, voluntati fratrum prælatus efficitur. Qua diutius prælatione honestissime fungens, hæc præcipue illi studii existit industria, ut operosis cœnobium illud excoleret ædificiis, ecclesiæque Dei fabricam auri argentique decoraret ornamentis. Turrim siquidem in

A medio templi præminentem, quæ, ob sui amplitudinem et tempestate qua prælatum admisit, tegumento carebat, et quamdam brevitatis infirmitatem intuentibus designabat, in sublime extulit, eamque artificiali argumento pulchro constructam opere, testudine texit, et ob roboris firmitatem subtus arcus priores alios fieri jussit, marmoris columnis subnixos, exedras quoque beati Lupi confessoris Christi, et sanctæ Columbæ Virginis et martyris bracteis aureis atque argenteis fabrilis artificio sculptis ambivit; nonnulla etiam vestimentorum peregrina ornamenta in diebus solemnibus induenda monachis supplevit, et tandem, hujus nostri periculosi temporis plenumque timoris instabilem intuens cursum, et provido sollicitudinis oculo prospiciens inter hostiles paganorum acies in suæ integritatis statu monasterii fabricam non posse præstare inviolabilem, fideus de largissima Omnipotentis clementia, et accepta Richardi, magni principis et ejusdem loci abbatis licentia, operosum aggressus est opus, magna laboris instantia pene usque ad perfectum perduxit: nam in gyro monasterii mœnia cum turribus fundavit, et usque ad propugnacula erexit, quod castrum infatigabili studio peregrisset, nisi eum futurum episcopum Dei dignatio ascire decrevisset. Geranno quippe, Autricæ sedis episcopo, ab hujus nostræ communionis vitæ corruptibilis per mortis debitum sublato, prædictus vir moribus et vita laudabilis, et pontificatum Antissiodorensis Ecclesiæ dum arriperet, ab omni clero et populo attentius acclamatur; sed is ad hoc se indignum fore clamans, et totis viribus obtestans tandem opitulanti prælibato principe episcopalem indeptus est cathedram, ubi secundum quam cœlitus didicerat sapientiæ regulam, ita perfecte studuit vivere, ut immensitatem opinionis ejus et famæ, nullius valeat doctoris vel linguæ disertitudo perorare, vel doctrix manus stylo exarare. Nos tamen summatim perstringentes vitæ illius qualitatem, hoc verissime asserimus, quia sapientiæ documentis egregius, sanctimonie candore præclarus, prudentia perspicuus, gravitatis suavitate vernans, frugalitatis vigore coopertus, dapsilitatis benignitate exstitit perornatus. Huic mors inerat tempore convivii post sessionem ad mensam, primam ciborum appositionem duodecim egenis in suo conspectu residentibus, aliisque alicubi positis pene omnem dirigere, continuo æque alia non minima subsequente, in qua refectione post finem divinæ lectionis, nemo aliquid indecens aut scurrile audebat loqui, sed, quicumque ex ore proprio quiddam nitebatur proferre, observabat ut ejus verbum, aut divinum aliquid aut humanum benecondecens sonaret. Talibus itaque vitæ lampadibus nitens, et Deo et omnibus hominibus complacebat. Nam, a tempore Geranni præsulis, Ragenardus vicecomes Caiacum et Juliacum villas, non longe multum ab urbe sitas in suo detinebat dominio; sed tamen hic vir egregius, cum nequiret eas, nec speciali commotione, nec precum importunitate ab ejus jure extorquere, se-

lobri reperto consilio, exhibitis pecuniæ donariis, illas suæ restituit potestati, et ut præcessorum suorum imitator fors et in die obitus sui memoriali illius gaudentes canonici recolerent, contulit eis Vendosam ecclesiam et Rontonicum villam, et in Carboiaco mansum unum; cumque meditaretur ut ædes episcopales, quæ post civitatis desolationem a nemine fuerant vel mediocriter reparatæ, exædificaret, et in aula Caristi quæcumque posset honor congruastudenter exerceret, pleurítico languore graviter astrictus, diuque detentus, cum a fidelium catervis custodiretur, et circa eum divinæ laudes ac lectiones celebrarentur, felicem Deo cum confessione catholice fidei spiritum reddidit ipsa die vi Kalend. Mart., sepultusque est in crypta ecclesiæ sancti Germani; sedit annos x, menses 11, dies 14. Fuit Ecclesia absque pontifice a vi Kalend. Mart. usque ad v Kal. Aprilis, hoc est diebus 33.

CAP. XLIV. — *De Gualdrico.*

Gualdricus episcopus Antissiodorensis pagi, indigena, alta prosapiæ ortum stirpe trahens, Gualdricum habuit patrem et Hemmenam genitricem. Hunc mox in ipso primordio natalitatis, utriusque parentes Deo sanctoque Germano monachum futurum flagranti devoverunt animo, atque paternis nutritum laribus congruenti tempore cœnobitis Patribus educandum tradiderunt. Quorum intra contubernium litterarum satis est institutus scientia, atque divina illum protegente et augmentante gradatim providentia strenue postea factus est loci illius archimandrita: in cujus apice regiminis, ita se omnibus æquitatis trutinâ librare studuit, quatenus in his, quæ agere illum oporteret nec nimis facilem nec nimis difficilem se exhiberet; erat enim sagax ingenio, prudens eloquio, in administratione cautus, in consilio perspicax, intus forisque idoneus; cunctis denique post obitum domini Bettonis episcopi, quia talibus aliisque quam pluribus inter affines splendebat bonæ opinionis insigniis, voluntate atque licentia præcellentissimi domini Richardi principis, ab universo clero et populo futurus appetitur et acclamatur episcopus; electus a monasterio progreditur, ac sacra delibutus unctione consecratur et ordinatur episcopus. In cujus dignitatis cathedra quam laudabiliter Ecclesiæ Dei præfuerit, et quæ in ea gesserit non est legendum silentio, sed ex multis pauca excerpere mandandum est calamo, nempe in egressu suo, in qua maneret, episcopalem non invenit ædem, sed in quamdam monachorum infra civitatem sitam se divertens mansionem, inibi interim degit, donec sua jussione major cœnacula domus ab Hurifrido præcessore suo inchoata episcopo, sed non perfecta, et a Bettone postmodum episcopo aliquantulum suppleta perficeretur, adjecto postmodum alio ligneo cœnaculo ætatis tempore sub solis caumate ad refrigeranda convivantium et cœnantium corpora præparato, fecit etiam sursum juxta cochleam ipsius domus Dei duas lapideas mansiones, unam a meridie et alteram ab aquilone, quarum una convictui et

A sopori, altera recondendis rebus domesticis aptissima foret, capella in medio locata, et in honore sanctæ Crucis dedicata; patefecit quoque mediam cryptam ipsius cochleæ ad introitum commeantium ab occidentali regione, et ante eam statuit porticum funditus a se constructam; et valvas operosa ferri fabrica quibusdam ex se picturis distinctas coriisque, undique glutine contextas et fucorubicundo coloratas ad custodiam templi inter cryptam et porticum posuit, aliisque portis incultis oppositis e regione plateæ civitatis. Denique infra ecclesiam in sublimi crexit tabulatum modicum cum gradibus ligneis, ut per hos essent ascensus sursum et descensus deorsum, et plerumque si a domo suprema egredi vellet, eumque ad inferiora læderet descendere, illinc clarius supra gregem posset intendere. Infra quoque ecclesiæ ambitum ad decus solemne unam argenteam fabricari fecit coronam, atque in honore sancti Stephani unam manum auream gemmis politam, et alteram in honore S. Germani absque gemmarum ornatura positam in ambabus ipsorum pignoribus sanctorum simul cum augmento aliarum reliquiarum; contulit etiam ibidem Deo et sancto Stephano duas cruces parvas ex auro optimo; quarum una cum electro fabricata relucet, in qua intus posuit reliquias ex osse sancti Laurentii, de foris in ipsius electri nobili sculptura expressa passione supra craticulam ipsius martyris almi Laurentii.

Quoniam autem in eadem aula Dei erat pretiosissimum pallium cum Leonum imaginibus, in quo erat scriptum inter leones Græcis litteris ΧΡΙΣΤΟΣ ΔΕΣΜΟΤΗΣ, non destitit priusquam aliud ejusdem similitudinis pallium invenit, emptumque ibidem dilargitus est, quatenus unum inde, quasi sibi respondere viderentur alterum pallium dioprasii coloris et nominis cum hirundinibus, in quo Phrygium opus ab Heritrado prius factum ex auro supra aram altari resplendet diebus festis. Dedit quoque unum vexillum auro comptum ad efferendum cum aliis tempore publicæ processionis; denique quando Romam profectus est studio saluberrimæ orationis a Domino apostolico Joanne maximis precibus impetrare meruit reliquias supra memorati Laurentii martyris ac sanctæ Eugeniæ, quas postquam secum devexit, atque in templo primi martyris comitantibus clericorum populorumque non modicis catervis, cum magno gaudio et honore collocavit, immensas omnipotenti Deo gratias laudesque retulit, cujus larga munificentia talia et tanta in longinqua regione sanctorum pignora obtinere, et huc usque deferre immeritus quivit. De quibus partem monachis sancti Germani, qui ei obviam processerant, dedit; aliam vero sibi retentam ita distinxit, ut ibidem pars minor retenta servaretur, major vero secum ad Varcicum deportaretur, quam in ipsius beatæ virginis et martyris postea recondidit aula: nam suorum temporibus prædecessorum beato Germano viro apostolica nobilis ibi relucebat basilica, maximi populorum instantissima devotione collectis frequen-

tata. Ast idem vir ferventissimus divini honoris amator factus est postmodum, ut pater omnibus, ipsius ecclesie propagator, et intus de forisque strenuissimus cultor, siquidem ab ipsis eam fundamentis undique disposuit, lectura, vitreis fenestris, laquearibus pictis ornavit et excoluit, altaribusque nonnullis cum sanctorum pignoribus propriis titulis dicatis sacratissimam præstitit. Posthæc ibidem quæ divino erant obsequio competentia accumulavit, hoc est libros, vestes, pallas, signa et vasa sacrificio Dei necessaria; scæus vero templum instruit sibi suisque habitacula successoribus pulchro opere facta, et ad degendum tum religioni, quam etiam corporeæ necessitudini congruentia, nec non etiam in eadem villa Varciano duas ecclesias vetustate dirutas, unam in memoriam sancti Petri, alteram S. Saturnini ex toto reparare satagit, et in cœnobio Sanxiacensi aulam S. Baudelii furibunda Normannorum rabie crematam et postea lapsam, sacro divini amoris æstuans igne propriis impensis ad integritatem pristini status reformare, non parva munerum oblatione nobilitavit, largitus puipe ibidem et unam capsam argenteis sectam laminis ac deauratam, et unam crucem magnam similiter argenteam, instar crucis ecclesie S. Stephani fabricatam et sculptam. Duo quoque super altare Dei obtulit pallia optima, et tria facit erga cum calice et patena ex argento fabrefacta et unam Albani polynitam, et casulam prasinam, cum superhumerali et cingulo, utraque auro compta; nam et monachis ipsius loci, quia paupertatis inedia soliti erant angere, multa conferebat ex suo alimenta, ac, ne deficerent a servitute Dei, ad exercendos corporum et animarum labores piis eos alloquiis animabat.

Interea ad restorationem ecclesie sancti Eusebii in suburbio civitatis sitæ deputavit solidos centum; similiter fecit et ecclesie sancti Gervasii, quæ est citra fluvium Ichaunæ, et hoc jam circa vitæ exitum. Verum si vita ei aliquandiu prolata nutu Dei extitisset, ambas illas ecclesias propriis redintegrasset impensionibus. In ecclesia sancti Germani multa crebro est dilargitus exenia, inter quæ rutilat argentea tabula in introitu ecclesie ante altare sancti Joannis, ejusque tumulum posita, et argentea corona, quæ dependi solet ante prospectum altaris sancti et confessoris gloriosi Christi Germani; et cum delatus est exanimis ad sepulcrum, isdem locus unum pretiosum ab ejus capitulo suscepit pallium. Præterea hanc in sua instituit ecclesia saluberrimam consuetudinem, ut omnes sui episcopatus diæcesani sacerdotes cum suis parochianis per dies Pentecostes festivos, cum crucibus atque vexillis, ad principalem sancti Stephani conveniant aulam, lustralis in gyro cunctis abbatis, ibique ab archidiacono spiritualis verbi reliciantur epulis; et dehinc si episcopus extiterit, percepto benedictionis munere alacres redeant ad propria, cum gratiarum actione. His igitur operum ejus insigniis depalatis, quibus coruscaverit animo virtutibus sequentia pan-

adunt. Fuit siquidem divinorum non segnis officiorum amator, atque in solemnibus Dei vel sanctorum musicæ jubilationis severissimus concrepator, lætus animo, vultu alacris, processu jucundus, convivio dapsilis, haustu placabilis, patientia lenis, alloquio sobrius, et omni honestate compositus, amator clericorum, sed potius monachorum, quorum studiis et conversatione a primordiis fuerat institutus, diligebat militum contubernia sed major illi inerat erga propinquos affectio, et largitas prolusior, vacabat opportuno tempore orationibus, et interdum suorum fidelium instabat colloquutionibus, sibi suisque congruentibus: Quotidie post missarum expletionem multis collectis pauperibus cum psalmodiarum modulatione panis et vini ipse administrator aderat, dans singulis pro qualitate aut quantitate personæ, aut integrum, aut dimidium panem, cum optimo calice vini; et cum hoc faceret omni tempore, in Quadragesima tamen, pluribus plurima erogabat, aliquibus denarios distribuens excepto mandato in die cœna Domini, cum vestimenta dabantur, et luculentior cibus et potus apponebatur. De multis pauca diximus, quibus in vita mundo floruit famosissimus. Tribuit autem Dominus Deus quo ista aliaque eminentiora de suis scribantur successoribus, Itaque piis honestatus felieis vitæ laboribus, languore correptus Creatori reddidit animam, sique corporis in ecclesia sancti Germani nobilem sortitus est sepulturam. Sedit in episcopali cathedra annis 15, diebus 24, et transit ad Christum xi Kalend. Maii. Fuit autem Ecclesia sine episcopo ab ipsius obitus die usque ad xiv Kal. Junii, hoc est diebus viginti septem.

A beato Palladio usque ad 12 annum et 2 menses episcopatus Domini Guidonis III, scilicet Kalend. August., quo videlicet die idem episcopus corpora sanctorum pontificum Palladii et Tretici in ecclesia sancti Eusebii diu humata, ut a populis venerarentur, et ipsi alacrius subvenirent, cum hymnis et laudibus a bustis propriis erexit, et super altare posuit. Sunt anni 325, menses 3, dies vi præter numerum annorum præsulum duorum, Theoderamni scilicet et Quinliliani, qui hoc catalogo inscripti in prætitulatione habentur.

CAP. XLV. — *De Guidone.*

Guido, sola Dei clementia operante, Antissiodorensis episcopus, Senonico pago ortus est, patre Bosone, matre Abigail. Hic vir primævæ ætatis crepundiis ecclesie S. Stephani Antissiodorensis sub regimine Domini Herifridi præsulis traditus ac tonsuralus est, ubi litteris tam divinis, quam humanis pro posse eruditus est, quousque ibi degens ad perfectam pervenit ætatem, dehinc rebus omnibus Deo ss protegente postpositis Rodulphi regis et uxoris ejus Emmæ servitio se mancipavit, ibique diversans decedente Waldrico episcopo, ad episcopalem mox invitatur honorem et electione cleri et plebis, rex reginæ precibus ei attribuit cathedram. Sicque xiv Kal. Januar. Senonis ordinalus tandem ascensionis

Dominicæ die, a monasterio S. Germani in Antissiodorensem, ut moris est, S. Stephani inthronizatus est ecclesiam, cujus possessio, quamvis esset exilis, quantum potuit, ut cresceret ecclesia, cui præfuit, et decoraretur vigilantissime satagit; sed quod ibi operatus est, ne forte oblivioni tradatur et cupiditate successorum et ministrorum ab ecclesiæ dominio subtrahatur, huic opusculo ratum duximus inserendum, scientes quia facientis non deerit præmium.

Primum namque villam Crevennum sancto Stephano sublatam cum suis appendiciis per præceptum regale regis conniventia loco restituit pristino, tradens medietatem ipsius villæ canonicis, et pro absolute animæ ipsius pontificis; alteram vero medietatem prædictis canonicis in die obitus præfatæ reginæ, et pro recordatione animæ supradicti pontificis. Piscatores tamen in servitio maneant episcopi per jussionem præpositi canonicorum. Ambonem ibi vilem aspiciens cryptis honeste compositis desuper, honorifice constructum locavit, et juxta illum altare in honore sancti Joannis evangelistæ et sancti Laurentii martyris, ac omnium Sanctorum honore, ut ab episcopo, si adfuerit, et a clero ecclesiæ missa celebretur, quo eorum interventu viventis et morientis necessitatibus subveniret devotissime sacravit; instituens his tribus diebus quo canonici quotannis pro animæ suæ remedio reficiantur, impetrans ab archiepiscopo et episcopis sibi subjectis decimas trium ecclesiarum, quarum in Aggliviaco, scilicet una consecrata est in honore sancti Stephani in Matriaco alia in honore sancti Felicis, alia in domini Martini honore structa, instituens ut de his tribus Ecclesiis tres fiant fratribus refectioes, una, in festivitate sancti Joannis evangelistæ, ii Nonas Maii, quando in ferventis olei dolium missus fuit; alia, Octavis sancti Laurentii, tertia festivitate sancti Matthæi apostoli et evangelistæ, et quod superfuerit ex decimis ecclesiarum ad stipendia sit canonicorum, pro animæ suæ acquirenda absolute. Prepositus denique canonicorum S. Stephani Antissiodorensis presbyteros in eisdem ecclesiæ consensu fratrum eligat, qui et fideliter decimas ecclesiarum ad suum et canonicorum opus recipiant, et archiepiscopo Senonensi synodale servitium reddant, sicut circumjectæ ecclesiæ, et nihil aliud requiratur ab archiepiscopo vel a suis ministris. Et ut hoc firmum et stabile in perpetuum permaneat, ipse Archembaudus, Senonensis archiepiscopus, scriptum propria manu firmavit, et coepiscoporum suorum manibus corroborari poposcit, ac archidiaconorum suorum, Prodagii, Bernardi et Theodorici, cæterorumque canonicorum nominibus corroborari præcepit, tabulis argenteis bases discoopertas optime decoravit, lampades quoque ibi septem optimas ex argento composuit, habentes in se cum fuste lib. xv, candelabra duo argento compta, fustes duos de argenteo, quibus feruntur cruce aureæ, coronas duas ex argento habentes lib. x; cliodrum optimum auro argentoque constructum. Introitum, quod Waldricus ædificare cœperat, in

A allum extulit, camera exornans et in parietibus paradisi turmas ac erebitormenta depingens gratum intuentibus præbuit ingressum; illic suam infodiens sepulturam, quam postea ante vultum Salvatoris et altare S. Laurentii, quod post unctionem civitatis et templi suæ desudatione adornavit et dedicavit, remove jussit. Supra quam capellam ædificavit in honore sanctorum quorum memoria infra civitatem vel extra vix aut raro celebrabatur, quorum hæc sunt nomina Matthæus, Thomas, Philippus, Matthias, Dionysius, Mauricius, Ignatius, Demetrius, Desiderius, Hieronymus, Sylvester, Augustinus, Vigilus, Eugenia, Anastasia, Margarita, Lucia, Agatha, Genovefa, Columna, que eorum earumque interventu civitas extra salvetur et intra, dans ei alodium in Cavannis villa, quam Hildebertus S. Stephani servus acquisierat, ad luminaria illic pro animæ suæ remedio nocte dieque præparanda: sitque idem alodium in manu presbyteri, qui supra vel infra missarum celebraverit, solemnia præordinans etiam ut is qui tenebit vineam, quam plantavit in loco, qui dicitur Plantas, in festivitate uniuscujusque sanctorum prænominatorum canonicis vigiliam et missam celebrantibus sex sextarios vini ad exhibendam charitatem pro eo persolvat, post duos quoque parentes, vel fideles suos quibus prædictam plantam reliquerit, canonici in sua recipiant, et ipsi quod instituit pro se expléant; quod si non fecerint, merces ab eo non tollatur et Deus ab illis requirat. Denique abbatias sancti Juliani, scilicet sancti Amatoris ac sanctæ Mariæ ab episcoporum potestate longo jam tempore subtractas per præceptum regale regis Ludovici manu firmatum, ecclesiæ quas amiserat, multo studio multoque labore restituit; altare sancti Stephani medium purpura imaginibus aureis penitus cooperta honestissime ambivit, videns etiam et ecclesiæ ambitum non adeo esse magnum arcum inter duo ostia novum condidit prope altare, apertis maceris duo ibi in modum crucis oratoria ut ibi plures Deo servire possent construens. Quod cum ageret, invidia, ut arbitror, diaboli maceria vetusta cum nova ab arcu usque ad arcum fundo tenus corruit; quam mox renovari absque mora non piguit; sicut enim prædicta sancti Stephani ecclesia post incendium funditus est eruta; ita post modum ab eo ab ipsis est elevata fundamentis et ampliori decore quam fuerat antea, vitreis magnis et camera exornata; oratoria quoque duo dextra et sinistra ad instar, quod prius fuerat reædificavit, superadjiciens cryptas ipsis oratoriis, in quibus etiam et altaria instituit, ut populi advenientes invenirent, quo possent lacrymosis immorari suspiriis deprecando et obtinendo Dei et sanctorum. His ergo comhonore ipsa sunt altaria misericordiam, in quorum ptissime dilatatis, hæc eadem basilica in superioribus sui partibus speciem prætendit sanctæ crucis, in medio vero ecclesiæ podia constituit, et vultum Salvatoris cruci affixum collocavit inibi; altare quoque deco-

ravit tabula argentea elevata imaginibus et aliis picturis, consecrans illud sud die v Idus August. in honore sanctæ crucis et sancti Matthæi apostoli et evangelistæ et sancti Romani militis et martyris. Fuit igitur prædictus Guido episcopus simplicitati innitens, moderatæ prudentiæ, atque in quantum valuit non magis præesse quam prodesse voluit universis; nam inter cætera honestatis opera dictata propriæ manus edidit responsoria cum antiphonis canenda in solemnitate sancti martyris Juliani, instar tamen harmoniæ habentia melodiam Germani gloriosi ob hoc præcipue, quod eidem pontifex sanctissimus sicut in gestis ipsius invenitur, prædicti martyris solemnem natalitii diem universis incognitum. Domino sibi revelanti ostendit celebrandum: sicque cum esset religiosorum ac honorum amator pravorumque severus redargutor, egit quandiu existit. Sedit autem in episcopatu annis 29 et obiit in pace viii Idus Januar., et sepultus est in ecclesia S. Stephani majore, quam ipse reedificaverat. Fuitque civitas sine episcopo, menses 3 et dies 8.

CAP. XLVI. — *De Richardo.*

Richardus, natione Antissiodorensis, ex patre Joanne, et matre Maria, qui beati Germani a pueritia exstitit monachus, atque ut pluribus superioribus fieri contigit, ex ejusdem præsulis monasterio rogatus tam a clero quam a plebe constitutus est episcopus; erat enim nimis simplicitatis et minoris industriæ, et ideo prædecessoris sui valde impar incrementis sibi commissæ Ecclesiæ. Fuit autem temporibus regum Lotharii Junioris, ac Ludovici filii ejus qui finem regnandi suo generi imposuerunt. Sedit quoque in episcopatu annos 9, mensem 1, dies 2, et obiit xvii Kalend. Junii., sepultusque est in ecclesia beati Germani, fuitque civitas sine episcopo, menses 7 et dies 24.

CAP. XLVII. — *De Heriberto.*

Heribertus, Francigena, filius Hugonis ducis, cognomento Magni, ex concubina, Raingarda nomine, nobilitatem paternam, materna disparitate obliquavit; ex patre enim supradicto Hugone frater Hugonis postmodum regis ac duorum ducum Burgundiæ, Ottonis scilicet atque Henrici, editus exstitit, qui quanto persona carnem molis elegantior, tanto prior sæcularibus desideriis ac voluptatibus apparuit, Religiosis tamen quibusque clericis, et præcipue monachis reverentiam summi impendebat honoris: hujus ergo pontificatus tempore dux Henricus ejus frater, ut erat totius religiositatis amator, monasterium beati Germani domini Maiolo commisit abbati, qualiter videlicet regularis normæ tramitem inibi constitueret, sicuti per multa loca, tam in Italia quam in Gallia dignoscebatur fecisse monachorum. Longè enim jam transacto tempore, locus ibidem absque abbate a præpositis regebatur, qui gratanter illum suscipiens regulari districtione quæque repererat devia, ad unguem correxit. Postmodum vero vir sanctus ac venerabilis Maiolus præfecit ibidem virum honorabilem, Haldricum abbatem, qui et ipse

prædictum locum ad regularis beati Benedicti tramitis informavit callem, quem prædictus episcopus, nec non et frater ejus dux Henricus nimio cum suis dilexerunt amore; sed, ut prædiximus sæculari pompæ oppido innitens, larga militidus plus justo exhibebat donativa, in tantura scilicet, ut Odo Carnotensis, et Heribertus, Trecorum comites gratia beneficiorum ejus ditiori parerent, in propria denique diocesi nulla compellente terroris indigentia, quin potius venandi lascivia duo stabiliens castra munivit, unum in Rivo Lanuto apud Ferredi villam, aliud a civitate x milliaro Tuciaco vocabulo, quæ videlicet castra dicebat, non minus ecclesiæ sibi commissæ, quam ad munimen totius pagi valde in longum profutura; sed nequidquam: ab initio enim seminum altitudinis carnis humanæ corruptionem messuit, quia Deus alta a longe cognoscit (*Psal. cxxxvii, 6.*) Multum enim aliter quam æstimare potuit mortalium quisquam postmodum contigit. Denique tyrannica rapacitate fuerunt postmodum ad exterminium ejusdem provinciæ, et facti sunt habitatores illorum rebelles episcopis et pervasores ecclesiasticorum, ad ornamenta tamen ecclesiæ, quæ tunc perplura erant, tam in libris multorum auctorum, quam in reliquis utensilibus minus manum extendit, ut ea exstirpando dispergeret, et hoc ex parte fuit approbabile, quoniam si ea studio suo non auxit, nequaquam tamen supra modum minuit. Ecclesiasticas ac monasteriales institutiones prædecessorum suorum juxta morem antiquum, alacri animo a clericis servari consensit. Fuit enim temporibus regum Hugonis fratris sui ac filii ejus Roberti; pontificum quoque Romanorum Marini, cognomento Petri, Sergii atque Brunonis, cognomento Bonifacii; imperatorum autem Ottonis secundi et tertii, archipræsulum Senonum, vero Anastasii viri optimi, et Sewini. Sedit autem in episcopatu annos 25, menses 7 et dies 16. Obiitque apud castrum Tuciaco, quod, ut superius diximus, ipse construxerat, x Kal. Septemb. quod etiam valde displicuit quibusque religiosis, quod dum cœpit infirmari, non se protinus propriæ sedi deferri mandavit. Sepultusque est in ecclesia sanctæ Mariæ infra muros civitatis. Fuit autem civitas sine episcopo menses 7 et dies 15.

CAP. XLVIII. — *De Joanne.*

Joannes, natione Antissiodorensis, patre Ansaldo, matre Raingarda, parentibus quidem mediocribus editus, sed secundum proprii nominis sui insigne præsagium, divina sibi gratia largiente, mentis nobilitate, quæ carnis pretiosior est, excellenter vixit, litterarum studiis a primævæ ætatis indole operam dans, quibus luculentissime institutus claruit, ac postmodum inter scholasticos illius Gerberti viri, utcunque doctissimi, tunc Remorum archipræsulis, dehinc Ravennæ, ad ultimum Romane sedis cathedram indeptus, petalum pontificale meruit. Culmen scientiæ artium liberalium Joannes perorando roboravit; dehinc efficacissimus puerorum didascalus primitus, post hæc pædagogus clarus refulsit, et ad

honorem perlectus est archidiaconatus, decedente namque ab hac luce supradicto præsule Heriberto, nonnulli clericorum quos altitudo sæculi ad hoc illiciens impulit qualiter iu episcopalem cathedram, tam fastu parentelæ quam promulgatione pecuniæ inhererentur. Cumque regi Roberto de quibusdam, ac præcipue de quodam Guidone nimium sæcularissimo per Henricum ducem suasum fuisset, ut consecraretur episcopus, et rex quemadmodum eum hortabatur, assensum præberet, ac jam metropolitanus Senonum pontifex, videlicet Sewinus vocatus esset, ut de more perficeret, cessari contigit. Conquereretur, ergo super hoc tota unanimis concio canonicorum fratrum, ac reliqui totius plebis sanum sapientes abusive fieri testabantur, idcirco maxime quod clericorum electione, ut antiquus mos habet, deberet institui pastor Ecclesiæ. Quod comperiens archiepiscopus ad propria rediit, dicens nolle se loco pastoris ovili Christi leonem seu lupum constituere. Interea mittitur ad regem, aperitur ei querela simul et commune decretum utriusque conditionis hominum sexus et ordinis, nempe Joannem ex voto illorum omnium idoneum fore pontificem. Quod rex ut audivit libentissime annuens, qui eum pro sua scientia et religioſitate affatim diligebat, nec revera contra jus fasque absque cleri electione vel plebis episcopum volebat constituere; mox vero ut comperita est regis voluntas, a civibus rursus denique revocatur archipræsul, ac sic ex more sacratus Joannes in sede pontificali, gaudentibus universis, constituitur. Factus vero antistes non mutavit in illo sublimitas pontificalis cultum anterioris humilitatis, sed potius omni diligentia elaborare studens, ut humilior, quam antea fuerat, cunctis appareret, in doctrina scilicet, in confabulatione, in habitu vestium, in parcimonia ciborum, in conventu fratrum communium horarum ita se conformabat humillimum, ut vix dignoscere poterat, nisi cum ageret principale officium, fuisse eum qui vidisset episcopum. Erat enim psalmodiæ non tam frequens, quam assiduus, et in orationum excubiis pervigil et strenuus: transigebat enim plerasque noctium commanens solus in ecclesia metanœas agendo juxta altare beati Stephani, usque dum generalis fratrum significarentur matutini. Dedit igitur in victu fratrum canonicorum altaria 5 cum suis redditibus, id est Pulvereni, Parliaci, Gargiaci, Monasterioli, Campiniaci, et sub anathemate interdixit ut nullus successorum suorum præsulum vel aliorum quisquam hominum præsumeret aliquid suæ largitionis donum irritum facere, ne forte videlicet propter inopiam indigentia, non valeret clerice ecclesiæ officia Deo digna persolvere, dum licet in ipsa sede potissimum fore ac cæteris elegantius officiale ministerium clericorum olim dignoscitur viguisse, sed Scriptura testatur, unde bonus proficit, inde impius contabescit. Proh dolor! illud debatur ab impiis civibus, quod careret mundanæ superbiæ fastu, vel consanguinitate illorum episcopus, et ejusdem genus, nec non et alia de eodem convicia ca-

villando cachinnabantur. Veruntamen Deus, qui potius mentem eligit quam gentem, prævidit sibi de talibus ultionem in posterum futuram. Nam eosdem viri humillimi derogatores, postmodum superbia sæcularis pompæ cum sua stirpe detrivit ad solum usque; privilegia enim quæ antecessores illius beato Germano tam Heribertus quam cæteri de altaribus in sua diœcesi constitutis perpetualiter facta contulerant, sua auctoritate roboravit, eique vineas ac volumina liborum egregia tradidit; apud quem etiam humili prece obtinuit, ut sepeliri mereretur. Mense quoque Januario dolore tactus corporis cœpit infirmari, qui deductus usque ad ultimum pene exhalationis spiritum raptus in exstasi satis decoram visionem vidit, qui protinus evocans virum clarissimum sibi que amicissimum Achardum tunc monasterii beati Germani præpositum, abbatem vero postmodum, ei hujusmodi visionem retulit dicens: Modo, inquit, mihi apparuit Dominus meus Jesus Christus, simulque cum eo Germanus beatissimus, alique quamplures splendidissimi viri, quorum præsentia per maximum contulit mihi, et mei doloris levamen et animi sospitatem, qui etiam mihi sponderunt Domino miserante, mox ut evocatus a corpore fuero, protinus in illorum adunari consortium. His dictis orando summis labiis nomina sanctorum depromens, crebrisque suspiriis ac lacrymosis oculis ad cælum respiciens, excessit a corpore, xii kal. Febr., sepultusque est apud B. Germanum, non infra ecclesiam, sed deforis juxta pericetem, ut ipse rogaverat, decernens humilitatis gratia. Postmodum vero a monachis dum amplificaretur ecclesia intra ambitum ipsius ante altare, videlicet beati Petri decenter est locatus. Sedit autem in episcopatu anno uno, mensibus 7 et diebus 10; et fuit civitas sine episcopo anno uno, et mense uno et diebus sexdecim.

CAP. XLIX.—*De Hugone.*

Hugo Cabillonensis, ex patre Lamberto comitum venerabilissimo, et matre Adelaide generosissima, cujus pater, videlicet Lambertus comes jam dictus construxit monasterium Paredi cœnobiorum luculentissimum, illudque largissimis facultatibus ditavit, ibidemque honorabiliter requiescit. Hic igitur post patris obitum, dum ad regis curiam pergeret, habuit transire per civitatem Antissiodorum, qui divertens orandi gratia, dum intraret ecclesiam B. protomartyris Stephani. Erat tunc prima hora ipsius diei cum orationi incumbens audiret chorum psallentium hymnum ejusdem horæ dulciter resonare, ut erat pii cordis ac lacrymarum effusione facilis gratior effectus referebat idem postmodum se dixisse: O Domine, rex cœli et terræ, creator omnium bonorum, et distributor honorum, si ad hoc tua præscientia me esse voluit, ut aliquando mihi episcopalis dignitas te largiente conferatur, in hac obsecro de me fiat voluntas tua; quod etiam postmodum, ut petierat, ita fieri contigit: optabatur nempe a pueritia ad plerasque sedes civitatum perlingere ob sui

nobilitatem a multis; decedente vero ab hac luce Joanne præsule, cum de restaurando pontifice conquereretur, favente Henrico duce, atque annuente Roberto rege, electus est ex more prædictus Hugo ac consecratus in ecclesia beati Germani, indeque principali sedi Antissiodori datus episcopus. Huic non par erat affinitate germanus frater, qui videlicet hæreditario jure res paternas regere potuisset, idcirco multimodis perturbationibus irretitus, dum utriusque honoris occuparetur curis, minus prodesse poterat singulis; contigit etiam tunc temporis post mortem scilicet Henrici ducis, qui ejus germanam uxorem duxerat, ut Burgundionum permaximi regi Roberto rebelles existerent, ita ut illius ditioni nolent omnimodis esse subditi, nec ejus parere imperiis; præripuere insuper sibimet usurpantes sedes et castra præfati ducis, avunculi scilicet ejusdem regis. Hic tandem cum suis omnibus irrefragabilem suæ regi servans fidem, ac perinde cæterorum inimicitias forti animo diu multumque sustinuit, ac multoties a sede propria prohibitus paterna contentus possessione suorum, qui illum valde diligebant, fultus auxilio mansit. Quoties vero contigit illi cum hostibus illis prædictis nugacibus dimicare, semper omnimodis victor exstitit, et non immerito, nempe juxta præceptum apostoli: *Dominum time, regem honorificate* (1 Petr. II, 17); et item: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit* (Rom. XIII, 1). Ac licet Scriptura dicat semper: Pax cum bonis, et bellum cum vitiosis; atque utilius sit oriri scandalum quam relinquere veritatem, si aliter nequit fieri, tamen ob timorem hujus rei pergens ad papam Romanam acriter se penitere clamavit, indignum se vociferans ac reum curæ pastoralis ac pontificalis dignitatis; qui dehinc tale scriptum ab eodem suscepit: « Joannes, gratia Dei Romanæ sedis episcopus, universis in orbe terrarum Ecclesiæ filiis. Nullum in catholica Ecclesia majus potest esse nefas, quam existimare alicujus nævum criminis præcipuæ penitentis, quod non queat dissolvere concessa Petro a Domino clavis. Debemus enim ante oculos mentis revocare lapsum ipsius primi pastoris, qui, dum Magistrum negavit, protinus ut penituit, non solum gradum vel dignitatem apostolici culminis non amisit, sed potius sui ovilis custodiam Christus illi postmodum evidentius assignavit: quod nil aliud, ut credimus, quam lapsorum medicina fuit. Proinde fratri nostro Hugoni, Antissiodorensi præsuli, Deo et nobis sua peccata confitenti, seseque culpabilem reddenti, plenariam a Deo pollicente promittimus consequi indulgentiæ veniam, secundum sponsonem ejusdem, qua dixit: *Non veni vocare justos, sed peccatores ad penitentiam* (Matth. IV, 13). Ideoque nobis debet effici charissimus, quia Dei timore correptus apparet humillimus, et quia in talibus requiescit Deus. »

Præterea rex Robertus, collecto in unum exercitu valido tam de gente Francorum quam Normannorum, habens secum Richardum, potentissimum du-

cem ipsorum, occupans devastavit permaximam Burgundiæ partem. Cumque primitus ad civitatem Antissiodorensis devenisset, volens eam capere, quod fertur urbi illi nunquam contigisse, cives ejusdem urbis fortiter ei restiterunt. Dehinc, cum ad beati Germani castrum expugnandum tota regis phalanx, idemque rex loricatorum intenderet, nutu divino territus, cum multa cæde suorum inde rediens, penetravit Ararim usque superiora Burgundiæ, prædicto Hugone cum eo gradiente; revertens quoque rex Franciam, nec tunc quidquam egit præter eadem regionis. Post aliquot vero annos dierum, jam dicti primores Burgundiæ in dilectionem regis pacifice devenerunt; per Hugonem tamen consilium, quidquid idem rex facere decreverat, disposuit; eique, quod accipere placuit, libentissimus condonavit. Constituit ergo pro redintegrandæ seu firmandæ pace concilium episcoporum ac multorum tam nobilium quam plebeiorum innumeræ multitudinis in comitatu, quem gubernabat, Cabillonense, in loco, qui Viridunus dicitur, ubi etiam sanctorum reliquiæ diversis regionibus delatæ diversas sanitates ægrotis contulerunt. Itemque aliud concilium pro eadem re in pago Antissiodorensi, apud Airiacum villam beati Germani, in quo rex Robertus cum episcopis ac abbatibus adfuit, simul et innumerabilia sanctorum pignora totius pene provinciæ, ubi dum quidam peterent ut gloriosi Germani corpus illuc deferretur, respondit Hugo episcopus: Absit ut ossa incomparabilis viri pro quacunque re aliquando eomoveantur; quod cæteri audientes gratanter consenserunt. Similiter et per universa loca, ut in pagis Divionense et Belnense, atque Lugdunense concilia sæpius celebrari fecit. Hujus in tempore civitas Antissiodorum exitialiter igne cremata est, et res humanæ in favillas redactæ præter ecclesiam beati Albani martyris, a beato Germano constructam; tunc principalis ecclesia protomartyris Stephani funditus corruit, quem protinus idem præsul cœpit majore ambitu ac cryptarum curvaturis quadris lapidibus certatim reædificare; nam prius delicatior materia constiterat, minimisque lapillis; jam vero altius opere ecclesiæ edito, rursus civitas reincensa est, sed novum opus ecclesiæ mansit incolome. Anno igitur circa nonagesimum sextum a passione Dominica cænobium Milarense, jubente Heldrico, monasterii sancti Germani abbate, per dominum Tealdum monachum, qui eidem tertius in regimen successit, honorifice amplificatum atque sublimatum est, tamque ædificiis quam possessionibus, ac suppellectili auri argenteique oppido decoratum, atque ab eodem pontifice solemniter, ut decebat, constat esse sacratum in qua etiam consecratione interdixit sub anathemate, ut nullus mortalium præsumere deinceps auderet vim, seu calumniam, nec aliquam tortitudinem inferre pro quavis occasione rebus ejusdem ecclesiæ.

Contigit vero posthæc, ut beati Desiderii egregii

pontificis Antissiodorensis corpus, quod in ecclesia beati Germani sepultum habebatur, illuc deferri a fidelibus rogaretur, præcipue tam a prædicto fratre Tealdo, qui eundem sublimaverat locum. Sed ut in talibus fieri assolet, inter partium velle seu nolle aliquod temporis spatium evolutum est; tandem procurante episcopo concessum est a monachis seu a cætero clero et totius pagi populo, ut exoratum fuerat, deferri; repositum namque est supradicti pontificis venerabile corpus in argentea theca centum appendente libras, sicque cum exultatione totius plebis deportatum est honorifice ad monasterium Melerense, cognomento vallis Pentane, ibidemque in ecclesia genitricis Dei Mariæ constat esse locatum; quo in loco eodem exorante, plurima præstantur poscentibus beneficia. Illud etiam memorie tradendum quod primitus a Quintiliano viro nobilissimo, binæ ecclesiæ inibi constructæ fuerunt; una siquidem in honore sanctæ matris Domini Mariæ; altera quoque in egregii præsulis Germani veneratione, quæ videlicet nunc uno ambitu spatiosiore collecta tredecim altariorum oris cum suis absidibus examussim dispertita est; claret enim locus ille ab initio virtutum miraculis atque infirmantium sanitatibus. Contigit enim plerumque, ut ipsi vidimus, dum fideles devoti ad eundem locum de longe venientes candelas absque lumine in manibus gestarent plus minusve stadio antequam ad monasterium pervenirent, ut ex eisdem candelis ignis flammivorus eructaret, si quislibet vero ex rebus ad eundem locum pertinentibus, vi seu furto fraudem fecerit, continuo evidentissime rector justorum ultor existit, ac quidquid ibidem fideliter petitur affatim impetratur.

Præterea tricesimo septimo suæ ordinationis anno, perrexit prædictus Hugo Jerusalem, satis honorifice ad sepulcrum Domini oraturus, ac inde rediens alacriter, propriæ sedi innitens mansuetior degit. Ecclesiæ matris sedem, quam antea ædificiis sublimaverat, accuratius studuit postea adornare, et donis Dei aplis servitio studiosius curavit insignire, unde et duo miræ artificiositatis mirique operis et pretii vestimenta episcopalis dignitatis convenientia officio, eidem cooperante sibi Dei gratia meruit impertiri; horum unum, quod quasi minoris pretii videbatur, totum auro Phrygio mirifico circa collum amictus, et cervicem usque ad ima, stola, manipulis, in loco suo decentissimus operiebatur. Casula quoque purpurea grandes aquilas coloris coccinei intextas circumquaque monstrabat, cujus superficies auri Phrygii circumductionibus stellantibus resplendebat; alterum siquidem qualis fuerit imperialis Ottonis munificentia, cujus illud ei datum est manu testificatur, nempe velut in capite sancti Aaron dicitur, in amictu lamina aurea margaritis et lapidibus pretiosis intertexta, quasi regali diademate summi sacerdotis caput illustrabat, palla vero carbacea aureo circa pectus effulgens rationali a genibus ad talos usque holoserica

A limbo deaurato mirifico pontificalia vestigia complettebatur. De stola quoque et manuali ad purum aliquid dicere fabulam sonat, cum siquidem utraque de auro purissimo cum malis punicis condita inexplicabili i artificio opus ostendebant elegantissimum; casula autem coloris ætherii Phrygio palmum habente, superhumeralis et rationalis effigiem ad modum pallii archiepiscopalis honorabiliter prætendebat; omnia præterea quæcunque illis intererant vestimentis jure et decenter excellentia intra Sancta sanctorum portabat episcopus. Honoravit iterum sancti Stephani ecclesiam aliis ecclesiæ necessariis ornamentis, inter quæ etiam missale dedit aureis litteris annotatum, pontificum servitio et officio satis aptum; dedit et calicem unum cum patena eximium, quem quantitatis et ponderis magnifacum de argento opus insignibat deauratum: fecit præterea et in eadem ecclesia fieri duo signa quantitatis magnæ, quæ secundum quantitatem digna Deo sonorum convenientia et dulci coaptata sunt modulatione, inde inter cætera nulla dignum duximus oblivione, quia apud castrum Varziacum suæ et antecessorum suorum proprium ditone sanctæ Eugeniæ ecclesiam a beatæ recordationis antistite Gualdrice constitutam, qui et reliquias ipsius sanctæ virginis a Joanne apostolico impetratas devexerat, quæ per temporum longævitate subrepente Patrum quorundam incuria, nullius pene servitii Dominici frequentabatur instantia, ad tantam donante Deo restauravit gloriam, ut et intus et foris ejus usque in hodiernum diem in ea labor appareat. Nam parietes dealbari faciens, vitreis et laquearibus honestavit; et pallia, libros, et ornamenta diversi generis inibi donavit, simul etiam de redditibus proprietatis suæ canonicalis ordinis personas probatas eligens, decem ad divinum servitium præbendarios in æternum deputavit. In Conada similiter castello suæ matris sedis, sancti martyris Laurentii ecclesiam construens, divinitatis cultum ampliari, et Dei fidelium curam et servitia honorifice haberi in manu sacerdotum, de suis largiens impetravit; deditque ad victum canonicorum fratrum paredes omnium ecclesiarum eorumdem quæ habentur in episcopatu Antissiodorensi, similiter et debitum horreorum, id est grangaticum, quod ad se pertinebat, illis habere permisit, præcepitque ut in silvis sancti Stephani de porcis illorum nunquam acciperetur pastinaticum. Tunc etiam constituit ut annis singulis ab eisdem canonicis sublimi solemnitate sancti martyris Vincentii festivitas usque in octavum diem celebraretur. Dedit etiam ad victum canonicorum fratrum patrem Grevenii vici, quam redemerat ab Arduino archidiacono, cum autem cœpisset infirmari, sentiens se diutius non victurum, jussit ex rebus propriis honorifice reædificari a fundamentis ecclesiam beatæ Mariæ, quæ primatum dicitur tenere intra muros civitatis: quod tamen opus imperfectum reliquit. Cernens quoque suum propinquare obitum, contulit se devote ad beati Germani monasterium, ibidemque

monachalem induit habitum, sicque post diem quartum, scilicet pridie Non. Novemb. consecutus est præsentis vitæ terminum, sedit autem in episcopatu annos 40, mens. 8 et dies 4, et fuit civitas sine episcopo dies 36.

CAP. L. — *De Heriberto II.*

Heribertus secundus, qui est in catalogo episcoporum 50, natione Antissiodorensis, ex patre Vauterio, et matre Hemma fuit, quem antecessor ejus Hugo in pontificatum elegit, cui postmodum rex Henricus cum maximo exercitu veniens in Burgundiam, episcopatum ex more dedit. Hic in die ordinationis suæ, cum secundum ecclesiasticam consuetudinem cathedræ innixus episcopali ad sancti Protodiaconi Matrem sedem nobilium humeris deportatus esset, dedit Ecclesiæ pallium ingens optimum, quod vulgo dorsale dicitur, quod etiam usque in hodiernum diem inter cætera Ecclesiæ ipsius ornamenta videri manifestum est. In temporibus itaque hujus dominus Leo papa in Gallias veniens Remis metropoli concilium celebravit et quorundam episcoporum de hæresi simoniaca in faciem Ecclesiæ redarguens notabiliter dedit: inter quos Senonensem archiepiscopum Gelduinum, et Lingonensem Hugonem multarum iniquitatum viliis infamatos, et a suis multoties reverenter, ut decebat. Patres admonitos, et correctos, voluit abro suæ pravitatis male inhærentes, etiam pene apostatas de sedium suarum potestate deposuit, et in reproba vitæ diutina pœnititudine ad examinandum interdium dimissos, divino respectui reservavit, quem in redeundo pater iste secutus usque ad civitatem Tullum, in qua beatus ille ante papatum sederat episcopus, colloquiis illius recreatus, sacris persuasionibus informatus, benedictionibus jucundatus, ad sedem suam repedavit in pace, satis hilaris et lætus, sed non longo post tempore cum a duce Burgundiæ Roberto, qui in tempore adhuc suo Antissiodoro civitati imperitabat, quique sua et fraterna regis Henrici potestate elatus, multas sibi et ob clericos suos molestias inferebat, aliquandiu infestatus esset, impatientia quadam et angore animi abrenuntians sæcularibus, æternis inhians, postquam jam per tredecim annos episcopatu præfuerat, apud sanctum Salvatorem in pago Senonico, monachus effectus est, ubi in Dei servitio multis postea regulariter vivens annis, substituto sibi jam successore Goffrido, et cathedram illius feliciter obtinente, migravit ad Christum vii Kal. Feb. et sepultus est in eodem cœnobio.

CAP. LI. — *De Goffrido.*

Goffridus beata dignus memoria episcopus, filius Hugonis Nivernensis vicecomitis fuit, de Castello, cui vocabulum est, Campus Alemannus, mater vero ejus de consularibus viris orta Ermengardis nuncupata est. Hunc in palatio suo clericum habens honestum Philippi pater rex Henricus, operante quidem divina clementia, tota quoque nostra collaudante Ecclesia, indulisit nobis præsulem necessarium eano, utilemque per omnia. Nam ut toto, quantus

A erit eo die utar ad hujus rei testimonium clero, quando ipse intravit Ecclesiam, sic nudum vestimentis presbyterium, sic ecclesiæ corpus ornamentis exutum, sic chorum cappis exspoliatum reperit, ut in 5 tantum panniclerosis, et sexta quæ bona erat, chorus psallendo triumpharet, nullaque præter unum dorsalium parietes operirent, nisi quædam lanca, et cum his pauca palliola quæ ex sua utilitate essent Ecclesiæ residua, nulla denique pontificalia, in quibus ipse missam decenter celebraret, haberentur indumenta: incultam itaque recepit, sed ut suus dissimilem successor acciperet, laboravit. Nam et chorum honestis 13 cappis lætificavit, regiisque dorsalibus quinque parietes decoravit, ordinem quoque ingredientium ad altare in festis atque profestis diebus congruis cultibus adornavit. B Nam casulas contulit 4 purpureas et dalmaticam insignem, et tunicas luculentissimas, stolas albas, cum manutergiis multiplices ac pretiosas, altare argenteum dedit, nec non omnia, quæ subnotantur, argentea: calicem, thuribulum, cum acerra, candelabra duo, ampullas 2, urceum ad aquam benedictam, et urceum ad manus sacerdotum abluendas, manile etiam, et labrum ad aquas de manibus abluentium suscipiendas, sed et hoc volumen (*De Gestis pontificum*) renovavit.

Quod si cætera, quæ his digne addenda sunt illius beneficia omnia ex toto adhuc scribenda sunt, magnam oportuerit esse pellem, quæ pro numero et quantitate receperit universa: nam cum dilectio sit in mandatis Dominicis omnibus diffusior, nec in isto C circa clerum suum modica fuisse non solum in affabilitate jucundissimam probaretur, sed et in ipsa mensæ communionem, ipsius facillime dilectio eadem, vel ab incautis cognosceretur. Cum ultra regularium epularum delicias, non paucos quotidie convocatos clericos nobilis illius reflceret lætitia. Quid latius hac dilectione? de eo scribendum exsequi debemus, tamen ut non adulando veritatem palpare dicar a quibusdam non rectis quippe iudiciis, in hoc quasi reus arguebatur, sed sicut frequentissime audiebamus illum conscientiam inde suam sub obtestatione reserantem, credimus, et esse credendum asserimus, nec utique propter illius excusationem magis credimus, quam propter ipsam rei apparentem certitudinem: scilicet, quod nulli eorum in corde suo inimicus, nulli infectus odii zelo fuit, sed qui conscii aut D iram illius sese promeruisse, sic imponebant illi, cum nec ipse malefactis eorum consentire, nec illi correptioni ipsius paterentur acquiescere. Nam ut in Deo sanctorumque fide loquar, testibus etiam cunctis, quibus erat in veritate cognita voluntas illius, ea mens, is animus semper illi fuit, ut nemo bonus, qui non ei perfecte charissimus esset, nemo malus, si vel corrigere nequibat, vel adversari, quin ei saltem displiceret: imo nisi clerum suum dilexit, quomodo terras illas optimas, quæ sunt apud sanctum Priscum, aut quomodo villam amœnam et frugiferam Arlacum, quam Hugo miles

ei clarissimus reliquit moriens, quoniam de feudo suo ab episcopo illam tenebat, quomodo nisi clerum suum multum dilexit, hæc illis tanta in generali dedit. Conscriptum est autem, a fructibus eorum cognoscetis eos, sed his non aliter, quam dictum est, constantibus. Nunc animadvertant successores episcopi sui ipsorum memores, quanti debeant et ipsi facere memoriam illius; acquisivit enim cum labore, quibus illi frui possint in quiete: nam consuetudines castelli Conada, episcopalesque redditus, quos sive præ negligentia, sive incuria sua dives potentia præcedentium præsulum fastidians illuc ire, jam usque ad oblivionem repetere intermiserat, atque ideo raptorum quorundam interim concupiscentia violenter pervadens illos redditus ad sese tanquam debitos retererat, multa astutia, multo conamine et sudore, cum in alienum jus jam transissent, viriliter reduxit. Eodem quoque modo abbatias duas in suburbio civitatis sitas, id est, beatæ Mariæ Domini nostri genitricis sanctique Amatoris episcoporum ditiori antiquitus traditas et delegatas, cum eas tyrannus quidam a quodam episcopo in beneficio susceptas, longo tempore possedisset, suoque, cuidam filio, episcopo videlicet Ednensi, lege hæreditaria post se donasset, vir probus inde multoties, sicut vidimus, probatis personis, tam clericorum, quam laicorum convocatis, sanctorum quoque canonum revolutis collatisque sententiis, rato et constanti iudicio ad justum et debitum ab illicito dominio revocavit. Licet etiam hic subungere quod talem habuerit ipse in secularibus causis industriam, tantaque semper usus est libere loquendi audacia, ut nec ipsi principes mentiri præsumerent, eo audiente. Tertia vero quæ est, sancti Eusebii abbatiam in ordine canonico ab exordio constitutam, sed delapsam usque ad suum tempus, et tunc demum annihilatam restitutis canonicis et abbate, sicut in privilegio ejusdem restitutionis habetur, reparavit. Varziacum etiam, quia sinus est episcoporum, et locus amabilis, ab inimicis primitus purgatum, deinde feliciter ædificatum, tandem interiorius exteriorisque murorum protectione munivit, quæ quoadiu proderint futuris pontificibus, tandiu optamus illum circumdari omnium benedictionibus, qui denique si voluerint bene gesta illius imitari, piam ejus humilitatem, qua diebus singulis per omnes Quadragesimas pauperibus tredecim lavare pedes manibus propriis, et jejunus ministrare, sed et eodem in Pascha vestire consuevit, ne tradant, obsecramus, unquam oblivioni: ad horum siquidem flores in æternum usus capellam sancti Peregrini in ripa fluminis urbi prope contiguam cum appendiciis suis longa pervasorum injuria supradictorum modo subreptam victorioso certamine strenuus expugnavit; sed dum hic solos delectent, quæ sunt, episcopos, iterum providere debemus, ne longius differendo, quæ omnibus fere præsent, plures incurramus inimicos. Ergo ut de quamplurimis ipsius benefactis adhuc aliqua proferamus, illud quantum fuit, quod

A hanc ecclesiam tantam biennio prope antequam pater idem charissimus moreretur, incendio consumptam, in subito tempore, id est infra brevem sphaerulam unius anni, trabibus et tegulis ipsemet assidua sollicitudine vel cura carpentarios aut famulos suos, seu cæteros collaborantes satagens restauravit, quinque vero fenestras quæ sunt in supremi cancelli fornice quinque de domo sua clientibus, ut quisque suam vitrearet, distribuit: sextam quoque majorem, cunctarumque præcipuam altare sancti Alexandri clarificantem, ut suus capellanus faceret, exaravit. Neque de carona muri claudens altare sanctorumque præsulum pietas habentis effigies silere justum est, quem canentium oculis sacerdotum non solum ideo opposuit, ut ab eis visus inanes et illicitos excluderet, verum et idcirco, ut si quis vanitate vel tædio gravatus extra se duceretur sicut sæpe contingere ex nostræ fragilitatis vitio solet, illa præsentis visionis, et aperta tot bonorum per picturam memoria mentem et omnium quasi vivo revocatus consilio ad fortitudinem pietatis relevaret.

B
C
D
His et hujusmodi alias vir providus et benignus excogitans ecclesiæ suæ quascunque poterat temporales, et æternas utilitates, elegit etiam cum laude et cum gratiarum capituli sui actione, quosdam quos gratis canonicos ad præfinitam obedientiam constituit, presbyterum scilicet dignum et idoneum qui quotidie pro defunctis canonicis nostris, proprie offerret, aurifabrum mirabilem, pictorem doctum, vitrearium sagacem, alios nec non, qui singuli, prout cuique erat facultas, in officio suo deservirent; plenus itaque omni benevolentia erga ecclesiam suam ea sola contentus attentione, cepit crescente ciborum fastidio paulatim ægrotare, unde convocatis ad se decano suo, quibusdamque fratribus aliis, ipsique præsentibus eleemosyna sua prudenter disposita, multisque dimissis, prout poscebat instanter ipsa necessitas, cum osculo pacis et sig-naculo benedictionis recedens, erat enim hic apud nos pater piissimus, cum ubertate lacrymarum deferri se Varziacum fecit, ut inde ad monasterium charitatis super Ligerim facilius portaretur ibi sepeliendus. Locus ille sanctus cum aliis quibusdam religiosis locis in Antissiodorensi pago suo tempore inceptus est, consilio quidem, imo auxilio suo nunquam vix destitutus, quapropter si ibi tumultus esse voluit, nulli iniquum videatur, quasi pateat eum vel huic loco illum prætulisse, vel amplius dilexisse, sed cogitet econtra, sicut est, quod quia hunc totis visceribus dilexit, ideo illum qui ad perpetuum honorem istius et adjutorium cite et magnifice Jesu Christi clementia visitante ædificatus est, plurimum amavit, unum hoc certissime sperans, ut quotquot habeat ibi Christus servitores, tot habeat apud Dominum Antissiodorensis Ecclesia fidos in sempiternis orationibus adjutores. Itaque spei tantæ consultus remedio, cum jam proximum sentiret lapsum ad vitæ novissima, Hugonem Nivernensem episcopum, quem ipse ad sacerdotium promoverat, nepotem suum, hujus

que Ecclesie nostrae tunc temporis praepositum, A virum quippe sanctae conversationis suaeque crucis bajulatorem post Christum, nec non Girardum priorem jam dicti loci, et aedificatorem atque habitatorem in habitu religionis primum, ut inter sanctas illorum manus facta confessione delictorum redemptori Christo spiritum redderet, convocavit. Quibus consequenter expletis delatus est illuc, et sepultus est in pace xvii Kal. Octob.; inthronizatus autem v Kal. Januar.; rexit episcopium annos 24, menses 7, dies 21.

MONITUM.

Antissiodorensis Ecclesiae non ignobilis consuetudo est, quam cito de saeculo migrat ejus episcopus, illico terminum vitae, sedis introitum, ac praecipue bene gesta ipsius conscribere. Contigit autem non sine magno patris delimento clarissimum ejusdem Ecclesiae patronum obisse Robertum episcopum, ut nihil horum quae diximus toto triennio scriptum fuisset: tantus dolor de morte ipsius, tanta dissensio de futuri subrogatione pontificis intercessit. Tandem vero post triennium temperato jam dolore, nec non Ecclesia tranquillata de pastoris consolatione, frater quidam modicum eruditus, et pene illitteratus, a conventu capituli rogatus, et ab episcopo monitus, obedientiam quoque vitare non ausus, quae sibi de illo visa sunt minime tacenda, licet tanto indigne, quanto minus ornate minusque facunde, tamen ut potuit, ita stylus prosecutus est.

CAP. LII. — De Roberto.

Robertus de patre Guillelmo, nepote regis Henrici Philippi patris, consule Nivernensium, de matre autem comitissa Tornodorensi Hermeng nuncupata C natus est. Ex cujus ingenua progenie, quotquot periti viri, formosi bonique fuerint, sic eos omnes scientia, vetustate, moribus hic superavit, ut flos ex qua nascitur, arborem, fructus florem: unde prius quam aetate, visus est honori congruens, virtutum dignitate. Ergo beatae memoriae defuncto Goffrido mense Septembri mox in episcopum electus est, dilata tamen usque ad Augustum consecratione prope aram beati protomartyris feliciter sublimatus est, fortis deinceps protector Ecclesiae, rectorque moderatus: nam ex omnibus quae in ecclesia tam exterius quam interius reperit, nemo mortalium quidquam demere vel subripere illo superstito ausus est, addidit autem donando aliqua ac laborando nonnulla, D quorum discretionem si tanti est: qui apud illum legerit, potest modo cognoscere.

Igitur contra dolos Senonenses hujus hostes Ecclesiae et urbis perpetuos Apoguiacum, quam cito factus est episcopus in oppidum erigens, firmiter munivit, solebant enim nos antea per hanc villam ad muros usque civitatis irruentes furtivis conatibus frequenter et impune praedari, ipsum quoque Apogniacum omnimodis aggravantes doloribus in tantum eo tempore afflixerant, ut ibi pauci, qui fugere nequibant, mendicitate et miseria repleti, sic et sic illorum servituti quantum jube-

lant addicti solas animas vix tuerentur: at ex quo castellum illud affixum est et oppidani illi quasi de morte suscitati revixerunt, et nostri cives soluti formidine vagantur nunc quocumque volunt. Item cum Pulverenum meliorem hujus Ecclesiae terram violentia quorundam tyrannorum iniquam duplicis salvamenti consuetudinem singulis annis rapiendo, prope desertam ruricolis, et aliis bonis effecisset, fortitudo praesulis istius subveniens ita sycophantas illos solo belli metu simulati exterruit, ut qui primitus canonicorum preces, imo pecunias, vel suscipere ad redemptionem injustae portionis dedignabantur, idem ipsi tandem quasi ultronei et non inviti, tamen invili, non ultronei, liberam penitus ab illa perversione terram totam acclamarent, valeat fortitudo cum justitia, quae conterendo fontes servavit innocentes, habuit quoque conflictum pro rebus Ecclesiae contra Toiciacensium frangendam rebellionem, quos tamen cum cito subegerit, patris coactioni Partiaci faciens castrum, terram nostram admodum laesit, unde et culpam prostratus in capitulo flevit, et damnum emendavit. Promisit enim nobis se daturum si a quibus deberet sapientibus sibi consultum foret restitutionem quam optabamus, scilicet praefecturam, qui personatus a diebus multis jam Ecclesiae communitati magis ac magis optabatur; sed quoniam superstes erat adhuc persona eo tempore, dedit nobis pro investitura praefecturae abbatiam beatae Mariae, nolens ut infructuosa interim expectatio faceret nos adversum se murmurantes; dedit et praebendas duas, quas darent, quibus vellent: inde vero quanta puritate charitatis nos in tota vita dilexerit testimonium praebet illud egregium, et supra caetera memorabile donum, in quo nobis se tam misericordissimum exhibuit, ut dum animas nostras amaverimus, illius oblivisci nullatenus debeamus. Nam cum sancti antecessores ejus statuissent episcopi, ut solis diebus Quadragesimae ex proprio praebendae beneficio fratris cujuscunque memoria, cum obiisset, celebraretur, iste tanto clementior illis factus in hac bonitate, quanto in caeteris videbatur inferior, addidit et stabilivit, ut nullus jam ab obitu suo canonicus usque ad annum integritate praebendae privetur, sed totos inde redditus presbyter, non noster tamen canonicus, pro defuncto suscipiat, qui missam quotidie celebret, horarum victimas solvat, jugiter oret, ex quo de Dei D confidimus pietate, nunquam suorum carebit remissione peccatorum, qui tam benignus fuit in impetratione remissionis sibi subditorum, adhuc autem et aliud: cum suo tempore miles quidam, Atto dictus, partem molendinorum, quae sunt sub muro, et ita vocantur, manu firmata ab episcopis tenens canonicis, quorum erat altera pars, placitum egisset, ipse laudavit, excepto quod anniversarium suum promissimus ideo quotannis faciendum. Sunt alia pie sollicitudinis ejus, quae circa ecclesiam hanc habuit indicia, quae cum ornent ipsum Ecclesiae corpus, aut instituant, maluimus illa tamen nuda

veritate breviter annotare, quam verborum floribus A
luculentis ad lectoris fastidium colorare. Ecce in
introitu suo dorsale coloris sanguinei obtulit, pul-
pitem alio tempore quadringentis solidis ex proprio
datis fieri fecit, postmodum excepto capite parietes
chori ecclesie vitreavit, deinde cryptas antea ni-
mium tenebrosas geminis ingressibus illustravit:
denum signorum turres ab imis ecclesie regulis
sursum edificans, consummavit.

Cætera jam illius bona desinimus hic, non quia
nulla sint, memorare; sed quoniam unum habuit;
scilicet animi temperamentum, de quo si differimus
ulterius loqui, scelus est impiissimum, nedum si
velimus omnino reticere. Nam vir summæ nobili-
tatis et immensæ potentie, quem gloria mundi
sequebatur, et omnis felicitas temporalis adorabat, B
tanta semper animum vigilantia custodivit, ut nec
semel fœdæ voluptatis actio notaret illum, nec ip-
sius oris locutio vel irati quemquam sibi lucraretur
iniamicum; imo vidimus: nec inimicus illius (s;
quis est) contradicere valet, quod cum ab indigno
quolibet sibi videnti vel audienti detraheretur, aut
aliquod contumeliæ verbum inferretur; sic mitis
et mansuetus esse continuavit, ut sæpe is qui male-
dictis illum provocaret, patientiam ejus intuitus,
et ex ea in seipso pavore correptus, tanto confes-
tim pœnitentis dolore, pugnis pectus et labia
tundens seipsum afficeret, quatenus quivis intuitus
hoc judicaret multum ei parci, si meritos pœnarum
cruciatu potius ad vindictam susciperet. Brevius
dicam, nulla fuit unquam asperitas malignitatis,
quam non posset lenire ejus pulchritudo blandi ser- C
monis: sed et de voluptuosis tentationibus, hoc est
lascivis motibus carnis ipsius quid dicemus? quos
refrenare atque comprimere tam studiosus fuit, ut
vix aliquando vinum liberet. Cumque sæpius a
medicis moneretur, ut non, nisi cito mori vellet, sine
vinum ex toto vitaret, non quia ipse mori volebat,
sed causam mortis et fomitem libidinis natura et
etate fervidus metuebat, nullis monitis, nullis exhor-
tationibus passus est prius acquiescere, quam ab-
stinentia illa sic infirmatus est nobis videntibus, ut
juxta medicorum sententiam juvenis adhuc omnium
necessitatum novissima atque maxima, morte vide-
licet, ante tempus raperetur, quæ et si poterat
medela parumper differri, nequibat tamen omnino
quin veniret diutius retineri. Ergo Nivernis tota D
agritudine captus, induto, ut aiunt, habitu sancti
Benedicti, amarisque lacrymis delens mala quæ
fecerat, et in confessione defunctus catholica, et
ibidem in beati protomartyris feliciter sepultus est
basilica II Idus Febr. Illic honorem magnificum
præstant ejus membra, hic nobis diebus cunctis
fructum ferunt, quæ largitus est, beneficia, qua-
propter memoria illius scripto præsentem vivens, nec
a nostris recedet cordibus, nec nostris carebit ora-
tionibus.

Pontificum Gestis aliorum gesta duorum
Clericus amborum vitas descripsit eorum,

Adnectens Frodo, Goffridi prius inde Roberti
Fidus eas egit, quia non nisi cognita dixit:
Non potuit munus Dominis pauper dare majus
Quam quod ei certum servat nunquam moriturum,
Unde Deo mentis des laudes utique tristis,
Pascit, et in verbis Deus ut sibi parcat et illis.

Epitaphium Roberti præsulis et conquestio.

Consul et antistes, geminato dignus honore,
Ut minimus quivis migras moriture Roberte,
Quantalibet bona sint, morituris ut quid habenda,
Acciderint melius victuris, quippe minora,
Sic utinam fieret, pauca cum prosperitate
Quatenus affluerent longæ dispendia vitæ.
Cum modica vita, potius quam gaudia multa,
Sed Deus hanc talem confert per posteritatem,
Ut per transversum contingat optima rerum,
Et cui spondetur mors, illi vita paretur,
Quique putet vita fore fretus sit sibi contra.
Ecce videte modo, quid sit de præsule nostro,
Nobilis et sapiens, juvenis, formosus, amandus.
Præterit tanquam si nec genitus foret unquam.

CAP. LIII. — *De Humbaldo.*

Humbaudus bonæ memoriæ ex decano episcopus,
natione Antissiodorensis, ex patre Humbaldo, matre
Adela, nobili videlicet prosapia ortus, sedit annos
22, menses 4, dies 17. Fuit autem idem episcopus
temporibus Romanorum pontificum Urbani papæ II,
Paschalis secundi, regnantibus apud Francos viris
illustrissimis Philippo glorioso Francorum rege,
atque Ludovico filio ejus feliciter. Hic ab infantia
studiis litterarum traditus ab Heriberto prædeces-
sore suo clericus atque canonicus factus, simplici-
tate, et prudentia, castitate ac temperantia, cæteris-
que virtutum floribus pollens in ecclesia beati pro-
tomartyris Stephani per omnia ordinem militans
officia, honeste, decenterque ac religiose ibidem
Deo servire studuit; decedente autem a sæculo
præcellentissimo pontificum pontifice, Roberto, mo-
ribus et generatione nobilium nobilissimo; pruden-
tia ac corporis specie speciosorum speciosissimo,
Humbaldus a clero et populo civitatis in pontificem
eligitur, electus quidem apud Mediolanum Italiæ
civitatem, a clericis prædicto papæ Urbano videlicet
qui pro quibusdam a sana doctrina declinantibus in
Lombardiam descenderat, consecrandus præsentatur,
et ab eodem ibidem consecratus ad propriam
civitatem reducitur, atque in sede pontificali cum
gloria et hymnidicis cantibus juxta Ecclesie mo-
rem a clero et populo devote susceptus est. Qui-
dam interea ecclesie casati in Ecclesiam insur-
gentes episcopalia bona usurpaverunt, et ut pro-
pria sibi retinere voluerunt: verum Humbaldus
simplex ac prudens episcopus, utili consilio fretus
atque de Dei potentia confisus, Gaufridum Dun-
ziacensem Varziaci castrum occupantem, terram
hominesque ultra modum depopulantem, ecclesia-
stica justitia sagaciter removit, sibique ac succes-
soribus suis obtinendum censuit. Conadam quoque
ab Hugonis tyrannica pervasione liberavit, qui epi-

scopales ejusdem loci redditus perversa audacia usurpaverat, et in posterum sibi retinere sibiiebat. Tociacenses similiter ecclesiastica disciplina coercuit, et quæ ab episcopali jure subriperant, eos reddere coegit.

Hic igitur quam pie erga Ecclesiam sibi susceptam, quam benigne ac prudenter erga subditos sese habuit, præclara ejus facta demonstrant : etenim ecclesiam multis beneficiis intus et exterius decoravit, ædificiis multiplicavit, honoribus nobilitavit; multis etiam bonis, plura ecclesiæ contulisset, nisi qui bonis semper invidet diabolus per prædictos, et quosdam alios tyrannos ei rerum suarum atque honoris damna intulisset. Ecclesiæ namque tecta vetustate consumpta atque dilapsa, novis assiculis renovavit, turrem ecclesiæ super altare sancti Alexandri positam mirabili, et alta lignea cooperata sublimavit. Aliam quoque turrin super chorum positam quadratis lapidibus cooperiri fecit, ne ejus signa festina ignis exustione, si forte contingeret consumerentur, neve pluviis glacialibus, quandoque consumpta frangerentur. Fenestras etiam quatuor, superiori altari lumen præstantes, mirabili opere vitreari fecit, atque in anteriori parte ecclesiæ 22, juxta chorum quoque duas vitreavit; candelabra siquidem 5 miræ altitudinis ante altare apposuit, quibus cerei appositi ecclesiam nocturnis horis clarificarent, ac introeuntibus clericis sive laicis lucem lucidius ministrarent. Item dedit lineam cortinam, alterum parietem ecclesiæ festivis diebus decorantem, regum et imperatorum imaginibus depictam, supra quam posuit tria pretiosissima pallia mille solidorum pretii constantia; quorum unum viridis coloris leonibus multicoloribus circumrotatis fulget; secundum imaginibus regum similiter circumrotatis regali modo equitantium pollet; tertium quoque leonibus auricoloribus circumrotatis aspicientibus arridet. Item ad decorem ecclesiæ memor Psalmistæ dicentis : *Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ (Psal. xxv, 8)*, duo magna dedit dorsalia lanea, leonibus multicoloribus operose insignita, atque super chori sedilia duo optima posuit tapetia. Item ad ornamentum ecclesiæ, insinuando etiam nobis quia postpositis vitiis intus et exterius palleati virtutibus esse debemus, dedit cappas de pallio bonas 4, dalmaticas 3, albas 7, optimas casulas, stolas, et manutergia plura pluresque libros episcopali officio convenientes. Caput quoque ecclesiæ super altare sancti Stephani mirabili et pretiosa pictura decoravit; in crypta similiter altæ Trinitatis superius et inferius picturis adornavit, et in alia crypta altare sancti Nicolai imagine Salvatoris, sanctæque Mariæ et sancti Joannis evangelistæ depicta honestavit : ecclesiam sanctæ Matris Domini Mariæ infra muros positam ruentem ac pene dilapsam renovavit, ac renovatam ipse dedicavit; caput ecclesiæ sanctæ Mariæ extra muros novis assiculis cooperiri fecit. Ad stipendia denique canonicorum dedit ecclesiam

A Accolaci, cum decimis quam a Guiberto milite castri Censurii acquisierat, et paredam eidem canonicis condonavit. Ecclesiam Crevenni similiter dedit fratribus cum decimis et paredam condonavit; præbendas tamen duas eo pacto clericis duobus capituli precibus attribuit. Item dedit ecclesiam Columni cum decimis prædictis canonicis, quia a Morundo milite conquisivit, eo pacto ut canonici ecclesiam destructam reficerent, et paredam condonavit. Ecclesiam quoque Ausiaci ab Hugone Mansello quasi jure hæreditario possessam cum presbyterio et decimis eorundem fratrum stipendiis se daturum promiserat, et si canonici interim ab illo extorquere aliquo modo possent, episcopali donatione concesserat, quam in perpetuum habendam nobis deliberrasset, nisi morte maturius intercedente præoccupatus fuisset.

B Nec præterundum silentio dignum duximus quod villam, quæ Laurea vocatur, inter Carcedonum Andraiamque sitam, episcopis valde congruentem, cum silvis, terris cultis et incultis, a Gaufrido Bolsario et ab hæredibus suis, pretio xxx librarum et amplius eis dato, dimidiam conquisivit, sibi que ac successoribus suis in perpetuum habendam consuit. Apud Antissiodorum quidem clausos vinearum episcopales vetustate consumptos, et pene emortuos, in viriditatem pristinam et fecunditatem bonam reduxit; consuetudinem quoque pravam, omnia videlicet episcopalis domus utensilia, quæ comites moriente episcopo rapere suis usibus atque usurpare solebant, a juniore Wilhelmo comite sibi ac successoribus suis in perpetuum habendum obtinuit, et ut memoriæ commendaretur scripto hoc confirmari præcepit : « In nomine sanctæ et individue Trinitatis. Notum sit omnibus tam futuris quam præsentibus, veritatem diligentibus animarumque suarum salutem quærentibus, quia ego Wilhelmus, Nivernensis consul, ad remissionem peccatorum meorum, et patris mei, et matris meæ et antecessorum suorum, laudante uxore mea Adelaya comitissa, dimitto ecclesiæ beatæ Mariæ genitricis Domini nostri Jesu Christi, et beati Stephani protomartyris, et Humbaldo episcopo Antissiodorensi, et canonicis ejusdem ecclesiæ et successoribus eorum, quamdam pravam consuetudinem, quam antecessores mei solebant capere, scilicet de domo episcopali et de rebus episcopi, quas post mortem episcoporum quasi proprias possidebant, vastabant et diripiebant : hanc autem dimissionem talis consuetudinis facio, ne deinceps aliquis hæres meus inde quidquam capere præsumat, aut si quidquam inde capere præsumperit, totum honorem meum perdat. Facta autem est hæc dimissio prius super altare sancti Stephani; postmodum in eadem ecclesia publice Dominica die pridie Kalend. Septemb. »

D Apogniaci etiam clausum episcopalem destructum et male dissipatum in fertilitatem suam reduxit, et furnam ab episcopali jure sublaturum ad molendinum in Icauna flumine positum, et campos, qui vulgo

Condonicati vocantur, episcoporum ditioni restituit; servos et ancillas plures acquisivit, et firmitatem oppidi destructam, forti maceria novisque machinis circumquaque renovatis fossis firmiter munivit. Consuetudinem quoque 300 scilicet solidorum, quæ Joviniacensi comiti pro firmitate castri Apogniaci singulis annis dabantur, solidis 40 minoravit; et vinearum plantas ibidem edificavit, Giacique domum lapideam et capellam episcopis construxit, Varziaci siquidem plurima acquisivit beneficia, ecclesiam scilicet sancti Petri, a laicorum dominio subtractam, ecclesiæ similiter et sanctæ Eugeniæ oblationes Pentecostales, ac natalitatis Dominicæ atque ipsius assumptæ Virginis festivitatis a laicali possessione liberavit, jurisque episcoporum in perpetuum esse constituit. Vinearum plantas et clausum edificavit, servos quoque et ancillas, domos, terras cultas et incultas attribuit; apud Conadam etiam Antissiodorensis episcopus episcopali domo carebat, ubi egregiam egregie domum construxit, ac sanctæ Mariæ capellam juxta positam decenter decoravit; ecclesiamque sancti Laurentii suo ingenio, magno tamen labore a laicali manu subtraxit, sibi que ac successoribus suis in perpetuum habendam delegavit, et multa alia acquisivit beneficia. Tociaci vero episcopalem domum episcopis construxit, et ad episcoporum utilitatem et proficuum sua prudentia, ibidem multa bona multo labore acquisivit. Neque hoc silere debuimus quoniam monasterium sancti Germani, ab antiquis Franciæ regibus ecclesiæ nostræ sublatum, a prælibato Urbano papa secundo in concilio Nemausensi obtinere meruit, quatenus Antissiodorensis episcopus in eodem monasterio abbatem in perpetuum Deo disponente poneret; et regulari ordine ecclesiam eandem ordinare curaret, quandiu vixit, prout potuit et debuit, fovere studuit. In alodio etiam Hildeberti ecclesiæ nostræ canonici, quod Pontiniacus vocatur, eodem Hildeberto rogante et submovente, monasterium monachorum sub beati Benedicti regula viventium constituit, et abbatem religiosum Hugonem ibi primum posuit; cœnobium vero, quod Fonshumidus vocatur, in termino Antissiodorensis episcopatus positum, a Girardo religioso viro postmodum futuro abbati edificatum, beneficiis suis, in quantum potuit, sublimavit; ecclesiam quoque sancti Petri in suburbio Antissiodorensis urbis positam regularium canonicorum esse constituit, et a domino papa privilegium hoc ecclesiasticarum constitutionum habere meruit.

« PASCUALIS episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri HUMBALDO, Antissiodorensi episcopo ejusque successoribus canonice substituendis in perpetuum.

« Justis votis assensum præbere, justisque petitionibus aures accommodare nos convenit, qui, licet indigni justitiæ custodes, atque præcones in excelsa apostolorum principum Petri et Pauli specula positi Domino disponente conspicimur. Tuis igitur, frater in Christo, charissime Humbalde, justis petitionibus

annuentes, sanctam Antissiodorensis ecclesiam, cui auctore Deo præsides, apostolicæ sedis auctoritate munimus; statuimus enim ut universa, quæ ab antiquis prædecessorum nostrorum possessa temporibus, vestra Antissiodorensis ecclesia in præsentem ex xv indictione obtinere cognoscitur, tibi tuisque successoribus libera semper et illibata serventur, nullus omnino cujuscunque dignitatis aut ordinis invitis vobis aut ecclesiæ vestræ subjectionis aut res vestræ possessionis invadere, auferre, aut aliquo modo subtrahere audeat, sed omnia in tua tuorumque successorum canonica honestate viventium, obedientia et dispositione persistent: sic enim a prædecessoribus nostris sanctæ Romanæ Ecclesiæ pontificibus per beati Germani petitionem, cujus patrimonium Antissiodorensis parochia fuerat, creditur institutum. Si qua igitur ecclesiastica sæcularisve persona hanc nostræ constitutionis paginam sciens contra eam temere venire tentaverit, secundo tertiove communita, si non satisfactione congrua emendaverit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a sacratissimo corpore ac sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtæ ultioni subjaceat; cunctis autem eidem loco justa servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus et hi fructum bonæ actionis percipiant et apud districtum judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen. amen.»
Item ejusdem ad clerum.

« PASCUALIS, servus servorum Dei, dilectis filiis Antissiodorensis Ecclesiæ canonicis, salutem et apostolicam benedictionem.

« Quod confrater noster Humbaldus, Ecclesiæ vestræ episcopus, erga filium nostrum Huggerium, canonicum vestrum, benigne se habuit eique præposituræ dignitatem vestro consensu dedit, et ipsi et vobis gratias agimus. Notum autem vobis esse volumus quia nos tam ipsum quam omnia ad eum pertinentia volumus sub apostolicæ sedis tutelæ protectione persistere. Præsentium itaque litterarum auctoritate interdiciamus ne qua Ecclesiastica sæcularisve persona eundem filium nostrum de prædictæ præposituræ beneficio inquietare præsumat.»

Inter cætera vero benigne gestorum ejus insignia, vir honestæ vitæ et per cuncta laudabilis ecclesiam sancti Eusebii, apud quam canonicorum nostrorum atque servientium constat fore sepulturam, canonicorum regularium esse constituit, et probabilis vitæ fratres sub prioratu de abbacia plures ibidem posuit, quibus et præbendam canonici nostri mortui per annum dari studuit, cum consensu totius cleri et populi, assistente et collaudante Herveio Nivernensium episcopo, hujus nostræ ecclesiæ canonico, ut et ipsi regulares sancti Eusebii canonici pro nostris mortuis missas celebrarent, cæteraque mortuorum agenda quotidie persolverent; quam etiam præbendam antecessor ejus pontifex Robertus cui-

dam presbytero, missas pro canonico mortuo celebranti, dari per annum statuerat. Canonicis etiam de abbacia regularibus, quam antecessor ejus gloriosus decusque pontificum Robertus in abbatiam extulit, dedit ecclesias plures, illam de Warchi, de Tratiaco, sancti Martini de Trunceto, de sancto Quintino, quas a laicali manu subtraxit, eisque in perpetuum habendas apostolica et episcopali auctoritate concessit; monasterio Charitatis similiter ecclesias multas concessit, quas a laicis eas possidentibus conquisivit, ipse idem divinorum officiorum ecclesiasticique ordinis amator baptisteria et sepulturas cæterasque ecclesiarum oblationes a laicis per multa tempora usurpatas, et jam ex longo usu quasi pro consuetudine possessas, consuetudines quoque pravas, convivia scilicet, quæ presbyteri parochiales dominis laicis per singulos annos persolvebant, strenue ac rationabiliter a laici possessione removit; neve deinceps sacerdotes Dei laicis in talibus obedirent in synodo episcopali auctoritate interdixit, prædicens illud Stephani papæ et martyris decretum; laicis, quamvis religiosi sint, nulli tamen de ecclesiasticis facultatibus aliquid possidendi legitur unquam attributa potestas.

Hic itaque amicus pacis ac benignitatis episcopus, his atque hujusmodi bonorum operum exhibitionibus adornatus, ita se amabilem omnibus bonis viris ac charum exhibebat, ut omnium bonorum laude dignus fieri mereretur; erat enim sagacis ingenii, prudens eloquio, providus in consilio, patientia lenis, vultu alacris, incessu et habitu jucundus, erga omnes benigne affabilis, intus et foris cunctis idoneus; vacabat opportuno tempore orationibus, et interdum familiarium fruebatur colloquutionibus, disponendo de suis suorumque utilitatibus diligebat militum atque nobilium contubernia, sed major illi inerat erga clericos affectio, et in mensa et in vestium cultu largitatis gratia eis apparebat esse copiosior. De illicitis siquidem motibus carnis silendum non est; quos ab eo ciborum parcimonia et potus comprimere studiosus fuit, ut, ex quo episcopus factus est, a carnibus sese abstineret, leguminis ei comestio sufficeret, nec vinum, nisi parum, biberet. In convivio denique hospitalitatem in vicem et in omnes sectando dapsilis fuit, nec unquam in prandio Christi pauperibus caruit, vitans illud quod scriptum est: Episcopus, nisi omnes receperit, inhumanus est. In Quadragesima vero quotidie pauperes duodecim reficiebat, quibus in Cæna Domini denarios tribuebat, et in Pascha plerosque vestiebat. Cum autem, ut plerumque fieri solet, in subditorum etiam baronum animos furor iracundiæ et discordiæ diabolico instinctu irrepsisset, mira ejus patientia atque humilitatis gratia discordantes animos concordabat, et ut pax fieret firmior et quies, inquietanti dando de suo sæpenumero propinabat. Si vero aliquando aliqua laicalis persona in clericum aut calumniæ causam, aut injuriam a clerico sibi illatam haberet, eique conquerendo reclamaret, ipse sim-

licitate columbæ ac prudentia serpentis instructus, et culpam, ne dedecus fieret Ecclesiæ, sub silentio teneri faciebat, et negligentiam, si aliter fieri non posset, interdum dato pretio a reclamantibus redimebat. Hic itaque operante Jesu Christi clementia, qui fidelium suorum et aspirando prævenit et adjuvando prosequitur actiones, inter fratres pace prius reformata, episcopatus sui anno 22, pro Salvatoris amore et peccatorum suorum remissione Hierosolymitanum iter prosecutus est. Unde sacris locis ex more visitatis, et cum imbre lacrymarum facta oratione ubique pro peccatis, dum rediret et ecclesiæ suæ ornamenta plurima deferret, inter sævientes maris fluctus, Salvatoris nostri Jesu Christi misericordiam implorans, reumque se vociferans, psalmos Deo et hymnos personando, navi dissoluta Creatori suo spiritum reddidit.

CAP. LIV. — De Hugone ep. et abbate S. Germani.

Hugo sedit annos 21. Hic siquidem in Cluniacensi territorio de castro Monteaucto ortus, a nobilibus processit parentibus, et pater ejus Dalmaticus dictus, matris vero nomen..... Hunc cum patres satis tenere diligerent, non solum carnaliter, sed etiam spiritualiter, nutu Dei, quo omnia disponuntur, Ecclesiæ destinatus litteris traditur, et adhuc in puerili innocentia manens in Cluniacensi monasterio monasticum habitum suscepit, ubi sub sancto Hugone avunculo suo ejusdem monasterii tunc abbate pluribus annis vixit, et regulam beati Benedicti in claustro ejusdem monasterii sapienter didicit, quoniam sicut perhibetur de ipso semper sine querela, humilis et obediens suis majoribus, sicut decet monachum, permansit. Porro, Dominus omnipotens, qui humilia respicit in cælo et in terra (Psal. cxii, 6), humilitatem hujus respiciens multis profuturam, eum in claustro diu manere non permisit. Post decessum namque domini Guiberti, abbatis sancti Germani Antissiodorensis, in eadem ecclesia electus et benedictus abbas, non propter nomen abbatis elatior factus, sed tanquam unus ex cæteris humilis monachus fuit, et sicut bonum magistrum decet, cepit facere et docere (Act. i, 1), demonstrans exemplo quod docebat verbo. Cognito autem quod dominus Humbaldus venerabilis Antissiodorensis episcopus in via Hierosolymitana de hac vita migrasset, clerus ejusdem Ecclesiæ ex majori parte, facto satis brevi intervallo, hunc jam dictum abbatem in pontificem elegerunt. Præpositus vero ejusdem Ecclesiæ, Hulgerius nomine, et quidam canonici cum eo, qui eundem præpositum nominaverant in electione, electioni sancti viri restiterunt, qui etiam regem Ludovicum filium regis Philippi tunc regnantem suæ contradictionis adiutorem habuerunt, ita ut omnia regalia ad episcopatum pertinentia omnino concedere ei denegaret. Tunc ipse compulsus et tractus ab electoribus suis, et sui adversarii ad limina apostolorum adierunt, ut ibi a summo pontifice judicaretur de electione. Sed be-

nignissimus Dominus, omnium bonorum distributor, adversus quem non est sapientia vel consilium, tantam dedit reverendo abbati gratiam in oculis summi pontificis, qui tunc Paschalis nomine sedebat, ut ab ipso gratiam episcopalis consecrationis mereretur accipere, et cum pace adversariorum ad propriam sedem reversus est cum multa alacritate occurrente sibi clero et etiam populo.

Comitem quoque terræ, qui eodem tempore captus tenebantur a Mansello, qui postea in Carthusia religionis habitum assumpsit, de confirmatione suæ electionis lætum invenit; regem etiam Francorum, qui prius ei adversabatur, in adventu suo quam cito visitavit pacatum. Denique in quanta animi puritate, et quam humilis in episcopatu suo vixerit, licet non per omnia, subsequens littera declarabit, cujus sanctæ conversationis quasi quoddam præaugurium fuit prognosticum ei divinitus destinatum, quod tale fuit: *Ave Maria, gratia plena*, etc. Nec mirum, si Filius Virginis, sine cujus nutu nec folium cadit in terram, in prognostico servi Matris suæ, quem virginem cognoverat permansurum, illam singularem et admirabilis gratiæ salutationem voluit inveniri, ut qualis vitæ futurus esset daret intelligi. Ordinem Cisterciensem, qui tunc temporibus adhuc recenserat, læta et voluntaria paupertate circumseptus, dulcissima visitatione frequentabat, et juxta facultatem suam ei in multis necessaria ministrabat; suo etiam tempore ejusdem ordinis abbatia, Regniacum, Rupes, Bonusradius, initium foundationis habuerunt, et per manus ejus, tum ministrando necessitatibus eorum, tum acquirendo possessiones, non modicum incrementum. Nam ante tempora suæ consecrationis Pontiniacense monasterium fundatum fuerat; infirmos etiam ejusdem ordinis non obliviscens dulci alloquio refovebat, et in expensis suis sæpius refectionem ministrabat. Civitatem et frequentias populorum congruo tempore libenter vitabat, claustrum monachorum læta animi simplicitate frequentans, inter ipsos non desiderans episcopus vocari vel videri, sed monachus, non oblitus illius evangelici præcepti: *Qui major est in vobis, fiat sicut minor; et qui præcessor est, sicut ministrator* (Luc. xxii, 26): Illud etiam beati Hieronymi, qui et monachus fuit, et doctor monachorum, semper in mente volvens: « Mihi oppidum carcer, solitudo paradisi est; si cupis esse quod diceris monachus, id est solus, quid facis in urbibus? »

In claustrum monachorum de Charitate, qui juxta ordinem Cluniacensem vivebant, frequenter manebat, et de castris suis Varziaco, et de Cona annonam et vinum, ne Ecclesiam gravaret, ad suum usum et refectionem infirmorum ibidem sæpius præcipiens deportari. Creditur quoque de ipso, quod spiritum habuerit prophetiæ, in quo quoddam signum veritatis reliquit clericis suæ ecclesiæ; fuit namque tempore suo clericus quidam, nomine Stephanus, ita acquirendo et providendo cautissimè

Amus, qui multum dilectus et familiaris fuerat abbati, cui præfuerat, et præcipue abbati Gervasio successori suo, utpote de familia ejusdem ecclesiæ: pro ipso igitur cum monachi ipsius ecclesiæ et præsertim abbas frequenter episcopum interpellerent, ut eum canonicum faceret in ecclesia sancti Stephani, ipse vero nollet eos in hoc audire; cum ipsi eum quotidie assiduè precibus non cessarent pulsare, fertur hoc illis responsum dedisse: Incassum pro ipso preces funditis, meo namque tempore meus nunquam canonicus erit. Hoc enim credo de ipso, quod quam cito canonicabitur in ecclesia sancti Stephani, proprii commodi circa bona ecclesiæ nimius erit exactor. Et quid multa? verbum sancti viri veritas subsequuta est: post mortem namque ejus, successor suus prædictum clericum in ecclesia beati Stephani canonicum fecit, et familiarissimum habuit, et quod de ipso vir sanctus prædixit, hoc in eodem clerico effectus, probavit. Archidiaconatum qui suo tempore venit in manus ejus diebus sui præsulatus in manu sua retinuit, non propter avaritiam, sed ne sacerdotes gravarentur, sciens archidiaconatus redditus paucissimos esse, nec ad expensas, quas nomen hujus honoris requirit, posse sufficere. Contigit autem semel eum pro quadam necessitate velle Romanum pontificem visitare: unde et consilio assistentium sibi pro expensis itineris tanti compulsus est a sacerdotibus suæ diocesis auxilium postulare; dederunt sacerdotes, juxta proprium arbitrium, unusquisque, nec amplius quæsitum est ab aliquo quam de ejus procederet libera voluntate. Paratis igitur omnibus, quæ necessaria erant sibi aggressus est iter propositum, transiens montem Cinisium, ad Clusas venit, et ibidem intellexit viam securam non esse. Consilio itaque inito ad propriam sedem rediit, et non oblitus quod a sacerdotibus suis pro itinere incepto pecuniam sumpserit, viso scripto, quantum unusquisque sacerdotum dederat, tantum unicuique est resignatum,

Fuit quoque quidam ejus familiaris, cui ecclesiasticum beneficium contulit. Ille vero non immemor accepti beneficii, transacto aliquanto spatio temporis, cum quadam summa nummorum venit ad monachum quemdam, qui loculos episcopi portabat et totius domus suæ procurator erat, obtulit ei eosdem nummos, ita dicens: Dominus episcopus multa expendit et indiget multis, hoc munus accipite, et in expensis sibi necessariis reservate. Monachus cum gratia munus accepit, et acceptum reservavit, nec multo interjecto temporis spatio in memoriam reducens nummos acceptos, et ignorans si aliquis scrupulus lateret in munere, qui conscientiam episcopi posset offendere, cujus puritatem non ignorabat, sicut providus et sapiens dispensator, quale munus a quali viro sibi datum fuisset, episcopo revelavit. Quo audito, cum episcopus cogitaret, unde donum processisset tale et tantum, statim venit ei

in mentem, quod in ecclesiastico beneficio benefecerit illi, iratus sic dispensatori suo fertur dixisse: Frater, non est nostri propositi hoc tenere, quod a gentili dictum est: Non cures unde habeas, sed oportet habere. » Ita ex integro, sicut minus tibi dedit, datori remitte, ne conscientia mea polluat in ecclesiastici beneficii collatione. Monachus statim obedit, et sicut ei injunctum fuerat, munus datori remisit. Accidit etiam ut ex defectu vinearum sub quoddam anno vinum aliquantulum magis solito venderetur; ipse vero considerans loca regulariter viventium in episcopatu suo, præcipue inter alias necessitates, ad usum potus nihil omnino vini aut nimis parum habere, constituit monachis de Rupibus, et illis de Bonoradio, et illis de Charitate a Varziaco et Cona vinum ministrari, juxta quantitatem vini quam habebat ibi, et prout cuique ecclesiæ congruum erat. Conventui autem Pontiniacensi, Regniacensi, et virginibus Christi de Crisnon in hunc modum distribuit. Quadam die accito cellerario Antissiodorensi, cellarium proprium intravit, et cognito quod dolia essent plena vino, fertur ita dixisse suo cellerario: Hoc vas sit conventus Pontiniacensis; istud Regniacensis; istud pauperum virginum Christi, unumquodque designans virgula, quam habebat in manu sua. Porro cellerarius sciens vinum esse de megrana, quod destinaverat virginibus Christi, dolium quoque 40 modiorum magni pretii fore, quasi ex consilio animi episcopi avertere voluit a tanto dono, dicens: Domine, istud vinum est de megrana, et vas 40 modiorum magni pretii putationi vinearum, et aliis necessitatibus reservatum, placeat vobis vinum minoris pretii dare, quia aliud habetis præ manibus, quod ex magna animi accipient charitate. Cui episcopus: Non sapis ea quæ Dei sunt; quod dixi, dixi; nescis quod verbum Dei nunquam debet esse otiosum. Quid multa? dixit et facta sunt. Sed adhuc audiamus quid dominus adjecerit huic viro ad augmentum hujus charitatis. Vocatus est dispensator monialium, injunctum est ei, ut deferat vinum datum usui virginum. Sed ille cum intelligeret vinum tam bonum et tanti pretii esse, obtulit venale, ut de pretio vini vilius emeret, et residuum pretii necessitatibus aliis reservaret. Episcopus hoc audiens monachum dispensatorem jubet vocari, quare velit vendere vinum inquit. Monachus causam exponit; quod episcopus intelligens, inquit: Ego vinum, quod dedi sub eodem pretio quod alii daretur, volo quod in meam redeat potestatem. Obsequitur monachus voluntati episcopi; datum est pretium monacho non minus quam potuit habere ab alieno. Quo facto, episcopus ad monachum: Modo pretium vini habes; ecce hoc vinum sicut prius iterum sponsis Christi dono, utque illud habeant et bibant præcipio.

Creditur quoque de ipso, quod semel, et secundo, et tertio corporis infirmitatem sentiens, ita universa quæ habebat pro amore Dei destruit, ut nihil mobile præter vestimentum, quod vix posset sibi suffi-

cere, retineret. In quadam autem infirmitate, cum omnia dari præcepisset, allata est ei quædam pyxis cum electuario et parvo cochleari argenteo. Ipse autem cochlear statim præcepit dari, ut nihil sibi retineret, quod conscientia suæ puritatem offendere posset. Accidit quoque, ut quodam tempore apud Claramvallem esset, ubi sæpe in magna animi voluntate morabatur pro consilio animæ suæ, quia tunc temporis dominus Bernardus venerabilis, magni nominis et meriti abbas, cujus vita et doctrina in universali Ecclesia celebriter divulgata multos secum traxit ad Christum, ibique die quadam cum abbas et conventus monachorum, quorum consuetudo est proprie manibus metere unde vivant ipsi et necessitatem patienti tribuant, in campum quemdam ad metendum irent, episcopus cum falce conventui se interposuit, magnum fructum exspectans, quoties inter eos contingeret ipsum socium esse laboris, ventum est ad campum ubi seges erat; secant omnes; colligitur seges in manipulos; et ecce nubes tenebrosa et multis imbribus plena obnubilans cælum et circumvolvens campum ubi erant. Quod cum videret dominus Bernardus venerabilis abbas imperterritus, et fidem Christi super habens in pectore suo, de qua scriptum est: *Omnia suntabilia credenti* (Matth. iv, 22), conversus ad episcopum ait: Pater, dic ut imminens pluviarum inundatio transeat. Ille, ad humilitatem semper respiciens, sic respondit: Non sum hujus meriti; tu ora, et confido quod Dominus dabit tibi. Contra abbas, et tu Pater, ora et ego tecum. His dictis, oravit uterque, et statim aures Domini in preces eorum, recessit caligo nubium: subsecuta est serenitas aeris; et cum siccitate colligunt messem suam sancti messorum.

Quodam quoque tempore ex quadam insolita inimicitate ventorum quædam turris lignea ecclesiæ sancti Stephani funditus corruit super domum episcopalem sub silentio noctis dejecta, episcopo dormiente, trabes et ligna transtegumenta domus penetrando circa lectum episcopi cecidere hinc inde, etiam ex transverso, omni læsione subnota a sancto viro. Quid ad hæc dicemus? patet quod ille solus et unus dormientem custodivit episcopum, qui non dormitat, neque dormit, et custodit Israel (Psal. cxx, 4): semper enim custodivit omnes diligentes, se de quo solo vere scriptum est quia *nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam* (Psal. cxxvi, 1). Cum autem de consuetudinibus ecclesiæ suæ inter præpositum et canonicos discordia tempore longo durasset, sub juramento testium, tam canonicorum quam laicorum consuetudinibus ex majori parte scriptis et juratis pacem inter præpositum et fratres posuit, et scriptum suo sigillo confirmavit, et auctoritate summi pontificis communi fecit in pace ecclesiæ suæ, illum fructum attendens quem legerat in beati Martini opere, qui ante obitum suum sibi imminentem in Condatensi ecclesia studuit pacem reformare, quem fructum pacis per Psalmi-

tam Auctor pacis promisit, *sunt* inquit. *reliquiae* A *homini pacifico* (Psal. xxxvi, 37). Et cum inter omnes praelatos Ecclesie cujuscunque fuerint ordinis vix unus possit inveniri, qui parentes suos, etiam si non sint digni, non sublimet honoribus et beneficiis ecclesiarum, iste singularis inter infinitos cuidam suo nepoti nunquam in vita sue præbendam voluit dare; et licet non multum assiduus esset in ecclesia sua ob quietem spiritus, quem inveniebat inter claustrales, multam tamen sollicitudinem circa suam ecclesiam exhibebat; ad servitium igitur ecclesie sue augmentandum, considerans nihil tam utile in ecclesia ad commune bonum fratrum, quam si præpositum ecclesie cederet eis in communem usum, quadam die consilio accepto non ab homine, sed a Deo, per manum sancti Stephani super altare ipsius, præposituram obtulit, et in perpetuum habendam communitatem fratrum, et præcipue ad refectionem ipsorum concessit et donavit; ipsumque donum, ne ab aliquo posset infringi, auctoritate Innocentii papæ fecit confirmari. Verumtamen quod super hac donatione factum fuerit, tempore successoris sui observatum non fuit.

Dedit etiam ecclesie beati Stephani ecclesiam Deoyssi et ecclesie sancti Germani ecclesiam sancti Ferreoli. Domum episcopalem de nova ædificavit lapideam, amplam, et tegulis texit; et in illa parte ejusdem domus quæ respicit ad orientem stationem quamdam construxit, quæ vulgari lingua *logis* appellatur, plurimum in aspectu delectabilem, cum pulcherrimis columnis exornatam super murum civitatis, unde et fluvius subtus potest videri, et vineæ et agri. Appropinquante igitur termino vitæ suæ apud illum præfinito, qui tunc dat dilectis suis somnum (Psal. cxxvi, 2), quo vult eis hæreditatem suam dare, universa membra ejus calor occupat innaturalis; ipse vero carne laborante spiritum in psalmis et orationibus Creatori suo compellebat servire. Cumque supervenisset dies extremus, fratres circumstantes, quali potuit diligentia, circa horam nonam diei, his admonuit verbis: Horas diei quæ supersunt, quas debemus, Domino persolvamus, quoniam finitis horis statim requiescam. Cantaverunt igitur Domino, et hora completorii completa, completus est terminus vitæ ejus; sicque verbum, quod prædixerat, subsequitur effectus veritatis. Quibus finitis horis requievit in domino quod tunc non prius intellexerunt circumstantes. Putaverant enim verbum ejus fuisse de quiete corporis. Est autem obitus ejus quarto Idus Aug., et a sede episcopali, ubi spiritum reddidit Domino, ad ecclesiam S. Germani, sicut de ejus voluntate dum adhuc viveret, processerat, corpus ejus delatum est cum debita reverentia, et ibidem in capitulo ejusdem ecclesie, ubi fratres disciplinantur, domino providente habuit sepulturam, nec vacavit episcopatus ab electione successoris sui per septimanam.

CAP. LV. De Hugone.

Hugo de Cluniacenci territorio ortus fuit, sicut et

predecessor suus, cujus et nomen habuit, de ordine Cisterciensi primus abbas Pontiniacensis ecclesie, qui indicto jejuniis tam clericis quam populo Autissiodorensis oppidi, facta invocatione sancti Spiritus electus est in pontificem. Pater hujus..... mater vero..... Qui cum in Senonensi Ecclesia propter suspensionem domini Henrici metropolitani locum consecrationis non haberet, apud Ferrarias a domino Gaufrido Carnotensi episcopo circa festum B. Vincentii consecratus est, et Dominica qua cantatur: *Circumdederunt me*, ad suam sedem episcopalem honorifice introitum habuit et in ecclesia sibi commissa divinum officium solemniter celebravit. Iste siquidem cum de genere magnorum virorum processisset, ipse quantum ad animi magnanimitatem plus suo contulit generi, quam genus suum ipsi. In loquendo parcissimus erat, in faciendo efficax, et promptissimus, et quamvis miræ esset patientiæ juxta propositum ordinis sui, ut manus sævientium in ecclesiam et in res ecclesie reprimeret, rigorem admiscuit patientiæ; et quos non poterat per patientiam et humilitatem superare, conculcabat rigore justitiæ, qui judicio sapientis multum necessarius semper est in Ecclesia Dei. Quotidie enim crescit malitia et multiplicantur mala super Ecclesiam, quemadmodum pauci inveniuntur praelati in Ecclesia Dei, qui animam pro grege sibi commisso contra malignantes opponant, et rigorem justitiæ in laude bonorum ponant, et vindictam malorum exercent. Iste vero intelligens tam humilem quam potentem unum habere Dominum, licet humilibus aliquando parceret in justitia, semper in potentiores ad vindicandum veniebat in virga, illud Augustini ad manum habens: « Aliter servit episcopus, aliter sibi subjectus: subjectus fideliter vivendo; episcopus justa præcipiendo, et peccatores convenienti rigore corripiendo. » In exemplum quoque beati Ambrosii factum sibi assumens, qui, Theodosio imperatori venienti ad civitatem Mediolanensem, in faciem restitit ei, et propter multa homicidia, quæ jussu suo facta fuerant, suum scelus sibi annuntiare et introitum ecclesie, donec Deo satisfaceret, interdicere non trepidavit, Nec mirum, si animus ejus erat ad justitiam paratissimus, qui pro vindicta exhibita Domino placato populum Judæorum a pestilentia mortalitatis liberatum intellexit per manum solius Phinees, qui stetit et placavit, et cessavit, quassatio (Psal. cv, 30). Talibus eruditus exemplis sicut putabat ex officio pietatis humilibus condonandum ipse, ita etiam judicabat crudele et impium superbis et de consuetudine in res ecclesie sævientibus facile condonare. Illud sapientis non obliviscens: ex solito peccantibus de facili indulgere nihil aliud est quam eisdem peccandi materiam ministrare. Illud etiam beati Hieronymi, quod ad instructionem eorum qui præsent Ecclesie Dei in epistola de doctrina divini studii ad Paulinum sacerdotem scripsit: Sancta quippe rusticitas solum sibi prodest; et quantum ædificat ex vitæ merito Ecclesiam Christi, tantum

nocet, si destruentibus non resistat. Comitem Wilhelmum, qui postea in Carthusia religionis habitum suscepit, vocando in causam, ad hoc canonico iudicio coegit, ut multa ecclesiæ suæ restitueret, quæ de jure canonicorum ecclesiæ suæ fuerant: multa etiam ad jus episcopale pertinentia, quæ idem comes propter defectum justitiæ prædecessoris sui in suam redegerat potestatem.

Illo itaque tempore usus nemoris, quod Monsbarri dicitur, canonicis beati Stephani est redditus, ob quem usum pars quædam nemoris est canonicis assignata a filio ejusdem comitis, cum in eodem nemore villa nova ædificaretur. Venationem etiam, quam comes per nemora sua ad episcopale jus pertinere negabat, recuperavit, et ut de hoc jure ecclesiæ remaneret investita, ipse tempore suo et venatores et canes habuit, frequentissime præcipiens venari, et sub oculis comitis per mediam civitatem cum canibus et debito clangore venationem ad sedem episcopalem deferri, Quid multa? ad hoc prudentia et rigor justitiæ suæ omnes episcopatus sui potentes compulerat, ut præsentiam suam honorarent, absentiam timerent, et injicere manus in res ecclesiæ, rigorem ejus sub oculis habentes, præsumere non auderent. Cumque multoties castellani et potentiores ad suam præsentiam venientes, pro indulgentia alicujus commissi requirenda et genuflexo preces funderent, non statim illis responsum dabat, imo etiam aliquando oculos suos ab eis videbatur avertere, non propter superbiam, vel indignationem sed ne nimia humilitas, quæ talibus placere non potest, in gladio Petri timoris minueret reverentiam.

Cum igitur inter cæteras virtutes, quas gratia sibi contulerat, hospitalitatem primum a Domino in Evangelio, postea per Apostolum, intelligeret plurimum commendatam, ipse non oblitus illius verbi, quod in sua promiserat consecratione (hospitalis volo esse) domum suam hospitalem esse voluit. Unde et quemdam conversum de Pontiniaco præesse constituit domui suæ, qui tam præsentem quam absente episcopo semper hospites paratus esset recipere, et præcipue universos ordinis sui, qui ad suam domum declinarent causa hospitandi. Studium etiam hujus erat loca religiosa semper tueri et manu tenere, et solo habitu religionem prætententes ad religionis veritatem, ubi facultas dabatur, reformare. Unde et in quadam ecclesia Antissiodorensi, quæ in honorem Genitricis Dei a sancto Vigilio prædecessore suo extra muros civitatis fundata erat, religionem de Præmonstrato sua auctoritate cum auxilio comitis pia devotione constituit, illis canonicis ab ecclesia remotis, quorum conversatio minus erat honesta. Denique cum inter universos Gallicanæ Ecclesiæ coepiscopos præcipue honestatis et magni consilii pro certo sapientum iudicio teneretur, cumque ad commune bonum Ecclesiæ suæ multum sollicitus exstitisset, cuidam tamen nepoti suo præposituram ejusdem Ecclesiæ donavit, quam benignissimo charitatis affectu venera-

bilis bonæ memoriæ Hugo prædecessor suus ad bonum commune fratrum super mensam sancti Stephani per manum ejusdem protomartyris dederat, quod et auctoritate summi pontificis et sua confirmatum fuit. Redditus episcopales in multis emendo, invadiando, tempore suo ampliavit, domum quoque cujusdam militis, quæ subtus murum erat et nimis propinqua domui episcopali, quam de media nocte in jocis garcionum et ancillarum suæ domus quietem nimium solebat infestare; de laica manu emptam in jus episcopale transegit, domum quoque ante januam suam, utpote multum domui episcopali necessariam comparavit, dedit ecclesiæ sancti Stephani vadium cujusdam nemoris in xxx libris, et ecclesiam de Landriaco in memoriam obitus sui. Est autem dies obitus ejus v Idus octob. et in domo Pontiniacensi, quæ primum habuit fundationem de ordine Cisterciensi in episcopatu Antissiodorensi, in qua et ipse primus exstiterat abbas, a sæculo migravit, et in ecclesia Pontiniacensi sepulturæ locum invenit. Sedit autem circa annos 14. et vacavit episcopatus per annum, et a festo B. Dionysii usque ad adventum Domini.

CAP. LVI. — *De Alano.*

Alanus abbas de Ripato, natione Flandrensis, vir religiosus, rexit episcopatum 14 annis, et redditus episcopales in multis augmentavit. Apud Varziacum in turre et in aliis locis, multa in Vadimonio accepit. In valle capellæ sancti Andreæ domum petrinam ædificavit: apud Gagiacum grangiam petrinam et tegulis tectam, et domos ad manendum cum capella ædificari et vineas plantari fecit. Capitulo dedit xxx solidos censuales in ecclesia de Escoliva nihilominus, et dedit ecclesiam de Lindriaco cum præsentatione capellani: ad ornamentum vero ecclesiæ beati Stephani dedit pallia duo optima et ad servitium ejusdem librum quadraginta hemiliarum beati Gregorii satis eleganter scriptum et ornatum; aliis etiam ecclesiis Antissiodorensibus, tam in redditibus quam in aliis beneficiis, multa misericorditer contulit; quamplura etiam digna memoria et scripto in episcopatu operatus est, quæ non culpa, sed ignorantia scriptoris litteris adnotata non fuerunt. Hic cum in episcopatu Deo et hominibus placens laudabiliter 14 annis vixisset, sollicitudinibus et curis mundanis, quibus prius abrenuntiaverat, se omnino exuere volens, episcopatum resignavit, et relicta activa vita contemplativæ se prorsus tradens, Clarevallem adiit, ibique inter athletas Christi martyrium sui temporis aggressus jejuniis, orationibus, lectionibus, atque aliis charitatis operibus solummodo vacans, sine ut credimus beato in domino quievit. Obiit autem v Idus Octobris et sepultus est Clarevallis: pro cujus anniversario solemniter celebrando magister Abbo ejus clericus emit in molendinis de Crevenno xl solidos, et plus de redditu et canonicis B. Stephani dedit annuatim in eodem anniversario dividendos, ita quod in alios usus nullo modo alieni liceret prædictos redditus transferre. Episcopavit

autem tempore piissimi regis Ludovici, Willelmo comite Nivernensi, qui sepultus est apud sanctum Germanum qui non minimum ei in vita sua adversus est, et pervenit usque ad tempus Willelmi filii ejus, qui Hierosolymis mortuus est, Romæ autem præsulibus Adriano et Alexandro papa tertio.

CAP. LVII. — *De Guillelmo.*

Guillelmus Tuciaccensis fuit, non tantum illustris, sed et honesta origine procreatus, pater enim ejus exstitit Girardus de Narbonia vir nobilis, mater vero Agnes non genere viro suo inferior; qui clari cum essent rerum copia et sanguinis generositate, nobiliores tamen moribus et feliciores fuerunt natorum propagatione. Non enim hunc tantum præulem nutu Dei genuerunt, sed Hugonem Senonum venerabilem archiepiscopum, qui primogenitus eorum fuit, vir videlicet modestus, liberalis, et omni morum honestate præditus. Prædictus Willelmus in juventute sua primum archidiaconatum et postea præposituram Ecclesiæ Senonensis administravit, in qua administratione ita floruit, quod nulli clericorum in Galliis largitate, hospitalitatis gratia, expensæ et familiæ numerositate secundus exstiterit: hujus consilio et prudentia universali Ecclesia fere fluctuante et schismate sæviante, prænominatus frater ejus archiepiscopus, imo ipse recepit, et Senonis addixit beatæ recordationis Alexandrum papam tertium, nondum plene confirmatum: quod etiam reges et principes facere formidabant, in qua receptione, et quandiu apud eos morata est curia, quam laudabiliter se utrinque habuit, non est facile dictu. Ad episcopatum divina bonitate accersitus, famam sæcularem et laudis humanæ lenocinia prorsus postponens, consuetæ tamen nequaquam oblitus est hospitalitatis, imo eam quousque vixit, pie et liberaliter exercuit. Omnibus se affabilem, oppressis misericordem, et egenis benignum incomparabili exhibebat simplicitate; vigiliis et orationibus insistens, vix aliquando obdormiebat vel evigilabat, quin psalmodia in ejus ore resonaret. Missam quotidie celebrabat, nisi forte aliqua grandis superveniret necessitas. Equitans raro cum familia sua loquebatur, nisi forte de negotiis suis, sed aut solus tacite psallebat, aut uno de sociis advocato psalmos et litanias vel totum psalterium aut partem illius juxta viæ quantitatem decantabat. Gratiam et amorem principum, prælatorum Ecclesiæ et populi totius, ei divina contulit benignitas: tempore suo crebra fuit comitum Nivernensium mutatio; unde majori Ecclesiæ suæ et aliis quamplures emerere tribulationes et angustię, quas Deo juvante vir pius et humilis ita sedare studuit, quod nec sua, nec aliæ sibi subditæ Ecclesiæ de juris sui integritate aliquod detrimenti omnino senserint: nec tantum Ecclesiarum; imo et populi atque civitatis, in qua sedebat, se patronum et tutorem spiritualiter et temporaliter exhibuit. Siquidem cum Guido comitatum adeptus esset consilio seductus perverso non tantum Ecclesiarum, sed et totius civitatis antiquis

consuetudinibus obviare conatus est; in primis enim torcularia in jus suum redigere tentavit, ita quod in tota urbe nulli liceret torcular habere nisi sub tributo comiti annuatim reddendo: cui præsumptioni præsul prædictus ita viriliter restitit, quod nec clerus, nec populus antiquam libertatem amisit, nec in aliquo gravatus fuerit. Idem comes alias decimas vinearum assensu etiam Ecclesiarum, ad quas pertinebant, violenter occupavit, ita quod in singulis portis custodes constituti ab omni transiente decimam partem vindemiæ, aut plus etiam per vim accipiebant. Quo audito præsul comitem convenit, et cum ab incepta violentia ejus admonitione cessare non vellet, in ipsum excommunicationis et in terram suam interdicti sententiam generaliter promulgavit, nec hoc etiam contentus, dominum papam per nuntios suos super hoc consuluit, a quo privilegia et confirmationem tam decimarum, quam aliarum rerum Ecclesiæ obtinuit; nuntios autem ejus prævenit misericordia Domini, quæ et comitis amicitiam et decimarum restitutionem cum humili satisfactione ei contulit, ita quod quidquid clericis aut hominibus Ecclesiarum ablatum fuerat, unicuique ad probationem suam vel ad nutum suum restitueretur. Item idem comes de assensu regio communiam Antissiodori de novo instituere voluit, cui item præsumptioni præsul insignis se confidenter opponens, super hoc in regia curia causam ventilandam suscepit, non tamen absque periculo et expensarum nimietate, fere enim malevolentiam illius piissimi Ludovici regis incurrit, qui ei improperabat quod Antissiodorensis civitatem ipsi et hæredibus suis auferre conabatur, reputans civitates omnes suas esse, in quibus communie essent; tandem vero cum inde diu altercatum fuisset privilegiis et chartis Antissiodorensis Ecclesiæ diligenter inspectis, et cognitis, et non minima pecuniæ summa tam rege quam suis mitigatis, causam obtinuit, et regia privilegia continentia, quod absque assensu et licentia Antissiodorensis episcopi nullo modo liceret comiti et aliis Antissiodori communiam instituere.

Tantas autem persecutiones et gravissimas insultationes prædicti comitis et suorum, quando et quomodo voluit divina pacificavit clementia, siquidem cum comes fere continua corporis gravaretur molestia, graviore tamen cœpit apud Clamiciacum incommodo detineri, et quasi in ultimis vexari; ad quem visitandum, non tantum proceres, sed etiam vicini convenerant episcopi; erat autem tunc temporis excommunicatus. Cum autem de vita ejus dubitarent, cœperunt omnes episcopi qui aderant supplicare super absoluteione; Eduensis vero et Nivernensis precibus eorum nullo modo voluerunt vel ausi sunt acquiescere, præsul vero Willelmus ea qua erat pietate et confidentia motus, ait baronibus: Absit hoc dedecus et opprobrium sempiternum a nobis, qui hic præsentem sumus, quod tantus vir et comes noster inter manus nostras excommunicatus

moriatur : ego me primo interpono responsalem A Virziliacæ Ecclesiæ et aliis pro quibus in eo lata est sententia ; quo audito barones gavisi, imo magis admirantes, et magnificantes consilium et liberalitatem præsulis, omnes similiter responsales se constituerunt, et ita absolvit eum ; super qua absolutio- nis benignitate non tantum procerum aut populi, sed et tantam comitis adeptus est amicitiae gratiam, quod non eum domnum aut episcopum, sed et pa- tronum suum, cum de illo ante ipsum sermo fieret, frequentius nominare solitus erat. Unde ei postea dedit et Ecclesiæ suæ in perpetuum possidendos omnes homines, quos in valle capellæ sancti Andreae habebat ; nihilominus etiam concessit in sine suo Tornodori donum, quod mater sua pro anima ipsius et suorum fecit eidem episcopo de hominibus quos B Varziaci habebat, quorum ibi triginta aut plures erant familiae, quos post mortem comitis idem pon- tifex per manum et per privilegium pii regis Ludovici obtinuit, non tamen absque magno labore et maximis expensis. Acquisivit autem apud Varziacum quidquid Matthæus Caliga laxa in eodem castro et Castellania habebat, quæ possessiones magni erant pretii et redditus : nunc in parte earum sita est domus episcopalis et Fossela. Multa alia acquisivit ibidem in vineis, pratis, domibus et diversis posses- sionibus, quæ propter prolixitatem nolimus nume- rare ; apud Corruel acquisivit plures homines, apud Giacum domos et furnum ædificavit, et in magna parte muro circumdedit, vineas plantari fecit ; et homines et multa alia ibidem cum prato decani acquisivit ; apud Charbuiaicum emit mille solidos C quidquid Girardus Poteret miles ibi habebat ; ibidem etiam prata et multa alia comparavit, et forestas instituit ; apud Apoiniacum emit prata, vineas et terras arabiles ; acquisivit etiam ibi feodum Iterii Raaudi, et feodum Willelmi militis, et terras et prata quæ Hugo miles de Burgi et mater sua et fratres habebant inter Icaunam fluvium et Chaumeis ; partem etiam illam, quam in eodem nemore reclama- bant, et omnia alia, quæ circa idem castrum, tam in feodis, quam in proprietate possidebant, quæ multa comparavit pecunia.

Item ante tempus suum Stephanus de Petra Per- tusa vir nobilis et potens terras arabiles, quæ juris episcopalis esse debebant, tam sibi quam suis ho- minibus possidendas occupaverat, et diu injuste D delinuerat. Quo rescito, quamvis sibi junctus esset prima sanguinis linea, tamen vir Dei justitiæ post- ponens generis propinquitatem, non cessavit, donec omnes terras prædictas per justitiam ecclesiasticam et iudicio Senonensis curiæ in proprietatem episco- palem redegit ; et ne in posterum aliqua super hoc emergeret querela, inter terras prædicti Stephani et terras episcopales loco metæ crucem magnam affigi fecit, et terras illas postea, quandiu vixit, propriis carrucis excoli fecit. Item cum magna aquarum inundantia, quæ tempore suo contigit, molinum de Yerno prorsus absolutum fuisset, partem quam Jos-

selinus et hæredes sui in eo habebant, emit, et multo melius quam ante fuerat molinum reædifi- cavit. Apud Tociacum ædificavit domum episcopa- lem et cellarium, emitque ibidem terras, prata et multa alia ; dedit etiam in ædificatione turris xx libras ea conditione, quod Dominus Hargodus ei ju- ravit quod quoties ipse vel successoris sui turrim illam habere vellent, tam ipse, quam hæredes sui traderent, et custodes turris prædicti quoties eos mutari contingeret ; apud Conadam emit a Mochis de Chaleneio grangiam de Brueria, quæ sita erat juxta villam Chael, cum bobus et carruca, pratis et terris omnibus ad grangiam illam pertinentibus, pro quibus dedit quater xx lib. Proviniacenses. Acqui- sivit etiam multa alia in eadem castellania : et quamvis Herveus de Donzy vir tantæ nobilitatis et potentiae ei nunquam cessaret adversari, tamen Deo opitulante nihil de jure Ecclesiæ suo tempore em- sit, sed cum jam in lecto mortali jaceret, eum coegit ad lectum suum venire, et ei pro feodo Giemi ligium homagium facere. Antissiodori emit apud sanctum Julianum xx solidos censuales ; emit etiam domos Lamberti Hosmundi, quæ contiguæ, et nimis im- portunæ erant portæ et domui episcopali, et illis dirutis plateas curiæ suæ univit et muro circumde- dit ; emit item domos, quæ erant juxta posternam et plateas Remaldi militis de Lindriaco, et plateas Stephani de Sarmasia ; multa alia emit et acquisivit in eadem urbe, quæ longum est enumerare. Pauca de ejus admiranda simplicitate et miraculosa humi- litate veraciter perstringam : siquidem quadam die contigit quod dum pervillulam pauperem et modicam transiret, muliercula quodam a tugurio suo egressa velut illa Chananaea quæ pro filia supplicans Do- mino dicebat : *Miserere mei, fili David, lacrymis et ejulatu miseranda clamabat currens post episcopum : Miserere mei, homo Dei, quia maritus meus dura et inconsueta morte atteritur.* Clamore motus respexit, lacrymas videns, et causam agnoscens ab itinere divertit, descendens ab equo tugurium submissus intravit ; invenit mulierculæ virum, ita tota facie, gula, collo et gutture inflari, quod vix lingua ab ore projecta vivifico via pateret spiritui, et quod nullum omnino sermonem proferre infirmus posset ; illico lacrymis perfusus ad orationis confugit suffragium, fauces infirmi, vultum et gulam signo crucis appo- site attrahens, et annulo suo sæpius consignans, et benedictione data recessit, et illico tumor ille et morbus deficere cepit : post breve temporis inter- vallum, cum per eandem villam rediret, prædicta muliercula ei gratulabunda occurrens, cepit gratias agere asserens et publice clamans, quod per ipsum de tam gravi mortis confinio virum suum Dominus liberasset, et sanitati restituisset.

Item alias cum benedicendum altare in capella fractum de Grandi monte apud Fontanetum pro- peraret, invenit mulierem ante domum cujusdam agricolæ graviter lugentem ; quæ super filii incom- modo, quem de longinquo causa hospitalis ad præ-

dictam benedictionem adduxerat, inconsolabiliter dolebat : nam adolescens in arcto positus intra prædictam domum in extremis laborabat. Quo audito episcopus domum intrat, infirmum visitat, juxta stratum vile residet, adolescentis vultum et frontem manu contrectat, et lacrymosis cum vocibus consolatur, et de confessione admonet et hortatur. Audita confessione cum moram ibi faceret, cœperunt ei socii sui dicere, quod ibi capellanum immittere deberet, qui infirmo communionem Dominici corporis daret : multitudo enim populi eum ad prædictam capellam exspectabat, et jam fere erat diei hora quasi tertia ; quibus ille : Mihi nihil potius quam opus Domini perficere : nullo modo hinc amovebor, donec iste communionem receperit. Jussit itaque quod ego, qui hæc scribo, palefridum suum ascenderem, ut citius viaticum afferrem a prædicta capella, quæ fere uno inde distabat milliario ; quod et feci. Cum autem rediissem, non loci immunditiam, non infirmi odorem, nec strati vilitatem abhorrens, genuflexo, infirmo manu propria viaticum porrexit, et benedictione data, et multis tam matri quam infirmo solatiis adhibitis, recessit. Benedictione altaris perfecta vix missam aggressus fuerat, cum nuntiatur ei adolescentem illum obiisse : quo audito, cum sermonem haberet ad populum, tanta de eo locutus est, quod quasi secure eum assereret jam beata quiete perfrui. Multa alia scripto et memoria digna vidimus, et scientes prætermittimus ; ne forte fastidiosi videamur. Nunc de eis quæ Ecclesiæ suæ et aliis Ecclesiis pie et misericorditer contulit, pauca subjungamus : Ecclesiam equidem beato Stephano operoso lapideo stabulatu undique subtegmine circumdedit, anterius pinnaculum et posterius cum vitreis ad ipsa pertinentibus fecit, turrim meridionalem nova firmatura et decenti laterum tectura decoravit ; totam ecclesiam novis tignis, trabibus, tegulis, et lateribus in parte plumbatis cooperuit, et quantum ad ipsum pertinuit cameravit ; tempore suo nova altaria fundata sunt ab ipso et ab aliis in eadem ecclesia, et consecrata, unum ante crucem, quod ipse consecravit in honore sanctæ Crucis et beati Joannis evangelistæ et sancti Laurentii martyris, et sanctorum Cyrici et Julitæ, quorum reliquias ibidem recondidit, et beati Ægidii confessoris, ubi et duos capellanos instituit, qui in perpetuum missam singulis diebus celebrarent pro anima Guidonis comitis et antecessorum suorum, quibus capellanis ab eo redditus sufficientes assignati sunt. Unum erexit de suo in crypta a parte curiæ episcopalis, quod et consecravit in honore beati Pauli apostoli et sanctorum Cyrici et Julitæ, quorum ibi reliquias reconduntur, et in honore beati Germani episcopi et confessoris, et beati Mariæ Magdalene : huic altari deservire tenentur canonici beati Mariæ, et quotidianam missam celebrare pro anima ipsius et pro anima Fromundi clerici sui, qui ibi primus assignavit redditus ; altari beati Andreæ apostoli in

A eadem crypta sito assignavit stipendia servientium : altari beati Nicolai, et sancti Martini concessit xl solidos censuales cum x libris ceræ in ecclesia D. de Bruenio ; ecclesiæ beati Joannis Baptistæ quæ tempore suo a Stephano Olandi est ædificata, et ab ipso dedicata, multa contulit in ædificando, et de redditu dedit eidem lx solidos, in ecclesia S. Priscæ ubi et per ipsum duo presbyteri assignati sunt assidue futuri ; ecclesiæ beati Mariæ dedit ecclesiam de Monasteriaco Sicco, et censam quam habent, in ecclesia de Blavello canonicis ejusdem ecclesiæ concessit. Ecclesiæ B. Petri dedit ecclesiam de Venosa, et tunc ibi primum manserunt canonici ; abbatiæ S. Laurentii dedit ecclesiam de Cept, monialibus de Crisannove dedit xx solidos censuales, in ecclesia de Monesterello, et medietatem minutæ decimæ de Lugniaco. Verum quam longum esset enumerare omnia quæ Ecclesiis contulit ! Compendiose dicimus quod nulla est in tota Antissiod. parochia ecclesia conventualis, quæ pro beneficiis sibi ab eo collatis non teneatur anniversarium ejus solemniter celebrare. Nec hoc tacendum censuimus, quod ad ornatum ecclesiæ B. Stephani unum dedit pallium optimum ; item cum ad curiam primus omnium episcoporum Gallicanorum tempore schismatis tenderet, in novitate pontificatus sui capitulo suo dedit totius beneficii ecclesiæ de Bacerna, instituens quod festum B. Martini hiemalis, pulsatis majoribus campanis solemniter celebrarent, et anniversarium Hugonis Senonensis archiep. fratris sui honore debito et condigno annualim agerent : postea cum a concilio Lateranensi rediisset, dedit urceum argenteum viii marcharum ad ecclesiæ ornatum, et ad reponendam aquam benedictam.

Fuit itaque tempore beati recordationis Alexandri papæ III, regnante in Gallia pio rege Ludovico, qui cum de eo loqueretur, frequentius dicere solitus erat, quod Willelmus episcopus Antissiodorensis unus de melioribus sacerdotibus totius regni sui iudicio et æstimatione sua esset ; pervenit autem usque ad tempus filii ejus Philippi et consecrationi ipsius, quæ Remis celebrata est, interfuit, anno a Verbo incarnato 1179, in octavis omnium Sanct., in ipso autem anno circa festivitatem B. Remigii ægrotare cœpit, et cum se sentiret quartano gravari incommodo, ad abbatiæ B. Mariani causa quiescendi venit, ibique usque ad obitum suum decubuit. Cum autem ingruente hieme, graviori urgeretur molestia infirmitatis, advocato Theobaldo venerabili Nivernensi episcopo sibi amicissimo, et Girardo abbate Viceliaci consanguineo suo, et quibusdam Antissiod. Ecclesiæ personis, et canonicis, testamentum suum fecit, et omnia quæ habebat, tam in victualibus quam armentis et pecoribus, vendi fecit, et pro debitis suis reddi. Dedit item ibi ecclesiæ B. Stephani cuppam argenteam iv marcharum de intus et deforis peroptime deauratam, ad reponendum in ea corpus Dominicum ; dedit et camulas et pelves argentæ ad quotidianum officium altaris B. Steph. Item dedit

vestimenta sacerdotalia, albas duas mirifico apparatu decoratas, cum stolis et amictibus pretiosis, et tunicam cum dalmatica et infulam miro auriphrygio ornatam, et libros, et alia quæ in capella sua habebat cum cophino in quo reposita erant; dedit etiam auriphrygium, quo post obitum ejus decenter ornatae fuerunt duæ infulæ; abbatiæ vero, in qua jacebat, dedit XL solidos censuales in ecclesia de Lugniaco et de Molins; dederat autem eidem ecclesiæ prius multa alia, medietatem videlicet censæ Vincellis, et terras quas apud Tangiacum ipse emerat, et quædam alia infra et extra muros civitatis. Vixit autem, imo verius in infirmitate laboravit, et pœnitentiam egit usque ad finem Februarii: quamvis enim ita attenuatus esset atque debilitatus, quod nec super pedes stare, nec a lecto surgere posset, abstinentiam tamen solitam omnimodis observabat. Nam tota Quadragesima, a festo videlicet B. Martini usque ad Nativ. Domini quotidie jejunans nullum omnino cibum sumpsit, nisi quadragesimalem.

Interea tanta erat visitantium multitudo et frequentia, quod etiam aliquis sanus et incolumis vix eos sustinere posset; ipse tamen, quamvis jam quasi omni corporis vigore destitutus, omnes cum honore recipi præcipiebat, et omnibus gratias agens lacrymosis vocibus supplicabat, quatenus pro ipso apud Dominum intercederent, ut bono fine consummaretur: hujusmodi enim verbum et in infirmitate, et cum sanus esset, frequentius in ore ejus versabatur, bonum exitum a Domino tantum debere peti; unde multoties audivimus cum pauperes aut alii dies multos vitæ, prosperitatem aut continuam ei precarentur corporis sanitatem, aiebat: Non hoc a Domino petere debetis, sed tantum, quod bonus sit exitus meus: sola itaque, superstes spiritu, terræ particula jam emortua, nunquam tamen ab oratione vacans, sic laboravit usque ad finem Februarii. Tunc finem suum appropinquare agnoscens familiam suam ante se advocatam absolvit ab omnibus quæ in eum commiserant, et ab eis se absolvi suppliciter cum lacrymis postulavit: pauca etiam, quæ sibi residua erant, annulos videlicet suos distribuit, et advocato decano et capitulo suo, ad lectum suum, finem suam eis commendavit, valde conquerens et dicens se tantis occupatum fuisse quod non multa eis bona contulerat, et tamen se ita erga ipsos habuisse, quod parum aut nihil detrimenti eis irrogasset, sed omnes sincera

A et sic absque dilatione convocatis fratribus, personam honestam, litteratam, bene morigeratam eligerent: nam mora diuturna eis damnosa esse poterat et periculosa. Rogavit item, quod in vilioribus vestimentis sacerdotalibus, quæ in ecclesia beati Stephani erant, sepeliretur. Tunc in hæc verba cum magno ejulatu prorupit: Ille veram pacem vobis misericorditer concedat, qui recessurus a discipulis inquit: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis*, et sic facta generali confessione, intercessionibus ab eis impetrata et absolutione, data benedictione, eos dimisit. Nihil item de contingentibus omittere volens, Senonensem venerabilem præsulem Guidonem per nuntios accersivit, humiliter supplicando, ut exitui suo interesse dignaretur; qui pro pietate, qua erat, negotiis posthabitis ad ipsum prosperavit, et eum adhuc spiritantem invenit. Cum vero de confessione et absolutione quamvis multoties alias, tunc tamen præcipue et attentius, ut res exigebat, locutus est; ipse etiam nepotes et familiam suam tanquam domino et consanguineo suo commendavit, quos in patrocinio suo benigne suscepit, et quod nunquam eis deesset spontanee promisit; in nocte sequenti, cum infirmitate gravius solito urgeretur, quæsierunt ab ea sui, utrum in cinere et cilicio, sicut decet Christianum, vellet obire, quod ipse voce, qua potuit, et gestu annuit, et poposcit et crucis impressione se ut potuit muniens ejusdem crucis signaculo dextera parte elevata illud ultimum stratum consignavit: sicque ibi positus, cum religiosi et clerici, qui aderant, litanias et psalterium decantarent, quandiu potuit eum ipsis psallebat; circa mediam noctem cum conventus Matutinos decantasset, ad eum visitandum venit, et in conspectu eorum emisit spiritum. Cum autem corpus ejus lavaretur, cœpimus qui aderamus ultra quam dici potest mirari, siquidem de novo ejulare super stupenda et inaudita ejus attenuatione; totam faciem ejus et vultum balsamo perunximus, et postquam indutus est sacerdotalibus et pontificalibus insigniis ad ecclesiam eum detulerunt. In crastino quantus fuerit luctus totius civitatis, quanti gemitus et lamenta fere omnium adventantium, non est facile dictu. Apparere jam in eo quasi species beatæ quietis: nam vultus ejus, ut assolet esse mortuorum, nullo erat pallore fuscatus, sed ita serenus et quasi rubicundus, quod advenientibus ille potius dormire quam mortuus esse videretur. Missa cantatis, peracto obsequio, prædictus archiepiscopus humiliter genua ante feretrum flectens, osculatus est chirothecas quibus manus ejus involutæ erant, et sandalia pedum ipsius, quod et multi nostrum fecimus, et sic primus episcoporum Antissiodorensium sepultus est in eadem ecclesia ante majus altare a parte sinistra juxta parietem. Postea Hugo, Senonensis archidiaconus, ejus nepos, sepulturam satim honestam super eum edificari fecit. Vacavit autem episcopatus anno integro, mensibus decem, diebus novem.

CAP. LVIII. — De Hugone de Noeriis.

Hugo de Noeriis sedit in episcopatu annis circiter

24, ex thesaurario assumptus in episcopum anno Domini circiter 1183, circa purificationem B. Mariæ virginis; vir quidem sanguinis generositate præclarus sed animi magnificentia præclarior.

Quibus prænitus et ortus fuit.

Hujus pater Milo Noeriorum dominus, mater domina de Gessia non inferioris nobilitatis fuit.

Quam magnifice se habebat.

His igitur ortus majoribus nativæ fuit generositatis non degener. Nam more nobilium in multa debebat magnificentia sæculari, et vitam agere privatam indocilis, in evectionum multiplicitate numeroso clericorum et militum comitatu, multa domesticorum frequentia et apparatu magnifico, majorum suorum titulos adæquabat.

Quibus naturæ datibus vel scientiæ, sive eloquentiæ præditus.

Erat autem stature mediocris, decorus aspectu sapientia præditus, in agendis strenuus, inter consultos consultior, in tantum, ut si in quolibet præsens esset tractatu ejus expectabatur sententia, e frequentius prævalebat: inestimabilis facundiæ, in persuadendo efficax, in demonstrativo genere loquendi, quod continet laudem et vituperium, facundissimè vires exprimens oratoris, litteraturæ et vivacis ingenii adeo ut in qualibet facultate liberali seu mechanica, ei promptum esset verba habere materiæ accommodata, ac si plenam ejus scientiam esse assecutus. Plerumque etiam Latino eloquio prope rato valde studio cantica componebat et cantus. Commendanda quidem ingenii vivacitas siquidem brevi cudebat tempore prius ad limam perduceret quam ad linguam: sed tanta æstuabat aviditate edendi quod fecerat, ut inculta proferret in medium, quæ melius latere potuerant, donec correctionis studiosæ elimata incude loculentiori splenderent ornatu. Unde factum est quod ejus opuscula, quæ plus in ipsius favore quam proprio schemate, frequenti, dum viveret, habebantur in usu, ipso sepulto, sunt pariter consepulta. Militum gaudebat stipari frequentia, et militaribus studiis libentius disceptabat cum eis, unde et Vegetium Renatum frequenter relegerat, qui de hujusmodi loquitur disciplinis, de quo militibus multis doctrinalia proponebat. Miram habebat affectionem ad suos. Urbanus ad eos cum quibus debebat, adeo ut omnibus omnia factus domi inter eos esset quasi unus ex ipsis, foris tamen prerogativæ sub congruo moderamine dignitate firmata.

In quo mores ejus poterant argui.

Omnibus favorabilis, nisi habendi cupiditas, quæ omnes pene potentes exagitat, ad exactiones et oppressiones subditorum, et usurpanda jura non sua ipsum plus forte debito provocaret, et nisi contra quemlibet indignatione concepta ruinæ suæ et nocendi libidini immoderate plerumque frena laxaret.

Quanto fervore fidem catholicam adversus hæreticos de charitate zelatus est.

Verumtamen fidei catholicæ assertor erat magni-

ficus, eoque circa illam fervore ardebat, ut ad capiendas vulpeculas quæ demoliuntur vineam Domini sabaoth et hæreticis dogmatibus degenerare faciunt in labruscas, tota vigilantia laboraret; contra quos ad nobilem diœcesis suæ vicum de charitate videlicet eo accingebatur ferventius quo hæreticorum ibi amplius fervere cognoscebat errorem, tantaque animi constantia hæreticos ibi persecutus est, quod quidam ex eis per diversas diœceses publicam agentes pœnitentiam ad gremium matris Ecclesiæ abjurata hæresi salubriter sunt reversi, alii pertinaciores in salutis suæ dispendium in Italiam vel ad Albigenes ad sui erroris complices confugerunt, terræ nativitatibus suæ et propriæ cognationis extorres; sicque in eo perfecit negotio, ut hæreticorum malleus non immerito diceretur.

Qualiter domos episcopales Antissiodorenses emendaverit vel ampliaverit.

Qui licet in spiritualibus sic proficeret, in temporalibus tamen multo proficiebat amplius, quibus propensius incumberebat: nam domos episcopales Autiss. seu lapsa reparando, seu nova construendo, provexit in melius antiquis ædificiis, cellam vinariam concamerationis lapideæ majori palatio contiguam et coquinam juxta portam structuræ admirabilis magnis impendiis superaddens.

De regio amne quid ibi fecerit.

Apud Eponiacum castrum suum, domus erat episcopalis, quæ regis amnis vocatur, in loco gratissimo et commodissimo constituta, quam Icauna fluvius ex sui profunditate sinus ibi piscosiores expandens undique præterfluit, nisi quod terræ ab anteriori parte continuæ modicum intervallum, magnam tamen intra se continens intercapedinem, ibi esse insulam non permittit; domus illa forma et materia humilis, domicilium episcopis præstabat inglorium, hanc multiplicibus et magnificæ nobilitatis et venustatis ædificiis suis, non modicis sumptibus ampliavit; locumque illum tutioris suis refugii adversus hostiles strepitus facere desiderans, ab anteriori parte ubi terra erat continua, ab una parte fluminis ad alteram, sepem ex immensis roboribus murumque perduxit, et plurima propugnacula desuper collocavit, terramque in altum fodiens fossas continuabat immanes, ut per eas cursum fluminis derivaret, fieretque ibi quod natura negavorat, insula videlicet artificii supplemento, opusque conceptum ex parte jam consummatum majori ad perfectum perduxisset, nisi comes Campaniæ Theobaldus in manu forti ejus moliminibus restitisset, et opus pene in consummatione existens ad terram funditus dejecisset, domibus tamen episcopalibus in sua nihilominus integritate servatis.

De Rello-Reditu, qualiter extruxerit.

Apud Charbuam villam episcopalem locus erat inter silvas frutetis obsitus, et propter juges et varios aquarum discursus prorsus inutilis et nullis usibus accommodus, qui nunc Bellus-Reditus nuncupatur. Ibi frutetis penitus extirpatis, et aquis discurrenti-

bus in unam massam collectis, duo stagna fecit multis referta piscibus: unum superius, et alterum inferius ex influxione prioris, quibus adjecit et tertium, tum ex priorum decursu, tum ex fluctibus, tum ex torrentibus undequaque confluentibus in idipsum, magnum admodum et piscosum; domos insuper multiplicis structuræ, nobilissimæ et venustatis immensæ extruxit ibidem, quas fossis aquas ex stagni superioris influentia continentibus, et propugnaculis et sepe fortissima a parte anteriori, quæ stagno priori est opposita, mirabilitèr communivit, ipsi stagno murum latericium superponens. Cui loco ab ea parte ubi deest stagnorum munitio silvæ confrage, circumquaque mersæ, et ad terram demissæ, validum præstans, et ad expugnandum difficile munimentum, via licet arcta patenti media inter silvas, per quam multis portarum, fossarum, et pontium interjectis obstaculis ad domum interiorem difficilis, et qui suspectis temporibus a paucis observari valeat, est accessus. Locum istum idem episcopus, quantum humana potuit industria, ad omnimodam amœnitatem et commoditatem provenit: nam et silvas ubi fructus erant vel arboribus humilioribus, aut rarioribus obsitæ, et ob hoc minus utilitatis habituræ, penitus extirpavit et in agriculturam redegit, hortos ibi fecit, plantavit arbores diversi generis, ut præter amœnitatem quæ proveniebat ex istis, fructus inde perciperet copiosos. Silvarum quoque partem non modicam sæpe continua circumcinxit, ab ea porta quæ est a parte silvarum anteriori, videlicet ad aggerem tertii stagni usque perducens, et grata intrinsecus lustra ferarum concludens, et eorum multitudinem copiosam, quæ et oculos intuentium de palatio jucunda visione pascebant, et plerumque vel in festis majoribus, vel in susceptione hospitem, grata Domino et nobilia exenia ministrabant; nec minus fecunda cuniculorum receptacula intra septa illa vel extra voluptuosæ et utilis occupationis materiam ibidem præstabant: sic locus multimoda commoditate et amœnitate præditus gratissimam præstat usque hodie episcopis mansionem, excepto quod sepius demolitio, quæ sine immodico silvarum exterminio et sumptuum dispendio in sua integritate servari non poterat, seras suæ reddidit libertati.

De domibus Tociaci et Conadæ.

Apud Tociacum et Conadam castra videlicet episcopalia in areis a suis prædecessoribus præparatis domos condidit episcopales et nobilitatis immensæ.

De his quæ gessit apud Varziacum.

Castrum suum nobile Varziacum, quod propter imminuta loci prius frequentibus patebat deprædantium incursibus, muros reparando antiquos et fossas turribus ingentibus circumsepsit, domos episcopales juxta ecclesiam beatæ Eugeniæ muro solido magnificis ædificiis, turribus ac propugnaculis a primis condidit fundamentis, præsidium quoque episcopale ulterius muro solidiori, turribus munitioribus et antemuralibus in tutam ad expugnandum difficilem munitionem provexit, et fossis miræ ampli-

itudinis vallavit in gyrum, in quibus grata aquarum exuberantia ex fontibus circumfluentibus eas replevit; non modicum facit ad munitionis augmentum, et tum ex piscium multitudine qui ibi nutriuntur optimi, tum ex molendinis quæ ædificavit ibidem, tum ex aliis utilitatibus suis, episcopo totique municipio multæ commoditates existunt.

De his quæ gessit apud Noerium.

Operæ pretium duximus præsentì inserere lectioni quæ et quanta operatus est in illo nobili patrimonio sui castro; Noerius videlicet, quod tantæ a proavis nobilitate et immunitate præfulget ut ita in domini sui proprietate consistat et jure quod nullum habeat alicujus superioris dominationis respectum, sed potius de alodio, et vulgo dicitur, et sui separati domini existere censeatur. Propter quod non solum finitimis, verum et principibus potentioribus circumquaque eo amplius invidiosum existit quo ad terras sibi vicinas, tum propter domini et casatorum seu vassallorum suorum potentiam, tum propter loci situm inexpugnabilem, magis libere et impune potest extendere vires suas, et ipse formidine imminet ampliori. Sane mortuo Clarembaudo, fratre domino castri illius, idem episcopus filii ejus Milonis scilicet in annis puerilibus constituti, tutelam suscepit, quam in multa sollicitudine administrans, et forte plus justo; nam propter hoc in agendis Ecclesiæ suæ remissior existebat; circa munitionem ejusdem municipii promovendam tota studii vivacitate incubuit; totis viribus sumptus fecit. Nam super muros burgi inferioris, quam ad radicem montis positum annis, qui Seneen dicitur, undique præterfuit, ex muro seu ex lignis solidissimis robusta valde propugnacula collocavit in ascensu montis a burgo, licet ab ea parte castrum sit inexpugnabile situ suo; fossas in excisa montis rupe prægrandes, portasque munitiores extruxit. In superiori vero parte, ubi se in cacumine suo montis, in quo situm est præsidium, major amplitudo diffundit; situm pandens machinis erigendis accommodum, præter muros munitionis antiquos, inter quos unus erat solidior et exterior, quem frater ejus Clarembaldus, paulo antequam defungeretur, construxerat. Murum post illum interiori majoris altitudinis, spissitudinis et soliditatis erexit in capite ejus turri solidiore constructa; exteriori quoque muro fossas excisis cautibus fecit præruptas, aliasque præmisit excisiones in monte, quæ hostes possent a præsidio multiplicatis obstaculis et impedimentis arcere. Fecit et antemuralia muro exteriori connexa, et immensi roboris trabibus contexta desuper, ut qui subtus existerent telorum jaclus quantoslibet, aut tormenta jaculatoria, seu quælibet alia hostium molimina non timerent, sed securi venientibus ex adverso posteriorum fossearum et muri, cui conjungebantur, prohiberent accessum. Juxta murum illum fontis venam scaturientem invenit, quæ licet sit modica, juges tamen et perspicuas aquas emanat.

Extra septa præsidii principalis magnæ nobilitatis

exstruxit palatium, quod ipsi præsidio non modicæ munitionis existit, gratam videlicet domini mansionem, quam multo et voluptuoso decoravit ornatu; fecitque cuniculos subterraneos a cella vinaria, quæ turri suberat principali, in palatium inferius, de quo prædiximus, quatenus propter vinum seu victualia quælibet non oporteret ingredi vel egredi præsidium principale, sed victualibus per murum præsidii demissioem, sportis demissis vinum sive aqua per fistulas mirabili quodam artificio occulte deferretur. Mirabilis sane cautela, ut scilicet victualia quæ ad munitionem castrum illata fuerant, vel in vecta ibi sub munitiori custodia fidelius servarentur, et obseratis ad omnem excludendam suspicionem repagulis, usibus ad postulatum necessariis tali artificio deservirent. Præsidium nihilominus, armis, balistis, cæterisque ad ejus tuitionem necessariis inestimabiliter communivit; mansiones militum seu quorumlibet aliorum infra septa munitionis superioris contentas, multo pretio comparavit, et in proprietatem nepotis sui redegit. Tam in hoc quam in prædicti constructione palatii circumsperta usus industria, ut accessus volentium domini adire præsentiam, ad ejus palatium extra septa principalis præsidii minus haberetur suspectus, et omni extraneo habitatore excluso, dominus castrum nullum omnino suspectis temporibus, nisi de cujus fidelitate plenissime confideret, infra septa superiora recipere cogeretur. Propter quod etiam baptismalem municipii ecclesiam posuit extra septa, solam domini capellam in superioribus esse permittens, magnifica quidem opera et multa admiratione digna et commendatione, nisi ibi hominum suæ commissorum custodia substantias in ligna convertisset et lapides, et bona pro magna parte consumpisset episcopalia, quæ melius fuerant aut ecclesiæ utilitatibus aut pauperum necessitatibus applicanda. Castrum illud quousque nepos suus in annos adolesceret pubertatis, et ejus esset mancipatus tutelæ, in multa rexit magnificentia et virtute, et interceptionibus circumstantium in manu potenti resistens, et incursantium, prædasque de terra suæ tutelæ plerumque agentium argumenta refellebat non imparibus argumentis, ita quod omnibus, qui erant in circuitu, formidabilis appareret; sed ducis Burgundiæ, et cæterorum principum et potentum contra ipsum sive castrum concepta frequenter molimina tanta prudentia confringebat, ut semper honorabilem calculum reportaret. Acquisivit autem eidem nepoti suo villam de Vallanto, juxta Giacum villam episcopalem, quam multa pecunia comparavit. Sed de his hactenus; nunc ad alia transeamus, et quantum in ampliandis ecclesiæ suæ redditibus proficeret, aut conditionibus in medius provehendis profecerit, prout occurrit memoriæ, disseramus: pauca hujus de multis tenemus, et aliqua omittimus ad lectoris fastidium declinandum.

De procurationibus regis. Qualiter remissæ sunt.

Juris erat regalis ut, quando dominum regem, vel aliquem de suis itineris occasio seu motus propriæ

voluntatis ad aliquod episcopale domicilium divertere faciebat, recipiebatur honorifice, et procurabatur honeste. Hoc grave et onerosum debitum episcopus divina procurante clementia, et occasionis congruæ opportunitatem operante, in perpetuum taliter abolivit. Nam cum Gium castrum nobilissimum Hervei de Donziaco, comitis Nivernensis, quod erat de feodo Autissiodorensis ecclesiæ, in proprietatem regiam devenisset, juxta pactorum formam, quam dominus rex Philippus consenserat et fecerat, ut ipse filiam Petri comitis Nivernensis, cui filia competebat jure hæreditario comitatus haberet uxorem, translato in regem taliter castrum dominio, episcopus apud regiam magnificentiam multa interpellavit instantia, quoniam feodum ecclesiæ sine ejus præjudicio non poterat retinere. Tandem in recompensationem feodi obtinuit, confecto inde instrumento regali, quod rex procuraciones ejusmodi remisit episcopis in perpetuum; et ne episcopus Antissiodorensis in aliquo domiciliorum suorum ipsum vel aliquem ex ejus nomine recipere hospitio aut ministrari necessario teneatur, concessit, salvo nihilominus cerco centum librarum ceræ, quod in festo B. Stephani de Inventione ejus, videlicet in Augusto, a castrum prædicti domino ecclesiæ Autissiodorensi solvi ex antiqua consuetudine consuevit. Quem usque hodie dominus rex a præpositis suis de Gium fecit persolvi, pœna apposita quod, quoties præpositi ceræ illum suo termino non reddebant, pro singulis diebus quibus in solutione cessabant solidos 5 paris, ipsi regi irremissibiliter componebant. Utilis sane compensatio et ecclesiæ profutura, cum multum ex eo oneris episcopis sit remissum, et de feodo Gium nihil nisi honor eis accresceret sine fructu.

Qualiter acquisivit decimas et domum episcopalem de Colengis.

Petrus de Corcione Colengias, super Icaunam fluvium cum omnibus quæ monachi de Charitate habebant, ibidem multo emerat pretio. Episcopus suam ei voluit refundere pecuniam, et obtulit in emptione bonorum ecclesiasticorum diocesis suæ, se esse asserens potiorum, et obtinisset proculdubio, nisi favor regius, quem Petrus sibi conciliaverat, episcopo restitisset. Tamen multo conatu tandem episcopus decimas et oblationes, et, quidquid ad spiritualia pertinebat, ab eo per compositionem extorsit et domum insuper, quæ nunc in eo municipio episcopalis existit.

Qualiter acquisivit decimam Varziaci, et sub quo tenore.

Apud Varziacum parum aut nihil de vini decima solvebatur; hanc ex incolarum conducto taliter acquisivit; remisit eis manum mortuam, talliam Martii, ex qua dabantur per annum in Martio de singulis domibus capitaneis quinque solidi; remisit etiam furcam, et rastrum, et consuetudines ejusmodi, quæ eis erant multi oneris, et episcopis modicum utilitatis præstabant. Ipsi vero sub hoc tenore decimas

episcopis præstare tenentur pro hujusmodi remissione, unam videlicet de decem sarcinis, quam serviens episcopi unus aut plures, qui ad hoc fuerint deputati, duxerint eligendam : magna profecto Ecclesiæ utilitas. Remissio enim propter hoc facta vix ad summam centum librarum annualim poterat pervenire, et astimatio decimarum quingentarum vel sexcentarum et eo amplius Pruvaniensis monetæ summam frequenter excedat. Multa in episcopatu gessit utiliter et prudenter, quæ vel audita memoriæ non occurrant, vel prius ad nostram notitiam non venerunt.

Quam virtuosè resistebat persecutoribus Ecclesiæ.

Persecutoribus in magna resistebat virtute; horum ecclesiasticæ severitatis censura; horum rebellionem viribus compescendo, et plurima quæ sive ob hoc, sive ob alias causas pertulit in episcopatu adversa, mente intrepida et constanti, sicut erat vir animo magnificus et insuperabili longanimitate, percurrit, de quibus pauca quæ nobis nota sunt memorabilibus duximus inserenda membranis.

De forma interdictorum statuta tempore comitis Petri, et causa quare sic statuta.

Agebat in Antissiodorensi, Nivernensi et Tornadoensi comitatu comes Petrus, videlicet de Curtinaco, domini regis Philippi fratruelis, cujus favore procurante, ipse Petrus Agnetem filiam Guidonis, quondam comitis Nivernensis, cui successione hæreditaria comitatus competebant prædicti, duxit uxorem, dato propter hoc domino regi nobili patrimonii sui castro, qui Monsargi nuncupatur, ut ad illius conjugium perveniret; vir quidem regii sanguinis et immensæ potentiæ, sed incircumspectus animo, et iracundiæ formidandæ, et qui molestiis aut injuriis irrogandis nulla ratione animi sui impetum temperaret. Unde et sub ejus dominatione non solum episcopus, verum etiam ecclesiæ sibi subjectæ virique ecclesiastici multas et graves molestias frequentius sustinebant, tum ab eo tum ab aliis, qui, vel de eo familiare nocendi sumebant exemplum, vel quibus eo non resistente in ecclesiam Dei facultas erat liberior debacchari; et ab initio dominationis suæ tantum sub eo laboravit ecclesia, quod Antissiodorensis civitas fere per quindecim annos propter excessus interdicto conclusa, clausis ecclesiis, divinatorum officiorum silentia pateretur, nisi quod raris temporum intervallis dilucidis, comite per satisfactionem ad Ecclesiæ gremium revertente, quandoque ecclesia sua organa resumebat. Statim tamen intra brevis temporis spatium comes replicatis injuriis ejus serenitatem permanere diutius non sinebat, quin sui pateretur silentii recidivum. Super hoc tandem inito inter episcopum et capitulum. Antissiodorensis Ecclesiæ salubriori consilio, quoniam per hujusmodi interdicta frequentia in immensum vitia succrescebant, et pullulare hæreses timebantur, cum contra salutem suam efficerentur mentes hominum duriores, provida inter eos deliberatione convenit, ut sic deinceps, vivente comite, animad-

A versionem hujusmodi temperarent quatenus personæ comitis pro suorum excessum exigentia excommunicationis mucrone percussa in civitate Antissiodorensi servaretur taliter interdictum, ut videlicet in adventu ejus, una in majori ecclesia de campanis majoribus pulsaretur: et sic adventu ejus cognito, quandiu præsens esset clauderentur ecclesiæ, et divina officia sub interdicti silentio agerentur; ipsius vero discessu ejusdem pulsatione campanæ, velut edicto præconio publice designato, quasi discedentibus nebulis, ecclesiis solemnitatum suarum grata serenitas redderetur, exclusis tamen hominibus comitis ab ecclesiarum ingressu, qui soli suberant interdicto: sanum profecto et salubre statutum. Nam comes non sine confusione permaxima ingredi poterat vel egredi propriam civitatem, nec propter clamorem populi moram ibi facere longiorem, et ecclesia suo non cogebatur silentio ædificationi decesse et profectui animarum.

Quod in adversis viriliter se habebat.

Tempestatis hujus pene intolerabiles et formidandas procellas episcopus multa magnanimitate sustinuit intrepidus, totum se pro tuendo Ecclesiæ jure impendens, pro qua opponebat se murum insuperabilem venientibus ex adverso, et non solum comitis, verum et aliorum infestationibus viriliter resistendo, non deficiebat, donec illis humiliatis sub potenti manu Dei (*I Petr. v, 7*) ad honorem ejus et sponsæ suæ Ecclesiæ finem attingeret commendandum, super quo pauca de multis duximus perstringenda.

Qualiter Petrus comes Antissiodorensis extraxit puerum de terra, quem tumulari fecerat in camera episcopi.

Comes, licet ei familiare esset et frequens per excommunicationem ab unitate Ecclesiæ separari, quodam tempore excommunicatus fuerat ab episcopo Antissiodorensi, civitas interdicto conclusa propter graves ejus excessus. Qui vehementis indignationis igne succensus, non solum episcopum, cujus fidelis, ut pote ejus vassallus esse debuerat, sed et canonicos et clericos voce præconis a civitate ejecit, corpus parvi mortui, quod propter interdictum civitatis ecclesiasticam non poterat habere sepulturam, importuno matris pueri exitus clamore et lacrymis, in ipsa episcopi camera ante lectum domini sui episcopi fecit humari in contumeliam ejus et Dei contemptum. Hoc tam piaculare flagitium episcopus rigore districtiōnis ecclesiasticæ mera constantia persecutus, tandem ipsum compulit ad satisfactionem hujusmodi exhibendam. Quod die Palmarum in processione solemnī præsentibus beato Wilhelmo avunculo comitis, qui eum ad humiliandum se roborabat, Bituricensi, et Petro Senonensi archiepiscopis, et multis aliis, quos vel episcopi sollicitudo vocaverat, vel facti novitas allegerat ad videndum, effosso sepulcro propriis manibus corpus extraxit defuncti, fætens admodum et putridum, magnumque narium offendiculum, utpote

quod jam per menses aliquot ibi jacuerat tumulatione, et ab ipsa camera usque ad cœmeterium Montis Autrici nudis pedibus, solis indutus lincis, velut plebeius quilibet ad tumulandum ibidem propriis humeris deportavit, sese humilians salubriter coram Deo, qui colla regum et cervices inclinat.

Quis fuerit exitus hujus comitis.

Non abs re arbitramur existere ut quis hujus comitis exitus fuerit, posteris designemus, ut tanto securius iram Domini contra se provocare metuant, quanto ex alterius addiscent exemplo quam verendum sit incidere in manus Dei viventis (*Hebr. x, 31*), qui retribuit abundanter facientibus superbiam (*Psal. xxx, 24*), humilibus dans gratiam, et superbis resistens (*I Petr. v, 5*). Siquidem comes iste, mortua Agnete uxore sua, cum sibi matrimonialiter Yolendam, sororem Henrici Constantinopolitani imperatoris, secundis nuptiis copulasset, eodem Henrico sublato de medio, jure propinquitatis, uxoris obtentu ad imperium asciscitur, instigante uxore illuc iter aggreditur, ab Honorio, Romano pontifice, imperator Constantinopoleos confirmatur et inungitur pariter cum uxore. Dehinc cum magno Latinorum exercitu Dyrrachium usque pervenit, civitatem obsidet, uxore ejus per partes Romanie tutiores (utpote Latinorum ditioni dudum subactae) Constantinopolim felici itinere procedente. Imperator in obsidione non proficit, solvitur obsidio, per terras hostiles communiore videlicet via imperator incautius iter legit versus Constantinopolim, imperium recepturus, de suis viribus superbe præsumens. Sed Dominus excelsus, qui humilia respicit, et alta a longe cognoscit (*Psal. cxlvii, 6*), ipsum omnemque exercitum ejus in manus inimici conclusit et tradidit in captivitatem virtutem eorum. Audiat humana superbia et attendat: Ecce hic vir tantæ nobilitatis et potentiae, qui toties contra Deum et Ecclesiam calcaneum erexerat, nunc captivus est inglorius carcerali custodiæ mancipatus Domino miserante, si vel sero de peccatis compungatur ad manum Domini flagellantem, vel pœnam ipsius in præsenti si non conteritur, inchoante. Sed nunc ad textum propositi, et qualiter ultionem de persecutoribus Ecclesiae expetierit ad laudem Dei et honorem Ecclesiae prosequamur.

De Petro de Corcione qualiter ultus fuerit in eum.

Petrus de Corcione, de quo superius fecimus mentionem, in omnibus agendis comitatus secundus erat a comite; ejusque nutu et consilio comes Petrus, de quo præmisimus, per omnia regebatur. Is ad oppressionem ecclesiarum comitem valde qui animo incompressus erat, ut prædiximus, incitabat ipse, prout poterat; earum tranquillitati nihilominus inimicus et quieti, ad hujus bestiae edomandam ævitiam episcopus omnibus accingebatur, prout temporum postulabat necessitas, argumentis. Qui cum favore comitis prosequente quandiu suæ culmen potestatis emicuit, Ecclesiam Dei et ipsum episcopum prosequi non cessaret. Episcopus sicut erat sæculari quadam admodum industria præditus,

A tempora vindictæ opportuna expectans, ejus insolentiam taliter edomuit ad extremum, ipsum, licet forte in hoc ab evangelicæ religionis mansuetudine exorbitasse visus fuerit episcopus, utile tamen Ecclesiae et magnatibus formidabile proponens exemplum: nam cum substracto ei favore comitis tempora nubila gloriæ suæ ac potestatis serenum fuscassent, nactus temporis opportunitatem episcopus suis desideriis congruentem, ipsum captum in quadriga assumpsit, et compedibus alligatum, capite super nudo, quod dudum contracta calvitie deformabat, per vicos et plateas civitatis Antissiodorensis satis ignominiose tractatum, fecit publice circumferri, ridiculosum populo præbens de ipso spectaculum: ut ubi summæ potestatis functus honore fuerat, ibi ridiculosius suæ dilectionis ludibria pateretur, discerentque universi in fascibus constituti non perverse agere, nec extolli successibus, sed humiliari sub eo qui deposuit potentes de sede et humiles exaltavit (*Luc. i, 52.*)

Qualiter Euraudum convicit de hæresi.

B Huic successit in officio et potestate Euraudus de Castronovo, miles non inferioris malitiæ, nec minoris ingenii, vel remissioris desiderii ad nocendum, Ecclesiae sævissimus persecutor, utpote cui hæretica pravitate infecto propositum erat ecclesiasticorum dogmatum professoribus, prout audebat et poterat, adversari. De cujus enormibus illud, quod sequitur, transmittere duximus ad notitiam posterorum. Quidam, qui ejus offensum incurrerat, a persequentibus fugabatur ad mortem. Is, ut instantis mortis evaderet periculum, in ecclesiam B. Mariæ infra muros ob immunitatem loci fugiens, se recepit. Huc nulla Deo exhibita reverentia, ecclesiae immunitate elfracta, in ipsa ecclesia gladio fecit persecutore occidi, et cruore innoxio Dei sanctuarium atrociter profanavit. Sed Dominus justus iudex, sicut in sequentibus exponetur, dignam ei retribuit vicissitudinem meritorum. Sane tandem is, offenso sibi comite Petro, discedens ab eo ad comitem Nivernensem, Herveum videlicet se contulit; cui comitatus cesserat Nivernensis obtentu Mathildis filiae comitis Petri, quam, sicut supradictum est, favore regio favente, duxerat in uxorem, cui competebat jure hæreditario comitatus. In cujus Hervei gratiam idem Euraudus in tantum receptus est, ut eundem locum, quem apud comitem Petrum obtinuerat, etiam apud comitem Nivernensem obtineret. Sub cujus potestate, sicut in Antissiodorensi prius quoque comitatu Ecclesia multis oppressionibus laboravit; increbescente contra eum tandem hæreseos, qua notabatur, infamia, idem episcopus sicut erat catholicorum dogmatum zelator præcipuus, et perversitatis hæreticæ fervidus extirpator, in Parisiensi concilio ab Octaviano Romanæ Ecclesiae presbytero cardinali qui tunc legationis officio fungebatur in Francia, Parisiis convocato, multis archiepiscopis, episcopis et cæteris ecclesiasticarum dignitatum vel administrationum inferiorum personis præsentibus, ipsum de

hæresi publice accusavit; accusatum testimonii irrefragabilibus convicit; convictus approbante concilio sententiam damnationis excepit; damnatus ignis concrematione profanam animam exhalavit, digna recipiens stipendia meritorum, et generi suo fœdam suæ perversitatis notam imprimens et opprobrium sempiternum. Discite, omnes qui operamini iniquitatem, qui potentum ambitis latera ad nocendum, discite quod extenta sit manus Domini super omnes peccatores terræ. Ecce hic magnus et potens, ipsis etiam potentibus formidandus, ad ignominiosæ mortis tractus supplicium, dignam suæ iniquitatis temporaliter reportat mercedem. Utinam vel in mortis articulo sic contritus exemplo latronis qui cum Domino crucifixus, sera licet, fructuosa tamen confessione pœnituit, quod vicem scelerum suorum non reportet in pœnis!

De Caputiatis. Qualiter eos exterminavit.

In diebus illis circa promotionis suæ exordia, orta est in Galliis horrenda nimis et periculosa præsumptio, et quæ plebeios trahere cœperat universos in superiorum rebellionem et exterminium potestatum, quæ tanquam a bono habens originem, angelo Satanæ sese in lucis angelum transformante exitialia suggereret, simulatam boni speciem prætendebat. Nam sub obtentu mutuae charitatis præstitis juramentis confœderabantur ad invicem, quod sibi in necessitatibus suis mutuam ferrent consilium et auxilium contra omnes. Cujus confœderationis eonsortes telarum caputia cum signaculis plumbeis, quæ beatæ Mariæ de Podio dicebantur, assumpserant in characterem et in signum, quæ eos a cæteris distinguebant, diabolicum profecto et perniciosum inventum; nam de hoc sequebatur quod nullus timor, nulla reverentia superioribus potestatibus haberetur, sed in eam libertatem sese omnes asserere conabantur, quam ab initio conditæ creaturæ a primis parentibus se contraxisse dicebant, ignorantes peccati fuisse meritum servitutem. Hinc etiam sequebatur, quod minoris majorisve nulla esset distinctio, sed potius confusio, quæ rerum summam quæ nunc superiorum moderamine ac ministerio, auctore Domino, regitur, brevi tempore traheret in ruinam. Consequenter etiam omnis sive politica, sive catholica, in pacis humanæ et salutis animarum dispendium daretur in exterminium disciplina; et, quæ sola carnalia astruunt, hæreses pullularent, vigore ecclesiastico succumbente. Postea ista, licet plerosque Galliæ fines, tractum tamen Antissiodorensem et Bitoricum finesque Burgundiæ latius cœperat pervagari, et jam in tantam proruperat insaniam ut collatis viribus prompti essent assertores gladio libertatem sibi degenerem vindicare. Contra hanc formidabilem pestilentiam, quæ non blandis exhortationibus sed immensis erat conatibus compescenda, episcopus tanto animosius se accinxit, quanto uberius in sua diœcesi et in villis ejus propriis maxime palmites suos extendebat; veniensque, prout negotii deposcebat necessitas, in multitudine armatorum

A apud Giacom villam suam, quam fere totam illa occupaverat impetigo, quotquot ibi caputiatis reperit, omnes cepit, et pœna multans eos pecuniaria, insuper eis præcidit caputia, et, ut tantæ præsumptionis vindicta palam esset discerentque servi non insolescere contra dominos, præcepit ut per annum integrum absque caputiis nudis omnino capitibus, et aeri expositis æstus et frigora, variasque experirentur aeris passiones. Videres miserandos homines æstivo tempore per rura capitibus expositis absque omni velamine solis ardoribus æstuarè; brumali vero, nimio algore rigere. Annumque integrum sub ista exegissent censura, nisi Senonensis archiepiscopus, Guido avunculus episcopi, illac forte præteriens humanitatis commotus visceribus super illos, et episcopum tantæ arguens inclementiæ, eam remissione temporis, quod ad annum complendum supererat, decurtasset. Sic igitur in brevi et villis suis et finibus tantæ præsumptionis exterminavit vesaniam, cujus exemplo per alias quoque villas, diœceses et provincias brevi tempore hujusmodi temeritas, favente Domino, fuit radicitus exstirpata.

Qualiter, sede vacante, Lingonensem Ecclesiam rexit et regalia custodivit.

Tantæ industriæ suæ et prudentiæ, qua præminabat, maxime sæcularis circumquaque divulgabatur opinio, et, vacante quoque ecclesia Lingonensi et propter eligendi scissuram diutius laborante, quæ ob regalium custodiam, quæ fines imperii et regni disterminant in aliqua sui parte, non in simplicitate remissa, sed in magna virtute regenda est ad custodienda et administranda episcopalia, specialiter vocaretur. Quæ videlicet toto vocationis tempore rexit magnifice et potenter.

Qualiter, sede vacante, in Senonensem archiepiscopum postulatus est, sed frustra.

Defuncto bonæ memoriæ Michaele archiepiscopo Senonensi, concordii omnium consensu et votis ob præclara suæ probitatis insignia ad regimen Ecclesiæ Senonensis asciscitur, et apud sedem apostolicam, ut de Antissiodorensi transferretur, ad eam ab omnibus postulabatur. Sed Innocentius tertius, qui tunc agebat in papatu, vir quidem voluntatis propriæ debito forte plus plerumque motum sequens, translationem ipsius pro suo arbitrio impedivit, ut magistrum et quasi nutritorem suum in scholis, dum esset in Francia, magistrum videlicet Petrum de Corbolio, in illa proficeret Ecclesia, vel potius intruderet, etiam renitente capitulo. Quod et fecit, et postulationem factam de episcopo, non tam jure quam voluntate propria, si fas est dicere, non admisit sicque divina est factum providentia, quod Ecclesia Antissiodorensis, cum qua connubii spiritualis fœdus contraxerat, nequaquam tanti Patris divortio vidua remaneret.

De ornamentis quæ contulit ecclesiæ.

Ecclesiæ suæ Antissiodorensi pannos duos sericos pretiosos et quantitatis immensæ, qui de Miradola nuncupantur, contulit ad ornatum; credimusque

quod imaginem Crucifixi cooperuisset argento, et quod deesset ultra æstimationem crucis aureæ duarum marcarum, et ultra triginta marcas ad hoc deputatas, quas quandoque ob suas necessitates acceperat, restitutionem in futurum earum cum superabundantia repromittens, supplevisset de suo; sed et hoc et restitutionem promissam mors præveniens impedit. Unde et hujus onus debiti ad suos successores transmisit.

Qualiter formam et situm ecclesie in melius immutavit.

Qualiter fenestras in fronte veteris operis ecclesie ac vitreas dilataverit, ut ecclesia, quæ more veterum usque tunc fuerat subobscura, in lucem claresceret ampliore: qualiter altaria duo, quæ in lateribus ecclesie altrinsecus ab anteriori parte, ubi modo portæ collaterales existunt, posita amplitudinem ecclesie non modicum coarctabant, removerit, portasque extraxerit, quæ nunc usque perdurant: qualiter ecclesiam, quæ valde demissior existebat, terra injecta repleverit, et pavimentari fecerit ad decorem, lectoque ac lateribus nobilitaverit in inmensum, multaque alia hujusmodi, seu majora quæ in episcopatu gessit utiliter aut prudenter, explanare supersedemus ad præsens, ne dum ea, vel minus plane audierimus, vel audita, labente memoria, non sicut sunt retinuerimus, a veritatis tramite declinemus, dubia asserentes pro veris.

De his quæ contulit capitulo ad panem quotidianum ecclesie et de aliis.

Capitulo ad panem quotidianum Oisiaci benigna liberalitate concessit et centum solidos in ecclesia S. Prisci, qui singulis annis in ejus anniversario dividuntur.

De eo quod Romam profectus est, et de morte ejus.

Tandem devotæ peregrinationis gratia, et ut aliqua forte negotia, quæ conceperat, promoveret, Romam adiit, ubi ab Innocentio papa III supradicto honorifice est receptus. Sed valida statim correptus ægritudine infra decem dies post ejus ingressum, ibi, apud sanctum Clementem videlicet, humanæ debiti conditionis exsolvit, et in ecclesia Lateranensi B. Joannis, quæ Constantiniana dicitur, domino præsentate papa et cardinalibus, honorificam meruit sepulturam inter papales pyramides humiliori licet mausoleo, honesto tamen et marmoreo collocatus, anno Domini 1206 sexto, in festo beati Nicolai; vacavitque episcopatus duobus mensibus, et paulo plus, scilicet usque ad sextam feriam post Purificationem beatæ Mariæ. Rexit autem Ecclesiam suam annos fere 24, regnante in Francia illustri rege Philippo III, Rom. pontific. Urbano, Lucio, Clemente, Cælestino, Innocentio III. Dimisitque episcopatum ab omni debitorum onere liberum penitus et immunem, exceptis duabus marcis auri de cruce, et triginta argenti, de quibus superius fecimus mentionem, deputatis ad cooperiendam imaginem Crucifixi.

De signis mortis suæ.

Operi præsentati adjicere dignum duximus signa et

A indicia mortis suæ, quæ Domino sic volente, non solum Romæ, ubi decumbebat infirmus, verum etiam apud nos sunt pluribus propalata. Triduo priusquam delungeretur circa noctis initium, quando lecti videlicet ad dormiendum parati fessa labore diurno membra vocabant ad requiem, auditus est fragor permaximus ac si prope ecclesiam B. Clementis, ubi in hospitio morabatur, aliquod de antiquis ædificiis funditus corruisset. Exciti sunt fragore episcopus et sui, et in crastino per servientes suos, necnon et per semetipsos perscrutari cœpere, ubinam fuisset tanti fragoris ruina, quæ sic e vicino visa fuerat corruisse; sed nec longe nec prope in tota urbe audire vel comperire potuerunt fuisse ruinam vel fragorem auditum. Ex eo tempore cœpit episcopus de suo exitu suspicari ipsa nocte, vel de prope qua in urbe Romana migravit a corpore, apud regium amnem, videlicet domum episcopalem cominus aulæ inferioris, murusque qui pratellum, quod adjacet, determinabat ab Icauna, apud Varziacum muri municipii, quos fecerat, ac si vellent commori domino morienti, pro parte aliqua corruerunt. Eisdem diebus Stephanus de S. Salvatore Antissiodorensis, canonicus et sacrista, et ipsius episcopi commensalis apud Antissiodorum extrema ægritudine decumbebat. Cui episcopus non in somniis, sed vigilante potius, et de die, ipso die mortis suæ, sicut postea compertum est, in visione velut manifestus apparuit, inter alia dicens ei: Veni, sequere, quia ego jam præcessi. Stupefactus visione horrenda vocat suos, qui statim a camera ubi jacebant infirmi discesserant. Sciscitatur si vidissent episcopum ab itinere Romano reversum. Admirantes unde talia diceret, dixerunt episcopum nondum potuisse reverti. Quibus ille: Certe modo hinc decessit, et vehementer admiror quod cum non vidistis. Omnemque iis pandit ex ordine visionem. Et infra triduum post mortem episcopi vita decedit, episcopum vocantem ad transitum, quo præcesserat subsecutus. Eustachius canonicus similiter, et commensalis ipsius episcopi, qui et postmodum sacrista factus est, dum in stratu suo sub eisdem diebus quiesceret, vidit in somnis unum de sociis episcopi, quem secum Romam duxerat, venientem ad se vultu subobducto et tristi. Cui percontanti, cur eum erecta facie non respiceret et serena, brevi respondit versiculo: Est prope mors, pestis prompta, remota salus. Quam visionem revolvens in animo, licet nihil adhuc de morte episcopi cogitaret, ac eandem uni de sociis episcopi, qui Antissiodorensi episcopo abeunte remanserant, communicans, morte episcopi ac die mortis per nuntios declarata, compertum habuit, non tam simplex omnium, quam mortis ejus præsagium exstitisse. Quippe cum ipso de obitu episcopi fuisset hujusmodi revelatio facta sibi. O virum magnificum, cujus exitum insensata senserunt, et positus in remotis regionibus plura revelationum præsagia prophetabant! Oremus igitur, charissimi, pro ipso ad Dominum, ut cum sanctis et electis ejus perpetuæ gloriæ mereatur percipere portionem.

CAP. LIX. — *De Guillelmo.*

Guillelmus, de territorio Antissiodorensi, castro Scilligniaco, patre Buchardo, fratre Deimberti domino ejusdem castri, viro quidem austeritatis immensæ, sed fidelitatis præcipuæ, matre Aanor filia nobilis viri Andreæ domini de monte Barri, claram ab utroque duxit originem: ex parte patris insuperabilis constantiæ; ex parte matris vitæ sanctioris existens. Fuit enim de genere illius sanctissimi Bernardi Clarævallensis abbatis, qui primus illud fundavit monasterium; ibidem abbas effectus et, ob vitæ meritum multis et in vitæ ejus, et post mortem miraculis declaratum, approbante Romana Ecclesia in sanctorum catalogo, velut gemma clarissima est receptus in universa Dei Ecclesia, ubi hujus habetur memoria annua celebritate insignis.

De sanctimonia matris suæ.

Hujus sanctimoniam præfata Willelmi genitrix Aanor imitata, et quasi hæreditate bonitatis scese cohæredem moribus exhiberet, licet tam viri sui quam progenitorum suorum stemmate præfulgeret, deposito tamen totius fastus supercilio, velut ancilla Christi servilem se ostendebat personam. De facultatibus ejus in persona propria velut Christi pauper pauperibus ministrabat, in orationibus assidua, in ecclesia frequens, in divinis officiis pervigil, in immensa morum bonitate præclara.

De miraculo quod contigit in morte matris suæ.

Tandem humilitatem ancillæ suæ Dominus respiciens, tale de ejus sanctitate in vitæ suæ exitu præstitit argumentum. Nam cum apud villam suam de Esnone diem clausisset extremum, ad monasterium Cisterciensis ordinis, quod Pontiniacum nuncupatur, ut apponeretur ad virum suum, qui ibi antea sepultus fuerat, se deportari præcepit; quod monasterium duabus leucis vel amplius distare dignoscitur a villa prædicta. Quo dum efferretur, tanta fuit die illo et tam jugis imbrium abundantia, vento nihilominus vehementi perflante, ut qui ad prosecutionem funeris convenerant, nec imbrem cappis pluvialibus submovere possent, eatenus ut interius non maderent, et pannus sericus superpositus funeri, nunc linteaminibus undique imbribus defluens, licet vinculis stupeis aut cannabeis esset feretro fortiter colligatus vix venti rabiem sustineret, quin per inane a feretro auferretur. Quatuor cerei, ut in hujusmodi funeribus moris est, ferebantur in funere; qui, licet de ecclesia de Esnone domui funeris contermina fuissent ardentes extracti, per viam tamen tum propter imbrium abundantiam, tum propter venti vehementiam nulli videbatur dubium ipsos ardere non posse. Ventum est ad monasterium, ubi corpus fuerat sepulturæ tradendum; intrata est ecclesia; reperti sunt, omnibus stupentibus et admirantibus et in Dei laudes proruentibus, ardentes cerei omnes, ac si nullo venti perflata turbine, eos tranquillissima fuisset serenitas proscuta. Paululum digressi breviter ista perstrinximus, ut quanta sit in sanctis suis Domini nostri virtus et pietas, præsentem patesceret

A miraculo, ad honorem Dei et instructionem nostram, quibus prædictam virtutum feminam Dominus proposuit in humilitatis et bonitatis exemplum. Nunc ad propositum revertamur.

De indole ejus.

Guillelmus igitur talibus ortus natalibus, ab ineunte ætate cœpit bonæ indolis puer esse, et cujusdam simplicitatis ingenitæ et maturitatis innatæ, adeo ut non cæteri coætanei sui, ad pueriles nœnias et levitates in illa familiares ætate animum inclinaret. Erat jam tunc in ejus vultu, incessu, et gestu ex ejus maturitate præmatura aspicere futuræ speciem gravitatis, et de secutura bonitate ipsa ejus pueritia prophetabat.

Qualiter clericus factus est.

B Pater quia natus fuerat ei posterior, ut plerumque in paternis reperitur affectibus, ipsum tenerrime diligebat, et ut disciplinis militaribus ætatem adhuc teneram institueret, equitem secum ducebat, propositum habens quatenus ipsum studiis militaribus applicaret. Sed divinæ dispensationis providentia, quæ sibi eum futurum antistitem providerat, patris propositum in melius immutavit. Nam frater ejus Guido, archiepiscopus Senonensis, multa precum ab eo obtinuit instantia, ut sibi traderetur clericali militiæ mancipandus.

Qua ætate factus est clericus, et qualiter in clericatu profecerit.

Cum igitur annum jam undecimum attigisset, ad prima resedit elementa scientiæ litteralis. In qua continuato studio, processu temporis sic profecit ut scalam disciplinæ ejusdem acri conscendens ingenio, transcursis puerilibus rudimentis de gradu proveheretur in gradum; primo competenter liberalibus artibus institutus; dehinc in legalis juris canonici scientia sic provectus, ut jurisconsultus non immerito haberetur. Demum relictis sæcularibus scientiis, sic in divina pagina desudavit ut postmodum divini fluentia eloquii aliis uberius de pleno pectore propinaret, licet in scholis cathedram nunquam ascenderit magistralem.

Quales eruditores habuit, et de informatione morum ejus.

D Porro huic avunculus archiepiscopus de quo superius mentionem fecimus, eruditores scientia, vita, et moribus approbatos semper providit. Qui non minus circa ejus innocentiam conservandam moresque formandos, quam circa provectum scientiæ vigilabant; unde factum est ut velut cera calefacta ad ignem pro voluntate artificis quæcumque recipit imaginem, sic ætas ejus tenera vita doctrina et exemplo bonorum exulta formam reciperet sanctitatis, adeo ut credatur carne virgo et integer permansisse.

Quales dignitates a secutus fuerit, et quam strenuus in eis se habuit.

Sic igitur sapientia proficiens et ætate ibat de virtute in virtutem, cujus profectum comitata est a primævo tanta tamque multiplex ecclesiasticarum asecutio dignitatum, ut cum Salomone posset dicere;

Super salutem et omnem pulchritudinem dilexi sapientiam et proposui pro duce habere eam : venerunt mihi omnia bona pariter cum illa; nam in ecclesia Senonensi cathedrali thesaurariam et archidiaconatum Pruviniensem, in Autissiodorensi vero adeptus est decanatum ad quem absens et in remotis agens regionibus studendi causa a canonicis ecclesie concorditer est electus, et usque ad reditum suum de scholis per annum et amplius expectatis, in quarum dignitatum administratione strenuus valde fuit et efficax; nam ut spiritualia fideliter dispensaret, temporalia conservans, congregare dispersa et jura, si qua oppressione cujuslibet subventionis nubilo latuerant, prout poterat, magno labore et studio, pace vel judicio faceret prodire in lucem.

Qualiter jura diaconatus Antissiodorensis adversus B episcopum prosecutus est.

Circa decanatus jura tuenda eo amplius vigilavit, quo jurisdictioni sue imminente episcopo major resistendi necessitas incumberebat. Cui sic restitit cum effectu, ut causas civitatis, excepta parochia sancti Lupi quae non est de jurisdictione decani, non audiret alius praeter ipsum, vel officialem suum, nisi per appellationem ad majorem audientiam fuissent delatae.

De inobedientia sacerdotum, defendente eos episcopo Hugone contra eum quando erat decanus, et de emenda.

Sacerdotes quidam, qui parochias regebant civitatis, quamdam interdicti sententiam in civitate Antissiodorensi prolatam, quam decanus ipse praecipere observari, episcopo jubente contrarium, non servarunt, ac propter hoc a decano suspensi ipsos absolvente episcopo, sua propter decani sententiam taliter ab episcopo relaxatam non praetermiserunt officia exercere, episcopi auctoritate suffulti: tandem eorum inobedientiam episcopo defendente, tanta est Senonensis sedis metropolitanae examini per appellationem victrice constantia prosecutus, quod dictante justitia, succumbenti in jure episcopo, decano de inobedientia satisfacere sunt compulsi, qui in virga visitans iniquitates eorum et in verberibus peccata eorum ipsos in capitulo Antissiodorensi virgarum fecit publicam solemniter excipere disciplinam; inter quos unus magnae gravitatis et nominis, magister videlicet Robertus prior beatae Mariae extra D muros, licet opinione magnus existeret apud omnes et propter hoc magis dum verecundaretur succumbere, contumacior, fuerat et rebellis, apud sanctum Marianum retrusus in claustrum, et ab administratione prioratus sui remotus ad tempus ad nutum ipsius decani in pane et aqua per aliquot dies exegit paenitentiam, multatus poena per abbatem suum quae rebellibus et inobedientibus consuevit infligi: quosdam etiam canonicos beatae Mariae infra muros, quos absque praesentatione decani episcopus ordinaverat, facta sibi ab ordinatis pro illo excessu emenda, poena a se dictata multavit.

A Qualiter coegit Hugonem episcopum restituere Ecclesiae arbores, quas eo invito in nemoribus Ecclesiae acceperat.

Episcopus, contradicente ipso et quibusdam sibi adherentibus canonicis, aliis episcopo faventibus, arbores quasdam in nemoribus Ecclesiae de Buscha caedi fecerat et in domum episcopalem de regio amne per violentiam exportari: non cessavit idem decanus injuriam prosequi donec per sedis metropolitanae sententiam episcopum arbores capitulo restituere compulit, et ante fores ecclesiae propriis episcopi vehiculis reportare.

Qualiter comitem Petrum compulerit venire in capitulum ad emendandas injurias Ecclesiae, dum esset decanus.

Rempublicam capituli strenue ac fideliter gubernabat adversus quorumlibet injurias, murum insuperabilem se opponere, nec suis parcens laboribus, nec suorum in tanta virtute Ecclesiae amplectens negotia, quod comitem ipsum propter irrogatas Ecclesiae injurias excommunicatione et civitatem ejus supposuit interdicto, et sic tandem compulit venire in capitulum et injurias capitulo emendare.

Sub quanta restrictione prohibitum sit ne venderentur, terrae Ecclesiae sine consensu capituli.

Inoleverat per quorundam ex majoribus avaritiam gravis quaedam et nimis dispendiosa praesumptio, qui propriis commodis per fas et nefas ardentius inhiantes, in villis in quibus percipiebant praebendas praedia alienabant Ecclesiae, et absque capituli conventientia a cepto pretio sub consuali onere emptoribus distrahebant, nemora Ecclesiae pari nihilominus praesumptione vendentes vel pro sua voluntate donantes, Hic tam pestilenti morbo tali duxit remedio subvenire: nam convocato capitulo, ipse et omnes presbyteri pariter candelis accensis, excommunicaverunt omnes qui sine consensu capituli alienationes, distractiones, sive donationes hujusmodi in futurum facere attentarent, et id pro lege mandatum est in perpetuum observari.

Qualiter officium beatae Mariae constituit celebrari in profestis diebus in Ecclesia.

Is adhuc agens in decanatu beatae Mariae officia horis canonicis in profestis dicenda diebus adjecit, et ad horas canonicas antiphonas super psalmos: nam antea super illas, exceptis matutinis et vespers, non nisi simplex alleluia, sicut moris est in paschali hebdomada, pro antiphona dicebatur, multaque alia ad honestatem divinorum consensu capituli vel adjecit, vel exterminavit penitus, vel mutavit,

De Manasse fratre ejus, et unitate amborum.

Huic superstes erat frater unicus de multis in primaevo flore aetatis suae defunctis, Manasses nomine, archidiaconus Senonensis et Autissiodorensis postmodum in episcopum Aurelianensem assumptus, qui ob praecleara urbanitatis suae et liberalitatis insignia, longe lateque suae claritatis radios diffuderat. Hunc quoniam natu major erat, tanto reverebatur affectu idem Guillelmus, de quo praesens sermo est

ut totus de ejus voluntate penderet. Erat in eis videre alterum par amoris; nam sicut uno ventre prodierant, sic uno spiritu regebantur. Una erat et Antissiodori et Senonis habitatio; mensa una, vasa ad cibum eadem in quibus pariter comedebant; lectus unus, paritas in domesticis, paritas in vestibus, paritas in amore; nec alter sine altero quidquam habebat proprium, sed erant illis omnia communia; nec erat dicere de eorum familia. quis de fratribus potius militaret: divulgabatur ubique peculiaris illa quæ ipsis inerat fraternæ copula charitatis adeo ut raro propriis designarentur vocabulis, sed quadam specificata appellatione fratres Senonenses antonomastice vocarentur.

Quanto fervore se mutuo diligebant.

Fervor qui eis inerat charitatis ipsos ab invicem abesse diutius vix sinebat. Imo plerumque vidimus, quod quando archidiaconatum suorum visitatio vel alia necessitas cogebat eos corporaliter separari, ipsa effectio longioris absentiae moras non sustinens propositum rescindebat, et quandoque experimento compertum, non sine admiratione quidem quod ipsa absentiae tempora eisdem erant meditationibus et studiis occupata. Nam quodam in tempore cum idem Guillelmus causa sibi imminuendi sanguinem in domo Senonensi remansisset, frater ejus archidiaconatum suum Senonensem in decanatu sancti Florentini visitandi gratia perlustrabat, solandi causa itineris fortuito propositum fuit thema ad versificandum his qui cum archidiacono equitabant. Jucunda quippe occupatio singulis certantibus quis de illa materia versus componeret meliores. Quæ cum apud archidiaconum agerentur et suos, ignorante fratre suo, qui Senonis remanserat, sub eisdem diebus et momentis apud ipsum et suos eadem materia studiis non disparibus Senonis versabatur. Quo comperto mirati sunt universi, et in aliquorum cogitationibus fraternæ auspiciæ consonantiæ resultabant.

Qualiter consentire noluerunt, ut eorum alter eligeretur in archiepiscopum Senonens, sede vacante.

Omnia ab eis procul erat ambitio: nam cum post decessum bonæ memoriæ Michaelis archiepis. Senonensis vacaret Ecclesia, et die electionis de substituendo pastore in capitulo tractaretur, quædam de personis Ecclesiæ quarum studia eis adversantia videbantur multorum canonicorum favore subnixæ, qui in ipsorum voluntate unanimes adhærebant, in eorum alterum quem voluissent ut præficeretur Senonensi Ecclesiæ consentire cum suis voluerunt sequacibus. Sed ipsi judicantes indignum se præferri venerabili Hugoni Antissiodorensi episcopo, ad ejus promotionem ad illam Ecclesiam tam episcopi quam qui eis unanimes adhærebant ipsorum anhelabant favore, de sua noluerunt electione acceptare sermonem, procurantes potius quod omnes in postulationem ejusdem episcopi consenserant laborantes in unum quam Innocentius tertius, qui Romanæ Ecclesiæ præsidebat, postulationi de ipso no-

luit assentiri, volens magistrum suum in scholis dum esset in Francia, videlicet magistrum Petrum de Corbolio cathedræ præficere Senonensi, quod et fecit canonicis licet renitentibus invitis.

Qualiter Guillelmus noluit consentire in electionem Nivernensis Ecclesiæ de se factam.

Iterum Galtero Nivernensi episcopo migrante a sæculo, facta est canonicis illius Ecclesiæ electio consona de Willelmo, cujus cum per solemnes nuntios a Nivernensi Ecclesia destinatos requireretur consensus, habita deliberatione cum fratre suo Manasse inter eos convenit ut in statu humiliori protinus vitam agerent indivisam, quam alteruter separativum ipsorum gradus culmen conscenderet altioris. Sicque factum est ut prælationem renueret Ecclesiæ Nivernensis, quæ eum ad sui regimen evocabat, quod utique factus postmodum Antissiodorensis episcopus cum maxima pœnitentia et cordis amaritudine rememorare solebat, pungente eum conscientia quod Antissiodorensis velut ditiores Nivernensi tanquam pauperi Ecclesiæ prætulisset.

Qualiter electus fuit in episcopum Antissiodorensis, et quomodo volebat fratri suo præferri in electione.

Tandem præfato magnificæ memoriæ Antissiodorensi episcopo Hugone rebus humanis exempto, die ad eligendum statuta cum omnium clerici scilicet et populi in alterum duorum fratrum Manassis videlicet Et Guillelmi vota concurrerent, major natus, Manasses scilicet, qui et affabilior, et urbanior, et ideo favorabilior habebatur, ut Ecclesiæ regimen suscipiat concorditer exoratur. Onus ille subire recusat, regiminis et periculum metuens et indignum se reputans fratri decano Ecclesiæ in prælatione præferri, quem licet natus postremum et dignitatis prærogativa et vitæ merito astruebat potiores. Sic igitur factum est ut ab electoribus a capitulo per compromissionem datis eligeretur decanus, qui totus effluens in lacrymas honorem non dissimili recusat affectu, indignum ducens, fratri natus majori et vitæ non disparis anteponi: sicque oritur mirabilis concertatio inter fratres, et quorum erat cor unum et animo una in hoc facta est cordium divisio, et animarum scissura quod neuter volebat præferri. Omnes madentes oculis stupendum intuebantur spectaculum et insperatum certamen: ad ultimum Senonensis archiepiscopus Petrus, qui ibi aderat præsens, in capitulum evocatus certaminis dedit medium, et tum causa Ecclesiæ tum quodam peculiari studio ductus, ut videlicet Thesauraria Senonensis et archidiaconatus Pruviacensis, quæ in Ecclesia Senonensi idem obtinebat Guillelmus, in suæ collationis arbitrium devinirent, ipsum ut Ecclesiæ suæ, quæ eum vocabat, regimen susciperet persuasionibus urgentibus, mediante fratris instantia, compulit ac addixit.

Qualiter obtinuit a rege privilegium de regalibus Antissiodorensis Ecclesiæ.

Electione igitur celebrata de ipso sexta feria post Purificationem beatae Mariæ, anno Domini 1206 et

per confirmationem archiepiscopi approbata, et per consecrationem ipsius ad ultimum consummata, ipso consecrationis die ad dominum regem properat, qui per solemnes Ecclesie sue nuntios a tempore electionis factae requisitus, quae decedenti Hugone occupaverat regalia, ei restituere detrectabat, imo et servientes ipsius ab eo regalium custodiae deputati circa episcopalia valde perperam se habebant. Nam tanto vocationis tempore, et usque tunc facta fuerat per ipsos episcopalia dissipatio miseranda, hominum emunctio violenta, silvarum a longis intactarum temporibus damnosa valde distractio, dabaturque hostili more omnia in direptionem et praedam, ita quod brevi in tempore fuissent in exterminium nisi divina dispensatio de pastore maturius providisset Ecclesiae. Susceptus igitur benigne satis serenitate regali, ab ea recipit sine difficultate regalia, et de interceptionibus a tempore vacationis factis apud regiam magnificentiam interpellat, ac tandem quorundam de primoribus regalis palatii interventu controversia amicabili compositione sopitur, dataque non modica pecuniae quantitate ab episcopo super concessione regali facta Ecclesiae de regalibus sede vacante privilegium obtinetur, ejus tenorem praesenti duximus inferre lectioni.

Tenor privilegii de regalibus.

« In nomine sanctae et individuae Trinitatis. Amen. Philippus Dei gratia Francorum rex. Noverint universi praesentes pariter et futuri quod nos intuitu divinae pietatis, et ob remedium animae nostrae et parentum nostrorum, damus et concedimus in perpetuum Ecclesiae Antissiodorensi quidquid juris habebamus in regalibus sede vacante. Itaque decanus et capitulum ejusdem Ecclesiae custodient regalia sede vacante, et omnes proventus qui exinde procedent et praebendas, si quas interim vacare contigerit, ad opus episcopi salvo servitio nostro, equitationis nostrae, exercitus et submonitionis, sicut episcopi Antissiodorenses nobis fecerunt. Quod ut perpetuum robur obtineat, sigilli nostri auctoritate et regii nominis characterem inferius adnotato praesentem paginam confirmamus. Actum Parisiis anno Domini 1206, regni vero nostri anno vicesimo sexto, astantibus quorum nomina supposita sunt et signa. Dapifero nullo. Signum Guidonis buticularii. Signum Matthaei camerarii. Signum Droconis constabularii. Datum vacante cancellaria per manum Guarini. »

Qualiter se in episcopatu habuit, et qualiter fuerit timoratus.

Sic igitur pontificali locatus in cathedra anno Domini 1206 in administratione suscepta strenuus fuit valde et providus, utpote qui nihil agebat ex praecipili, nec quidquam quod suis sollicitudinibus ingereret faciendum prodire sinebat in actum, nisi prius multa fuisset deliberationis fornace decoctum. Id enim ab ineunti sua aetate contraxerat deliberare diutius de agendis, in tantum, ut hoc ei plerique ascriberent tarditati: nam quandoque licet raro per

animae deliberationis inducias aliqua morae longioris sentiebant dispendium, quae commodius fuerant alicujus festinationis compendio maturanda. Erat itaque concilio circospectus, eloquio masuetus, hospitalitate praecipuus, pauperum sedulus dispensator, modestus in prosperis, longanimis in adversis et patientiae singularis, juris sui infatigabilis prosecutor juxta regulam Apostoli: *Domui suae bene praepositus*, ita ut domesticis suis sobrie et juste et pie vivendi forma existeret et exemplum; timoratus adeo ut sicut hi plenius noverant, qui in foro poenitentiali de sua conscientia judicabant, ita levia plangeret ac si gravia commisisset; pastorem omnibus exhibebat affectum, in tantum ut cum per suam equitaret diocesim ad viros et mulieres undecumque pro necessitatibus suis non solum spiritualibus, verum et temporalibus confluentes ad ipsum, gradum sisteret, gratam praestans eis copiam colloquendi cum ipso, ita quod quandoque suis molestus existeret propter moram quam faciebat cum talibus longiorem.

Cujus affectionis in cives.

Mirae affectionis in cives pro quorum protectione graves frequenter Hervei comitis Nivernensis sustinuit simulates, dum eidem resisteret, ne vivente comite Petro patre uxoris suae, Matildis videlicet, civitatis dominium usurparet: quod tanto amplius ambierat, quanto si fungeretur comes praedictus, qui Constantinopolim ad recipiendum imperium quod vocabatur, profectus fuerat nomine uxoris suae praedictae in proprietatem suam ipsa debebat Antissiodor. civitas devenire, sed voti sui compos esse non potuit idem comes donec ipse episcopus urgente Romanae sodis auctoritate ad episcopatum fuit Parisiensem translatus.

Jurisdictioni detraxit.

In judicis prout ei revelabat Dominus semper via regia incedebat, nec ullo modo extra scienter declinabat ad dexteram vel sinistram; facile tamen erat ei persuadere rationibus, si quae obumbrare viderentur, quod propriae favor utilitatis dictabat, unde et decanatum multum oppressit. Nam cum publica haberet assertio causas civitatis Antissiodorensis ordinarie et primo loco ad jurisdictionem pertinere decani in tantum, quod si aliqui de jurisdictione ipsius in curia, vel in praesentia episcopi in jus vocarentur quandoque nisi per appellationem, qui non fuissent in curia decani, conventi, plerumque revocabantur a decano cognoscendi sibi jus vindicante, plerumque exceptione fori exposita non cogebantur ulterius coram episcopo vel ejus officiali ulterius experiri, et ipse dum esset decanus, uteretur hoc jure, factusque episcopus uti permiserit successores suos decanos aliquandiu, tandem in his et aliis ad jurisdictionem pertinentibus quam sibi vindicabat decanus, decanatum cepit episcopus impugnare et non solum per se, sed et per officialem suum immediate et absque appellatione de causis cognoscere civitatis, licet archipresbyteri, qui antiquitus locum

officialium obtinebant, nec adhuc cognoscere valeant de causis eorum qui sunt de jurisdictione decani et præ omnibus qui ante ipsum episcopis, decanatus jurisdictionem non modicum enervavit. Hoc ipso præcipuum reperimus de imperfecto fragilitatis humanæ, quod jurisdictionem suam et dominandi jus, prout poterat, extendere conabatur et multum præesse volebat non tam in mansuetudine quam in virga.

De mutua affectione ejus et fratris sui Manassæ.

Frater ejus Manasses videlicet Senonen. et Antissiodorensis archidiaconus ei comes individuus adhærebat nutuque suo et moderamine omnia agebantur, nec quidquam fiebat grande aut parvum quod de consilio ejus non maneret; sicque eum sibi episcopus præfecerat ut solo nomine major esset, seseque ambo ejus consilio existimabant felices, si sic eis individuum retinere consuetudinem licuisset: sed divina dispensationis providentia quæ sibi complacuerat in utroque, sicut juniorem Antissiodor. Ecclesiæ præfecerat, sic et majorem, Manassem scilicet, infra brevis temporis spatium ad Autissiodorensis cathedræ fastigium sublimavit, ac ne Aurelianense territorium de antiqua prærogativa ulterius se jactaret quod duosolim fratres uno ventre et eisdem lumbis editos, alterum Austrenum, videlicet Aurelianensis Ecclesiæ, alterum Aunarium, scilicet Antissiod. pontifices de suo gremio tulisset. Antissiodorensis quoque territorium dominus ejusdem privilegii pari latice libavit, ut vice versa duos itidem fratres daret etsi merito impares: quorum alter Manasses Aurelianensi, alter vero Guillelmus Ecclesiæ Antissiodor. præset, uterque de Autissiodorensi territorio oriundus.

Qualiter frater ejus Manasses electus fuit in Aurelianensem episcopum.

Is igitur Manasses, cum in generali synodo Senonensi per solemnes Aurelianensis Ecclesiæ nuntios in episcopum peteretur, facta de ipso electione concordia, et ipse renueret consentire, archiepiscopo Petro qui præsidebat in synodo ipsum urgente eodem studio et intuitu quem circa fratrem suum Antissiod. episcopum habuisse meminimus, coactus et abductus in præfata Ecclesia onus regiminis pontificalis accepit, revocato proposito, quod jam diu conceperat, ut videlicet resignato archidiaconatu Antissiod. Ecclesiæ ipse contentus esset his quæ in Senon. Ecclesia obtinebat, vitamque ibi quasi privatam ageret in quiete, nisi si quando eum fratris sui Antissiod. episcopi inde abstraheret necessitas aut voluntas.

De his quæ gessit Manasses in episcopatu Aurelianensi, et qualiter se ibi habuit.

Libet hic fraterni gratia consortii et prærogativæ illius dilectionis quæ inter nos finem vitæ usque duravit obtentu, de gestis hujus Manassis pauca de multis perstringere breviter et summam, ut qui de uno fratrum legerit de reliquo penitus non ignoret. Is ergo juvenili ætate ac levitate decursa, in qua dum nimis exstitit humani causa favoris proflus suæ substantiæ profligator sibi fecerat nomen grande,

tandem ex fratris consortio et exemplo. qui semper modestus fuerat et maturus, omni levitate deposita etiam ante episcopatum, sic veterem hominem cum actibus suis longe proscrisperat ut, sicut erat ferventissimi animi, fratrem ipsum præcedere videretur in novitate spiritus et virtutum exercitio ardentius ambulando; in episcopatu vero tanta in eo lampas virtutum effulsit, ut in timore Domini permanens juxta Apostoli verbum ad Timotheum scribentis, exerceat se ad pietatem præcipue, sibi parcissimus, imo et severus potius, suis largus, pauperum totis visceribus, totis viribus sedulus dispensator, tanta aviditate et desiderio circa subditos ut pastoris curam utiliter gereret æstuabat ut eo moriente didicerint ac deflexerint quid affectionis, quid consilii, quid amiserint consolationis in ipso.

Qualiter contra regem et ministros ejus jura Aurelianens. Ecclesiæ defendebat.

Multa constantia in episcopatu adversa magna longanimitate evicit: nam contra regem regalesque ministros pro jure Ecclesiæ suæ frequenter et violenter decertavit, jura episcopalia usurpata ab eis a longo tempore multo labore, quoad, potuit revocans, tum quoad nemora sanctæ Crucis in quibus præter alia carbonarios tam constanter quam viriliter vindicavit, tum quoad alia conditionem Ecclesiæ multo reddidit meliorem.

De gemmis annulorum prædecessoris sui quas revocavit a rege.

Multa constantia contra eundem regem obtinuit sibi gemmas de annulis prædecessoris sui Hugonis sibi ab ipso rege aurum sibi retinente restitui, ob conservationem privilegiorum Ecclesiæ; qui utique rex quidquid in bonis ejusdem Hugonis episcopi ipso decedente auri et argenti invenerat, sibi jure regio vindicabat.

Qualiter vassallos Aurelianensis Ecclesiæ de servitute exercituum regalium pro parte liberaverit.

Vassallos Ecclesiæ Aurelianensis quos rex in expeditionibus suis propriis eorum sumptibus quasi jam pro consuetudine diu obtenta militare cogebat, non veritus propter illos cum domino rege de eorum injuria disceptare, in hanc libertatem eduxit, ut episcopus in ejusmodi expeditionibus suis habeat stipendiis quotquot voluerit de eisdem, unde et eorum jugum allevatum est in immensum et episcoporum conditio longe melior quam prius existeret est effecta: nam vocato ad expeditionem a domino rege episcopo, non defuerunt ei vassalli sui qui se ei militaturos ne compellantur a rege certatim et magna ambitione offerant, qui magnis prius stipendiis et non sine facultate solebat conducere alienos.

Qualiter recuperavit privilegium Ecclesiæ super procuratoribus regis in terra episcopali.

Idem post multos labores longamque ærumam exsilio quod occasione exercituum regalium in quibus ipse et frater ejus Guillelmus nullum nisi presentem regem sequi voluerant, ambo sustinuerunt constanter ruinam Ecclesiæ, in hoc humeros viriliter supponen-

tes : privilegium in grave Ecclesiæ suæ præjudicium per prædecessoris sui Hugonis et Aurelianens. capituli renuntiationem amissum sub annua præstatione sexaginta librarum pro procurationibus regis in terra episcopali sub quodam pacis obtentu iterum obtinuit reformari.

Quanto periculo decimas lanarum in archidiaconatu Sigaloniæ acquisierit presbyteris parochialibus.

In archidiaconatu Sigaloniæ adversus conspirationem indigenarum contra se factam constanter et insuperabiliter desudavit ; qui scilicet indigenæ contra eum exciti propter lanarum decimas ad quas suis solvendas presbyteris præter morem terræ illius eos ecclesiastica censura compellebat, in manu armata quasi vir unus convenerant, et ipsum episcopum in castro quodam in quo se receperat propter illos obsederant nocte una, nihil præter ejus sanguinem sitientes, quorum rebellionem feliciter superata, tandem cum grata sibi satisfactione de injuria plene de decimis obtinuit pro presbyteris quod volebat.

De demolitione forteritiæ de Ecri, et insidiis Joannis de Aurelianis, et qualiter Pithueris ab eo captum recuperavit per regem.

Joannes de Aurelianis miles apud Egri villam suam Estrepæio videlicet villæ episcopali conterminam forteritiam erigebat, contra quem episcopus tanto fortius se accinxit, quanto facta sibi ab episcopo novi operis nuntiatione ille insolentius quod proposuerat ad perfectum perducere contra prohibitionem episcopi conabatur ; tandem propugnacula et quidquid faciebat ad forteritiam invitum compulsi demoliri post multas suas et suorum perpressas injurias, et quandoque insidias quas quadam die dum ille Pithueris faceret sibi positas ab eodem non ex proposito, sed miraculose evasit, procurante Domino, ut ad cujusdam infirmantis visitationem diverteret extra viam, qui si tunc, ut credebatur, in ejusdem Joannis insidias incidisset, nequaquam procul dubio mortis periculum evasisset. Pithueris quoque nobile castrum Aurelianensis ecclesiæ, quod sub eadem tempestate vi armata ipse Joannes intraverat proditiose et ceperat multo labore et instantia apud regem, qui id dissimulare videbatur, ab initio ægre ferens quod quoties habebat aliquid adversus eum, episcopus non verebatur ei in facie resistere confidenter, tandem recuperavit, Joanne non sine confusione ejecto.

Qualiter ipsum Joannem et suos publicam agere penitentiam compulerit.

Ad ultimum ejusdem et suorum infantum edomuit superbiam, quos taliter publicam subire penitentiam cum pecuniaria emendatione coegit, hoc addito, quod ipsi sedem apostolicam pro absolutione sua nihilominus adierunt ; quo non immerito cæteri terreri potuerunt ne similia contra eum attentarent. In episcopatu illo tot agones, tot ærumnas, tot periculosa discrimina constanter evicit, tanta propter Deum tabe corpus affecit quod illud quod de bono Germano dictum est ei possit utrumque non inconvenienter aptari, videlicet ipsum inter tot cruces longum

A traxisse martyrium, unum in summa dicere est de ipso, quod per duodecim annos vel amplius, quibus sedit in episcopatu prædicto, plus cæteris moderni temporis laboravit et plus profecit.

De palatio quod ædificavit apud Magdunum.

Apud Magdunum castrum episcopale ubi episcopus proprium non habebat quod competens esset, domicilium magnæ nobilitatis extruxit, palatium cum turribus et propugnaculis, præsidium videlicet municipii inexpugnabile et nobile episcopi, cum ad castrum illud delegaverit mansionem.

De pontibus Jargolii et Magduni.

Ibidem et apud Jargolium super Ligerim lapideos pontes fecit, et quoniam *pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum ejus*, de beato ejus exitu paulisper tangamus. Cum jam haud dubie properaret et irrevocabiler ad exitum admonitus a sociis ut pro fratre suo Guillelmo mitteret, *Sinite*, inquit, *sinite, nihil mihi libet amplius intueri quam solum Dominum meum Jesum Christum* ; sicque non convocato fratre ab ipso vitam finivit ; qui tamen licet intempestive excitus a sociis ad exsequias festinus advenit, et licet astantes ubertim in lacrymas solverentur, et pauperes præcipue flentes et altis suspiriis et questibus proclamantes sese vitæ suæ subsidia amisisse, tunicas et vestes quas eis fecerat ostendentes, ille solus vultu immoto siccis oculis, nulla conturbati animi signa gerens exterius, intuebatur tanquam jam glorificati hominis vultum fratris.

Qui casualiter Aurelianum venerant pridie quam defungeretur non ad ipsum visitandum, sed suis specialibus negotiis evocati.

Aderant Senonensis et Turonensis archiepiscopi et episcopus Cænomanensis cum eodem, et civitatis quæ illuc confluerat religiosorum, canonicorum, aliorum clericorum et laicorum permaxima multitudo qui, tanquam eis revelatum esset divinitus quod jam ad regionem supernorum civium evolasset, pedes, manus, et quidquid de ipso tangere poterant devotis osculis prolambabant ; felicem se putabat qui de ipso aliquid tetigisset. Sic tandem archiepiscoporum et episcoporum manibus tumultus beato in Domino sine quievit : ad cujus tumulum multa languidorum et male habentium confluit frequentia et nonnullorum confluit usque adhuc ejus meritis præstolantes a Domino languorum suorum recipere sanitatem, sed hæc tantisper de ipso dicta sufficiant, nunc ad Guillelmum, cujus cœpimus texere historiam, revertamur.

De ordinatione lectoriæ et succentoriæ in Ecclesia Antiss. et scholasticæ.

Guillelmus igitur suscepti regiminis curam gerens strenue ad Ecclesiarum statum in melius promovendum efficaciter anhelabat : in majori scilicet cathedrali ecclesia præter alia quæ ibi provide fecit vel liberaliter contulit, lectoriam et succentoriam, per quas totum in legendo cantandove servitium dispensatur, nec non et scholasticam, quæ antea ita tenues erant in proventibus et exiles, quod non

inveniebatur qui onus reciperet sine fructu, jure conferendi sibi suisque successoribus episcopis re-
tento de assensu capituli, gratis redditibus amplia-
vit, scholasticæ circiter decem librarum, lectoriæ et
succentoriæ præter antiqua stipendia fructus unius
præbendæ cum minutis portionibus quæ his omnibus
consentiente capitulo deputavit assignans.

De matriculariis.

Sacrista providere tenetur et exhibere clericum
unum matricularium et alios qui campanas pulsare
et ea quæ ad officium suum pertinent valeant exer-
cere. Episcopus propter illos instituit tres matricu-
larios, unum videlicet clericum, quem attitulavit
altaris sanctæ Crucis in eadem ecclesia, ut ibi ser-
viret in officio sacerdotis, medietatem beneficii ejus-
dem altaris illi matriculariæ perpetuo jure annec-
tens, cum centum solidis in denariis Pentecostali-
bus de Varziaco percipiendis annuatim; et duos
laicos quibus singulis decem libras in redditibus
assignavit, ad quorum prædicta stipendia Ecclesia
de Vermentone duodecim, Ecclesia de Berriaco octo
libras solvere annuatim tenentur.

*De divisione festorum sancti Alexandri et sancti Bricii
et festis apostolorum.*

Sanctorum Alexandri et Bricii festa quæ permi-
stim sub quadam confusione fieri consueverant,
separatim statuit celebrari, et apostolorum festa
prout minoris erant observantiæ solemnius solito
cum majorum campanarum pulsatione fieri ordina-
vit. Sacristæ pro luminaribus et aliis quæ amplius
a festo simplici hujusmodi ritus solemnitatem ex-
pocit, redditus competentes et sibi gratos assi-
gnans, nec non et processionem in vigilia B. Ste-
phani hiemali post vespervas de Nativitate solemnem
singulis in cappis sericis deferentibus accensorum
luminaria cereorum.

Qualiter ornavit ecclesiam de cruce et calice aureo.

Ad ornatum ecclesiæ pannum unum sericum
valde bonum et magnum, et duo minora, pretiosa
tamen, contulit ad ornatum altaris, antiphonarium
quoque optimum in duobus voluminibus fieri fecit:
Capitulum itidem alterum par ei in omnibus faciente,
novem insuper marcas auri ad crucem et calicem
aureum faciendam, et annulos suos aureos pretiosos
admodum et tredecim libras Parisienses; sed hæc
moriens in sumptibus contulit faciendis.

De emendatione palatii episcopalis.

Tecto palatii pontificalis die festo Parasceves pro
parte aliqua in suæ promotionis exordio, corruente,
palatium ipsum multum nobiliori quam ante tecti
structura decoravit, et ad intromittendam lucem in
palatium fenestras pinnaculi magna intercapedine
dilatavit, arcens flatus importunos ventorum vitrea-
rum perlucidarum objectu; in præfata vero ruina
quid miraculi contigerit dignum duximus ad noti-
tiam transmittere posterorum, ut per omnia bene-
ficia divina laudetur Deus.

De lapsu palatii, et miraculo quod ibi contigit.

Die igitur festo Parasceves erat ipse solus in

A camera sua superiori, psalmodiæ et orationi inten-
tus. Inferius in palatio majori illi camere contiguo,
vir quidam de Druia castro cum uxore sua ad con-
fitenda peccata et excipiendam ab episcopo pœni-
tentiam expectabant. Imminente jam hora tertia
transitum illuc faciens archidiaconus adibat episco-
pum, eosque sibi assurgentes invenit, et cognito
cujus rei gratia expectabant insinuavit episcopo
qui statim eos accersiri ad se mandavit; vixque
palatium egressi fuerant cum ecce in ea parte in
qua steterant pedes eorum, tectum palatii corruit
secum trahens lignorum et tegularum ingentia fra-
gmata in ruinam, quæ pœnitentes prædictos penitus
contrivissent nisi virtus subvenisset divina, quæ
donec discessissent ruinam continuit, quæ sic de
proximo pendeat futura. O mira pœnitentiæ virtus,
quæ sic divinam continuit justitiam ut jam moritu-
ros sola Dei misericordia de instantis mortis præ-
cipitio liberaret! Solvitur episcopus in lacrymas et
stuporem, et inspecta mortis imagine ex intimis
cordis medullis in Dei laudes prorumpit. Ad ruinæ
fragorem concurrunt turba, et de manifesto miraculi
spectaculo universi exsultant Dei magnalia prædi-
cantes.

*De institutione præbendarum apud Apponiacum, To-
ciacum et Conadam.*

Ad cultus ampliationem divini in castris episco-
palibus Apponiaco videlicet Tociaco et Conada ca-
nonicos instituit et præbendas, præter alia quæ ad
hoc contulit, parochiales Ecclesias cum suis pro-
ventibus eisdem deputans et assignans..... Amatoris
et canonicis capellæ suæ de Trinitate..... Ipsi capi-
tulo Antissiodorensi..... ecclesiæ beati Amatoris et
canonicis sub regulari S. Satyri ibi degentibus dis-
ciplina, locum de Botice versus sanctum Salvato-
rem et Ecclesias de Alenset, de Petrosio, et capellam
de Mota in parochia de Chevannis, canonicis vero
quatuor capellæ suæ Antissiod. scilicet de Trinitate,
decimam quamdam apud Tociacum, quam propria
eis comparavit pecunia, pia liberalitate concessit:
dedit insuper capitulo Antissiod. quicquid eis deerat
ad plenam decimarum bladi perceptionem in terri-
torio de Crevenno, et hoc in opus quotidianæ par-
titionis de pane quæ fit in Ecclesia his qui interfue-
runt matutinis aut missæ, separata ab Ecclesia de
Crevenno, cum vacaret, portionem, quam ibi præbyter
ecclesiæ percipere consueverat, et canonicis assi-
gnata, sub quadam tamen recompensatione ab eis
facta Ecclesiæ memoratæ.

*Qualiter procuravit recompensationem factam capitulo
apud Osiacum pro eo quod habeat apud Billia-
cum.*

Sua quoque instantia et virtute factum est, quod
cum comes Nivernens. Herveus in monte de Mures
prope Billiacum, qui erat de fundo Antissiodor. Ec-
clesiæ, munitionem erigeret, et canonici Antissiod.
comitis atrocitatem verentes remissius de jure suo
disceptarent cum eo, tandem interventu suo et fratris
sui Manassæ Aurelianensis episcopi, de quo supra me-

minimus, comes quidquid habebat apud Osiacum canonicis pro eo quod habebant apud Billiacum commutavit, exceptis decimis, quas ibi habebant canonici, quæ in commutationem non potuerunt venire, sed permanserunt eisdem, non modica utilitas Ecclesiæ Antissiodorensis accrevit.

De abbatiâ de Cellis, et quid eidem abbatiæ contulerit.

Novellæ plationi de Cellis contulit inter cætera domum de foro Antissiodorensi quæ fuit Iterii Borni militis, quam utique de propria pecunia comparavit, et unum modium frumenti et duos sigali in grangia et redditibus de Branchis annuatim, quam a monachis de Charitate multa requisivit pecunia, et in suam proprietatem redegit.

Qualiter Branchas et pertinentias ejus contulit hospitali de Appogniaco.

Eandem insuper villam cum nemoribus et aliis appendiciis suis, et partem nemorum de Courum, quæ emit a Guillelmo Grosso milite, hospitali de Appogniaco in perpetuam elemosynam assignavit, salvo eo quod ibi percipiunt, ut diximus, moniales de Cellis; quæ tamen omnia disposuit, ut Andreas Antissiodorensis archidiaconus quem nutrierat a primævo sub annuo canone teneret, quoad viveret, solvendo annuatim duobus canonicis hospitalis prædicti, qui in ecclesia de Branchis parochiali jugiter deservirent, quibus etiam præter canonem illum et minutas decimos, et oblationes, et universos proventus ecclesiæ assignavit post decessum archidiaconi totum in solidum possessuris, et propter hoc beneficia ampliaturis pauperum suscipiendorum in hospitali de Appogniaco supradicto.

De his quæ acquisivit episcopatus Antissiodorensi.

Acquisivit autem episcopatus in civitate Antissiod. ligium homagium de Campo de Moreto et de omnibus quæ apud Antissiodorum Milo Filonis miles tenerat libere in alodium; apud Varziacum ligium homagium similiter omnium quæ Guillelmus de Chanlemis miles possidebat, ibidem data sibi propter hoc non modica pecuniæ quantitate, in quo tanto utilius Ecclesiæ est provisum, quanto ne ea in manum fortiorem conferret comitis videlicet Nivernensis, vel potentis alterius, unde municipio antedicto, vel ipsi episcopo non parva possit oriri turbatio, non immerito timebatur, quapropter dedit ei centum libras applicandas in feodi accrementum; apud Appogniacum, similiter inter cætera, partem decimæ emit centum libras Pruvinienses, quam nobilis vir Guillelmus comes Sacri Cæsaris ibi participabat, cum ipso et aliis partem habentibus in eadem; apud Charbuam, eodem modo inter alia, quæ memoriter non tenemus, totam villæ jurisdictionem in solidum acquisivit, de qua episcopus juxta quartam partem habere solebat, multa acquisitionis suæ in episcopatu aliter exstiterunt quæ memoriæ non occurrunt.

De feodo Malliaci, et Betriaci, et turribus Sancti Salvatoris, et Castri novi sibi traditis.

De Malliaco quoque et Bitriaco castris utique de

A feodo Antissiod. Ecclesiæ, quæ Petrus comes Antissiod. in jus et feodum comitiæ Campaniæ in præjudicium Ecclesiæ transcribere conabatur, consistens datis inde litteris suis, quod de his eidem comitiæ fecisset homagium, multis laboribus et impensis contra eundem comitem sub iudicibus a sede apostolica delegatis causam Ecclesiæ tanta est constantia prosecutus, quod ad ultimum rem eo usque perduxit ut comes ejus Ecclesiæ recognoscens, de utroque specialiter episcopo faceret homagium manuale, ac juxta tenorem cartarum episcopalium super hoc confectarum castrum Malliaci ad beneplacitum episcopi traderet mandato ipsius, Hugoni videlicet tunc archidiacono, qui nomine episcopi castrum ipsum recepit: comitem quoque Herveum Nivernensem, licet non sine difficultate, ad hoc tamen pari ratione prudenter perduxit ut jus Ecclesiæ confiteretur, et inde publicum conficeret instrumentum, quod Sancti Salvatoris, Castri novi et Conadæ turres episcopo Antissiod. quoties vellet juxta præmissarum cartarum tenorem, quæ id ipsum determinant, reddere teneretur, ipsique ad libitum suum ad juris episcopalis declarationem quandoque tradi fecit turres Sancti Salvatoris, et Castri novi: claves quoque portarum ipsum incomparabilem juris sui possessionem inducens quod possessori suo facere non volebat. Et qui vidit, perhibuit testimonium, et scimus quoniam verum est testimonium, ejus.

Quæ loca religiosa creata sunt sub eo in Antissiod. diocesi.

C Hujus sane temporibus in sua diocesi creata sunt loca religiosa, et ab ipsis habuerunt cunabulis incrementum, et de Spallo videlicet sub regulari observantia fratrum de Valle Callium, licet eis non sit subjectus in aliquo locus ille, et de Bello Loco quod et de *Beaularriz*, apud nos usitatori vocabule nuncupatur, ubi fratres de ordine Cartusians. Domino famulantur; quæ utique duo loca religiosa comes Nivernensis Herveus eorum fundator contulit et dotavit: tertius quoque locus novella videlicet plantatio abbatiæ de Cellis prope Antissiodorum monialibus de ordine sancti Antonii Parisiensis additus.

Qualiter veterem Ecclesiæ Antissiodorensis fabricam demoliri fecit, ut novam construeret.

B Eodem tempore circa novas ecclesiarum structuras passim fervebat devotio populorum. Videns itaque episcopus ecclesiam suam Antissiod. structuræ antiquæ minusque compositæ squalore ac senio laborare, aliis circumquaque capita sua extollentibus mira specie venustatis, eam disposuit nova structura. et studioso peritorum in arte camentaria artificio decorare, ne cæteris specie studiove penitus impar esset, eamque fecit a posteriori parte funditus demoliri ut disposita antiquitatis veterana in elegantiore juvenesceret speciem novitatis: in cujus sumptuosis impendiis quanta largitione proflus exstiterit enuntiavit fabrica primi anni, quæ ultra speratum promota in immensum extulit caput suum. Quippe circiter septingentas libras de proprio primo

anno præter oblationes fidelium et præter jurisdi-
 ctionis suæ proventus quos ad hoc ab initio depu-
 tavit, in sumptus ejusdem operis erogavit; cæteris
 vero annis quandoque per hebdomadam decem li-
 bras, quandoque centum solidos ad minus præter
 præmissa et præter questas diæcesis suæ, sive diæ-
 cesium vicinarum.

De lapsu et miraculo turrium.

Incidenter se narrandum hic ingerit ad contem-
 plationem pietatis divinæ illud posteris transmitten-
 dum miraculum quod in veteris operis demolitione
 noscitur contigisse; nam anno Domini 200 septimo
 decimo, Dominica ante Adventum, in honore sanctiss.
 Trinitatis diem agebamus solennem, erant in eccle-
 sia veteri duæ turres altrinsecus altitudinis non mo-
 dicæ et soliditatis immensæ, una meridionalis,
 altera aquilonalis, infra se totam chori amplitu-
 dinem et canonicorum sedilia continentem. Hæ
 sublato sibi ob novam fabricam veteris operis ad-
 miniculo per quod solide antea subsistebant, ruinas
 agere cœperunt suæ continuitatis integritate modico
 prius hiatu soluta, non tamen providebatur quod
 tam festinam minarentur ruinam. In solemnitate
 igitur prælibata, solemniter, ut moris est in talibus,
 non solum minores sed et majores pulsabantur
 campanæ, in quarum profecto concussione non im-
 merito debere ruere timeretur et universos pariter
 opprimere qui eo die frequentius ad ecclesiam con-
 venerant festivitas obtentu, si putarentur de proxi-
 mo ruituræ; turris tamen meridionalis majore solito
 pandebatur hiatu, quod intuentes quidam de hoc cœ-
 perunt conferre sermonem qui et ad canonicos usque
 pervenit. Vocatur magister operis imminente jam ho-
 ra tertia, interrogatur si de lapsu turrium esset præ-
 sentialiter metuendum et si posset secure conventus
 sub illis divina officia celebrare; quo constanter affir-
 mante timendum non esse, quidam de discipulis ejus
 qui præsens aderat, dixit quod nec per horam se-
 curum non esset manere sub illis; quem objurgare
 cœpit magister quasi metum superfluum intentantem
 canonicis, trabes quasdam ostendens a turre ad
 turrem protendentes quæ totam eorum machinam
 ne rueret continebant. Qui cum instantius quære-
 retur de securitate habenda, nihil nisi certum diceret,
 quasi quærentium importunitate devictus, dixit: Nihil
 omnino certum dicere valeo, ignorans quid parent
 tempora futura. Ad hæc verba quasi quodam mentis
 præsignio, in hoc fuit consona omnium sententia ut
 peracta processione quæ instabat, erat enim hora
 tertia in ecclesia B. Mariæ, quæ de appendiciis ec-
 clesiæ majoris exstitit missarum celebrarentur so-
 lemnia, quod factum est nihilominus more solito,
 quasi nihil timeretur omnes pulsabantur campanæ,
 quarum pulsationibus quantum de humana ratione
 fuerat non nisi fortis machina restitisset, sed dilata
 est ruina, ut et virtus divina quæ continere potuit,
 et benignitas quæ appareret voluit, in earum casu
 repentino evidentius apparet, omni tunc concus-
 sione cessante. Porro, loco divina exsequenti officia

sic translato, translati sunt et libri qui in usu quo-
 tidiano existunt omnibusque qui in armario turri
 meridionali supposito servabantur, ac si statim
 turres ruinam facere crederentur. Missarum solem-
 niis expletis jam convenerant canonici ad prandium,
 cum ecce repentino fragore turris meridionalis con-
 cussa corruit in oppositam sibi turrim, ejus basibus
 penitus a parte interiori comminutis prolapsa.

De duobus adolescentibus. Qualiter miraculose evaserunt.

In quo casu unum exstitit præcipuum dignumque
 relatu miraculum, quod adolescentes duo, novi ope-
 ris probitate illecti, prope turrim consistebant laben-
 tem, novam fabricam continentes. Quæ cum dehis-
 ceret in ruinam, dum pericula vitare cupiunt, magis
 periculo se supponunt, viam, quæ sub ipsa turri la-
 bente patebat, instantius relegentes. Sed dispensatio
 divina ruinam miraculo continuit quousque fugiendo
 vitæ propriæ consulerent in statu, et vix in loco
 stationis tuto quidem, sed adhuc suspecto constite-
 rant, quando turris cecidit supradicta. Exciti fragore
 populi, sit concursus, stabat adhuc et in solido sub-
 sistere videbatur turris aquiloni objecta, cum ecce
 vix interjectæ dimidiæ horæ spatio ad terram pro-
 cumbens totam molis suæ congeriem ei, quæ prius
 ceciderat, superjecit.

Qualiter Dominus clementer et miraculose ruinam distulit in horam opportunam.

In quo id divini constat fuisse miraculi, quod
 cum humanæ rationis irrefragabile esset argumen-
 tum, quod si ita de proximo turrium instaret ruina
 ad concussionem campanarum et strepitum, quibus
 juxta solemnitatis exigentiam plus solito nocte ac
 die vexatæ fuerant et concussæ, potius ruere de-
 buisset. Quod utique sine strage per maxima fieri
 nequivisset, virtus divina ruinam miraculose distu-
 lit ad tempus, horam providens opportunam, in qua,
 omnibus absentibus, magis sine læsione hominum et
 periculo fieri potuisset.

Quid pensandum fuerit in hac miseratione divina.

In quo et illud pensandum fuit quanta miseratione
 nos Dominus vocabat ad pœnitentiam, nolens mor-
 tem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat;
 qui de tanta mortis instantia nos licet indignos mise-
 ricorditer liberavit suo tamen servitio mancipatos;
 qui etiam campanas, de quibus nulli dubium vide-
 batur quin sub tantæ molis ruina communi deberent
 penitus et confringi, eadem miseratione servavit
 illas. In quo nihilominus liquidum fuit quantæ
 pietatis visceribus rationabilia complectatur, qui
 etiam insensatis rebus, sed divinis addictis usibus,
 benignitatis suæ viscera non negavit.

De crucifixo et altari confratriæ.

Prosequamur adhuc divinæ magnalia potestatis.
 Erant in navi ecclesiæ choro contigua altaria duo;
 dextrum sancti Thomæ martyris, quod et de Con-
 fratria dicebatur, eo quod pro confratribus ecclesiæ
 missa ibi quotidie celebretur; sinistrum vero sanctæ
 Crucis, quæ, etsi turribus a posteriori parte pene

contigua, in partem tamen anteriorem ecclesie amplius prominebant, erantque super illa pulpita duo, in quorum altero festivis diebus lectiones, in altero Evangelium legebatur. In eo pulpito, quod erat super altare sancte Crucis, erat crux quantitatis non parvæ veterem habens imaginem Crucifixi, mortem Domini exprimentem, quæ a posteriori parte pannum habebat sericum sibi prorsus contiguum et adhærentem, ita ut crucem tangeret undequaque hunc pannum ruina turris, cruce vel imagine penitus illibata, ita minutatim contrivit, quod vix ejus vestigia remanerent, altari nihilominus supposito, et in anteriorem partem ecclesie prominentiori, ut dictum est, adeo comminuto, ut nullæ ejus partes sibi invicem cohærent, pulpito superiori integro remanente. Contra altare confratriæ, de quo superius diximus, quod erat turri meridionali conterminum, nec minus ei suspecta videbatur ruina, incolume remansit et integrum, pulpito quod erat desuper dissipato pro parte.

Quid pensandum in hoc miraculo.

Qua in re pensandum fuit Dominum miraculose ad excitandam devotionem fidelium, et suæ passionis effigiem et locum ubi pro confratribus specialiter, divina quotidie celebrantur mysteria, cæteris dirutis, conservare. Quamvis in altare majus ruina provenerit, frontemque ejus et latera multo aggere repleverit, ei tamen fuit innoxia; excepto quod pannum sericum pretiosum quidem, quod ob diei solemnitate in fronte ei fuerat antepositum dissipavit penitus et dirupit, capsæ quæ erant altari suppositæ, sanctorum pignora continentes, permanserunt prorsus intactæ.

De miraculo libri in quo legebatur ad Primam.

Liber in quo legebatur ad Primam sanctorum Patrum regulam et catalogum sanctorum continens, et quidam alii libri ad missam necessarii, cum arca in qua reponebantur in medio chori, sub eadem ruina fuerunt oppressi. Arca fuit penitus comminuta, libri circiter mensum vel amplius fuerunt sub ruina imbris expositi, qui, tunc hiemali tempore, uberior profluebant. Tandem remoto aggere, inventa est arca minutatis contracta, et libri asseribus integris in nullo ruinae vel pluviarum sensisse dispendia, nisi quod parum erant pulveris aspersione fuscati; qui tamen levi excussione discessit. Quis in tanto miraculorum spectaculo non stupuit? quis se de tanta mortis septum voragine considerans non expavit? Quis divine virtutis magnalia quibus potuit laudibus non extulit? Quis pro tam manifesta Conditoris clementia in gratiarum actiones cum lacrymis non prorupit? Ad removendum aggerem sacerdotum dictæ plebis excitata fervebat devotio. De utraque vero turri supererat paries exterior ex ruina; is autem, qui de turri meridionali remanserat, fissuram fecerat et hiatum, qui semper instantem minabatur ruinam. Nihilominus tamen plebs devota, cæterive mercede conducti circa removen-

A dum aggerem desudabant; nec obstabat studiis ruinæ periculum imminens.

De miraculo ejus qui sustulit tunicam sub ruina.

Die quadam cum ad removendam aggeris congeriem in ea parte in qua fissus paries erat proclivior ad ruinam usque ad horam vespertinam instantius laborassent opusque serveret, pars illa parietis quæ lapsum minabatur cœpit repente dissolvi. Quo viso clamor oritur astantium, ut qui de subtus instabant operi, fugæ velocius consulere, quibus fugientibus, unus tunicam dimiserat, ad quam tollendam omnibus ut fugeret clamantibus, est reversus; suspensa est ruina, divina faciente virtute, quousque ille tunicam sustulisset. Quæ ingenti lapsa fragore, extrema ejus tangens vestis, sic innoxia cecidit super aliam ruinæ congeriem ut nihil omnino secum traheret in ruinam. O ineffabilis divine miserationis bonitas, quæ sic perituros ad pœnitentiam reservabat, et ad devotionem cunctorum animos informabat! Digressi sumus paululum, sed non abs re, quoniam cœpera Dei, juxta verbum Sapientis, præclarum est enarrare. Nunc ad stadium recurrentes ad ea, quæ restant, stylum revertamur.

Qualiter translatus est ad Ecclesiam Parisiensem.

Guillelmus igitur, de quo nobis sermo, cum in episcopatu Antissiodorensi, quem strenue rexerat, annum jam ageret quartum decimum, et post multos tam erga Herveum Nivernensem quam erga Petrum Autissiodorensis comites, necnon et contra dominum regem agones feliciter superatos posuisset omnia in tranquillo, complacuit in eo domino ne ignavo torperet otio per quietem, ipsumque vacanti Parisiensi Ecclesie, quæ suo apud Damietam defungente pastore, Petro videlicet, per eligendi scissuram aliquandiu laboraverat, tandem præfecit renitentem utique et invitum, et apud summum pontificem Honorium supplicentem, quem propter hoc personaliter, ne cogere, adierat non sine magno corporis periculo, imminentibus jam æstivis fervoribus circa nativitatem beati Joannis, qui sibi, utpote attenuato et cholericis, et qui a calore facillime pateretur, nimis contrarii existebant. Apud quem tamen non profecit quin compelleretur Parisios transmigrare, ut ibi præesset ea sollicitudine ac vigilantia quam ipsum in Antissiodorensi episcopatu habuisse constabat.

In quo statu dimiserit episcopatum Antissiodorensis in discessu suo.

Porro discessurus Parisios, episcopatum Antissiodorensis in temporalibus ampliatum, abundantem utique, et plenum, absque debitorum onere, factis melioribus ejus conditionibus tum quoad regalia, ut præmisimus, tum quoad alia quamplurima, dereliquit; episcopalia domicilia omnia culcitris, feno, variis utensilibus et suppellectili, torcularibus etiam, vasis vinariis non paucis, ubi necesse erat, doliis scilicet et cuppis capacitatis immensæ abundanter

referta. Capellas insuper singulas libris, calicibus et vestimentis plene dimisit ornatas.

De his quæ reliquit ecclesiæ in recessu.

Indumenta episcopalia quæ ad usum præcipuarum solemnitatum specialiter reservabat, mitram pretiosissimam auro gemmisque non paucis ornata, quæ margaritæ, sive perlæ usitata locutione vocantur; pelves duas argenteas, et insuper deauratas, circiter octo marcarum in pondere, opere mirifico decoratas, cophinos miræ pulchritudinis et ornatus, aliaque hujusmodi in usus sacros necessaria ecclesiæ, unde transferebatur, reliquit; et quod omni thesauro pretiosius est, cum quibusdam aliis sanctorum pignoribus, digitum beati Protomartyris visibilem cum vase argenteo miri decoris, quod a Constantinopoli fuit allatum, crucemque auream permodicam quam quædam procul dubio ligni Dominicæ crucis particula visibiliter in auro conclusa, super aurum et topazion efficit pretiosam.

De domibus suis, de porta pendenti, et cruce et calice aureo.

Capitulo domos nobiles, quas habebat portæ pendenti contiguas cum pertinentiis suis, et vineam, quam totam de novo replantaverat in territorio sancti Gervasii, eidem annexam domui, eadem liberalitate concessit, ut qui ea tenuerit in anniversario suo canonicis et clericis de choro centum solidos annuatim exsolvere teneatur. Dedit præterea illas novem marcas auri ad crucem et calicem faciendum, de quibus fecimus superius mentionem.

De his quæ reliquit successori suo episcopo Antissiodorensi.

Successori suo in omnibus domiciliis episcopali- bus fenum in abundantia, domosque utensilibus ac supellectili, quemadmodum prælibavimus, diversa munitas, vinumque illius anni in universo et partem talliarum non modicam dereliquit.

De his quæ contulit ad fabricam ecclesiæ Antissiodorensi in recessu suo per totum annum.

Ad fabricam ecclesiæ partem assignavit aliquam talliarum in cujus impendia singulis hebdomadis centum solidos dedit ad minus per annum integrum post discessum. Sed quid latius in talibus immoramur, et tendimus in longam membranas, dum singula conamur vel breviter delibare; in summa dicere possumus: nudam pastore ecclesiam fere nudus reliquit.

Quod noluit præjudicare capitulo, ut cum ejus consilio fieret electio successoris Antissiodorensis.

Illud quoque non arbitramur prætereunter silendum, quod cum sedem apostolicam personaliter adiisset pro obtinenda licentia ut in Antissiodorensi Ecclesia remaneret, nec ad aliam transferretur, et non profecisset supplicando, respuit profecto quod ei Romana concedere volebat auctoritas, videlicet cum ejus consilio in Antissiodorensi ecclesia fieret electio successoris, nolens ut capi-

tulum libertate eligendi absoluta in aliquo privaretur.

Quanti fuerit dispendii ecclesiæ et civitati Antissiodorensi ipsum discessisse, et quæ mala contigerunt ecclesiæ post ejus discessum.

Quantum autem ipso discedente amiserit non solum ecclesia, sed et civitas universa, patuit in discessu; nam et civitatem et ecclesiam inveierunt mala multa, tanquam sui liberatorem Othoniel videlicet amisissent. Comes enim Herveus, vir quidem oppressor hominum, et crudelitate formidabilis, qui in ipso episcopatu Antissiodorensi præsidente et ipsi in facie resistente, aspirans frequenter ad hujusmodi non profecerat, ipso adhuc in Romano itinere laborante, cum de ejus translatione certissime per nuntios cognovisset, vi armata civitatem Antissiodorensis non audentibus resistere civibus occupavit, et in suam ditionem redegit, cum de morte comitis Petri qui in captione a Comaceno in partibus Græciæ, ut prædiximus, tenebatur, nihil adhuc pro certo constaret. Qui, cum proficisci deberet Constantinopolim, episcopo recommendaverat civitatem, cujus Hervei ingressus tanto omnibus erat suspectior, quanto ille atrocior habebatur.

Is, post discessum Willelmi prædicti, in unum hominem episcopatus, qui Antissiodoro ad villam episcopalem Giacum, videlicet cum multis aliis qui tempore ejusdem Willelmi illo demigraverant, transierat ad manendum, suæ primordiæ tyrannidis exercuit; quem clanculo captum et abductum tandem restituit. Sed ipsa nocte qua redditus fuit, apud Giacum permanere non est ausus, sed Antissiodorum sub justitia comitis est reversus. Ad cujus exemplum cæteri, qui apud Giacum sub episcopo transierant, Antissiodorum redierunt, licet cives metu comitis diffugerent de civitate eadem; hominem quemdam capituli clam abductum similiter clam emunxit qui restitutus ab eo nunquam palam de sua emunctione etiam juramento astrictus ausus est confiteri. Multa fecit et alia hujusmodi opportunitatem nactus ecclesiæ, quæ discedenti Willelmo Parisios in suæ virtutis robore solida non manebat, eodem quoque tempore non solum ab eo, quoniam post modicum migravit a corpore; verum a circumjacentibus multa passa est ecclesia, subtracta sibi velut columna, quæ totum continebat ædificium, episcopo suprædicto. Nam Regnaudus Rungefer, miles non magnæ quidem potentiæ, dissimulantibus principibus, qui habebant tueri ecclesiam, successorem ipsius Henricum, magnæ quidem benignitatis et simplicitatis virum, atrocius infestavit. Qui proprium ejus clericum custodem utique domorum episcopaliū de Varziaco capiens et inhoneste pertractans, diu in captione detentum, homines quoque prædasque terræ episcopalis abducens, castrum ipsum Varziacum videlicet violenter effregit, et damnificavit episcopatum in quingentis libris, et amplius factus audacior ad inermes, nemine defendente.

Eadem tempestate miles quidam Gregorius, et

cujus pater in genere suo primus de ignobili cingulum acceperat militare, Petrus scilicet de Brullato, decanum cepit Ecclesiæ, et ultra Ararim, in Bufresiam videlicet extra regni fines usque ad... productum diu tenuit carcerali custodiæ mancipatum. Quidam etiam malefici de nocte armati claustrum, et ecclesiæ immunitate effracta, canonicos et clericos qui ad matutinale officium convenerant, per Ecclesiam eductis gladiis fugaverunt, unum ex eis quem vulneraverunt, altero equorum pedibus conculcato, ipsam sanguine profanantes, nec minus equorum fimo fœdantes, nec dabatur miseris requies, cum vel a nobilibus viris Drogone de Meloto, Stephano de Basso, domino de Arseio, aliis nihilominus militibus sive armigeris circumquaque quos aut privata malitia, aut præsumptuosa temeritas, aut avara paupertas excitabat, non solum ad prædas, imo etiam plerumque ad cædes, oppressiones fierent hominum ecclesiæ, aut irruptiones villarum, et non erat auxiliator.

De his quæ gessit in episcopatu Parisiensi.

Nunc de his quæ gessit Parisiis Guillelmus prædictus, pauca, quæ nobis occurrunt de multis, breviter perstringamus. Eadem longanimitate et constantia, qua frater ejus Manasses Aurelianensis episcopus, de quo prædiximus, adversus regem regalesque ministros ecclesiæ jura prosequens, controversias quæ usque tunc metu regio per episcoporum dissimulationem remanserant indecisæ, tum quod jus quoddam quod ecclesia in castellum regis de parvo ponte scilicet habere debebat, tum super halis apud campellos a domino rege factis, tum super justitia et mensuris de territorio quodam apud sanctum Victorem, quod feodum clausum Brunelli dicitur, ad concordem concordantiam per compositionem redegit. Cujus obtentu, rex Philippus, qui tunc agebat in sceptris, redditus annuales viginti librarum Parisiensis monetæ episcopo ejusque successoribus et centum solidos capitulo in perpetuum assignavit, sicigitur procurante jura regni ac sacerdotii distincta per compositionem initam regali et episcopali instrumento, et capituli etiam inde confecto, ut super præteritis usque ad illum diem non possit iterum controversia suboriri quorumdam scholarium sicariorum, qui de nocte incedentes armati raptus, adulteria committentes, et furta, et cædes plerumque, vel flagitia, pacemque non solum scholarium et securitatem, sed et civium ipsorum turbant, sic exterminavit de villa, ut quosdam quasi hujusmodi præcipuos sicariorum in carcerem præcipuum retruserit, quosdam exterminaverit, pacemque ac securitatem toti a talibus reddiderit civitati. Cui non solum noctes, sed et dies ipsi valde erant suspecti. Multa gessit in episcopatu præclara ac perpetua digna memoria, quæ vel vobis ignota relinquimus, vel propter legendi fastidium subticemus. Nunc de beato ejus exitu, quoad nostram pervenit notitiam, disseramus.

De beato ejus exitu.

Is, cum Parisiensi cathedræ tribus annis et fere dimidio bene et laudabiliter præfuisset, et tranquilla omnia fere, excepta causa scholarium, qui jurisdictioni ecclesiæ suæ et cancellarii in quibusdam se emancipare volebant, quædam sibimetipsis auctoritate propria statuta condentes, ac sibi jus condendi hujusmodi in præjudicium episcopi et cancellarii, ut credebat episcopus, attribuere laborantes, chronica tandem quartanæ fractus valetudine, ex quo frater suus Manasses sæpe dictus de hac vita migraverat, demum cum jam convalescere videretur de quartana febre correptus continua, licet lenta, domui suæ disposuit, veluti illa ægitudine consummandus, vocatisque pridie quam defungeretur majoribus de capitulo suo apud sanctum Clodoaldum villam episcopalem, ubi decumbebat infirmus, virisque religiosus, abbate videlicet sancti Victoris domino Radulpho de Hospitali, sociisque astantibus, mortis suæ diem prædixit, et apud Pontiniacum locum Cisterciensis ordinis, ut ad majores suos, qui ibi tanquam loci fundatores dormiunt, se tumulari præcepit, ac sequenti de divinis omnes qui aderant informans et eloquiis, sequentium orationibus recommendans, canonicos etiam præsentis Ecclesiæ Parisiensis sedulo ad concordem electionem exhortans, colloquendo, inter manus religiosorum extremum emisit spiritum, ut de die mortis suæ prædicentis veritas probaretur, sicque apud Pontiniacum, prout præceperat, deportatus et tumulatus in capella B. Thomæ martyris ante principale altare beato in Domino sine quievit. Mortuus est autem in festo B. Clementis apud sanctum Clodoaldum, de quo jam supra diximus, anno Domini millesimo ducentesimo vicesimo tertio, regnante Ludovico circa initia regni sui. Sedit vero in episcopatu Antissiodorensi circiter tredecim annos et dimidium, Parisiis vero circiter tres annos et dimidium fere sub Romanis pontificibus Innocentio III et Honorio III, regnantibus in Francia Philippo et Ludovico, de quo superius fecimus mentionem. Explicit de Guillelmo.

CAP. LX. De Henrico qui fuit oriundus de pago qui dicitur Villanova, in Parisiensi diocesi.

Huic successit Henricus de pago qui Villanova dicitur, in Parisiensi diocesi oriundus, qui prius cantor Antissiodorensis ecclesiæ. Postea, per illam electionis formam, quæ a jure compromissio dicitur, pontificalem cathedram adeptus est. Quem medio creta genere nec inflavit nobilitas, nec vilitas abjecit; in quo licet virtus mansuetudinis a plerisque diceretur modum excedere, jura tamen episcopatus rigore justitiæ sic illæsa servavit, ut tyranni, qui ea sibi usurpari consueverant, ea compellorentur restituere, et a suæ tyrannidis violentia cessare. Iste est qui munitionem castro, quod Varziacum dicitur, præjudicialem a viro potente, nobili, atque ecclesiæ Antissiodorensi inimico, Galchero de Puigniaco, acerrimo persecutore, in loco, cui Becherellum voca-

bulum ost, ædificatam fecit destrui, et non sine sui et suorum grandi periculo funditus everti. Cujus temporibus panis unicus servitoribus beati protomartyris distribuebatur, sed ipse de propriis facultatibus, secundum addidit; insuper et mille libras Parisienses ecclesiæ in extremo contulit testamento. Hic ecclesiam beati Protomartyris donariis ampliavit, corda canonicorum in suum favorem mansuetudine inclinavit, inimicos Ecclesiæ ad concordiam reduxit; et post cursum vitæ præsentis, in pace in idipsum dormivit et requievit (*Psal. ix, 9*). Hic in loco qui Palcher Redditus dicitur, morbos quinantiæ labores præsentis militiæ consummavit, dormivitque cum patribus suis senex et plenus dierum. Qui in ecclesia B. Protomartyris sepultus beatam expectat sanctorum resurrectionem, bravium, ad quod cucurrerat ut comprehenderet, percepturus. Sedit annis tredecim mensibus quatuor.

CAP. LXI. De Bernardo de Soiliaco.

Supradictis Patribus Bernardus de Soiliaco, vir eximie sanctitatis, successit; qui et multos prædecessorum sancta simplicitate et simplici sanctitate præcessit. Qui cum generis nobilitate polleret, morum tamen præcellens nobilitas sic eam pallio humilitatis obtexit ut secundum Apostolum non alta saperet, sed humilibus consentiret (*Rom. xii, 16*). Cujus veneranda canities, vultus serenitas, verecundus aspectus, ordinatus incessus, sermonis modestia, casta conversatio, mensæ frugalitas, argumenta virtutis interius redundantis efficacissima ministrabant. Et quia lucerna sub modio abscondi non debuit, sed super candelabrum poni, ut ingredientibus domum lumen refunderet (*Matth. v, 13*), primo a supradicto venerabili Patre Hugone de Noctis Antissiodorensis antistite præbendale beneficium in Antissiodorensis ecclesia consecutus est, ubi sacerdos effectus adeo se divinis officiis mancipavit, quod sicut ipsi propriis oculis vidimus, diu noctuque vix unica hora præterit, quæ non per ejus labia devote transiret, excepto quod festivis diebus populis ad ejus sermones mancantibus sacræ fluentia doctrinæ devotissime atque copiosissime infuebat, ut stigmata Domini jugiter in suo corpore portaret (*Gal. vi, 17*); jejniis et orationibus insistebat, cilicio semper intrinsecus inhærente. Cæterum, ut hic non manentem civitatem habere, sed futuram inquirere demonstraret, et cum Apostolo experiretur pericula fluminum et latronum, cæterorumque duodecim incommodorum, quæ Apostolus ad Corinthios loquens se expertum fuisse commemorat (*II Cor. xi, 26, 27*). Hierosolymam petiit, ubi tanta lucerna abscondi non potuit, imo sanctitatis ejus in illis partibus adeo radii effulserunt, ut in Nazarenum archiepiscopum eligeretur, et cunctis aliis etiam sanctitate præclaris præferretur. Sed sublimitatem parvipendens humilitas in se conversa, plus elegit modicitatem servare quam in sublimitatis periculis pendere.

Itaque reversus ad propria et seipso semper melior effectus in Antissiodorensis archidiaconatum promotus est, ubi tanta sollicitudine animas

curandas suscepit, quod attendens de pascendis agnis et ovibus ter Petro repetitum mandatum (*Joan. xxi, 16, 17*) pavit eas doctrina, exemplo atque subsidio temporali, quibus jugiter insistens die noctuque, æstu urebatur et gelu, fugiebatque somnus ab oculis ejus. Igitur Heinrico tunc temporis Ecclesiæ Antissiodorensis antistite viam universæ carnis ingresso, et ad providendum ecclesiæ de pastore invocata Spiritus sancti gratia electoribus congregatis, mirares accidit, et nostris temporibus in Gallicanis Ecclesiis inaudita; nam multitudinis electorum adeo cor unum et anima fuit, ut omnes uno spiritu clamarent archidiaconum debere præfici quem Dominus prærogativa donaverat sanctitatis. Cunctorum igitur in ipsum concurrentibus volis, invitatus rapitur, repugnans trahitur, nolensque cogitur consentire. A tempore autem illo, quo in episcopum consecratus est, carnem suam tanta austeritate damnavit, quod feriis secunda, quarta, sexta, et septima escis quadragesimalibus ejus jejunia solverentur, nisi forte labor aut infirmitas aliquid lautius indulgeret. Tanta vero ad Christi pauperes erat ejus affectio, ut secundum doctrinam Tobie, quo modo potuit, semper fuit misertus (*Tob. iv, 8*). Cum enim ei adfuit multum abundanter tribuit; cum autem modicum, et illud misericorditer studuit impertiri. Nos enim ipsi experimento frequenter didicimus quod sibi mensæque suæ sodalibus frequenter substraxit, unde pauperum esuries levaretur. Ipso audiente atque patienter sustinente murmurabant servientes, murmurabant et socii pro deliciarum defectu, et mensæ divitis parcitate, sed illæsa conscientia erga divites parcitati insistens, minus grave sustinuit ab eis de avaritia notari quam in judicio pauperum querimonias sustinere, nisi eis secundum doctrinam Evangelicam, quod superest, in elemosynam contulisset (*Luc. xi, 41*). Adeo etiam vana mundi gloria ei exstitit odiosa, quod, sicut a fide dignis pauperibus plene perpendimus illis quibus largiebatur elemosynas, ne cui dicerent, inhibebat.

Ecclesiam vero beati Protomartyris tanta favore prosecutus est, quod eam luminaribus atque omnium ornamentorum genere ampliavit; insuper auxit et redditus canonicis et clericis horis matutinalibus dividendos. Cæterum sic viæ ejus Deo placuerunt, quod inimicos ejus ad tantam pacem reduxit, ut profiterentur tyranni, qui prædecessorum ejus temporibus terram episcopatus invaserant, frequenter se ideo ab invasionibus cessare, ne se ipsum offenderent, Deus in ipsos continuo visibiliter vindicaret. Cujus fama sicut odor agri pleni cui benedixit Dominus, ad aures illustrissimi regis Franciæ Ludovici adeo spiraverat, ut præ cæteris prælatis ipsum familiarem haberet et simplicitati ejus dulciter arrideret, et cujus negotia propensius expediri imperaret. Verum cum eum gravius solito infestare cœpissent senectutis incommoda, e jugis tibiæ infirmitas, quæ a medicis malum mortuum nuncupatur, cum affligeret, timens ne cum istis oneribus

episcopatus onera sufficienter ferre non posset, licet sicut ex ipsius regis ore frequenter audivimus, Rex eidem promitteret quod episcopatus jura tanquam propria tueretur, nihilominus ab Innocentio Romanæ sedis antistite instanter petiit, et cum difficultate magna obtinuit ut ab eo, quo ecclesiæ Antissiodorensi astrictus fuerat, vinculo solveretur. Quo facto omnis temporalium sollicitudo abjicitur, et totum spiritum in seipsum reflectens, solius conscientiæ curam gessit. Cujus quies sola contemplatio, cujus confabulatio jugis oratio, et cum viris religione famosis, continuus de sancta conversatione tractatus. Quid plura? prædictæ infirmitatis atque senectutis incommodis febris adjicitur; prosternitur corpus in lectulum; offerunt medici naturæ contra morbos remedia, quibus raro et paucis ulitur, et his solis quibus eum uti Fratres prædicatores et minores, qui assistebant eidem, cum magna violentia compulerunt.

Tandem cum post prolixum cum supradictis Fratribus de sancta religione tractatum aliquantulum pausasset, ut eum crederent astantes dormire, pretiosam resolutus est in mortem; ea serenitate Deo spiritum reddidit, ut omnibus membris quietus, vultu sereno nullius omnino doloris insignia in extremo mortis articulo indicaret, et qui in infirmitate spoliari renuerat, mortuus spoliatur; amovetur hærens carni cilicium, quod tanta pediculorum ac vermium scatebat copia, ut horrorem aspectui et fetorem olfactui inferret immensum, cujus caro vermibus corrosa ossium per loca nudum præbebat aspectum. Igitur pontificalibus gleba sancta induitur, feretroque imponitur, atque a loco, qui pulcher Reditus dicitur ubi mortem perdiderat et vitam invenerat, ad ecclesiam Antissiodorensis ubi sepulturam elegerat, defertur. Occurrit ei devotus civitatis clerus cum populo; ruit in occursum ejus turba indiscretæ ætatis et sexus, et certatim feretrum tangere cupiunt. Se prærogativa quadam cæteris præferrebant qui manu feretrum tetigissent, vel sericis quibus tegebatur osculum dedissent. Divinis igitur celebratis exsequiis canonici et clerici ad ipsum concurrunt, et quotquot contigit præintrare, sacræ glebæ pedes manus aut faciem osculantur, nec ideo ut in funeribus cæteris moris est, Deo et sanctis angelis animam recommendant, sed precibus devotis flagitant, ut apud divinam, cui devote servivit, clementiam, eis ipsius merita suffragentur. Dormivit autem cum patribus suis prædictus Pater anno Domini 1244, mense Januar., die 6 mensis. Sedit annis novem.

Præsul Bernardus mala semper ad omnia tardus,
Sic vivens domuit cum carne et dæmone mundum
Quod moriens meruit Christo se reddere mundum.
Anno milleno bis centeno quadrageno
Quarto sanctorum migravit luce magorum.

CAP. LXII. — *De Reginaldo de Siligniaco.*

Huic successit Reginaldus de Siligniaco, prius

ecclesiæ Antissiodorensis decanus, postea per illam electionis formam, quæ a jure scrutinium nuncupatur, in episcopum promotus; vir quidem corporis statura procerus, candidus et rubicundus, et pulchritudine corporali electus ex millibus, cui generis nobilitate sublimi secundum exigentiam nobilitatis generis datum est cor sublime et nobile. Nam clericorum nobilium, necnon et militum frequentiam diligebat, et larga manu, prout nobilitatem ejus decebat, eis exenia erogabat. Hic ecclesiæ Antissiodorensi se magna pollicebatur facturum, sed ejus felicitati fati invidentibus, sicut flos feni cito decor ejus emarcuit, et ejus gloriam succidit Dominus, dum adhuc ordiretur (*Isai. xxxviii, 12*): ab ipso enim suæ promotionis die adeo gravis eum afflixit infirmitas, ut nec ecclesiæ suæ liceret eum vacare utilitatibus, sed eis solis de medicorum consilio dare operam oportebat, quibus ejus infirmitas levaretur. Dormivit autem et appositus est ad patres suos in cœnobio de Rupibus Antissiodorensis diocesis honorifice sepultus, ubi suam elegerat sepulturam. Sedit anno 1, mensibus 11, diebus 16.

CAP. LXIII. — *Acta domini Guidonis de Melloto episcopi Antissiodorensis.*

Recolendæ memoriæ successit episcopus Guido de Melloto, cujus gesta tanto sedulioribus sibi vindicant auditorem, quanto altiora et actu nobiliora fuisse noscuntur. Fuit enim de diocesi Antissiodorensis ex utroque parente generoso sanguine procreatus. Pater ejus fuit Guillelmus de Melloto, miles dominus castri sancti hujus Prisci hujus diocesis, vir totius curialitatis et largitatis amator, mensæ propriæ communicator hilaris, pauperum nobilium sustentator, qui etiam, sicut fertur, acquisito cognomine ex rei consonantia et quadam proprietate boni, a plerisque Pacisbajulus vocatur. Nam quoties inter aliquos confines suos discordiam exortam cognoverat, toto nisu ad pacis reformationem intendens, laborem interponere non cessabat, donec discordes, si posset, ad concordiam revocasset. Mater ejus de prosapia dominorum montis sancti Joannis traxit originem et antiquæ nobilitatis stemmate fuit non inferior viro suo.

Horum itaque natus præsul, de quo loquimur, a pueritia ludo litterarum traditus sic profecit, quod primo in fundamento grammaticæ radicatus, liberalium artium fuit auditor proficiuus, ac deinde utriusque juris canonici videlicet et civilis acquisita notitia, sacræ Paginæ postmodum, quoties licuit, diligens exstitit revolutor. Sed ejus propositum in hac parte negotiorum ecclesiasticorum occupatio frequentius impedivit, in adolescentia quippe moribus et dogmatibus se exornans spretis lasciviis, membris incultis, et incomptis crinibus, compositione corporis, sicut mos est nobilium juvenum, non vacabat. Quamobrem patri minus charus inter liberos habebatur; sed Altissimi dispositio, qui sibi eum reservabat futurum antistitem, decultum ejus adeo processu temporis exornavit, quod filius

sapiens patris gloria, mutato nomine filii a patre, A pater et dominus habitus est, et quasi incurvati sunt coram eo filii matris suæ. Erat enim vir statura procerus, corpore bene compositus, corde magnanimus, ecclesiasticæ rei augmentator industrius, providus dispensator publicæ utilitatis, et plebis tutor indefessus, in sermone modestus, in oratione devotus, in altari angelicus, cujus cantus melodice reboans, velut tuba sonora, replebat aulam Dei, et spiritibus dulcisonis animos audientium delectabat. Nec minor consilio in conciliis et collegiis prælatorum corporali venustate cæteris præeminens, venerando gestu et imperioso quodammodo prædominari videbatur aspectu; si quid autem incumbere judiciali disceptandum examine coram ipso, seu aliud ordinandum, persuasionibus et rationibus facilem ac sedulum præbebat auditum, et audita dijudicante B revolvens animo, libransque omnia, nihil ex præcipiti faciebat.

Unde hunc ab ipsis discretionis suæ primordiis morem contraxerat, ut agenda sua tanta deliberationis fornace decoqueret, multis sibi hæc ascribentibus lenitati, quod interdum, sed raro, dispendioso peragi contingebat exitu quæ maturato compendio potuerant expediri, et licet esset in negotiis et rebus prospere gerendis sollicitus, vix tamen unquam sæcularium occupationum frequentia tanta fuit, cui divinum obsequium hora debita non præferret. Erat siquidem illi quasi moris innati justitiæ exercere rigorem, bene meritos renuntiare, maleficos punire, ita quod quandoque non ex typho malitiæ, sed ex zelo justitiæ virgæ mansuetudinem aliquantulum excedebat, oppressis compati, supplicibus parcere, humiles exaltare, superbos deprimere et debellare rebelles: et hac fuit insuper a Domino felicitate donatus, quod in omnibus quæ pro honore Dei et juribus ecclesiarum suarum aggressus est semper victoriam dedit illi Dominus, et ejus opera cum gratia et favore direxit.

Qualiter cives Viridunenses expugnavit.

Anno ætatis suæ tricesimo secundo, vel circa, vocatus per electionem canonicam ad regimen Ecclesiæ Viridunensis, quanquam de ipsius gremio non esset, et in episcopum consecratus, retento nihilominus ex dispensatione decanatu Antissiodorensis ecclesiæ quem prius obtinebat, intellexit quod omnimoda jurisdictio, spiritalis videlicet et temporalis, C civitatis et civium Viridunensium ad episcopum pertinebat, et quod prædecessores Viridunenses episcopi, longe retroactis temporibus, eam diu pacifice possederant pleno jure, sed per incuriam, aut impotentiam quorundam, qui immediate præfuerant, pontificum, cives astuti jurisditionem civitatis temporalem et jura episcopalia in multis usurpaverant, nec non majores et scabios creaverant, per quos eadem civitas iis temporibus regebatur. Imposuerant quoque publicas exactiones et pedagia, ex quibus se rempublicam gubernare murosque et mœnia civitatis fortificare dicebant. Quibus ad suam præ-

sentiam evocatis, ipse ut erat prudens animo secundum doctrinam evangelicam, primo per seipsum in blandis sermonibus et dulcibus inductivis ipsos et charitative monuit et rogavit, et postmodum per alios magnos et sapientes diligenter interpellari fecit, quantenus jurisdictionem ecclesiæ taliter usurpatam et jura episcopalia quæ subtraxerant, ecclesiæ restituerent, et præsumendis similibus abstererent. Quod surdis auribus obaudientes efficere recusarunt, prætendentes sub ficta verborum suavitate, sicut moris est patriæ, excusationes multiplices in peccatis. Deinde via regia compulsus procedere ipsos canonicè præmonitos et superbo oculo parere monitis recusantes excommunicationis mucrone percussit, quam sicut juris erat adeo aggravatam ut in personas ecclesiasticæ censuræ nervus progressibilis ultra non esset, sustinentes animis obstinatis et ex correctione pertinaciores effecti, ibant ab obice leviores; videns autem nequitiam ipsorum in quibus ab antiquis progenitoribus usura et dolus viguerant et vigeabant, prævia deliberatione cum solemnè processione clerici totius civitatis villam exiens et corpus Christi faciens extra ferri, civitatem ipsam et homines generali supposuit interdicto, dimissis ibidem sacerdotibus aliquot tantummodo ad pœnitentias morientium et baptismum parvulorum, et suspicans quod contra ipsum libenter sinisterum aliquod molirentur, si possent, sese in castra et munitiones episcopatus recepit; ipsi autem ex his indignatissime provocati, spiritu rebellionis assumpto, cœperunt non recte cogitare qualiter injuste justum possent opprimere. Sicque factum est quod die quadam communi definitione inter se habita et edicto publice proclamato exierunt civitatem armati in fragore nimio et tumultu pompatico omnes a juvene usque ad senem armorum gestabiles, et debellare valentes cum militibus conductitiis numero quasi duodecies mille æstimabiles ad terram episcopatus vastandam, inter quos, ut fertur, quidam ducatorum et major eorum in vituperium pontificalis honoris mitram episcopalem galæ suprapositam deferebat.

Eadem vero die episcopus cum quibusdam suis armatis exierat Charniacum castrum ad prædandum, ut creditur, animalia quæ cives extra civitatem immiserant depascenda; sed a longe prævisis hostibus sui generis comitiva quæ non procul aberat et pro qua mandaverat, convenisset ad illam, quibus congregatis numero paucis, videlicet trecentis æstimabiliter viris et non pluribus, ut creditur, militiæ tamen peritis et armorum industriis circumspectus episcopus habito brevi consilio cum eisdem occupato promontorio circumcludens adversarios belli indoctos et opposito soli suppositos et tam prudenter quam potenter cum suis irruens in eosdem omnipotenti Deo qui docuit manus suorum ad prælium causam suam tuente, non tam victorioso quam miraculose devicit eosdem ut erectum male verticem rebellantium in delictis suo fremitu con-

culcavit, quibusdam in fugam conversis, aliis gladio A corruentibus et cæteris captis ductis. Fuitque captorum numerus capientium multo major, in quo conflictu sacerdotalis ministerii et pontificalis modestiæ non oblitus lethaliter nullum læsit, sed animando et exhortando suos ad pugnam plus officio lingue quam ipsis manibus profecit ad pugnam, obtentaque victoria, ad castrum unde exierat cum gaudio regressus est. Paucis autem decursis diebus cives virga correctionis edocti, quos paulo ante mansuetudinis monita flectere nequiverant, pacem ceperunt inquirere et mediantibus bonis ad hanc concordie formam deventum est quod jurisdictione omnimoda temporali et juribus Ecclesiæ restitutis decies mille libras episcopo pro damnis et sumptibus exsolverent, seditque episcopus civitatem ex tunc in tranquillitate regens, cui tantum præfuit anno uno.

Qualiter ad Ecclesiam Antissiodorensis translatus domum Regnaudi Rongefer militis de montibus expugnavit.

Elapso deinde aliquanti temporis intervallo, bonæ memoriæ Regnaudo de Salbigniaco Antissiodorensi episcopo, rebus humanis exempto, ad Ecclesiam Antissiodorensis, in qua decanatum retinuerat, ut prædictum est, tam per electionem quam postulationem canonicam auctoritate apostolica interveniente cum lætitia magna populi et cleri translatus est, ubi qualiter rexit, quæve gesserit, satis operum suorum evidentia declaratur, de quibus aliqua brevi chirographo perstrigamus. In ejus siquidem novitate miles quidam Regnaudus nomine, dictus Rongeler, antiquum et depressum statum domus suæ de montibus prope Varziacum castrum episcopatus, sitæ in Castellania, domum castri latenter immutans et in forleritiam tentans erigere, muris eam novis et fortibus inter cætera lignea et vetera dictæ domus circumcingere clam incepit: quod in grave dispendium episcopatus et perpetuum villæ et hominum de Varziaco nocumentum posset successivis temporibus redundare, si cæptum opus pro desiderio consummasset; quippe cum locus ille de montibus de nativo situ pro majori parte difficilis et fortis existat, et miles ille vicinorum injuriosus et consuetus oppressor, villam et homines Varziaci jamjam pluries infestasset. Quo comperto memoratus episcopus præfato militi quasi nuntians novum opus injunxit eidem ut ab opere cæpto desisteret, et quidquid novi construxerat demoliri faceret, cum de consuetudine generali castrum aliud infra Castellaniam aliquam approbatam, invito superiore noviter extruere non liceret; sed miles obstinatus et omnia vilipendens, ab opere quod pararat nihilo magis conquievit. Episcopus autem animi roboratus constantia invocato brachio potestatis secularis, domum ipsam obsidens et paucis diebus expugnans, quidquid novæ et veteris inventit fortaritæ dirui facit penitus et subverti, sicut adhuc ruinosum structuræ vestigium cernentibus attestatur. Quamobrem miles nequam pluries vitæ episcopi latenter posuisse fertur insidias quas tamen

intrepidus et hoste multo potentior, si armorum præsidio vellet uti, opitulanti Deo caute semper evasit.

De facto Robini clerici Caprarii.

Contigit quod cum clericus quidam nomine Robinus Caprarii, de facto relegatus ad tempus ab Antissiodoro sub pœna capitali per laicam potestatem, inscio forte prælato tunc temporis existente, parentela Suavium de Antissiodori procurante, nec dum, ut dicitur, finito relegationis termino, Antissiodorum rediisset, per sæcularem iterum comprehensus justitiam ad instantiam eorundem Suavium fucarum suspendio publice traditus est, quanquam idem venerabilis Guido tunc præsidens Ecclesiæ Antissiod. ipsum prius tanquam clericum sibi restitui pluries cum instantia postulasset. Quam ecclesiæ injuriam ad audientiam felicis recordationis Innocentii papæ tertii tunc residentis Lugduni per appellationem delatam demum non sine multis et expensis succumbentibus adversariis ad honorem Dei sic ultus est, quod cum universali clero ac populo civitatem et suburbium processionaliter exiens, Lebino tunc præposito Antissiodorensis, Petro et Drocone Suavis fratribus et eorum complicitibus in braccis et camisia cum virgis in manibus, pedibus omnino nudis præviantibus, censura ecclesiastica coegit eosdem feretrum quoddam cum quadam imagine clericali supraposita a loco furcarum ipsarum usque ad cathedralis ecclesiam in præfato habitu publice deportare; ibique inissa pro defunctis ad eodem antistite celebrata, cadaver dicti defuncti jam ante diu in quodam scrinio reservatum juxta ecclesiam beatæ Mariæ in civitate more debito sepelivit, præfatis maleficus nihilominus pro tantæ temeritatis excessu, nec pro expensis immensa pecuniæ quantitate multatus non de qua trecentas libras eidem ecclesiæ beatæ Mariæ pro anima ipsius defuncti processu temporis erogavit.

Qualiter castra subscripta sibi tradi fecit.

Ad intelligentiam hujus particulæ supponendum est quod, sicut ex tenore chartæ beati Bernardi quondam Clarevallis abbatis perpendiculariter liquet, domus comitis Nivernensis et Antissiodorensis et munitiones castrorum quæ ipse dignoscitur tenere ab episcopo Antissiodorensi videlicet Castri novi, sancti Salvatoris, Conadæ, Malliaci et Betriaci tradi debent ipsi episcopo ad ejus beneplacitum, ita tamen quod eo decedente comiti vel ejus ministerialibus cum integritate restituantur; sed cum a longo retrolapsis temporibus prædecessores ipsius episcopi hoc jure non invenirentur usi fuisse, claræ memoriæ Mathildim tum comitissam ad hoc ecclesiastica censura coegit, quod prædictas munitiones et castra eidem tradidit ad suum beneplacitum detinenda, ipseque ea tenuit per tempus aliquod, et in eorum qualibet pernoctavit, suoque custodes in eis discedens reliquit, et ad ultimum præfata restituit comitissæ.

De moneta Antissiodorensi.

Similiter ad intelligentiam subscriptorum præsciendum est quod apud episcopos Antissiodorenses exstat littera inclytæ recordationis Philippi quondam regis Francorum, ex cujus serie inter cætera deprehenditur evidenter, quod si comes Nivernensis monetam novam cudi facere velit, eam debitæ legalitatis et ponderis in jam dicta littera comprehensi cudi faciet et personæ comitatus Nivernensis ecclesiasticæ eam quancumque voluerint, facient comprobari. Contigit autem quod nobilis vir Odo filius ducis Burgundiæ, qui ratione uxoris suæ in comitatum successerat, monetam novam Antissiodori facere cudi cepit, quam ministeriales ejus ipso in remotis agente, nondum tamen probatam a personis ecclesiasticis, sicut fieri debuit, quin potius insciis, exposuerunt publice cursualem, facientes generaliter proclamari sub multa gravissima ne quis monetam aliam mitteret vel reciperet præter illam, licet adhuc ejusdem monetæ raritas tanta esset quod pro decima parte non sufficeret usibus reip. et popularibus alimentis. Episcopus autem, capitulo et personis ecclesiasticis civitatis suæ convocatis in unum, ad eorum instantiam monuit ministeriales comitis ut quod super his attentaverat in pristinum statum reducerent et monetam ipsam exhiberent probandam, quod facere recusarunt. Episcopus autem habito cum eisdem personis ecclesiasticis concilio præsentiam recolendæ memoriæ Ludovici tunc regis Francorum viri Christianissimi cum litteris fide dignis factum attestantibus personaliter expetiit, cui rei damna, seriem et querelam patefaciens populari, oblinuit ab eodem monetæ fabricatores expelli et eam auctoritate regia per civitatem Antissiodorensensem publice declamari.

Qualiter compulit Templarios amovere campanam quam in domo sua de Monastello appenderant.

Illud etiam memoriali membrana conscribi dignum est, quod cum Templarii soliti suæ terminos excedere libertatis, et quod ab apostolico concessum est eis ad gratiam, convertere frequenter ad noxam, campanam quamdam in domo sua de Monastello appendissent in altum publiceque pulsarent ad convocandum populum pro divinis in eorum oratorio audiendis, necnon benedictionem quorundam nubentium temere solemnissassent ibidem cum hoc eis ex privilegiorum suorum largitione nequaquam liceret, eos canonicè monuit ut amoverent campanam et quod super benedictione hujusmodi nuptiali præsumpscrant, emendarent eidem, quod ipsis facere recusantibus, querela fuit ad audientiam reveren. patris Simonis Dei gratia tituli sanctæ Cæcilie presbyteri cardinalis fungentis tunc officio legationis in partibus Gallicanis perlata, eorum quo tanto vigore negotium prosecutus fuit, quod in jure prævalens obtinuit per legati sententiam condemnatis sibi Templariis amovere campanam, et quod de benedictione nubentium attentatum fuerat emendari. Regnante inclytæ recordationis Ludovico Dei gratia

A Francorum rege cum nautis instantibus regium emanasset præceptum amovere cuncta quæ per Icaunam fluvium impedimento esse poterant navibus transvehendis, exsecutores super hoc deputati alia et majora quam commissum sibi requireret ministerium, sicut in plerisque malis moris est, agere gloriantes, trabeculas duas in Bochetto subtus pontem Antissiodori, quod proprii juris et proprietatis est episcopatus, fundo fluminis infixerunt hinc inde flores lili ferreos in signum regalis domini earum summitatibus imponentes, quas statim audita re hujusmodi animosus vir fecit potenter erui et in domum episcopalem transferri. Sed propter hoc ad regis præsentiam procurantibus æmulis evocatus, proposuit coram eo quod cum regis ministeriales ipso minus requisito mittendo trabeculas in Bochetto quod proprii domini et juris episcopatus existebat, cum nec esset in eo penitus aliquid quod liberum navium transitum impediret, ultra fines mandati simbrias extendissent, eas juste eruerat: sicque factum est quod his et aliis perorationibus confusis et stupefactis adversariis liber victor abcessit.

De ædificiis quæ construxit.

Quantis autem ædificiorum additamentis loca domorum episcopalium decoravit silentio præterire dignum non est. Antissiodori namque juxta aulam episcopalem antiquam aliam geminam miræ venustatis aulam supra testudinem lapideam in qua vina consueverant reponi arce cæmentaria præpollentem erexit fenestralibus aperturis exstructis, sculptura spectabili vitreisque perlucidis illustratam, cui ad divini cultus honorem capellam geminam non inferioris structuræ, et cameram duplicem efficientes inferius et superius ipsam aulam cum jucundæ visionis turricula decenti situatas ordine conjunxit. Insuper cameram episcop. supra Prætelum veternam et jam senio collabentem quasi funditus reparavit et in elegantiozem reextulit speciem novitatis, rursus cum ab eodem Prætello usque ad prisonem per de subtus a parte Icaunæ pervius et facilis nulla vel prorsus inutili obsistente clausura ad domum episcopalem pateret ascensus, muris novis ac fortibus portelloque et propugnaculis operis sumptuosi visu pulcherrimis illum ambitum circumcinxit. Apud Ragenam prope Apoigniacum nobilis. episcopi habitaculum cujus ambitum Icauna fluvius a parte posteriori per latera circumcingit, in primis murum quemdam ab una parte fluvii ad alteram includentem continuam et planam terræ intercapedinem ab anteriore parte inter forteritiam et fossata construxit, primumque ibi ordinavit introitum, cui muro stabula ad equos pro ipsius muri longitudine constructa perinde intus adjunxit, deinde clausuram munitionis lateritiam ruinosam et pro parte collapsam, nec fere partem dimidiam ambitus accingentem, muris egregiis pro tantula parte lateritiis, quantum ruinosam potuit ministrare maceria et pro toto residuo lapideis propugnaculisque et turribus restituit undique circumseptis, juxta cujus introitum turrim quadra-

tam validissimam et prægrandem quam Portellum vocant, plura continentem mansionum interstitia ex muralibus spissæ latitudinis et latæ spissitudinis constructam crexit, intra septa prædictæ fortaritiæ aulam episcopalem antiquam quibusdam superadditis et aliis in melius transformatis in statum redegit solito pulchriorem. Duas quoque cameras, utramque geminam, prægrandes aulæ compares et confines, alteram videlicet nobilioris structuræ majori ex transverso posterioris pinnaculi cohærentem et vitellinis fenestriunculis refulgentem ex commendabili lapideo tabulatu construxit, antiquasque logias super Icaunam vetustate consumptas et ruinæ jam proximas ex integro reparatas in formam restituit venustæ pulchritudinis et pulcherrimæ venustatis. Ex alia vero parte appenditia necessaria ipsis muris munitionis affulta et ordine decenti constructa et locata. Apud Bellum Reditum, locum ex stagnorum confluentia piscibus copiosum et ex nemorum adjacentia temporis hiemalis algoribus levandis accommodum, domum quamdam depressam receptaculum episcoporum inglorium in aulam geminam placidæ venustatis, habitaculumque gratiosum produxit cum socia camera structuræ similis ad propriam episcoporum quietem. Excursum quoque unius stagnorum usque muros ipsius aulæ pertingentem per injectam terræ molem ingentem quasi aggere constituto remisit in interiorum aquarum profundius accrementum, et in hujus terræ massa conjuncta et planificata diversi generis plantatis arboribus, virgultum pro loci capacitate fecit amœnum. Insuper appendicia inter aulam et capellam hospitibus et familiæ necessaria logiasque magnæ habilitatis ab aula in capellam, et e converso ducentes, aliaque diverticula ædificiorum construxit ibidem et majoribus forte locis ampliasset ædium accrementis, sed quia situm ejus non multa gratificabat amœnitas variisque abundabat proventibus, ideo forsitan ipsum rariori nec mirum prosequeretur affectu. Apud Varziacum aulam episcopalem geminam prægrandem et plura continentem habitacula insuper incendio concremata magnis reædificavit sumptibus, et in structuram restituit clariorem, muros et propugnacula munitionis castri in suis cacuminibus pro majori parte dirupta vel collapsa egregie reparavit, appendiciaque placidæ mansionis et apertæ commoditatis extruxit muris ipsius munitionis affulta, apud villam Catuli prope Conadam locum in proprio ecclesiæ solo eminentem, quem Ligeris antecurrit, situs amœnitate conspicuum et diffundentem longe radios visionis elegit, cujus oblectamentis allectus receptaculum quoddam ad recreationem naturæ et levamen fatiscientis inquietudinis, sicut interdum expedit, inchoavit ibidem. Sed per principem sæcularem, videlicet ante dictum Odonem filium ducis Burgundiæ tunc comitem Nivernensem fuit ab opere cæpto prohibitus, cujus prohibitionem in curia regis adeo victrix constantia prosecutus fuit, quod demum in jure comite succumbente et regia declarante sententia, quod ab in-

cepto per comitem jure non poterat prohiberi, ex prohibentis resistentia provocatus cæptum opus in munitionem, aulam geminam et Capellam nobilitatis exquisitæ provexit habitationi regię congruentes, nativa rupe circumquaque excisa, quæ pro sua laudabili pulchritudine intuentium morantur oculos, intiendo delectant animos et habitatores jucunda reficiunt mansione. Rursus excisis in profundo subter aulam siccæ rupis visceribus cavas fecit ad vinorum custodiam quæ temporibus ebullientis ætatis et æstuantis leonis meri potum exhibent glaciam: extra fortaritiæ, sed tamen infra loci continentiam depressis muralibus circumclusam, stabula pro equis et grangiam capacitatis immensæ construxit, nec procul ab his extra propriam plantavit vineas ex plantis diversorum vinorum electis, quæ temulentam annis singulis afferunt ubertatem.

Qualiter profectus est in auxilium Caroli regis Siciliae.

Ea tempestate qua damnatæ memoriæ princeps nefandissimus paterni sceleris imitator Manfredus filius Frederici quondam imperatoris, regno Siciliae proprio Petri patrimonio et ducatu Capnæ occupatis, res ecclesiasticas damnabiliter tractabat, evertebat ecclesias, et fugabat prælatos. Vocato per summum pontificem viro magnifico Carolo, regis Franciæ filio, pro suscipiendo regno hujusmodi et liberando de manibus impii memorati, concessaque ab apostolico omnibus in ejus auxilium proficiscentibus peccatorum suorum indulgentia generali, zelo devotæ peregrinationis accensus Romam adiit in Caroli subsidium, apostolica tamen interveniente licentia profecturus. Ubi a sanctissimo patre Clemente IV, Romanæ Ecclesiæ tunc præside, et cardinalibus honorifice et gaudens receptus, commisso sibi in ipsa expeditione legationis officio, de mandato ejusdem summi pontificis in auxilium ejusdem Caroli in regem consecrati, cum eodem rege et ejus exercitu gressum direxit.

Cumque jam approximassent Beneventanam civitatem, ubi stabat adversarius cum Alemannorum multitudinæ bellicosa, jamjamque starent acies hinc inde paratæ congregari, ipse ut erat armis intus divinis præcinctus, et exterius indutus militaribus, stans super regis exercitum, salutaris exhortationis sermone præmisso pro ipsis animandis, ad pugnam elevata manu lorica, apostolica fretus auctoritate, omnes ab omnibus peccatis absolvit, evocationem illis promittens incunctanter ad patriam, si qui forte morientes pro viribus strenuis debellarent. Moxque ut prædicationis suæ exemplaris probaretur doctor non sequi, sed præcedere visus ad prælium. Tantum animositatis ardore corda videntium inflammavit, quod passim per hostes et gladios irruentes non aggredi, sed furere videbantur. In quo congressu modestiæ pontificalis non immemor, nunc acies erumpendo, nunc equos hostium gladio prosternendo, nunc clamando et animando gestu et linguæ redimebat officio, quod in personas

hos'ium attentare propter irregularitatis periculum forsitan expavebat, si fas sit credere quod vir, strenuus in justo bello et lethali conflictu, ferientibus manu mutua non repugnet. Denique Manfredo morte cadente in bello, suisque vel captis vel fugientibus, aut gladio peremptis, expleto victorioso certamine ac ipso rege totius Apuliæ regimen et dominium tranquillum adeptum, cum ipso aliquandiu commoratus, deinde vale dicto recedens apostolica revisis limina, ubi a papa et fratribus cum lætitia et veneratione susceptus, et aliquot diebus immorans, ac deinde cum apostolica benedictione recedens, iter suum, Domino prosperum faciente, ad propria regressus est. In cuius occursum civitatis suæ divitum et pauperum utriusque sexus turba ruit hilaris, et lætitia facta in populo plebs humilis patre restituto, drachmam perditam se reputat invenisse. Exsultat clerus ecclesiæ et cum processione solemniter ac divinarum laudum cantico pastorem excipiens vocibus altisonis gratias agit Deo.

De morte ejusdem.

Posthæc, cum trium annorum et duorum mensium vel circiter effluxissent curricula, ægritudine valida, videlicet fluxu ventris et febris incommoditate correptus accubuit quasi graviter elaborans, supremæ voluntati prudenter ordinavit elogium, in quo, servientibus sui pro meritorum exigentia condonatis, thesaurum de bonis ecclesiæ conquistum in communes erogationes, publica pauperum convocatione præmissa, non semel, sed pluries, aliisque piis modis distribui statuens, pauperibus religiosis, monasteriis suæ diocesis pro augendo numero servientium Deo in locis suis reliquit non modicas pecuniæ quantitates; ecclesiæ vero Antissiodorensi, sponsæ suæ, duo paria vestimentorum pontificalium pretiosissima, alterum candidum, et alterum purpureum, et Cambutam; legavit insuper sex denarios reddituales sub certo modo cuilibet canonico qui per diem in ecclesia horis canonicis continue interesset. Ad quod explendum villam de Lecheriis prope Clamiciacum cum pertinentiis suis et omnes conquestus fecerat circa domum de Brechia prope Antissiodorum, necnon villam de Floriaco Senonensis diocesis cum omnibus pertinentiis, quam adquisierat cum omnibus proventibus et emolumentis dictarum rerum legavit ecclesiæ memoratæ, et sumptibus suis res ipsas per executores suos facere amortizari, si quæ feudales erant, præcepit. Rursus festum beati Augustini duplex, et festum nativitatæ gloriosæ Virginis solemne fore perpetuo ibidem instituit, et ad hæc sufficientes redditus assignare præcepit. Item de divini cultus augmento devotam gerens sollicitudinem, sex in capella sancti Joannis Rotundi, juxta cathedralem ecclesiam, ad honorem Dei, et beatissimi præcursoris, et totidem in capella sancti Michaelis ex alio latere. Ecclesiæ cathedrali proxima, pro animæ suæ remedio, capellanias sacerdotales et perpetuas instituit, et fundavit de redditu quem adquisierat in portagio Trecensi ex donatione

A a claræ memoriæ consanguineo suo Theobaldo rege Navarræ, et comite Campaniæ, præcedentibus meritis sibi facta; et in domo Dei sita in claustro Antissiodorensi altare quoddam similiter instituit, et fundavit, et alias quamplures pias dispositiones edidit, quæ in ipsius extremæ suæ voluntatis serie plenius exprimuntur.

B Illud quoque planum et verum est quod ex quo decubuit quotidie horas canonicas, quandiu fuit loquendi possibilitas, devotus ita dixit aut saltem audivit, et magis de salute animæ quam corporis sanitate semper cogitans, paucos ad se permisit accedere, nisi qui vel in anima vel in corpore consulere possent ei. Cumque jam ex fluxus ingravescentis attenuato corpore, et membris quasi consumptis, accelerantis resolutionis suæ præsentiret instantiam, ut de convalescentia ulterius spes non esset, sororem, nepotes, neptes, et quotquot aderant consanguineos jussit excludi, ne forte per eorum præsentiam aliqua terrenæ seu carnalis affectionis meditati præstaretur occasio, quæ jactatum in Domino posset interrumpere cogitatum, retento secum tantummodo venerabili viro Erardo tunc decano Antissiodori charissimo nepote et successore suo, cui quæcunque de salute animæ suæ occurrebant, eidem confidenter injungebat agenda. Quanta vero detestatione arguebat se pompam sæculi dilexisse, quanta deprecatione vilipendebat seipsum, quantaque contritionem lacrymarum affluentia testabatur ab illis, qui interfuerunt, auditum est. Demum extrema delibutus unctione, fecit sibi Dominicæ crucis signum et beatæ Virginis imaginem anteponi, in quas vicissim suos deligens oculos, circumstantibus ei quibusdam fratribus de ordine Minorum, et pro ipso orantibus, quandiu perfecte vel semiplene verbum aliquod potuit eructare, vicibus alternis dicere non cessavit: *In te, Domine, speravi, non confundar in æternum; In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum; Ave, Maria, gratia plena, Dominus tecum; Maria, mater gratiæ, mater misericordiæ, tu nos ab hoste protege, et hora mortis suscipe,* et in his obdormiens, et migrans a sæculo anno gratiæ 1270, XIII Kalend. Octobris die in festo sanctorum Sequani et Ferreoli, nascente aurora spiritum exhalavit, sepultusque est inter Patres prædecessores suos in ecclesia cathedrali, cujus fama publice vivit mundo, et anima perenniter vivat Deo. Amen. Sedit autem Antissiodori annis viginti tribus, et mensibus sex.

CAP. LXIV. *Acta domini Erardi de Lisigniis Antissiodorensis episcopi et cardinalis.*

D Tantæ famositatis antistiti, viro famosissimo, domino Guidoni de Melloto, Antissiodorensi episcopo successit Erardus nepos ejus, Dominus castri de Lisigniis, diocesis Lingonensis, cujus memoria digna est recitatione solemni. Hic Erardus ex magnifico generositatis germine ex utroque parente exstitit procreatus; fuit enim pater ejus Guillelmus Marscallus Campaniæ, qui attingebat principi Achais

in proximo consanguinitati gradus, mater ejus fuit Margareta, germana prædici Guidonis de Melloto prædecessoris sui, cujus generis nobilitas manifestatur dicti episcopi Guidonis chronicam intuenti. Hic Erardus, statura corporis mediocri, vultum demonstrabat angelicum tanta perfusum gratia, quod intuentibus ipsum se gratum et amabilem exhibebat. In loquela fuit facundissimus, ita quod alter Ulysses potuit merito appellari; in melodia vocis suos contemporaneos excelebat, ita ut in vocis ipsius emissionem sonora poterat merito ejus vocis amenitas melodiis philomelicis comparari. Et licet hunc generis nobilitas potuisset in fastum extollere mundialem, morum tamen elegantia præeminens ipsum in tanta humilitate servavit, quod modum maturum et religiosum acquirens ab omni lascivia semper exstitit alienus; et licet simplicitatem gereret columbinam, in tuendis tamen ecclesie suæ juribus magnanimus quamplurimum habebatur; largitatem in tantum diligens, quod plerumque metas transcendere videbatur. Inerat eidem tanta liberalitatis et benignitatis innata dulcedo, quod rubore verecundie afficiebatur quotiescunque affectum ab ipso aliquid juste postulatum ad votivæ exauditionis effectum deducere non valebat. Et licet in annis puerilibus ex prærogativa dilectionis a progenitoribus suis præ aliis liberis suis fuerit in deliciis educatus, austeritate tamen abstinentiæ carnem suam ita edomuit, quod in fervore ætatis suæ castitatem laudabiliter acquisivit. In ætate tenera in arte cantandi fuit quamplurimum eruditus. Postmodum vero studiis liberalibus traditus pollenti floruit ingenio, in tantum quod in juvenili ætate commendabiliter rexit in artibus, deinde legali scientiæ ingenium suum ita applicuit, quod ipse acquisivit illius scientiæ margaritam; postmodum ad juris canonici facultatem se transferens, laudabiliter licentiatus fuit Parisiis in decretis.

Circa tempora illa Gaufrido decano Antissiodorensi Ecclesie humana sorte consumpto, canonici dictæ ecclesie ipsum Erardum in decanum dictæ ecclesie concorditer elegerunt. Cum autem in Antissiodorensi Ecclesia residentiam faceret personalem, et jura sui decanatus contra omnes et specialiter contra suum prædictam avunculum defenderet animose, duorum annorum vel circa labentium curriculo Ecclesia Antissiodorensis per mortem dicti episcopi Guidonis avunculi sui pastoris solatio destituta, canonici dictæ Ecclesie ad electionem futuri pontificis procedentes ipsum Erardum, dogmatizante Domino, in episcopum per formam compromissi concorditer elegerunt, factusque episcopus subjectos suos consueta tractavit mansuetudine, instruendo ipsos verbo prædicationis pariter et exemplo, et licet postquam licentiatus exstitit in decretis, propter occupationes prælationis, studendi in facultate theologica modicum habuerit temporis intervallum, licet ad id, ut credimus, quamplurimum anhelaret, verum tamen propter ingenii

A sui perspicacitatem et studii vehementis laboriosam indaginem egregii prædicatoris nomen et gratiam acquisivit; austeritatem abstinentiæ quantum potuit in oculo servavit, et propter bonum castitatis subitus ad carnem gerebat cilicium. Habebat etiam tres catenas argenteas nodis plenas quodam insertas manubrio, ex quibus de nocte carnem suam disciplinis pluries castigabat, prout hæc ex relatione veridica fide dignorum accepimus, qui ejus secretam pœnitentiam agnoverunt.

Hic ecclesie suæ ferventissimus amor capituli sui obtinuit gratiam et favorem, et postquam adeptus fuit episcopalis apicem dignitatis, raro accidit, dum intraret dictum capitulum, quin ecclesia ipsa et capitulum perciperent in aliquo exuberantem gratiam suæ largifluæ bonitatis. Contulit igitur præfatis ecclesie et capitulo, dum vitam duceret in humanis, duos angelos argenteos miræ pulchritudinis et ingentis valoris, cum reliquiis B. Mariæ Magdalenes insertis venerabiliter in eisdem; item crucem argenteam gemmis pretiosis ornatam, pretio quingentarum librarum Turonensium; item idem pontifex magnanimus et munificus dedit capitulo mille libras Turonenses ad augmentationem panis canonicorum; item quandam mitram cum pontificali annulo pretio quadringentarum librarum Turonensium; item calicem pure aureum; item quatuor paria indumentorum sacerdotalium diversorum colorum, tam de examito, quam de diaspro, videlicet de unoquoque, tunicam, dalmaticam et casulam; item alia duo paria indumentorum, videlicet de unoquoque, tunicam, dalmaticam casulam atque cappam. Fecit etiam multa alia bona episcopatu, ecclesie et capitulo supradictis; ipse siquidem servitii divini sonorissimus concrepator, ejusdemque amator eximius, et amantissimus ampliator, ordinari procuravit in Antissiodorensi Ecclesia, Dominicis diebus inter canonicos et clericos dictæ ecclesie dividendas Item apud Bellumreditum aulam novam construxit, et domum novam super portam cum domibus adjacentibus ipsi portæ; item apud castrum Appoigniacum suæ et prædecessorum suorum ditioni subjectum, licet incolæ dicti loci servituti manus mortuæ, talliæ, alto et basso, ad domini voluntatem et pluribus essent aliis servitutibus subjugati, rectam tamen decimam bladi, vini et aliorum fructuum ex agricultura provenientium contra legis divinæ salutarem observantiam usque ad illa tempora semper solvere renuerunt, iste siquidem liberalitatis sibi nativæ motus instinctu pastoralisque sollicitudinis incitamento pulsatus affectabat et ipsos restituere libertati et mederi periculis animarum. Sane ipse suæ discretionis vigilantia suæque exhortationis sedula efficacia ad hoc induxit incolas dicti loci, quod ad solutionem rectæ decimæ omnium fructuum prædictorum in perpetuum sub authentico chirographo sibi et ejus successoribus obli-

garunt, et pro ejus concessionis repensiva de consensu sui capituli servitutem manus mortuæ, lineæ humani generis inhumanæ, de loco illo totaliter abdicavit, et talliam prædictam voluntariam ad octies viginti libras Turonenses annui redditus coarctavit; verumtamen in concessione dictæ decimæ episcopales redditus in trecentis libris Turonensibus redditualibus, et amplius augmentavit.

Item a nobilibus viris Milone de Antissiodoro, et Joanne ejus fratre militibus furnum, justitiam, et plures res alias quas habebant apud prædictum Appoigniacum, comparavit, et in hoc episcopales redditus in quater viginti libris Turonensibus redditualibus ampliavit. Item in sui ultima voluntate super prædictis acquisitis, quæ fecerat apud Appoigniacum ultra prædictas quater viginti libras reddituales, contulit ecclesiæ B. Stephani viginti libras Turonenses annui redditus die sui anniversarii dividendas. Item scholastriam Ecclesiæ Antissiodorensis de rebus episcopatus in decem libris Turonensibus redditualibus ampliavit; ampliora bona sperabat ardenti desiderio dictæ ecclesiæ se facturum, nisi tam brevi tempore universæ carnis inevitabile debitum exsolvisset. Duorum siquidem annorum vel circa currenti intervallo, dum apud Charitatem super Ligerim tempore prioris Milonis, quamdam mulierem Burgensem dicti prioris suspectam de hæresi vellet examinare, et dictus prior licet pluries monitus dictam mulierem ei tradere recusaret, episcopus dictam villam generali supposuit interdicto. Dictus siquidem prior et ejus monachi in præjudicium episcopalis jurisdictionis dictum interdictum violare non verentes, corpora decedentium faciebant sepeliri in cœmeteriis dictæ villæ. Ex hoc autem procurante humani generis inimico, inter episcopum et priorem præfatum graves fuerunt discordiæ suscitæ. Sed finaliter procurante dicto episcopo, median-
tibus archiepiscopo Senonensi et abbate Cluniacensi, ad hoc devenit negotium supradictum, quod dicta mulier exstitit dicto episcopo liberata, et quod unus de monachis de prædicto monasterio pro omnibus, qui ut interdictum ferretur in villa prædicta, et in violatione ejusdem interdicti culpabiles exstiterunt, humiliter et devote flexis genibus dicto episcopo supplicavit, ut interdictum latum in dicta villa relaxaret, et eidem episcopo, tam pro interdicto, quam pro violatione ipsius emendavit. Fuerantque viginti corpora extracta de terra, quæ sepulta fuerant, durante interdicto dicto, in cœmeteriis memoratis, et absolutione ab episcopo obtenta, fuerunt super terram insepulta, quousque sermo generalis factus fuisset ad populum in ecclesia B. Petri de Charitate prædicta, et missa pro defunctis celebrata. Quibus sic actis, dicta corpora fuerunt ecclesiasticæ tradita sepulturæ.

Dum vero quatuor annorum et amplius effluxis-

sent curricula, inter ipsum episcopum et Joannem de Cabilone, comitem Antissiodorensis, orta est grandis dissensio, proterviaque comitis crebrescente, dum dictus comes jura Antissiodorensis Ecclesiæ violare et invadere conaretur, dictum comitem, et ejus uxorem ferire mucrone anathematis non neglexit. Et dum comes et ejus uxor in sua malitia perdurarent, ut ipsos magis ecclesiastica severitas coereret, civitatem Antissiodorensis, suburbia, totamque terram, quam habebat dictus comes in comitatu Antissiodorensi, generali supposuit interdicto. Et dum dictus comes facti sui malitiam niteretur appellationis remedio colorare, ipse jurium ecclesiæ suæ acquisite indefessus, pro ipsius ecclesiæ juribus vitam suam periculis exponere non formidans pro dictis juribus defendendis ad Romanam curiam se transferendum studio piæ deliberationis elegit. Et licet in prædicto negotio viriliter se haberet, morte tamen præventus illud finali effectui nullatenus mancipavit. Illum siquidem, cujus odor famæ redolens jam non solum in Francorum regione amabili, verum etiam in regione Italica conflagravit, dominus Joannes papa vigesimus primus, et omnes cardinales honorifice receperunt. Et dum circa duorum annorum spatium in dicta regione fuisset mansionarius, ille, qui in regionis Gallicanæ temperie fuerat enutritus, ebullientes calores illius regionis ferre non valens, febres et fluxum ventris patiens ægritudinis chronicæ incurrit incommoda. In regione tamen illa tam laudabiliter se habuit, quod apud dominum Nicolaum papam III, successorem præfati domini Joannis, et apud cardinales ejus merita tam dilucide claruerunt, quod ad dignitatem cardinalatus assumptus factus fuit Prænestinus episcopus cardinalis.

Et licet in numero episcoporum Antissiodorensium sexagesimus quartus exstiterit, primus tamen fuit inter ipsos, qui ad tantæ dignitatis culmen fuerit proventus. Non post quidem multa tempora, ingravescente in ipso fluxu ventris, ultimo eloquio ex magnæ deliberationis discretionem condito, dum ipse perciperet quod ipsum pertrahebat defectus virium ad occasum, sacramentum extremæ unctionis reverenter recepit, quibus sic completis anno Domini 1277 xv Kalendas Aprilis, primo noctis silentio, evasit feliciter nequitias hujus mundi; et quia cum avunculo suo prædicto in Antissiodorensi basilica suam elegerat sepulturam, ossa ejus de civitate Romana ad dictam basilicam deportata, in eodem cum prædicto avunculo suo fuerunt in uno mausoleo honorifice collocata. Sedit in episcopatu Antissiodorensi septem annis, duobus mensibus et circiter tribus hebdomadis, illustri rege Philippo regnum Francorum moderante. Dominus per suam gratiam et misericordiam sibi concedat requiem sempiternam. Amen.

MONITUM INCERTI.

Hic desinit tomus primus Gestorum pontificum Antissiodorensium. Secundus tomus majori ex parte desideratur, prout olim descriptus fuerat. Fertur exstare Parisiis in bibliotheca consilarii cujusdam, unde quæ sequuntur excerpta fuerunt a viro fide digno. Hæc accipe, lector, præbe animum non indocilem, et rei veritatem percipies.

PARS SECUNDA.

CAP. LXV. — *De Guillelmo de Gressibus.*

Vetustissima laudabilisque consuetudo Ecclesiæ Antissiodorensis hactenus habuit a primo ipsius pontifice, videlicet beato Peregrino, in posterum gesta notabilia pontificum singulorum sedis ejusdem. post ipsorum cujuslibet obitum scribi et registrari in libro ad hoc provide et perspicaciter ordinato, ut ex eorum recitatione frequenti gestorum laudes Deo redderentur, successoresque ipsorum per amplius ad actus strenuos incitarentur, suorum exempla prædecessorum imitantes. Ex incuria tamen seu historiographorum carentia, eclipsata consuetudo prædicta exstitit a tempore obitus bonæ memoriæ domini Eraldi de Lisigniis exclusive, cujus obitus dies exstitit anno Domini 1277. Et sic a centum annis in libro prædicto de præmissis scriptum nihil invenitur usque ad adventum reverendi in Christo Patris domini Nicolai de Arceis, nunc ipsius Ecclesiæ pontificis numero octogesimi primi, promoti a sancta sede apostolica, anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo tertio. Qui fuit sic promotus per sanctissimum in Christo patrem dominum Gregorium papam undecimum, in tempore Adventus Domini anno prædicto; cui domino nunc pontifici Ecclesiæ sæpe dictæ visum est expedire ad ipsius consuetudinis usum reverti, fecitque diligenter inquiri veritatem de gestis pontificum, qui dictæ Ecclesiæ medio tempore præfuerunt. Et quidquid inventum exstitit, cum quanta fieri potuit diligentia serialim lucideque registrari, juxta quod propositum per exactissimam habitam diligentiam in præmissis inventa sunt quæ sequuntur.

Sed cum de omnibus et singulis ad planum inveniri nequiverit certitudo, pareat lector hujus operis historiographo, qui non omnes vidit sequentes pontifices, de quibus infra scripsit, videlicet primos quatuor, de quibus per relationem condignam gesta calamo contexit; reliquos vero vidit et scit quod vera sunt quæ scripsit de iisdem, quorum plurimum servitor exstitit continuus, et de cæterorum gestis sedulus indagator. Plurima enim alia sancta operati sunt pro salute sua, et suorum subditorum, quæ etsi in libro præsentis scripta non sint, firmiter credendum est in libris vitæ non deesse. Confusus tamen exemplo beati Gregorii in dialogi sui principio tertio capite ibi, *Ea quæ mihi sunt, etc.*, dicentis quod « Marcus et Lucas evangelistæ, quod descripserunt non visu, sed auditu didicerunt, tunc dubitationis occasionem legentibus subtraham per singula quod scribam. » Quæ mihi hæc audientibus sint comperita manifestabo. Hoc autem sentire cupio omnes hoc

A opus legentes, quod in quibusdam sensum solummodo, in quibusdam etiam verba cum sensu teneri oportet, quia, si de personis omnibus et singulis ipsa specialiter verba tenere voluisset, hoc rusticano usu prolata stylus scribentis non apte susciperet. Seniorum valde venerabilium didici relatione quæ narro, submittere tamen hoc opusculum correctioni debitæ et relationi seniorum.

B Guillelmus de Gressio, sexagesimus quintus episcopus, natione Gallus, de patria Wastineti oriundus, nobilis genere et moribus, successit immediate Eraldo de Lisigniis. Hic fuit vir scientificus strenuusque, ita quod ante hanc promotionem esset inter ecclesiasticos propinquior rege assistens et auctorisabilior. Ex qua causa, aliis suis virtutibus gratantius fuit dictam promotionem assecutus, liberalis et dapsilis multum. Ille per provinciam suam multas lites, quæ a longo tempore erant inter episcopos Antissiodorenses aliosque nobiles, partim per litigia, partim per compositiones, ad finem perduxit; sicque in fine sui regiminis aliquam controversiam non reliquit episcopatu apparentem. Ac questus plures fecit potissime in territoria de Appoignaco, super quibus suum fundavit anniversarium de viginti libris annualibus Ecclesiæ Antissiodorensis solvendis et distribuendis die prædicti anniversarii. Seditque diu et pacifice, scilicet per sexdecim annos, vel circa, attento obitu Erardi prædecessoris sui, qui fuit anno Domini millesimo ducentesimo septuagesimo septimo; hujus vero nonagesimo tertio, die Veneris ante festum purificationis beatæ Mariæ virginis, estque sepultus in choro ecclesiæ, a parte sinistra chori, contiguae scalis, et prope nobilem tumulum bonæ memoriæ domini Guidonis de Melloto; imaginatum deauratum est super nigro marmore. Qui Guido fuit sexagesimus tertius episcopus.

CAP. LXVI. — *De Petro de Mornayo.*

C Petrus de Mornayo, sexagesimus sextus episcopus, natione Gallus, Bituricensis, vir nobilis, successit in episcopatu Guillelmo de Gressio; vir utique in utroque jure peritissimus, magni consilii, circa regem auctorisabilis multum. Inde cancellarius regis factus, creatus fuit episcopus Antissiodorensis, et usque ad vitæ exitum officium cancellariæ prædictæ obtinuit. Hic fecit plures acquestus sedi episcopali. Primo, acquisivit terram de Odaneo a domino de Tholeta, cujus erat dicta terra, de feodo tamen sedis episcopalis; sed quia multas injurias inferebant domini de Tholeta habitatoribus Vargiacensibus (tunc enim erat tota illa terra servilis conditionis ad usum Nivernensis episcopatus), hoc motu princi-

pali fecit acquestum, ad procurandam pacem ad quietem suæ villæ Varziacensis. Item acquisivit prope villam et castrum de Moretro speciosam domum cum ejus pertinentiis, terris videlicet et vineis, in villa de Brocia parochiatus de Heretiac, prope monasterium de Barsel, ordinis Cisterciensis, ab opposita parte villæ et pontis de Lamoisio, super fluvium Sequanæ. Item acquisivit magnam partem domorum episcopaliū quæ sunt Parisiis contigua portæ quæ nominatur Inferni, licet antiquitus solebat nominari de Ferto, et obtinuit a rege magnam plateam extra muros contiguos, in qua construi fecit curtilla, et viridaria amœnissima, et circumcingi muris; sed propter guerras demum ibidem sunt fossata concavata. Item dedit ecclesiæ suæ Antissiodorensi speciosissimum velum quadragesimale, quod adhuc durat. Item plures acquestus fecit in Appoigniaco, super quibus fundavit anniversarium suum viginti librarum annui redditus ecclesiæ Antissiodorensi solvendarum a successoribus suis. In fine dierum resedit Regennæ, et ibi vitam finivit, adductumque corpus ejus honorifice sepultum est in choro ecclesiæ suæ a parte dextra juxta tumulum nobilem domini Guidonis de Melloto superscripti, anno Domini millesimo trecentesimo sexto, die scripta in dicto tumulo. Sic sedit tredecim annis vel circiter.

CAP. LXVII. — *De Petro de Bellapertica.*

Petrus de Bellapertica, sexagesimus septimus episcopus, natione Gallus, de partibus Borbonensibus, de castro Bellaperticæ super fluvium Algeris, mediocri generis et status ortus parentibus, successit Petro de Mornayo prædicto, et in episcopatu provisione apostolica, et in officio cancellariæ promotione regia. Vir iste peritissimus in jure civili, in quo citramontes pater habebatur peritorum. Hujus enim labor et peritia fuit versari in dubiorum obscuritatumque juris civilis elucidatione, ut patet in libro appellationis hujus, Glossarium videlicet super libro codicis et quamplurimorum aliorum scriptorum suorum, secundum quæ in studiis generalibus regni potissime Aurelianis informantur erudiri cupientes perfecte; habuit enim magistrum illum famosissimum dominum Jacobum de Ravignio, qui similiter scripsit super Digesto veteri, quem magistrum sedulo secutus similis eidem in magisterio est effectus. Ille Petrus parum resedit in diocesi, semper vacans circa officium cancellariæ prædictum et communicando regi: verum tamen fecit introitum in civitate, in quo rex interfuit, et ipsum auctoritate regia introduxit in civitatem absque illa antiqua solemnitate secundum quam comes Antissiodorensis baro de Donzeio, dominus de Thocoio dominusque de sancto Verano in Puisaia, ex natura et debito feodorum suorum debent et tenentur portare novum episcopum ab ecclesia sancti Germani usque in Ecclesiam Antissiodor., reservato ex parte regia dictis episcopis et dominis in futurum jure solemnitatis prædictæ. Obiit autem Parisiis, sed dies incertus est; attentotamen

A die obitus prædecessoris sui et die promotionis successoris sui infrascripti proximi quæ fuit anno Domini millesimo tricentesimo octavo, sequitur quod sedit ipse Petrus circiter annos duos. Hic fundavit quatuor præbendas in ecclesia Villænovæ prope Bellamperticam, pro remedio animæ suæ.

Epitaphium

Hæc jacet in cella Petrus cognomine Bella
Pertica, perlucidus verbis, factus quoque filius,
Mitis, veridicus, prudens humilisque, pudicus,
Legalis, planus, velut alter Justinianus
Summus doctorum, certissima regula morum,
Parisiorum decanus canonicorum,
Antissiodorica digne sumpta sibi sede
Tempora post media charus successit ab æde,
Annis sub mille ter centum septem simul ille,
Sulpitii festo migravit ab orbe molesto:
Det sibi solamen, spiritus almus. Amen.

B Tale habet epitaphium propter aquilam in choro ecclesiæ cathedralis, in qua decanus fuerat.

CAP. LXVIII. — *De Petro de Gressio.*

Petrus de Gressio sexagesimus octavus episcopus, natione Gallus, patria Vastinetensis, nobilis genere ut suus avunculus Guillelmus superscriptus. In utroque jure peritus fuit, cancellarius Franciæ, suisque meritis condigno regioque favore et apostolica provisione ad sedem episcopalem promotus, virtute liberalitatis ac hospitalitatis honore præpollens ultra contemporaneos prælatos, relicto officio supradicto cancellariæ, rexit sedem suam strenue ac laudabiliter ab omnibus dilectus. Cujus hospitalitatis singularitas nullum petentem exclusit. Tandem pondere carnis onustus et ob hoc in regiminis exercitio taliter impeditus coadjutores habuit, et finaliter ad diem extremum veniens animam Deo reddidit vigesima prima die Septembris, videlicet in festo sancti Matthæi apostoli, anno Domini 1325; cujus corpus sepultum est honorifice in choro ecclesiæ Antissiodor, juxta tumulum avunculi sui supradicti, a parte chori sinistra contigua tumulo domini Guidonis de Melloto superscripti.

CAP. LXIX. — *De Petro de Mortuo Mari.*

Petrus de Mortuo Mari sexagesimus nonus episcopus natione Aquitanus, genere mediocri, vir acutissimi ingenii, utriusque juris professor solemnis, inter consiliarios regis strenuissimus, a sancta sede apostolica regiarum interventu precum ac ejus exigentibus meritis promotus, successit Petro de Gressio, proximo supradicto, et intravit cum debita solemnitate civitatem et Ecclesiam Antissiodor, cum principibus et dominis aliis temporalibus qui ipsum portare debebant et portaverunt. Inter quos fuit comes Flandrensis ratione baroniæ de Donziaco; qui comes facto homagio ipsi episcopo voluit et nisus fuit rapere annulum dicti episcopi, sed non potuit; verum tamen promisit episcopus se informare si spectaret ad jus ipsius comitis et sibi facere super hoc rationem. Strenue rexit sedem, sed parum, quia effectus exstitit sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ cardinalis, in quo statu vixit partem sollicitudinis dictæ Ecclesiæ strenue portans et de sancta vita famatus, fundavit in loco originis propriæ qua-

tuor conventus ordinum, monachorum, videlicet Carthusiensium, et alios duos ordinum Mendicantium. Tandem ab humanis decessit ejus anima, corpusque ejus deportatum ad locum prædictum inter dictos religiosos tumulatum. Promotus fuit anno Domini millesimo trecentesimo vicesimo quinto, in festo omnium Sanctorum, ad hanc sedem, et vicesimo octavo in festo Nativitatis Domini ad cardinalatum: sic sedit per tres annos in sede episcopali, obiit autem circiter annum millesimum trecentessimum trigesimum sextum in novitate papæ Benedicti duodecimi. Fuerat antiquus socius specialis illius magni viri quem fecit Joannes papa vigesimus secundus excoiri, videlicet episcopi Capturcensis: sed sapienter recedens de curia ad refugium venit ad regem Franciæ qui ipsum honorifice recepit in magnum consiliarium et postmodum in cancellarium, et tandem fuit regis compater: ex his processit sua digna promotio prædicta.

Cap. LXX. — *De Talerando.*

Talerandus filius comitis Petragoricensis, natione Aquitanicæ, nobilissimus vir et juris civilis peritus, apostolica provisione promotus successit prædicto Petro de Mortuo Mari. Non intravit civitatem, quasi continue mansit studendo in domo de Odanto prope Verziacum, quæ fuerat acquisita per dominum Petrum de Mornayo supradictum, in qua dictus Talerandus speciosam aulam ac cameram construi fecit et ad opus studendi unum claustrum retro ad modum religiosorum, et ibi multum profecit studendo. Demum assumptus in cardinalem sanctæ Romanæ Ecclesiæ, in quo statu strenuissime se habuit fuitque ad sedem Antissiodorensis promotus anno Domini 1328 et translatus ad cardinalatum anno sequenti tricesimo, et vacavit sedes quasi per annum propter contrarietatem promissionis durantem in sancto collegio promovendi dominum Stephanum de Mornayo cancellarium Franciæ, sed multos habuit adversarios, ideo promotus fuit ille, qui sequitur anno trigesimo primo in festo Nativitatis Domini: sic solum sedit Talerandus circiter tres annos. Obiit cardinalis anno millesimo trecentesimo sexagesimo quarto; sepultus Avenioni, et demum translatus dicitur corpus ad partes suas. Ipse legavit pro anniversario suo fundando in Ecclesia Antissiodor. centum florenos et soluti sunt.

Cap. LXXI. — *De Aymerico.*

Aymericus Guenaudi, natione Gallus, patria Pictavensis, septuagesimus primus episcopus, vir nobilis genere, scientia et moribus, legum professor, consiliarius regis in hospicio regio residens, et officium Magistri Requestarum exercens per longa tempora. Tandem rege et regina intercedentibus et exigentibus meritis suis promotus est ad sedem Antissiodorensis post prædictum Talerandum anno Domini millesimo trecentesimo trigesimo primo, Sabbato in quatuor Temporibus ante festum Nativitatis, tempore domini Joannis papæ vigesimi secundi. Hic vir magni honoris exstitit, omnibus

amabilis, curialitate plenus, nobilium dulces atque statum multum habens gratum pacifice rexit sedem suo tempore, excepto litigio magno quod habuit cum religiosis de Charitate, videlicet priore de Boniaco, pro duobus clericis Anglicis quos suspendi fecerat præpositus de Boniaco, unde viriliter prosecutus factum hujusmodi propter quod misit in Angliam duos providos viros, quorum unus nominabatur Bouvilain de Antissiodoro ad inquirendum et referendum de titulo clericatus in tantum quod habuit expletum justitiæ, per curiam Parlamenti ad honorem jurisdictionis spiritualis. Hic consecravit majus altare S. Stephani anno millesimo trecentesimo trigesimo quarto fundavitque unam capellaniam ad altare S. Martini in Eccles. Antiss. de viginti libris annui et perpetui redditus super pluribus conquestibus per eum factis in Appoigniaco. Item fundavit anniversarium suum de viginti libris Turonensibus annui et perpetui redditus ibidem percipiendis; hic primus construxit claperia cuniculorum Regennis in Garena. Translatus fuit ad sedem Rothomagensis anno 38; sic rexit per octo annos.

Cap. LXXII. — *De Joanne Blangy.*

Joannes de Blangeris septuagesimus secundus episcopus, natione Gallus, patria Normannica, famosus magister in theologia studens ac legens Parisiis, domini Benedicti papæ duodecimi motu proprio in translatione domini Aymerici, promotus exstitit ad sedem episcopalem Antissiodor. anno Domini millesimo trecentesimo trigesimo octavo. Memor enim exstitit quod fuerant ipsi ambo contemporanei in studio Parisiensi in dicta scientia et in ejus lecturam concurrentes, et etiam licentiæ et doctoratus insimul honorem atque culmen pariter assecuti; idcirco de ipso proprio motu providit Ecclesiæ Antissiod. in qua tamen parum rexit semper anhelans Parisios reverti. Et ob hoc tempore domini Clementis papæ VI supradicti Benedicti papæ undecimi successoris cessit episcopatu suo, et certa pensione pro ipso ad vitam ordinata a sede prædicta reversus Parisios pro vita contemplativa ducenda, cum per navigium verberetur frigora passus et rheuma, febrem incurrit continuam in qua intravit Parisios et infra paucos dies expiravit et corpus ejus in ecclesia fratrum Carthusiensium inhumatum est, tempore paschali, anno millesimo trecentesimo quadragesimo quinto, mense Aprili: hic sedit circiter sex annos.

Cap. LXXIII. — *De Petro de Villanis.*

Petrus de Villanis septuagesimus tertius, natione Gallus, patria Normanniæ, ex gratia sedis apostolicæ per præfati domini Joannis de Blangy renuntiationem promotus ad sedem episcopalem exstitit vir nobilis, facundus et strenuus, loca fortalitorum de Regennis et Villa Catuli reparavit et in forma debita fortalitorum posuit et munivit machinis gallandis et fossatis, et demum translatus exstitit ad sedem Baiocensem unde erat oriundus. Fecerat tamen in domo Odanti capellam et cameram opere regali nobilissimo. Hic libertate donavit homines et terram

de Odanto, mediante annuo reddito bladi et aliorum per singulas familias et domos, sed successor infra scriptus se fortiter opposuit huic concessioni et ex causa. Cum vero fuit in sedem Baiocensem translatus, urgente guerrarum rigore penituit se dimisisse primam sedem, translatus autem exstitit de Antissiodorensi ad Baiocensem Ecclesiam circa annum Domini millesimum trecentimum quadragesimum septimum: hic sedit circiter tres annos cum dimidio. Hic per comitem Antissiodorensis solum ingressus fuit civitatem hora vespertina Sabbato. In crastino tamen fecit convivium aliis nobilibus minime requisitis et insciis. Fuit igitur promotus ad sedem hanc Antissiodorensis per resignationem supra proxime scriptam Joannis de Blangiaco, anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo quarto, more Gallicano in hiemali tempore videlicet post festum Nativitatis Domini. Sic sedit tribus annis cum dimidio; sepultus est Baiocis, dies apud nos non est certa.

CAP. LXXIV. — *De Bernardo Bruni.*

Bernardus Bruni septuagesimus quartus episcopus, natione Gallus, patria Lemovica, de episcopatu Morinensi translatus exstitit ad sedem Antissiodorensis statim post translationem proxime supradicti Petri de Antissiodorensi sede ad Baiocensem, anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo septimo in Pentecoste. Hic vir antiquissimus et sapientissimus atque ditissimus ultra omnes praelatos contemporaneos, strenuissimus jurium Ecclesie custos et prosecutor, non intravit civitatem suam. Hic incepit infirmare libertatem quam contulerat suis predecessor hominibus terræ de Odanto, et quia infirmitate gravatus, de qua obiit, nequibat tempore suo dictam litem perducere ad optatum finem, reliquit in suo testamento legatum mille florenorum auri successori suo infra scripto in prosecutionem dictæ litis contra dictos homines et contra prædecessorem suum duntaxat convertendos. Huic erat modus vivendi talis quod in ortu solis prandebat, et ante horam nonæ cenabat, quem modum a nutrimento juventutis teneræ dicebatur accepisse a quodam avunculo suo cardinali qui sic vivebat. Obiit autem in castro de Villa Catuli, anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo nono circa festum omnium Sanctorum, et fuit corpus suum ad Lemovicas portatum et tumulatum. Sedit per duos annos et quatuor menses. Hic multum diligebat mansionem de Odanto et circumcinxit locum et domum palliciis et magnis turribus et construi fecit ibidem tres turres quadratas: non deficiebat nisi una quin fuisset ibi fortalilium quadratum muris correspondentibus de turre ad turrim, sed totum hoc fuit post modum destructum tempore guerrarum domino Ilerio la Jarossa existente episcopo, ut inferius continetur.

CAP. LXXV. — *De Petro de Croso.*

Petrus de Croso septuagesimus quintus, natione Gallus, patria Lemovica, excellens magister in theo-

logia, prius decanus Parisiensis, deinde episcopus Silvanectensis, demum ad sedem Antissiodorensis translatus a domino Clemente papa VI per obitum supra proxime dicti Bernardi. Fuerant enim dictus dominus papa et ipse contemporanei in studio legendo et regendo, erantque compatriotæ. Hic vir una cum scientiæ excellentia gratia maxima pollebat in loquela omnique gestu multum amabilis universis prudensque et callidus in agendis. Hic receptis mille florenis supra proxime dictis pro litigando contra homines de Odanto incepit perseverare in dicta lite. Tandem amabiliter tractatum et concordatum exstitit quod annuos redditus loco servitutis creverunt super quolibet de aliqua portione, sic fuit lissopita, et statim assumptus exstitit cardinalis; non intravit civitatem, sed in suo recessu appropinquavit eandem in pratis prope fontem sancti Amatoris, et ibi egregie prædicavit et a clero et populo honeste accepit comitatum. Sedit per annum unum cum dimidio fuitque assumptus cardinalis in principio anni quinquagesimi primi circa festum Nativitatis Domini; obiit autem cardinalis in curia Romana, videlicet Avenione, mense Septembri, anno millesimo trecentesimo sexagesimo primo. Hic legavit magnam summam florenorum Ecclesie Antissiodorensi pro suo anniversario, sed testamentum absconditum est et non adhuc potuit veritas inveniri. Sepultum est corpus in ecclesia fratrum Prædicatorum.

CAP. LXXVI. — *De Audoyno.*

Audoynus septuagesimus sextus, natione Gallus, patria Lemovica, antea Noviomensis, postea Parisiensis episcopus, demum translatus ad sedem Antissiodorensis in translatione dicti Petri prædecessoris ad cardinalatum, videlicet in principio anni milles. trecentissimi quinquagesimi primi in Nativitate Domini. Hic vir erat peritus in utroque jure et consultissimus; arbitratum autem exstitit ab eo cum consensu decani et capituli Antissiod. quod inutilis et damnosa erat domus de Belloredito propter magnas reparationum missiones, attenta pluralitate domorum episcopaliū alibi, et prope existentium; ordinalum tamen fuit retineri in statu stabula longa duplicia. Intra aream dictæ domus ac magnum altumque portale in introitu domus, ac parvam domum dicto portali contiguam ad recipiendum gentes episcopi illuc pro venando vel aliter accedentes, item furnum ab alia parte portalis, et hæc visa sunt sufficere pro colono et familia ad opus nutrimenti pecorum, ibidem collocandis in futurum. Translatus fuit ad cardinalatum per hunc modum, quia illo tempore erant duo cardinales sub nominatione Antissiodorensi, videlicet Talerandus Petragoricensis et Petrus de Croso. Translatus exstitit ad sedem Magalonensem, anno quinquagesimo tertio, more curiæ Romanæ in Nativitate Domini, more autem Gallicano anno quinquagesimo secundo, in festo Purificationis beatæ Mariæ, sequenti factus cardinalis et sic nominatus fuit cardinalis Magalo-

nensis. Hoc fuit tempore avunculi sui domini Innocentii quinti, in novitate sui pontificatus, videlicet primo anno revoluto; sedit per duos annos Antissiodori minus duobus mensibus; obiit anno sexagesimo quarto mense Maii, die undecima, Avenione, et ibidem tumulatus est in monasterio fratrum Carthusiensium, quod est in regno juxta Villam novam quod fundavit dominus Innocentius avunculus suus prædictus. Pro fundando anniversario suo dedit Ecclesiæ Antissiod. trecentos florenos auri et soluti sunt.

CAP. LXXVII. — *De Joanne de Auxio.*

Joannes de Auxio septuagesimus septimus, natione Gallus, patria Burgundus, nobilis vir prosapiæ de Turnella in comitatu Nivernensi, in utroque jure peritus, prius episcopus Trecensis, electus per viam sancti Spiritus, quæ via non habuerat in regno Franciæ in aliqua cathedrali ecclesia effectum a longinquis temporibus, successit in episcopatu Antissiodorensi supradicto Audoino proprio papæ motu. Hic exstitit homo mitis, pius, misericors et hospitalitati plene deditus; tam in Trecensi quam in Antissiod. episcopatibus sedit annis sexdecim, videlicet in Trecensi decem et in Antissiod. sex annis minus tribus septimanis: promotus enim fuerat Antissiodori anno quinquagesimo tertio in festo Purificationis B. Mariæ virginis secundum morem curiæ Romanæ, et obiit octava die mensis Januarii anno quinquagesimo nono juxta dictum morem computando. Hic vir singulis annis, quandiu præfuit Trecensi sedi, visitationis officium perfecte exercuit et officium episcopale, tam in ordinum celebratione quam aliis indebitanter et in propria persona exstitit exsecutus, et ibidem cum magnis sumptibus corpus sanctæ Syriæ transtulit et in altum collocavit honorabiliter in theca condecienti. In sede Antissiodorensi ordines indeficienter celebravit in propria persona, ultimis exceptis videlicet ante festum Nativitatis Domini ante ejus obitum, quia erat gravi infirmitate detentus, ut apparuit ex obitu.

Eo enim tempore in die festo Conceptionis beatæ Mariæ virginis, inimici Angli nomine regis Navarræ ceperunt violenter fortem domum de Regennis, ex quo cor ipsius fuit vehementer aggravatum. Cumque de die in diem ad insultum procederent contra civitatem Antissiodorensis, tandem die Jovis post Epiphaniam Domini, hora nona clamor insiluit ad arma, quia inimici dabant civitati insultum. Eadem hora ingravescente infirmitate sua sacramentum extremæ unctionis recepit, ad quod cum magna perplexitate personæ ecclesiasticæ armatæ de murorum custodia propter hoc redeuntes interfuerunt. Quo facto more beati Augustini qui in forma simili vitam finivit, lacrymis utens pro pane, cum sensuum integritate et perfectione loquelæ animam suam Deo commendans, cum lacrymis Deo reddidit animam, fuitque venerabiliter tumulatus ejus corpus in choro ecclesiæ Antissiod. a parte sinistra inter tumulum nobilis domini Guidonis de Meloto et scallam de choro.

A Hic fecit introitum suum primum in civitate Antissiod. cum tota solemnitate debita, orta tamen fuit dissensio de pallio serico super cathedra, super ipso existente, quod pallium, portantes, deo descendit de humeris ejus, ceperunt et secum asportaverunt, ad ipsos spectare universaliter asserentes; et quia de reddendo fuerunt sub excommunicationis pœna moniti, ortum fuit scandalum propter quod ingressum turris de Thociaco et turris de sancto Salvatore eidem postmodum denegaverunt, sed postmodum informarunt de sua possessione iterata per tres vices quoad dictum pallium: idcirco mandavit eis reddi dictum pallium quod positum fuerat de communi consensu in manu sequestra, et qui hæc scripsit, scit quod vera sunt, quia in omnibus interfuit. Cæterum cum in primo suo introitu non fuissent hora debita gentes archidiaconi Senonensis, venerunt tamen, dum fuit ante altare, inthronizaveruntque eum in cathedra. Male vero contenti de eo, quia intraverat portas ecclesiæ sine eorum auctoritate, petierunt postea marcham auri causa dictæ inthronizationis, quibus fuit responsum ab episcopo quod deliberaret super hoc; postea concordando cum eis diu postea misit quasi mediam partem valoris dictæ marchæ, et fuerunt contentæ dictæ gentes. Insuper fuit Senonis iste Joannes, et fecit professionem solitam super altare et solvit certam summam pecuniæ circiter sex libras, et postea satis cito misit illis cappam sericam secundum antiquam consuetudinem quam se scire dicebat, quia alias ibi solverat cappam tali causa. Hic ordinavit duplex officium in Ecclesia Antissiod. die festo Decollationis sancti Joannis Baptistæ. Qua die suum primum fecit introitum Antissiodori: in suoque testamento legavit Ecclesiæ Antissiodorensi centum libras per annum pro anniversario suo fundando, ut patet ex tenore hujus testamenti. Item in vita sua dedit Ecclesiæ Antissiod. librum qui vocatur Rationale officiorum divinorum, sed propter destructionem civitatis diu nequivit inveniri, sed postea per dominum Petrum de Auxio ejus nepotem et hæredem fuit inventus, et ipsum detinet in præsentia.

CAP. LXXVIII. — *De Iterio de Jarossa.*

Iterius de Jarossa septuagesimus octavus, natione Gallus, patria Lemovicensis, nobilis genere, vir in utroque jure peritus, strenuus in facto et in jure, in spiritualibus et temporalibus, homoque magnanimus post dicti Joannis de Auxio obitum manens in curia Romana multum familiaris papæ per sedem apostolicam promotus est ad sedem Antissiod. et per procuratorem receptus die octava mensis Martii, videlicet Jovis post sacros cineres, anno prædicto millesimo trecentesimo quinquagesimo octavo more Gallicano, more vero Romano quinquagesimo nono. Dominica vero sequenti in aurora fuit ab inimicis, videlicet Anglis, nomine regis Navarræ capta civitas cum scalis per negligentiam custodum in parte pertinente ad custodiam Burgensium, qui inimici tot et tanta mala fecerunt tam in personis quam in bonis

quod enarrari non possit, nedum in destruendo civitatem solum, sed totam patriam subsequenter et totum regnum, tenueruntque civitatem ab ultima die Martii, anno prædicto, usque ad diem festi Nativitatis beatæ Mariæ virginis proxime sequentem, in cujus festi media nocte venit connestabularius Franciæ cum quinquaginta millibus armatorum, inter quos erat vir strenuus proventusque in facto armorum dominus Henricus de Pictavia episcopus Trecentensis, et intraverunt civitatem obluraveruntque portas et cum inenarrabili diligentia super muros ramos posuerunt cados vacuos quos impleverunt lapidibus, et his in forma propugnaculorum et mœniorum circumdederunt et munierunt omnes muros in die et nocte cum dimidio. Demum in locis competentibus statuerunt munieruntque civitatem quadringentis hominibus armorum, et magno brigandorum numero ad custodiam civitatis, qui manserunt longo tempore, sed rex Angliæ cum suo exercitu Campaniam, Burgundiam et partes Antissiodor. occupavit et vastavit. Treugis vero inter ipsum regem et ducem Burgundiæ concordatis, recessit de ducatu Burgundiæ et rediit per partes Aurelianenses. Post treugas inter dominum regem et ipsum captas et concordatas et ipsius regis Angliæ recessum, prædicti homines armorum et brigandi qui jam custodiendo civitatem ipsam et patriam spoliaverant de bonis omnibus, dimissa civitate huc atque illuc divisi per singulas de seipsis comitivas fortia loca furtim intraverunt, et non minus quam hostes patriam oppresserunt per annum et ultra castrum seu fortalitiam de Regennis quod de manibus Anglorum rex receperat, et teneri faciebat munitum gentibus armorum per Ballivos Trecentensem et Calvi montis in propriis personis, ibidem residentes. Ipse rex reddidit dicto episcopo Iterio ad rogatum domini papæ Innocentii quinti, sub cautione tamen quod taliter custodiretur, quod de eo non posset damnum vel periculum regno in posterum evenire, quod castrum et tunc cum magnis missionibus tam reparationum et fortificationum quam munitionibus armatorum pro custodia exstitit suo tempore custoditum, magna similiter pecuniæ summa dictis Ballivis soluta pro missionibus custodiæ de suo tempore.

Tempore etiam hujus episcopi habitatores Varziacenses considerantes quod inimici insidiabantur eis die ac nocte, et quod proponebant fortificare locum de Odanto in præjudicium et periculum villæ de Varziaco, destrui fecerunt locum dictum de Odanto. Hic cum proponeret venire ad suam diocesim, peste inguinalia quæ vigeat in Romana curia suffocatus in brevi, finivit dies suos, octavo die mensis Junii, anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo primo, et in crastino die corpus ejus traditum est sepulture honorifice in ecclesia fratrum Prædicatorum. Disposuerat autem, ut fertur, sedes apostolica ipsum transferre ad sedem Arclatensem, ut postmodum ad cardinalatum proveheretur. Multum enim erat clarus et notus summo pontifici et dilectus a

cardinalibus qui ipsum reputabant verum et sapientissimum, et sic erat. Hic sedit per duos annos cum dimidio. Hic pro anniversario suo fundando legavit Ecclesiæ Antissiodor. centum francos auri ad sonitum, et soluti sunt.

CAP. LXXIX. — *De Joanne Germani.*

Joannes Germani septuagesimus nonus, natione Gallus, patria Burgundus Senonensis, ortus de Dimonte. Primo fuit decanus Ecclesiæ Antissiod.; postea creatus episcopus Cabilonensis ad preces reginæ Franciæ cujus erat specialis consiliarius: demum proprio motu papæ tunc Innocentii V. ipso inscio, translatus sedem Antissiodor. per obitum supra dicti Iterii prædecessoris; in utroque jure licentiatus, prudens in consiliis, conversatus in hospitio reginæ prædictæ, inter consiliarios major et præcipuus, et deinde de secreto regis Joannis consilio, quo rege redito de captivitate Angliæ adveniente in Burgundiam, possessionem ducatus adepturus ex successione ultimi directæ lineæ descendenti ducis, videlicet Philippi generi comitis Flandrensis, duxit secum dictum episcopum principalem consiliarium et auctoritate regia introduxit eundem in civitatem Antiss., non obstante defectu solemnitatis antiquæ quæ debebat in primo ejus introitu custodiri, videlicet in vigilia jacere in monasterio sancti Germani et in crastino in cathedra portari per Nivernensem pro baronia de Donziaco, per Antissiodorensis pro comitatu, per Barensis pro terra de Puisaia comites, nec non et per dominum de sancto Verano deportari ad portas Antissiodor. ecclesiæ prædictæ propriis humeris, et postmodum jurare in ejus fidelitate de terris supradictis; voluitque et concessit rex prædictus nulli inferri in futurum præjudicium ex dictæ solemnitatis defectu, sed jus cujuscunque in posterum auctoritate majestatis regis reservavit. Modum ingressus prædicti visum est expediens his scriptis assignare: pranso rege prædicto Regennis, venit rex in vesperis Antissiodorum et in introitu portæ civitatis episcopus juxta ipsum et paulo post anticipavit equitaturam regis, venitque ante portas ecclesiæ in vestibus consuetis, descendensque equo accessit orare ante imaginem beatæ Mariæ virginis in portali, et statim perfecta oratione regressus exstitit in habitu ecclesiastico ante fores ecclesiæ, oblatoque sibi libro continente formam juramenti novi episcopi, dictam formam ad rogatum decani legit et devote dictum præstitit juramentum: demum dictus devotus tradidit eidem possessionem Ecclesiæ, per chordæ tympanilis per superiorem fenestram ante fores prædictas projectæ apprehensionem, et tunc ipsæ fores fuerunt apertæ. Illico advenit ibidem rex prædictus et descendit de equo et venit ad orandum coram imagine supradicta, quo facto rediit ante dictas fores, et insimul ecclesiam intraverunt episcopus a dextra et rex a sinistra parte, et choro decantante hymnum *Tu Deum laudamus.* In ordine prædicto venerunt ante altare, et oratione ab eorum utroque perfecta dictaque antiphona cum versu,

dictus episcopus orationem alta voce protulit. Sic possessionem per decanum assecutus, sic recesserunt ambo, et comitatus regem ad locum quo hospitaturus erat, accessit episcopus ad domum episcopalem in proposito celebrandi ordines in crastino. Prædicta enim facta fuerunt die Veneris post festum beatæ Lucie; sed in crastino rege accelerante recessum, cum patria et potissime civitas multa ardua haberent agere erga regem, dictus episcopus in hoc vacavit et ob id impeditus ordines minime celebravit, sed comitato rege usque ad sanctum Priscum, rediit tarde in prandio, et post misit ad sanctum Germanum pro habendis pastibus consuetis, sed ad religionum requestam, posuit eos in sufferentia et demum compositum exstitit inter ipsos. In crastino autem hujusmodi die introitus sui prædicti venit officarius archidiaconi cum uno canonico Senouensi et fecit querimoniam de inthronizatione prædicti episcopi quam asserebat spectare solum ad dominum suum archidiaconum, Quo audito, consultatione facta super hoc, accessit tertia die mane ad ecclesiam, et pro jure archidiaconi conservando dictus officarius et vicarius archidiaconi posuit ipsum episcopum in cathedra lapidea, quæ est a parte dextra altaris, postmodum petiit unam marcham auri pro prædicto archidiacono ex causa inthronizationis prædictæ. Item pro ipso officio marcham argenti, et dictus canonicus totidem ex consuetudine antiqua; quæ petitio fuit posita in deliberatione et promisit facere quod esset rationis. Dominica vero sequenti suo collegio fecit convivium, et die lunæ secutus fuit regem in Burgundiam et ibi pro rege rexit cum aliis magistratibus ducatum usque ad sequens immediate festum Resurrectionis Dominicæ, incipiente anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo secundo; reversus dictus episcopus de Burgundia mansit in episcopatu faciens ordines et alia ministeria episcopalia, culturas reficiens in terris et vineis, fortalitia et alia ædificia diligentissime reparans ac muniens: et inter cætera redimens castrum suum Villæ Catuli de manibus illorum qui illud tenebant de tempore prædecessorum et reddere renuebant, eis solvit octingenta scuta auri, nec non pro terra sua de Tociano solvit tenentibus turrin dicti loci magnam forenorum summam.

Quibus actis existens in castro suo prædicto Villæ Catuli, cum vigeret epidemia in partibus Antissiodorensibus, tumor sub ascellis ipsum arripuit qui in brevi cogit animam ejus a corpore separari, cum magna devotione et sacramentis Ecclesiæ, eucharistia scilicet et unctionis extreme perceptis, et testamento perfecto, et omnibus recte dispositis. Hic sui regiminis tempore, imo solius anni spatio contulit decem canonicatus et præbendas Antissiodorenses, quod de nullo suo prædecessore auditum est: illis tamen personas bonas assignavit, omnes de patria Antissiod. vel Senouensi oriundas. Obiit autem in vigilia festi Nativitatis beatæ Mariæ virginis anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo secundo,

A in castro suo Villæ Catuli, et fuit adductum corpus ejus Antissiodorum et honorifice sepultum in choro a parte dextra prope sedes chori. Prima est sua sepultura a parte superiori, et cum promotus ad dictam sedem fuisset, anno præcedenti circa festum beati Joannis Baptistæ, sequitur quod sedit solum per unum annum et circiter duos menses. Hic reliquit pro suo anniversario Ecclesiæ Antissiod. decem libras annui redditus.

CAP. LXXX. — *De Petro Aymonis.*

B Petrus Aymonis octuagesimus episcopus, natione Gallus, de Alverniæ partibus oriundus, juris civilis doctor et de officio subdiaconatus domini papæ Urbani quinti sumptus, promotus fuit ad episcopatum hujusmodi per prædictam sanctissimum Patrem dominum Urbanum quintum in sua nova creatione, anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo secundo, circiter festum Omnium Sanctorum, et fuit hic Petrus prima persona quem promovit ipse papa in episcopatum. Hic fuit honorabilis, et ceremonialis in suis factis tam ecclesiasticis quam mundanis, morum honestorum et dapsilis, affabilisque. Quippe nutritus erat in curia Romana tam circa cardinales quam circa summos pontifices, quibus virtutibus prædictis invitantibus electus quampluries exstitit in factis maximis regni ambasiator, seu solemnibus nuntius, et sæpe solus sine socio erga papam, imperatorem, regem Angliæ regemque Hungariæ, in quibus actibus pluries et multipliciter versatus, in secreto domini nostri regis consilio exstitit honorifice collocatus.

C Hujus tempore semper fuerunt guerræ, viriliterque et cum magnis missionibus custodiri fecit sua fortalitia, potissime vero Regennarum et Villæ Catuli, et reparari hospitium episcopale Antissiodorensis et similiter domum suam episcopalem Parisiensem, multum amabilis atque dulcis ipsum adeuntibus, nihil tamen de negotiis ipsum tangentibus habentibus agere cum eodem. Multum præsumebatur ipsum cardinalari suis meritis et intercessionibus imperatoris et regum suprascriptorum et favore plurium cardinalium quorum in scholis socius exstiterat; sed hectico morbo disjuncta fuit in eo corporis et animæ societas, anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo tertio, mense Septembri, die secunda in domo episcopali Antissiod., ejusque corpus decenti traditum sepulture in choro ante scalam partis sinistrae juxta sepulturam bonæ memoriæ domini Joannis de Auxio, quæ jungitur sepulture bonæ memoriæ domini Guidonis de Melloto quondam episcopi Antissiodorensis et ejus nepotis domini Eraldi de Lisigniis similiter episcopi, qui ambo quiescunt in eodem sarcophago ac tumulo, qui Eraldus fuit primus episcopus de Antissiodoro factus cardinalis. De obitu ejus Romæ, et quomodo ejus ossa reportata fuerunt in hanc ecclesiam suam plenius continetur superius in gestis ejusdem, videlicet in libro primo Gestorum pontiflorum Ecclesiæ Antissiodorensis. Ipse Petrus ingressus fuit civita-

tem, primum introitum faciendo, sine solemnitate antiqua et consueta, sine deportatione ad ecclesiam facienda per nobiles feudatarios ecclesiæ, de quibus solus comes associavit eum in dicto ingressu novo. Cum ex relatu antiquorum et fama vetustissima teneretur quod per libros, litteras vel alia documenta sive narrata quorumcunque non apparebat litigium in forma litigiali fuisse inter aliquem episcopum Antissiodorensis, decanos et capitulum Ecclesiæ Antissiodorensis, iste primus litigium habuit eum eis super pluribus summis pecuniarum et rerum aliarum annuatim ab episcopis debitis, quas solvere cessabat. Mediantibus tamen viris sapientibus destitit a litigio, et dilexit dictos decanos capitulum et personas singulares, et, ut sæpius exprimebat, maguam devotionem gerebat ad ecclesiam, potissime ad fabricam ipsius ecclesiæ juvandam, nisi sors conditionis humanæ citius impedimentum dedisset. Dedit ipsi ecclesiæ pro fundando anniversario suo trecentos denarios auri Francos, fecit professionem Senonis consuetam, et loco cappæ sericæ dedit ibi pannum sericum, seu aureum, quem prius renuentes capere decanus et capitulum Senonense finaliter ceperunt. Sed de inthronizatione sua nihil fuit factum pro parte archidiaconi Senonensis, et, si quid solutum fuit ipsi archidiacono, ignoratur. Sedit per decem annos minus circiter duobus mensibus; dederat in vita sua huic ecclesiæ pannum sericum deauratum, qui in magnis solemnitatibus in summitate majoris altaris, videlicet ante cereos ponitur.

CAP. LXXXI. De Nicolao de Arceis. — LXXXII. De Guillelmo de Totavilla. — LXXXIII. De Ferrico Cassineti. — LXXXIV. De Michaelo de Grencio. — LXXXV. De Joanne de Thoisy. — LXXXVI. De Philippo de Essartis. — LXXXVII. De Joanne de Corbeya. — LXXXVIII. De Laurentio Pynon. — LXXXIX. De Petro de Longolio. — XC. De Anguerrando de Synart. — XCI. De Joanne Baillet.

CAP. CII. De Francisco a Dintavilla.

Franciscus de Dinteville ex nobilissimo patre Claudio de Dinteville, commarieni in Burgundia, Egenetorum, Polizei, multorumque aliorum locorum domino; matre vero Joanna de la Baulme ex comitibus montis Revelli. Qui quidem Claudius de Dinteville, sicut in domo et familia ducum Burgundiæ alitus et educatus (quippe qui illis a thesauris et consiliis esset), ita in omni negotio eorum fortunam secutus est, atque demum in prælio ad Nanciacum cum Carolo duce fortiter cecidit. Cæterum cum adhuc eorum ducum prosperæ secundæque res essent, Joannam claro loco divite ac potenti familia uxorem duxit, ex qua liberos quatuordecim, mares scilicet decem, feminas quatuor suscepit, quorum hic novissimus Franciscus primum Cistarcensis episcopus; dein anno Domini millesimo quingentesimo quarto, vacante sede Antissiodorensis per decessum bonæ memoriæ reverendi Joannis Baillet, communi omnium canonicorum voto in episcopum postulatus, a Leone X pontifice maximo a Cistarcensi Ecclesia ad Antissiodorensis translatus est,

anno ætatis suæ quadragesimo nouo, die 5 Martii. Puer humanioribus litteris Divioni primum, postea Heduæ operam dedit, ubi inter cæteros omnium iudicio doctissimus habitus, non mediocrem de se expectationem præbuit. Postremo Papiæ Cæsareis legibus pontificiisque sanctionibus annis quinque graviter incumbens, sedatis bellis, compositisque rebus inter Christianissimum Franciæ regem Ludovicum XI et Burgundiones, juris utriusque doctor, domum parentesque revertitur. Paucis inde mensibus in reverendissimo domini Georgii et Ambasia Rothomagensis archiepiscopi, postea cardinalis et legati familiam, ob animi et corporis præstantes egregiasque dotes ascitus, fratrum parentumque favore adjutus, magnas in Ludovici duodecimi regis curia amicitias comparavit. Erat autem tunc tempore Guillelmus Pot, Tornacensis episcopus illi avunculus, Jacobus commarieni dominus eques auratus, Jacobus magnus Franciæ venator, et Galterus regius æconomus, seu regii hospitii magister. Polizei dominus, fratres, eidem Christianissimo regi Ludovico duodecimo charissimi, et a consiliis, quorum opera et auxilio sacerdotia seu beneficia multa, eaque peropima, nempe Castilionis ad Sequanam cœnobium, Dervense monasterium, prædictumque Cistarcensem episcopatum obtinuit. Cumque anno Domini millesimo quingentesimo decimo, vacante sede Heduensis Ecclesiæ, cujus jampridem canonicus erat, a majori saniorique parte capituli in episcopum postulatus esset, rogante volenteque præfato rege Ludovico, juri suo cessit in favorem domini Jacobi Hurault; obtinuerat autem juvenis parochiam de Riceyo, præbendas in Ecclesiis Heduensis, Balnensis, et Divionensis, prioratumque de Choysiaco in Meldensi diocesi, quibus omnibus Antissiodorensis episcopatum suscipiens cessit, solo sibi Dervensi monasterio reservato.

Possessione episcopatus adeptus vir splendidus, ut erat moribus ingenuis, liberalis et magnificus, domos episcopales Varziaci et Regennarum reparavit, restauravitque Regennis turrim egregiam, palatium deambulatoriumque magnificentissimum a fundamentis exstruxit. In monasteriis Dervensi et Castillonensi (quæ bellis ita diruta repererat, ut nec abbati domus, nec monachis ipsis regularia loca, claustra videlicet, dormitoria, et refectoria superessent), quæ nunc illic conspiciuntur ædificia, quantæ industriæ, quantæ diligentiæ, quantæque magnificentiæ vir fuerit satis ostendunt. In Dervensi namque monasterio chororum ecclesiæ, campanile, pinnaculum, navis valvas, claustrum, et domum abbatiam, quæ bella, incendia, longaque abbatum et monachorum paupertas et incuria labefactarant, ita reparavit, ut nova omnia longeque prioribus ædificiis sumptuosiora paucis annis videri potuerint. Castrum præterea Summeuræ totius patriæ propugnaculum, tutamen et præsidium, turribus quatuor munitissimum fossato duplici, pontibus, aquarum ductibus, hortis, stabulis, reliquisque ad uti litatem et ornatum tanti castri, et rebus ne-

cessariis splendide decoravit; siquidem in eo castro palatium magnificum, cui sacellum mornatissimum appenderet, granaria ingentia eaque duplicia, peno, cellarium maximum, paucis annis, postquam cœnobio illi est præfectus, eductis ejectisque rudibus et ruinis, quæ, ut in aliis bellorum incendiis antecessorumque cœnobiarcharum negligentia obtigerant, incredibili impensa majoreque diligentia extruxit. In Castillionensi vero monasterio, claustrum, capitulum, dormitorium nova a fundamentis erexit. Ecclesiam autem, rectorium domumque abbatialem, quibus nullam monasterii faciem Martius furor reliquerat, ita reparavit, ut nova omnia, hospitiaque ardentia videantur; eorum monasteriorum fructus, census, et redditus solerti adeo providentia ampliavit, auxitque, ut non immerito fundator potius quam administrator et dici et haberi debeat. Porro quantum ad Antissiodorensis Ecclesiam attinet, templum ipsum seu ædem divo protomartyri Stephano in ea urbe sacram mirifice adornavit, pulpitum ad Epistolas et Evangelia legenda totius Galliæ pulcherrimum, miro lapidum tabulatu, raro artificio elegantique, ut cernitur, structura, suo ære donavit, organa ea tempestate et bellissima et argutissima nulli sumptui parcens instrui curavit; pallia duo aurea pretiosissima majori altari accommodata, planetas, pluvialia, aliaque sacerdotalia vestimenta quamplurima auro, margaritis et lapidibus pretiosis intexta, quanta nulla alia Galliarum ecclesia splendidiora habeat, elargitus est, et ejus ope maxima a frequenti suffragatione ea pars provincie Antissiodorensis quæ est trans Jonam, videlicet Donziacum, Clameciacum, et circumjacentia loca, quæ olim, sæviente passim inter Francorum regem et Burgundiones bello, Senonensi jurisdictioni ascripta fuerat, Antissiodorensis prætoris jurisdictioni per supremæ curiæ parlamenti, sive senatus Parisiensis arrestum, restituta est.

Irrepsit (proh dolor!) eo tempore Lutherianæ heresos nova impudentia, ad quam radicitus extirpandam, et a fidelium theatro penitus explendendam provincialia concilia per Senonenses archiepiscopos Poncherium et de Prato non semel congregata sunt. Quibus omnibus cum suffraganei episcopi orthodoxique Patres multi convenissent, tum hic potissimum magno fidei zelo fervens, nunquam non astitit, proserpente sensim et clanculum suppullulanti per viciniora loca perniciose illa lue, diœcesim suam diligenti cura et provida circumspicione usque adeo tutatus est, ut ex grege sibi credito virus id exitiale qui hausisset repertus sit nemo. Regum Ludovici duodecimi et Francisci primi quibus ut charissimus, ita eorum consiliarius et eleemosynarius ordinarius erat. Curiam quotannis, tribus quatuorve mensibus continuis magno satellitio, apparatu eleganti, sumptuque maximo frequentabat. Unde, ut sunt hominum mores, principibus, nobilibus et aulicis omnibus acceptissimus erat. Tanta denique

amorum elegantia, tanta animi facilitate, tanta in rebus agendis cautione et providentia fuit, ut nihil ei dissidii, controversiæ nihil, odii et invidiæ minus cum capitulo aut canonicorum aliquo unquam intercesserit, tantumque abfuit ut ex ecclesiæ juribus redditibusve aliquid propterea deperderetur, ut etiam (quod et in Dervensi et Castillionensi monasteriis contigisse supra dictum est) ea non mediocriter adauxerit. Tandem cum in Antissiodorensi episcopatu annos decem et septem, mensem unum, dies viginti sex sedisset, sexagesimo sexto ætatis suæ anno, die Veneris quæ fuit penultima Aprilis millesimo quingentesimo trigesimo, longo profluvio ventris universæ carnis viam est ingressus.

Sentiens itaque vitæ suæ finem dierumque terminum a Domino sibi constitutum adventasse, die Dominico mortem ejus præcedente, audito sacro, præviaque peccatorum suorum diligenti ac generali confessione, salutiferum eucharistiæ viaticum pro Christiano more digne reverenterque suscepit; die vero Martis subsequenti, audito item sacro, nec non iterata confessione, rursum devote magnæque cordis contritione communicavit. Tum advocatis notariis testamentum condidit in Franciscum a Dintavilla illi ex fratre nepotem successorem nuper Regiensem episcopum, Antissiodorensis Ecclesiæ decanum et canonicum, in cujus favorem jampridem suum Antissiodorensis episcopatum resignaverat, exsecutorem nuncupavit. Testans autem duodecim, quod aiunt, obitus annuos et perpetuos quolibet ultimo die Veneris, cujusque mensis in Antissiodorensi ecclesia celebrandos pie fundavit, et pro cujuslibet celebratione duodecim libras Turonenses canonicis distribui voluit; quod et hæredes continuo fideliterque præstiterunt. Ubi vero Jovis dies subsequens illucescere cœpit, sacro se perungi oleo postulavit, unctionem hanc extremam non eadem, sed Veneris mane, congregato canonicorum choro per manus venerabilis cantoris, mente sanus, animo constans, intellectu vigen, ut etiam ad psalmos et versiculos omnes rite distincteque responderet, cum ea qua potuit, humilitate et reverentia suscepit; peracta unctione rogataque ab ipso cantore et canonicis universis, qui dolentes lacrymabundique astabant, offensarum venia, eorum sese precibus commendans, ultimum illis recedentibus vale dixit. Aderat præfatus Franciscus nepos qui et ei prodignitate (decanus enim erat) munus et obsequium hoc, unctionis extremæ patruo amatissimo deberet, tamen ob ingruentes lacrymas luctumque inexplebilem, omnino exsequi non potuit. Igitur ab illa hora, qua unctus est, usque ad tertiam ejus diei pomeridianam nihil mundanum, nihil terrenum volvens, sed semper de regno Dei loquens, spe maxime, fide majore, constanti et infracto animo Deum se vocantem expectabat, atque in hoc perseverans, paulo ante quartam corpus humo relinquens, beatam cælo animam reddidit. Funus ducendum tum funalibus cereis, tum pompis ab ordine, genere et dignitate non

alienis, tum etiam precibusque et eleemosynis publicis, privatisque ad implendum quoque testamentum, cui erat a patruo datus exsecutor præfatus Franciscus nepos, quanta potuit, diligentia curavit. Successione demum temporis nobile patruo mausoleum marmorea ejus effigie venustatum; magna omnium admiratione sculpti, fingi, pingi jussit :

Nobilitas, virtus et magnificentia tecum,
Hic, Francisce, jacent, hæc cælo munia digna... 1548

CAP. XCIII. *De Francisco a Dintavilla secundo.*

In defuncti patruo locum suffectus est Franciscus nepos, Galteri a Dintavilla Triciorum præsidis et Annæ a Placida Sede dictæ filius. Qui tenellus adhuc puer, prima grammaticæ rudimenta Trevis hauriens, huc Lutetiam a parentibus missus apud regiam illam Navarrorum scholam, mansuetioribus musis liberalibusque disciplinis institutus, Pictavum dein Pataviumque jurisprudentiæ dicata gymnasia adiens, juris utriusque et civilis et pontificii, arcana didicit, tanta morum ac vitæ integritate, ut inde reversus in regis Francisci primi aulam accersitus fuerit, thesauraria Pictavensi, prioratu Choisiaco in agro Meldensi, sacerdotioque Ryceiano Lingonum quibus insignitus donatusque hoc ipsum procurante regia parente Ludovica, cui tum a sororis et eleemosynis Franciscus hic nepos erat. Quo in munere, dum citra ullam famæ ac nominis notam strenue versatur, vacante Regiensi Ecclesia, ad illam nominante rege pastor constituitur. Eam Ecclesiam cum aliquot per annos laudabiliter rexisset, patruo jam ad senium vergente, et episcopatum Antissiodorensis cum Dervensi monasterio, quibus præerat volens ac spontaneè ejurante, dimisso pontificatu Regiensi Antissiodorensis Ecclesiæ cœnobiique Dervensis regimini communibus omnium votis præficitur. Ante vero quam publice ac solemniter pro more a populo reciperetur, et in Ecclesiam suam plausibiliter admitteretur, Rex hominis animum vario ac multiplici tum doctrinæ, tum virtutis genere ornatum, non ignarus, eum ad summum pontificem Clementem septimum oratorem destinat. Ubi quam prudenter, quam sancte quamque feliciter rem gesserit, neminem, qui vel mediocriter publica negotia intellexerit, nescire certum est; nam præter sacrum illud ac felix inter Henricum secundum filium Francisci regis, et Catharinam Clementis neptem, tractatum tunc conjugium, innumera alia, eaque ardua huic commissa negotia multis ex voto successere.

Neque vero silentio prætersundum, cum in ea legatione, dum pro nonnullis purpuratorum Patrum ordinem ambientibus apud pontificem verba faceret, tantam in oratore facundiam, tantam animi modestiam, sinceritatemque demiratus pontifex: Quid tu, inquit, pro absentibus et nobis omnino ignotis, aures nostras compellis ac demulces? quin tu tibi potius consulis? pro aliis anxius oraturus venisti, pro te sollicitus nihil. Cui ille fortis, ut erat

A ab omni ambitione alienus, respondit: Huc, beatissime pater, huc, non mea, sed principis mei causa accessi, ejus negotium, non meum gerere, sicut teneor et debeo, ita et volo cupioque; publicam non privatam personam agat quisquis hoc munere fungitur et honestum et necessum est; honores autem ipsos, imo vero onera ista, ut nihil moror, sic nec venor, nec ambio. Legatione fideliter obita, in Galliam regressus, creditum sibi gregem cœpit pastor vigilantissimus sedulo regere, moderarique editis propterea constitutionibus, quæ ad mores et Christianam pietatem facerent. Moliuntur interim homini nihil tale metuenti insidiæ, atque ab aulicis et magnatibus quibusdam, quorum malevolos animos ob feliciores viri successus invidiæ labes altius incederat, in regis odium sensim adducitur. Quo factum est, ut mature ab amicis persuasus, ne atrocius a furentibus æmulis impeteretur, patrium solum verteret, ac toto ferme triennio apud externos primatus ageret. In ea peregrinatione Romam veniens, a Paulo III pontifice maximo susceptus est et blande consolatus, neque illi defuit complurium cardinalium favor, quia et nobilium Venetorum. Dum apud eos per id tempus moratur, gratiam sibi non modicam conciliavit.

Detecta tandem impostorum fraude insontem innoxiumque revocari jubet rex, concessa illi adversus eos qui absentis sedem et bona occupant, legitimi experiendi facultate, quos postea jure persequens ab illata calumnia sese graviter vindicavit. Pestliminio reversus, dum pastoralis sollicitudine diocesim suam circumit et visitat, ex ovibus creditis non paucas reperit, quæ a clanculariis hæreseos Lutheraniæ disseminatoribus labefactatæ in errorum devia convenientibus mercenariis præcipites abiierunt. Has diligenter, et ut pastorem bonum addeceret, ad fidei causas, ad ovile Christi, ad Ecclesiæ gremium reducere satagens, nec tempori, nec valetudini, aut sumptibus ullis pepercit. Cumque sic agrum Domini a noxiis sentibus repurgare modis omnibus contendit, deprehensi nonnulli ex eorum classe, quibus concionandi facta potestas erat propter assertas inter concionandum dudum sepultas ac damnatas hæreses, recantatis prius temere et impie dictis, honore et gradu ecclesiastico privati exilium subire compulsi sunt. Deprehensus est et præter spem sacerdos ex oppido Genabo seu Gienno, qui sacros ordines susceptos parvi aut nihil pendens, junioris cujusdam viduæ specie illectus, illent (quod esset ejus farinæ) Conada abduxerat, ex eoque simulato matrimonio adulterinam sobolem subperat. Deprehensum, convictum, condemnatum et degradatum vitricis flammæ e medio sustulerant. In summa nihil non egit plus antistes, quo latentes sub agnina pelle lupos ab ovili arceret, fugaretque; quod nisi cessassent quibus tum a rege delegata fuerat in facinorosos hæreticos jurisdictio, tota forsitan in hac diocesi pacataque forent ab hæresibus omnia.

Porro monasterium Dervense moderandum cum suscepisset illic plerosque cœnobitas per vitiorum abrupta grassantes offendit, quos accitis aliunde probis religiosis, ad melioris vitæ frugem sese convertere coegit; ad quorundam autem improbitatem qui pingue et optimum beneficium magnopere avebant illud tandem ad Aremarensis et cellæ in agro Trecassino monasteria permutare compulsus est, posteaquam ei per decennium et eo amplius præfuisset, ambobus autem et Aremarensi et Cellæ monasteriis, prius ad charorum opus cessit, quam e vita migraret. Instaurata sane, constructaque ab eo ædificia Antissiodori, Regennis, Varziaci, et monasterio Aremarensi hominis curam et diligentiam mirumque ac prope stupendum ingenium testantur. Ingentia templis donaria, pii bonique pastoris liberalitatem effantur, in dies erogatæ xenodochiis, conventibus, collegiis et hospitalibus eleemosynæ pectus vere Christianum in eo fuisse commonstrat; cibus parcus, potus rarus, modicus somnus, continuus labor, pertinax et indefessum studium, vitam philosopho dignam declarant. Nam præter liberalium artium disciplinam mechanicas etiamnum (quas vocant) artes mirum in modum callebat. Pictoria vero summopere delectabatur, ejus artis peritos domi semper alens; temporis parcissimus, vetus illud Apelleum sæpiuscule adducebat, ut nulla dies sine linea abiret. Ut enim doctos, eruditos, studiosos, gnaros, solertes, ingeniosos et vigilantes suscipiebat, venerabatur ac fovebat, ita desidiosis, socordibus, ignavis, oscitantibus et inertibus, oppido infestus erat. Cæterum cum nihil sit ab omni parte beatum, vir tantus ac talis, febre, calculo, dysenteria, podagra, variisque morborum generibus, ut plurimum laborabat, neque sic affectus, sui unquam obliviscebatur; sed suam post Christam crucem bajulans cum Apostolo Deum in infirmitatibus glorificans, lætus et gaudens cœlorum regnum ea se via intraturum sperabat. Circumactis igitur in episcopatu quatuor et viginti annis, posteaquam mature de suis rebus ordinasset, ad mortis imperium (cui parere necesse est) naturæ tributum nondum sexagenarius exsolvit, anno incarnati Verbi quinquagesimo quarto, supra sesqui millesimum, quinto Kalendas Octobris.

CAP. XCIV. De Roberto de Lenoncourt. — XCV. De Philippo de Lenoncourt. — XCVI. De Philiberto de la Bourdaisière. — XCVII. De Jacobo Amyot.

Jacobus Amyotus Meloduni, quod oppidum est millibus viginti supra Lutetiam ad Sequanam positum, natus est in Kalend. Novembris, anni mille-
simi quingentesimi decimi tertii, parentibus honestis potius quam copiosis Nicolao Amyoto et Marguareta de Amoribus. Quorum opibus tenuiter sustentatus spero, primum Meloduni, deinde Lutetiæ in studio bonarum litterarum et philosophiæ rudimentis ita profecit, ut circa annum undevicesimum magisterio Facultatis Artium, ut vocant, cohonestaretur, et æqualibus suis facile prælucret. Usus est in Latinis vulgaribus magistris quales fere in gymnasiis pu-

blicis Lutetiæ juventutem terunt; sed in Græcis ad prima ejus linguæ elementa quæ valde paucis et tempestate erant familiaria, primum Joanne Evangelio Remensi, qui in collegio cardinalitio novo, et aliis inusitato more classem regebat ab aliis segregatam, quæ Græcorum dicebatur, quoniam in ea nihil nisi Græcum legebatur et docebatur. Sed ubi regii lectores ab augustæ memoriæ Francisco rege primo instituti sunt, Jacobi Tusani in poetis, Petri Danesii in oratoribus et philosophi assiduus auditor per aliquot annos fuit, et Ciceronis orationes aliquot Latinas eo disserente magna cum omnium doctorum admiratione didicit. Mathematicis item disciplinis sub Orontio Finæo professore regio sedulam navavit operam. Sic linguarum et liberalium artium cognitione instructus Bituricum postea perrexit cum V. C. Canayo, qui celebris causarum patronus in senatu Parisiensi fuit, ut juri civili operam daret.

Ibi reverendus abbas cœnobii divi Ambrosii Bituricensis D. Colinus, qui tunc lector anagnostes ordinarius et cubicularius erat magni Francisci regis, illius disciplinæ nepotes suos commisit, ejusdemque beneficio, et hortatu Augusta Marguarita regis soror unica, Navarrearum regina, et Biturigum ductrix et moderatrix, avia materna Magni Henrici quarti felicis memoriæ, Amyotum professorem instituit litterarum Græcarum et Latinarum in regia Biturigum, honestis ad id stipendiis annuis constitutis. Quo munere et professione per duodecim fere annos tanta cura, et sedulitate, et doctrina functus est, ut magnam inde eruditionis ac probitatis famam comparavit. Quo rumore percrescente, amplissimus vir D. Morvillierius, tunc propræfectus urbi Biturigum, eruditione ac probitate Amyoti impulsus, nepotes ex sorore et ornatissimi viri Bacetelli Toparchæ de Sacy, consilarii, et a secretis et epistolis regis, curæ ac moderationi tradidit instituendos. Quo institutionis tempore horis successivis tragœdiis quibusdam Græcis Gallico rhythmo exprimendis, aliisque Græcis opusculis Gallice vertendis Heliodori historia de Theagene et Chariclea, itemque Longi Græci bucolico dramate prosaico de Daphne et Chloë operam dedit, et versiones suas typis mandavit, tametsi in codice Græco de Theagene, quo quidem usus tum fuerat, auctoris nomen inscriptum nusquam esset, ut parentem scripti illius interpretes ignoraret, donec Romam profectus in Vaticana bibliotheca exemplum manu exaratum illius historiæ invenit, in quo Heliodori nomen ascriptum erat, ut idem in tertia editione Gallica declaravit.

Paulo post versionem Gallicam nonnullarum Plutarchi Chæroni Vitarum illustrium virorum aggressus est, quam Francisco primo, regi magno, obtulit et consecravit, a quo tam splendida translatio tantopere probata est, ut jussit Amyoto inchoatam translationem proseguere, et ad umbilicum ducere, eique tanti laboris ac operis ratione habita pro remuneratione abbatiam Bellozaniensem, quæ forte

tum vacaverat, regia liberalitate concessit, idque postremum sacerdotium fuit, quod rex ille contulit, quia non multo post vitam cum morte commutavit. Quapropter Amyotus fortunam majorem vix responsuram labori apud Gallos ratus, nec ad alios honorum gradus provectum iri, instituit in Italiam proficisci, ut illic vitam hoc mediocri censu ageret, bibliothecas Italicas consulendi animo, et codicem Plutarchi mendose excusum cum manuscriptis conferendi, et cum eruditis viris, quos ibi nancisceretur, sermones ea de re ultro citroque habendi. Dum hæc cum animo cogitaret, obtulit ei se commoda admodum occasio ejusmodi anno millesimo quingentesimo quadragesimo sexto. Idem Morvillerius ab Henrico II rege missus ad Venetos legatus, Amyotum sibi adjunxit itineris comitem, qui tum tricesimum secundum ætatis annum attigerat, cum paulo major natu Morvillerius esset. Per id legationis tempus legatus regius tanto cum eo amicitiae et familiaritatis vinculo astrictus est, ut pati non potuerit ipsum a se discedere, etiamsi incredibili desiderio bibliothecas aliarum civitatum Italiae visendi flagrare sciret. Jam perscrutatis omnibus sedulo oculis Venetæ bibliothecæ locupletissimæ ad institutum opus Plutarchi scripta conferendi, emendandi, et elegantius Gallice vertendi, Venetis Romam se contulit. Ubi perhumaniter acceptus est ab episcopo Mirapicensi, qui domi suæ eum relinuit, et per biennium ferme convictorem habuit, cum quo ultro citroque sermones haberet, de litteris ac disciplinis verba faceret.

Eodem ferme tempore in illustrissimi cardinalis Turnonii amicitiam se insinuavit, qui a rege ad aulam revocatus, cum ob egregias animi dotes, et virtutum ornamentum, tum ob rerum civilium, et regni negotiorum accuratam cognitionem et experientiam, eundem Amyotum itineris comitem assumpsit cum Dionysio Lambino, viro clarissimo et utriusque linguæ peritissimo, qui postea regius Græcarum litterarum professor Lutetiæ fuit. Cum is cardinalis ad aulam se contulisset et audisset regem quibusdam antistitibus ac proceribus sibi gratissimis hanc provinciam dedisse, ut accuratissime tanquam de re maximi momenti sciscitarentur ac percontarentur de probo, erudito ac cordato viro, a quo liberi regii Aureliancensis et Andegavensis duces, jam tum imperio destinati, sedulo institui et doceri possent, regi Amyotum, cujus mores, ingenium, doctrinam, aliasque animi dotes perspectas et exploratas habebat, obtulit. Proinde e vestigio ad hoc præclarissimum et gravissimum munus Amyotus unus ex tot tantisque viris quibus hoc eruditum sæculum florebat, ascitus est; in quo ita strenue ac fideliter gessit ad regni Francorum commodum et ornamentum, ut regi reginæque gratus et acceptus fuerit, idque longo annorum intervallo usque ad Francisci II obitum.

Quo tempore Carolus IX Francorum regno potitus, officiorum et meritorum præceptoris sui (quem

A ideo magistrum suum semper nominavit) non immemor, magnum Franciæ eleemosynarium constituit, et a sanctiori et augustiori consilio sibi esse voluit, ac paulo post abbatia Rupium decoravit, et mox alia, nempe sancti Corneli Compendiensi vacanti, ultro ac sponte sua eum minime ambientem exornavit. S. R. E. cardinali de la Bourdaisière Romæ defuncto, Pius V Amyoti virtutum, eruditionis, pietatis ac fervidi affectus erga Ecclesiam catholicam apostolicam et Romanam fama impulsus, eundem episcopatu Antissiod. præfecit, quod libenter a rege concessum est, qui nihil magis expectabat quam ut eum ad summos honores et dignitates proveheret, ut re ipsa ostenderat, ac primoribus aulicis ac principibus patefaciebat. Hujus vero regis in se benevolentiae, benignitatis ac beneficentiae semper gratum et memorem se præstitit, non tantum superstite principe, sed etiam post obitum ejusdem, quem in semper laudibus in cælum extollebat, quarum revera dignus erat, felicemque ejus memoriam colebat et piis manibus semper apprecabatur.

B Porro cum rex Henricus III, reversus a Polonia, per Sabaudiam Allobrogum transiret, ductrix amita regis ei Amyotum tantopere commendavit, ut ei rex pollicitus fuerit eundem Amyotum in suo gradu dignitatis et officii eleemosynarii magni Franciæ apud se permansurum, utpote quem primum præceptorem habuerat, ideoque eum se per totam vitam semper magistrum suum appellaturum esse; hujus promissi nuntius rex ipse fuit redux Amyoto et ab eodem vicissim petiit ut propensam erga se voluntatem et fidem obsequium, quo hactenus usus fuerat, in munere regio exhibere pergeret: singulari certe ac novo exemplo hoc beneficium in Amyotum ab optimo rege collocatum videri potest, ut duorum succedentium unus idemque magnus eleemosynarius fuerit, cum obtinuerit apud principes ad regnum hæreditario jure accedentes officia summa primasque dignitates ad eos deferre, quos in comitatu et obsequio suo antequam rerum polirentur chariores et gratiores apud se habebant. Jam vero idem rex Christianissimus paulo post reditum a Polonia, cum equitum Torquatorum ac moderatorum seu commendatorum sancti Spiritus ordinem institueret, Amyoti sui minime est oblitus, imo primum ejus ordinis Equestris moderatorem præfecit; quia etiam in ejusdem gratiam et favorem ordinis constitutionibus ac typicis litteris inseri voluit hunc capituli articulum: Quisquis magnus eleemosynarius fuerit, idem etiam dicti ordinis moderator seu commendator erit eaque lege, ut nobilitatis generis sui indicia ac testimonia dare non adigatur, ut cæteri omnes adiguntur. Sed qua pietate episcopatum auspiciatus fuerit ex eo constat quod simul atque pontificias bullas accepisset, per procuratorem possessionem adiit, dum Lutetiæ consecrationis munus consequeretur ut commodius postea, venia a rege impetrata, ipsemet re ipsa ad possessionem adipiscendam accederet et munere episcopali fungeretur; cum religioni haberet sacerdotii opimi reditu frui, in quo

nullum adhuc officium præstitisset. Porro cum primum ac præcipuum antistitis munus in prædicatione verbi Dei esse perspectum haberet, quæ rite ac pro dignitate exerceri absque theologiæ scientia minime posset, in qua mediocriter tantum versatus erat, quia non tantum studii et operæ in sacris litteris quam in aliis disciplinis et scientiis insumperat, tunc cœpit serio summaque contentione theosophiæ incumbere, statimque aggressus est, præter sacrorum Bibliorum quotidianam lectionem, sanctorum Patrum et doctorum Ecclesiæ Græcorum et Latinorum volumina die noctuque evolvere.

Interim magistrum Petrum Viel doctorem theologum accersivit, eumque rogavit ut sibi possessionem realem adeunti atque auspicia ingressus episcopalis suscipienti assisteret. Quod pius ac eruditus doctor episcopo libenter concedens, coram eo plerasque sanctas conciones in ecclesia cathedrali habuit, ad hoc frequentes sermones de rebus divinis et de expositione locorum insignium sacræ Scripturæ, de controversiis theologis et quæstionibus scholasticis inter eos habebantur. Episcopus certe D. Thomæ Aquinatis scripta tanti faciebat ut ea fere ad unguem referret, altitudinem et subtilitatem tanti ingeni; admiratus, quare tandem dicti viri hortatu et rationibus impulsus ad concionandum animum appulit ac solemnem die quos sacra celebrare instituerat, non imparatus quidem, sed viribus utique diffidens, timidus accessit ac tametsi voce admodum exiliac submissa pronuntiaret, sic tamen aperte pureque ac dilucide animi sensa expressit tantoque verborum delectu ac copia, tanto sententiarum pondere, tam præclaro denique ordine dixit, ut eruditi doctiores evaderent, imperiti et plebeii meliores et ad pietatis officia concitatores abirent. Cum hæc concionum progymnasmata tam felicem successum habuissent, alacrius multo summa cum assiduitate hoc ecclesiasticum munus exsequi perrexit ac nullo deinceps solemnem die et festo anniversario sacris operari ac concionari intermisit, cum apud gregem residere liceret, concionum vero, προθεωπίας summa capita et auctoritates Latinis verbis ad formam homiliarum contextas et manu sua exaratas reliquit. Exinde totus cœpit eloquiis sacris, et Græcorum Latinorumque Patrum scriptis incumbere atque ad hanc vehementissimam sitim eorumdem libros perlegendi explendam ante horam quintam matutinam postfusas ad Deum preces museo se abdebat, donec quidam canonici cum domesticis accederent ad comitandum eum ad ædem sacram et solemnem missæ liturgiam, cujus celebrationi semper intererat in choro cum habitu decenti et canonicorum proprio, ubi confessionis formula pro more Ecclesiæ in missæ introitu recitata in exitu benedictionem suam exhibebat; inde ad prandium cum convivis accedebat, inter quos aderat semper aliquis ex dignitate ornatis vel canonicis præter hebdomadarii a quo sacrum celebratum fuerat. Inter pocula etiam sermones de litteris et rebus honestis habebantur, ut ejus mensa jure dici potuerit

A schola virtutis omnis, doctrinæ ac pietatis, unde vel pereruditus quis se doctiorem et meliorem recedere ingenue fateretur; a prandio cum cœtu eodem per horæ spatium colloquebatur; tum amicis recedentibus ac vale dicentibus, ad bibliothecam et cœpta studia redibat, sæpe sibi in votis esse significabat secretario Martino (quo familiariter utebatur et quem canonicatu et præbenda nec multo post archidiaconatu pietatis et meritorum ergo in Ecclesia sua exornandum curavit) ab aula magnam anni partem recedere velle quo frequentius et liberius episcopali muneri incumberet. Eapropter statim post conventus juridicos Blæsis habitos, Antissiodorum repetiit, sed ita male per difficillima tempora acceptus est a quibusdam quos factiones ac suspiciones calumniæque transversos agebant ut pio proposito consilioque frustratus temporis et vi majori cedere coactus fuerit, cum malo exemplo, non ab adytis tantum, sed ab aditu ecclesiæ sine causa arceretur et episcopalis domus septo constringeretur, adeo ut nullis episcopi officiis fungi posset. Tandem ne quid omitteret quod simplicioribus et scrupulosioribus animis satisfacere crederet, tametsi minime, quod ad ipsum spectabat indigeret, eo se dimisit abjecitque ut primum absolutionem ad cautelam, ut vocant, peteret; demumque plenam et absolutam a summo pontifice obtineret per illustrissimum legatum cui peculiariter in mandatis erat ut usquequaque dicti episcopi desiderio faceret, satis, cujus ipsi legato, ut et pontifici maximo vitæ integritas honestissima et religiosissima conversatio aliaque merita patebant.

C Hoc ergo incredibili solatio fuit episcopo, cum haberet, quod aiebat maxime, et liberum jam et esset muniis officiisque ecclesiasticis defungi, quæ ab integro aggressus est primo quoque tempore a concione sacra, utpote primo præcipuoque officio quam habuit die cinerum, primo Quadragesimæ, eodem affectu, pari modestia eodemque fere gestu quo consueverat, nulla plane perturbatione commotus ab omni vindictæ cupiditate liber, nullis usus querimoniis et invectivis in injurias sibi illatas et offensas, ac protervias suorum: quod mirum plerisque visum est, qui præsumptum intus et probe non noverant: at enim ulciscendi minime cupidus fuit, et ad injuriarum memoriam oblivione delendam paratissimus; paulo tamen ad iram proclivior erat quam facile citoque coercebat, nec unquam alicui delicta præterita probrose objectabat; tetricus, severus, acer, difficilis accessus ac morosus vulgo ferebatur; ejusmodi tamen ab iis qui aliquandiu ipsius consuetudinis consortio usifuerant non habebatur. Verum cordatus, quadratus, candidus agnoscebatur: quippe cum Romano more, ore libero loqueretur, non simulate, cum dissimulare nesciret, ne apud proceres quidem ac principes quorum auribus nihil dabat nec palpum obtrudere noverat. tantum abest ut in eorum gratiam quidquam faceret quod honestati et æquitati minus consentaneum judicaret, quin aperte se nunquam id commissurum profitebatur.

Quamobrem familiares ac domestici prudentiores cavebant imprimis ne quid ipsi proponerent, vel ab eo poscerent, quod dubium, anceps, controversum vel leviter suspectum esset; sin secus, repulsam cum gravissima increpatione interdum paterentur. Cæterum pacis amantissimus lites et dissidia canepejus et angue fugiebat, maxime cum suis canonicis et capitulo. Musico utique concentu oblectabatur, atque inter privatos parietes inter cantores partes suas agebat. Qua de causa chari præcipue acceptique ipsi erant canonici quos ultro pulpitem adire cantandi animo observabat, ut cæteri choristæ, præcentores, succentores, subsidiarii, symphoniaci, qui præsertim cum cantus peritia vocisque amœnitate probos et ecclesiasticos mores præ se ferebant, organisetiam musicis gaudebat, et sæpe manu clavium digitis increpare ante prandium amabat, ut hilarior post gravissima studia mensæ accumberet.

Sed ad graviora et episcopomagis decora gradum faciamus, cum in episcopatu resideret Amyotus, solemnibus, anniversariisque festis diebus, ipsemet sacris operabatur; idemque meridianis horis concionabatur, ideoque eos qui ei ministraverant ad altare et in choro in sacro missæ sacrificio die lunæ tantum excipiebat; Dominicis vero diebus et feriatis primis vesperis privilegii intererat, et festo die matutinis psalmodiis et precationibus, e quarum egressu ad sacellum ibat pie celebratum missam (ut per singulos Adventus et Quadragesimæ dies solebat) deinde majoris (ut vocant) missæ celebrationi et vespertinis precibus intererat. Cæteris diebus et feriis profestis majori liturgiæ sacro aderat, qua celebrata hebdomadarius ad præsulis prandium accedebat; præterea etiamsi concionandi munere fungeretur, curæ tamen habebat ut eruditos et probatos viros perquireret, et accerseret, qui in ecclesia sua concionarentur, et per omnem dioccesim, ac potissimum in oppidis in quibus quosdam novæ religionis sectatores et hæreticos versari audierat, ut puta Giemi, ad hæc committebat ac præficebat cautorix dignitati capituli sancti Stephani ecclesiæ pium doctum et prudentem virum, idemque in aliis urbibus, quarum sacerdotiis parochialibus rite providerat. Porro cum ad ecclesiam Antissiodorensensem primum accessit ruentis assimilem intus et in penetrali comperit. Itaque eam reficere et instaurare cœpit a choro et augustiore altari, quæ ab integro reparavit, et sex columnis fusilibus e cupro munivit, et exornavit, cum pedo seu lituo imminente aræ a postica parte, deinde cathedras altas et humiles ab utroque chori latere construi fecit, ad sedem dignitatum et canonicorum, et in extrema supremaque parte dextri lateris, thronum episcopalem in quo sedere mos est antisiliti officio fungenti, et in extremo chori loco et in superiore tabula hæc verba suscribi voluit: *Jacobus Amyotus Antissiodori episcopus, cum a perduellibus hæreticis sæde laceratum, direptum, ornamentisque omnibus spoliatum reperisset hoc templum, exhedram istam divinis laudibus concinendis accommodatum, ad Dei*

A optimi maximi gloriam, domusque ejus decorem, de integro instaurandum curavit 1573.

Organa nova de integro, in angulo chori extruere et collocare fecit, idem duorum sacellorum ornamenta dedit, unum e panno auro texto, aliud ex holoserico figurato, itemque duo candelabra argentea donavit, et ad aquam benedictam deferendam magnum vas cum aspersorio, duasque acerras sive thuribula, cuncta ex argento. Postremo ecclesiam suam omnibus ornamentis pro facultatibus exornavit, quibus alia quaque adjecisset, nisi tumultus bellici obstaculo fuissent, siquidem per civile bellum eo propemodum redactus est, ut ægreci suppeterent fortunæ a se familiamque sustentandam, agris ac redditibus ab oppositis occupatis ac direptis, ob factiones et rumusculos sinistros a malevolis, avidis et ambitiosis famigerulis fictos, castrum Ragenarum quondam pulcherrimum et mirifice constructum et exornatum incendio ab hæreticis conflatum ita reparavit, ut ipse cum tota familia et etiam cum adventantibus amicis commode in eo habitare posset. Idem gymnasium amplum et præclarum extruxerat Antissiodori, in opportuna admodum urbis regione, et aere salubri, nempe inter ecclesiam cathedralem sancti Stephani et abbatiam divi Germani, in quo societatis Jesu Patres destinaverat constituere ad juventutem civitatis et indigenarum erudiendam, et probis moribus, catholica pietate, bonisque litteris imbuendam, etiam usque ad theologica studia, ut constat ex pacto et convento inito cum Patre Rigenatio, qui lente nimis et frigide negotium exsecutus est, donec episcopus egredi coactus fuerit ad regem Blæsis conveniendum, ubi conventus juridici habebantur, proinde negotium dilatum ad ejusdem præsulis reditum, et pium illud opus intermissum fuit, non quod propositum mutasset, cujus tenax erat: eosdem Patres reditu mille aureorum nummorum dotare statuerat, cum mille ducentis libris Turonensibus, ut inde suppellectilem commodam ex animi sententia, antequam Parisiis egredierentur, sibi compararent; sed dissidia bellorum civilium exorta sub finem conventum, et relegatio Jesuitarum e Galliis hoc nunquam satis laudatum institutum prohibuerunt, non tamen plane irritum effecerunt. Nam præsul in sua voluntate perstitit, ut gymnasium a se constructum instituendæ juventuti destinaretur, cui nunc usui inseruit, testatur hoc inscriptio hæc quæ in sculpta est in tabula superliminari januæ.

CHRISTO SERVATORI OPT. MAX. S.

Religionis veritas, morum probitas, et bonarum artium politura, hic promercales habentur, non ære, sed studio, pietate et labore; proinde turpes impii et ignava segnitie degeneres ab istis foribus procul facessite.

Huic autem inscriptioni, ut auctoris ejus mens et consilium perciperetur, ab eodem secretario adjectum est illud corollarium:

*Jacobus Amyotus episcopus Antissiodorensis huic A
gymnasio, quod extruendum curavit, hanc inscrip-
tionem apponi voluit.*

Ad extremum hic antistes postquam factionum et bellorum civilium tempore calamitoso, multa dictu grava, perspectu aspera, ut poeta tragicus ait, corpore exantlata atque animo pertulisset, quantum natura humana constanter ferre potest, succubuit tandem tot ærumnis oppressus, et extinctus vigor ille corporis optime constituti, et frigoris et caloris patientissimi, tum lenta febre correptus est, quæ graviter urgens pulmonum hausit spiritus, et sensim ad mortem compulit, qua undenonagenarius in Domino, ut episcopum tanto nomine dignum decuit, obdormiit Non. Febr. anno salutis 1593, sacramentis

pœnitentiæ, eucharistiæ, extremæ unctionis, ut par fuit, munitus, domesticis, clientibus, gravissimis viris, Dionysio Peronneto doctore theologo eloquentissimo, ecclesiasta pœnitentiario cathedralis ecclesiæ, Gilberto le Comte, Reginaldo Martino, Victore Camus cultoribus et canonicis assistentibus, monentibus, consolantibus, omne pium obsequium et salutare et novissimum ministerium constanter exhibentibus.

(Hæc subita dictione anno 1612 a Feder. Morello regiorum professorum decano Latine exarata sunt, ex iis excerpta, quæ M. Reginaldus Martinus secretarius ejusdem Amyoti Antissiodorensis episcopi Gallice scripserat de Vita optimi sui patroni.)

CARMEN DE MONASTERIO GEMMETICENSI

(*Neustria pia*, pagg. 263, 264, etc.)

ARGUMENTUM

Siste gradum stabilem prudens quicumque viator,
Aspice quæ graphicis sunt his depicta tabellis :
En tibi clara patent, sicut spectantis in unda,
Seu levi in speculo solet apparere figura,
Quæ fuerint hujus rutilæ primordia gemmæ.
(Gemmeticum [1] siquidem a gemma dixere priores,
Quod reliquis gemmæ præcelleret instar Eoæ.)
Inde scies quinam dederint regesque, ducesque,
Tot bona, tot terras, et opes, tot prædia, census :
Unde monoptolemi nongenti, cœlitus acti,
Strictius inclusam possent hic ducere vitam :
Quas itidem Lelegum turmæ Dacæque phalanges,
Intulerint clades ; qui tandem a sedibus imis,
Hæc loca sarcierint prisca convulsa ruinis,
Expedio brevibus complexens gesta camœnis.

PRIMA FUNDATIO DICTI MONASTERII.

Sæcula sex Phœbus cum lustris volverat octo
Virginis a partu, dum sanctus vir Philibertus,
Celtica quem genuit claro Burgundia partu,
Hos petiit fines, tanta stipante caterva
Quanta Jacob Gessen ipsam culturus eremum
Quæ licet hæc quondam spinosis horrida silvis,
Undique diversa restagnans cincta palude,
Gente prius nulla, nullis sit culta colonis,
Nec Cæleri penitus, nec dulci nota Lyæo,
Nulla tamen toto fecundior exstitit orbe,
Ille pater postquam Dagoberti munere regis
Prima hujus sacri statuit fundamina templi :
Mox quippe antiquam mutarunt omnia formam.

Hic ubi capripedum latitabant antra deorum
Solivagis habitata feris, nunc pervia sanctis,
Aurea templa nitent, instar stillantis Olympi ;
Nocte dieque preces effundunt, inclyta divum

(1) Jumièges.

B Cantica nunc resonant, nunc sacra Tonanti,
Agmina persolvunt monachorum munia laudum,
Angelicos imitata choros, ubi monstra ferarum
Horrisonis vacuas complebant vocibus auras.

Quæ prius exsuccos silvestri germine fetus
Tristis alebat humus, condensis obsita dumis,
Fertilis ambrosios cœpit producere fructus.
Taxus olens, tilis molles, aconita, cicutæ
Alcinoi silvis cedunt ; nigra bacca racemis,
Purpureæ gravidis turgent in vitibus uvæ,
Et renovatus ager dulces producit aristas.

Hic ubi crescebant calami juncique lacustres,
Luxuriant vario gemmantia prata colore :
Deque paludigenis nunc surgunt pinguis cannis
Pascua, et ingentes labuntur ab æquore pisces

C Fluctibus impulsus, quoties Latois utrinque
Jungit horizonti roseos Titania currus,
Ac rapidus, turgente salo, reflectitur amnis ;
Ut refluant per agros, per prata virentia rivi,
Qui secunda suis irrorent frugibus arva,
Ut rigat Ægyptum septeno gurgite Nilus.

Hæc dedit ille Sator rerum, qui terminat orbem,
Maxima qui solidam statuit super æquora terram,
Sistit et immensos præscriptis finibus amnes,
Ne Cybele tumidis obruatur Thetios undis :
Imbribus et montes sterilesque humectat arenas,
Ut sua cunctiparens concedat munera tellus,
Unde trahant vitam quæcunque cibaria poscunt,
Sive per incultos errent animalia campos,
Sive secent liquidum stridentibus æra pennis,
Vel quæ monstra natant variis distincta figuris :

D Quidquid et ætherea spirando vescitur aura,
Confovet, et propria unicuique alimenta ministrat.
Denique qui quondam siccis de rupibus undas
Duxit, et ex alto demisit vertice carnes